

ΒΕΡΟΙΑΣ

4.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΒΕΡΟΙΑΣ

+300
NOM

*Αριθ. ελ.

1474

ΔΩΡΕΑ

Αποστολή

COVER-00039

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΣΥΣΤΗΜΑ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Κ^{ου}

ΔΗΜΗΤΡ. ΘΕΟΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

Α'.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΜΙΧΑΗΛ Ι. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ

1901

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

72

ΡΩΜΑΙΚΟΤ ΔΙΚΑΙΟΤ

ΔΗΜΟΤΙΟΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΝ

Α

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΣΑΒΒΙΔΟΥ

1891

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

**Διαίρεσις τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου καὶ πηγὰι
τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος.**

1. Τὸ ἀντικείμενον τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου.

Δύο κυρίως εἰσὶ τ' ἀντικείμενα τοῦ ἀστικοῦ δικαίου : α) ἡ ρύθμισις τῶν σχέσεων τῶν προσώπων ἐπὶ τῆς περιουσίας καὶ β) ἡ ρύθμισις τῶν οἰκογενειακῶν σχέσεων. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ εἰς δύο διαίρεσις τοῦ ἀστικοῦ δικαίου α) εἰς τὸ δίκαιον τῆς περιουσίας καὶ β) εἰς τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον. Ἐπειδὴ ὅμως ἀντικείμενον τοῦ δικαίου τῆς περιουσίας δύναται νὰ ᾖ ἡ ὁ ρύθμισις τῆς σχέσεως τῶν προσώπων πρὸς τὰ πράγματα, ἡ ὁ σχέσις τῶν προσώπων πρὸς ἄλληλα, ἡ ὁ τύχη αὐτῆς μετὰ θάνατον, ἕνεκα τούτου τὸ ἀστικὸν δίκαιον διαιρεῖται εἰς ἐνοχικόν, πραγματικόν, οἰκογενειακὸν καὶ κληρονομικόν. Ἐν πρώτοις ὑπάρχουσι νομικαὶ τινες κανόνες, οἱ ὅποιοι ἐφαρμόζονται γενικῶς ἐφ' ὅλων τῶν δικαιωμάτων ἀδιαφόρως τοῦ ἰδιάζοντος αὐτῶν περιεχομένου, ὡς καὶ ἕτεροι, ὧν ὑποκείμενον εἶνε αὐτὸ τὸ δίκαιον ἐν ἀντικειμενικῇ ἐννοίᾳ· τὰ τελευταῖα ταῦτα κυρίως ἀνήκουσι τῇ δημοσίᾳ δικαίῳ, ἀλλ' ἐπιβάλλεται ἡ ἐξέτασις αὐτῶν πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου. Ἐντεῦθεν ἔχομεν τὸ ἐξῆς πρόγραμμα.

- α) περὶ τοῦ δικαίου ἐξ ἀντικειμένου.
- β) περὶ τοῦ δικαίου ἐξ ὑποκειμένου.
- γ) περὶ τοῦ ἐμπραγμάτου δικαίου.
- δ) περὶ τοῦ ἐνοχικοῦ.
- ε) περὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ.
- στ) περὶ τοῦ κληρονομικοῦ.

Ἐκ τούτων τὰ μὲν δύο πρῶτα ἀποτελοῦσι τὰς Γενικὰς Ἀρχὰς τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, τὰ δὲ λοιπὰ τέσσαρα τὸ λοιπὸν μέρος αὐτοῦ.

Πρὶν ἢ ὅπως ἐξετάσωμεν τοὺς κανόνες τοὺς ἰσχύοντας ἐπὶ τοῦ ἐξ ἀντικειμένου δικαίου, ἀνάγκη νὰ διαγράψωμεν τὰ ὅρια τῶν μελετῶν ἡμῶν.

Ἀντικείμενον τῶν ἡμετέρων μελετῶν εἶνε τὸ ἰουστινιάνειον ἀστικὸν ῥωμαϊκὸν δίκαιον καθ' ὅσον τοῦτο ἰσχύει ἐν Ἑλλάδι. Τοῦτέστι α) ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀστικοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου, ἐπομένως οὔτε τοῦ δημοσίου ῥωμαϊκοῦ δικαίου, οὔτε τοῦ δικονομικοῦ, οὔτε τοῦ ποινικοῦ, διότι μόνον τὸ ἀστικὸν ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἀπετέλεσε μέρος τοῦ παρ' ἡμῖν ἰσχύοντος δικαίου· β) ἡ ἀνάπτυξις οὐ μόνον τοῦ ἰουστινιανείου ῥωμαϊκοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τούτου καθ' ὅσον ἰσχύει ἐν Ἑλλάδι.

Μέθοδος δ' ἡμῶν ἔσται ἡ καλουμένη συστηματική, ἐπομένως δὲν θ' ἀκολουθήσωμεν οὔτε τοὺς γλωσσολογικοὺς οὔτε τοὺς μεταγενεστέρους τούτων συγγραφεῖς, τοὺς ἀκολουθοῦντας τὴν ἐρμηνευτικὴν μέθοδον.

2. Περὶ τῶν πηγῶν τοῦ ἀστικοῦ ἡμῶν δικαίου.

Σπουδαιότερα πηγὴ τοῦ ἀστικοῦ ἡμῶν δικαίου εἶνε τὸ ἰουστινιάνειον ῥωμαϊκὸν δίκαιον, ἥτοι αἱ συλλογαὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, αἵτινες, ὡς γνωστὸν, εἰσὶ κατὰ τὴν σημερινὴν αὐτῶν μορφήν τέσσαρες.

α) Εἰσαγγελίαις (institutiones) ἐκ 4 βιβλίων, αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν μὲν τῇ 21 Νοεμβρίου, ἔλαβον δὲ ἰσχὺν νόμου τῇ 30 Δεκεμβρίου 528.

β) Πανδέκτης (Pandectae ἢ Digesta) ἐκ 50 βιβλίων, ὅστις ἐδημοσιεύθη τῇ 16 καὶ ἔλαβεν ἰσχὺν νόμου τῇ 30 Δεκεμβρίου 528.

γ) Κώδιξ. (Codex. Iustinianus ἢ codex constitutionum ἢ codex repetitae praelectionis) ἐκ 12 βιβλίων, δημοσιευθεὶς μὲν τῇ 16 Νοεμβρίου, λαβὼν δὲ ἰσχὺν νόμου τῇ 21 Δεκεμβρίου τοῦ 528.

δ) Νεαραί (Novellae constitutiones) ἐκδοθεῖσαι ἀπὸ 529-565. Τῶν διατάξεων τούτων δὲν συνετάχθη συλλογὴ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀλλ' ὑπάρχουσι πλεῖσται συλλογαὶ γενόμεναι βραδύτερον.

Εἰς τὰς νεαράς ταύτας δεόν νὰ προστεθῶσι καὶ 13 διατάξεις (edicta) τοῦ Ἰουστινιανοῦ μὴ περιληφθεῖσαι ἐκ παραδρομῆς εἰς τὰς ἄνω συλλογὰς.

Πρὸς κατανόησιν τῶν συλλογῶν τούτων ἀναγκαῖον ἐστὶν ἡ ἐξετά-

σις τῶν πηγῶν τοῦ πρό τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἰσχύοντος δικαίου, οἷα εἶνε π.χ. τὰ Βατικανὰ τεμάχια (Vaticana fragmenta), ἅτινα εὑρέθησαν ἐν τῇ Βατικανῇ βιβλιοθήκῃ, ἐξ ἧς καὶ ὠνομάσθησαν· ὁμοίως αἱ Εἰσηγήσεις τοῦ Γαίου εἰς 4 βιβλία, αἵτινες ἀνεκαλύφθησαν ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τοῦ Niebuhr ἐν ἔτει 1816· ὡσαύτως τὰ τεμάχια τοῦ Παύλου, ἐπίσης ὁ Κῶδιξ τοῦ Θεοδοσίου καὶ τέλος σπουδαία πηγὴ εἶναι τὰ τεμάχια τοῦ Οὐλπιανοῦ. Καὶ ἐκ τοῦ μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν ἰσχύσαντος δικαίου ἀναγκαῖαι πηγαὶ πρὸς κατανόησιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου εἶνε ἡ ὑπὸ Θεοφίλου παράφρασις τῶν Εἰσηγήσεων καὶ τὰ Βασιλικά, νομοθέτημα ἐκδοθὲν ἐκ δευτέρου ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ διαιρεθὲν εἰς 60 βιβλία.

Ἀλλὰ τίς ὁ λόγος τῆς ἰσχύος τοῦ Ἰουστινιανείου ἀστικοῦ δικαίου ἐν Ἑλλάδι;

Ὅτε κατὰ πρῶτον (1822) τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος συνήλθεν ἐν Ἐπιδαύρῳ, ἐψήφισεν ὅτι ἄχρι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Ἀστικοῦ νόμου αἱ πολιτικαὶ καὶ ἐγκληματικαὶ διαδικασίαι βάσιν ἔχουσι τὸν νόμον τῶν αἰμνήστων ἡμῶν αὐτοκρατόρων, ἐννοοῦσι δὲ διὰ τοῦτου τὰ Βασιλικά. Τὸ αὐτὸ ἐπανελάβε καὶ ἡ ἐν Ἀστροί (1823) καὶ ἡ ἐν Τροιζίνι (1827) συνέλευσις, ἥτις ὥρισεν ὅτι τὰ Βασιλικά εἶναι ὁ Ἀστικός νόμος τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ γνώσις τῶν Βασιλικῶν δὲν ἦτο ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ εὐχερὲς ἐλλείψει νομομαθῶν, διὰ τοῦτο ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ὥρισεν, διὰ τοῦ ἀπὸ 15 Δεκεμβ. 1828 ψηφίσματος, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ νόμοι οἱ ὑπάρχοντες ἐν τῇ Ἐξαβίβλῳ τοῦ Ἀρμενοπούλου ἰσχύουσιν ὡς νόμοι ἐν Ἑλλάδι. Μετὰ δύο ὅμως ἔτη ἐν τῷ περὶ ὀργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων ψηφίσματι τῆς 15 Αὐγούστου 1832 ὤρίσθη πάλιν ὅτι ἀστικός νόμος τῆς Ἑλλάδος εἶναι τὰ Βασιλικά καὶ ἐπὶ τέλους τῇ 28 Φεβρουαρίου τοῦ 1835 ὤρίσθη διὰ νόμου, ὅτι οἱ πολιτικοὶ νόμοι τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων οἱ ἐν τῇ Ἐξαβίβλῳ τοῦ Ἀρμενοπούλου περιεχόμενοι ἰσχύουσιν ἐν Ἑλλάδι· ὥστε ἀστικός νόμος τῆς Ἑλλάδος εἶναι αἱ διατάξεις τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων αἱ περιεχόμεναι ἐν τῇ Ἐξαβίβλῳ τοῦ Ἀρμενοπούλου. Ἀλλ' ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ χάσματα, ἅτινα περιέχει ἡ συλλογὴ αὕτη καὶ προσέτι τὰς ἐλλείψεις αὐτῆς, κατ' ἀνάγκην θὰ δεχθῶμεν ὅτι διὰ τοῦ νόμου τούτου δὲν ἀποκρούονται τὰ Βασιλικά. Ἀφοῦ ἰσχύουσι τὰ Βασιλικά, ἦτοι

οί νόμοι τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων διατί ἰσχύουσι καὶ οἱ Ῥωμαῖκοι νόμοι; Διότι οἱ Βυζαντινοὶ νόμοι δὲν εἶναι ἄλλο ἢ **συστηματοποιημένη παράφρασις** τοῦ ἰουστινιανείου δικαίου, τοῦ *corpus juris civilis*, δηλ. τῶν Εἰσηγήσεων, τῶν Πανδέκτων, τοῦ Κώδικος καὶ τῶν Νεαρῶν. Ὡστε **κατὰ τύπον** λέγομεν ὅτι ἰσχύουσιν αἱ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων διατάξεις, ἐν ᾧ **κυρίως** ἰσχύουσιν αἱ τοῦ ἰουστινιανείου ἀστικοῦ δικαίου.

Δευτέρα πηγὴ τοῦ ἀστικοῦ δικαίου εἶναι τὸ **ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον** τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐκτὸς τούτων τρίτη πηγὴ εἶναι τὰ **ἔθιμα** τῆς Ἑλλάδος καὶ τέλος τετάρτη οἱ **ἐκδοθέντες νεοὶ νόμοι** ἀπὸ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου· π. χ. τὸ ψήφισμα τοῦ Κυβερνήτου περὶ διαθηκῶν, ὁ περὶ ἐνεχύρου καὶ ὑποθήκης νόμος κτλ.

Ὡστε κατὰ ταῦτα τέσσαρες εἶναι αἱ πηγαὶ τοῦ ἀστικοῦ ἡμῶν δικαίου.

α) Τὸ ἰουστινιάνειον δίκαιον.

β) Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον.

γ) Τὰ ἔθιμα τῆς Ἑλλάδος.

δ) Οἱ ἐκδοθέντες νεώτεροι νόμοι ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας μέχρι σήμερον.

3. Σχέσεις τῶν πηγῶν τοῦ δικαίου πρὸς ἀλλήλας.

Τί ἰσχύει ἂν ἡ μία πηγὴ ἀντιφάσκη πρὸς τὴν ἑτέραν· ἂν λ. χ. οἱ Πανδέκται πρὸς τὰς Εἰσηγήσεις ἢ ὁ Κώδιξ πρὸς τοὺς Πανδέκτας; Ἐν πρώτοις παρατηρήτεον ὅτι ἡ ἀντίφασις τῶν κανόνων τοῦ δικαίου δὲν πρέπει νὰ ὑποτίθεται, ἀλλὰ δεόν **ν'** ἀποδεικνύεται **ἐναργῶς**. Τούτου ἕνεκα ὁ ἐρμηνευτὴς ὀφείλει νὰ παρατηρήσῃ μήπως ἡ ἀντίφασις ὑπάρχῃ κατ' ἐπίφασιν μόνον καὶ τοιαύτη ὑπάρχει ὅσῳκι αἱ πηγαὶ δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς ἀξίας, ἥτοι ὅσῳκι ἡ μία ἰσχύει πρὸς συμπλήρωσιν τῶν χασμάτων τῆς ἑτέρας· λ. χ. ἐπιβοηθητικῶς ἰσχύει παρ' ἡμῖν τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον, ἐπομένως ἂν τοῦτο ἀντιφάσκη πρὸς ἔθιμον ἢ νεώτερον νόμον **ὑπερσχύει ὁ νεώτερος νόμος ἢ τὸ ἔθιμον**· ὡσαύτως ὑπάρχει ἀντίφασις κατ' ἐπίφασιν, ὅταν διὰ τὰς τις ἀναφέρηται εἰς **ὠρισμένον πρόσωπον**, ἢ ἡ μία πηγὴ εἶναι **νεωτέρα** τῆς ἄλλης· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ διὰ-

ταξίς ἐφαρμόζεται μόνον εἰς ἐκεῖνο τὸ ὠρισμένον καὶ οὐχὶ εἰς ἄλλα πρόσωπα, ἢ διὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἰσχύει τὸ δόγμα, ὅτι ὁ νεώτερος νόμος εἶναι ἐπικρατέστερος τοῦ ἀρχαιοτέρου (*lex posterior derogat priori*).

Τί ἰσχύει ὁμως ἐὰν ἡ ἀντίφασις εἶνε πραγματική, εἴτε διότι αἱ ἀντιφάσκουσαι διατάξεις εἶνε τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, εἴτε διότι ἡ μία δὲν θεωρεῖται συμπλήρωμα τῆς ἄλλης;

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αἱ ἀντιφάσκουσαι πρὸς ἀλλήλας διατάξεις δὲν ἰσχύουσιν, ἀμυβαίως ἀναιρουμέναι καὶ ὅτι πρέπει νὰ λύσωμεν ἄλλοθεν τὸ ζήτημα. Ἐφαρμόζοντες τοὺς ἀνωτέρω κανόνας ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ δικαίου ἐξάγομεν τὰ ἑξῆς:

*Αν ὑπάρχῃ ἀντίφασις μεταξύ νέου νόμου ἢ ἐθίμου καὶ τῶν συλλογῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, τότε προτιμᾶται τὸ ἐγγώριον δίκαιον καὶ οὐχὶ αἱ συλλογαὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, αἰτινες ἰσχύουσιν ὅπου ὑπάρχουσι χάσματα εἰς τὸν νέον νόμον.

*Αν ὑπάρχῃ ἀντίφασις μεταξύ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου, ἰσχύει τὸ ἐκκλησιαστικόν.

*Αν ὑπάρχῃ ἀντίφασις μεταξύ τῶν Ἰουστινιανείων συλλογῶν ἰσχύει κατὰ τὴν ὀρθοτάτην γνώμην ὁ νεώτερος νόμος ἥτοι ὁ Κῶδιξ, ἐκτὸς ἂν ὑπάρχωσι νεώτεραι ἐκδοθεῖσαι Νεαράι.

Ὑπάρχουσιν οἱ φρονούντες ὅτι ἐν περιπτώσει τοιαύτης ἀντιφάσεως δὲν προτιμᾶται οὔτε ὁ Κῶδιξ τῶν Πανδεκτῶν οὔτε οἱ Πανδέκται τοῦ Κώδικος. Ὁ δὲ λόγος ἐφ' οὗ στηρίζουσι τὴν γνώμην αὐτῶν εἶναι ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἀναφέρει, ὅτι ὁ Κῶδιξ, οἱ Πανδέκται καὶ αἱ Εἰσηγήσεις δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τρία (*volumina*) μέρη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ νομοθετικοῦ σώματος, ἥτοι ὡς εἰς νόμος καὶ ἐπομένως, ὡς ὅταν ἐκδοθέντος νόμου τινος τὸ ἐν μέρος δὲν δύναται νὰ προτιμηθῇ τοῦ ἐτέρου οὔτε καὶ οἱ Πανδέκται δὲν ἰσχύουσι τοῦ Κώδικος, οὔτε ὁ Κῶδιξ τούτων· πλὴν ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή διότι καὶ μὲν ὁ Ἰουστινιανὸς ἀναφέρει, ὅτι τὰ τρία βιβλία δέον νὰ θεωρῶνται, ὡς εἰς νόμος, ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη ἀναφερομένη ἐν τῷ Πανδέκτῃ ἐκδοθέντι, ὡς ἐλέγχθη, τῷ 533, ἀποβλέπει εἰς τὸν παλαιότερον Κώδικα τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸν ἐκδοθέντα τῷ 529 καὶ οὐχὶ εἰς τὸν νεώτερον, ὅστις ἀποτελεῖ μέρος τοῦ νῦν καλουμένου *Corpus juris civilis* καὶ ὅστις,

ὡς ἐρρήθη, ἐδημοσιεύθη τῇ 16 Νοεμβρίου 534, ἦτοι ἐν ἑτος βραδύτερον τῶν Πανδεκτῶν καὶ τέσσαρα ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ Κώδικος. Ὡστε ὁ Κῶδιξ οὗτος, καθὼ νεώτερος, δεόν νὰ προτιμᾶται τῶν Πανδεκτῶν.

Τί ἰσχύει ὁμοῦς ἂν ὑπάρχῃ ἀντίφασις μεταξὺ τῶν Πανδεκτῶν καὶ τῶν Εἰσηγήσεων ; Αἱ Εἰσηγήσεις καὶ οἱ Πανδέκται ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἰσχύν, διότι ἀμφότερα ταῦτα τὰ νομοθετήματα ἐξεδόθησαν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἦτοι κατὰ τὸ 533, ἐπομένως οὔτε οἱ Πανδέκται προηγούνται τῶν Εἰσηγήσεων, οὔτε τούναντίον. Ὑπάρχουσιν ὁμοῦς καὶ συγγραφεῖς ἀντιφρονοῦντες, διότι ὁ Ἰουστινιανὸς ἀναφέρει, ὅτι αἱ εἰσηγήσεις περιέχουσι τὸ πραγματικὸν δίκαιον καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ προτιμῶνται τῶν Πανδεκτῶν. Ἄλλ' αἱ ἀντιρρήσεις αὗται δὲν χρῆζουσι προσοχῆς, διότι ἀνατρέπονται παρ' ἄλλων διατάξεων αὐτοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐὰν ἀποδεικνύηται, ὅτι χωρίον τι τῶν Πανδεκτῶν περιελήφθη ὡς ἱστορικὸν στοιχεῖον, τότε δὲν ἰσχύει τὸ χωρίον τοῦτο ἀλλὰ τὸ χωρίον τῶν Εἰσηγήσεων.

Τί ἰσχύει ἂν ὑπάρχῃ ἀντίφασις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς συλλογῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ π. χ. μεταξὺ τῶν Νεαρῶν ; Ἡ μεταγενεστέρα ἰσχύει τῆς προγενεστέρας κατὰ τὸ δόγμα *lex posterior derogat priori*. Ἐὰν ἐν τῷ Κώδικι ὑπάρχῃ ἀντίφασις, τότε οὐδεμία διάταξις ὑπερῖσχυει τῆς ἑτέρας, διότι ὁλόκληρος ὁ Κῶδιξ ἐξεδόθη κῶθημερόν. Ὑπάρχουσιν οὐχ ἥττον τινὲς ἀντιφρονοῦντες, ἀλλ' οὗτοι σφάλλονται, διότι ὁ Κῶδιξ θεωρεῖται ὡς εἰς νόμος, ἐπομένως ἐνὸς νόμου τὸ ἐν μέρος δὲν προηγείται τοῦ ἑτέρου· ἄλλως τε καὶ αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ ὑπαινίσσεται τοῦτο λέγων ὅτι τοῦ Κώδικος οὐδεμία διάταξις προτιμᾶται τῆς ἄλλης. Καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ λεχθῇ, ὅτι ἂν ἀποδεικνύηται ὅτι διάταξις τις περιελήφθη ἐν τῷ Κώδικι ὡς ἱστορικὸν στοιχεῖον, τότε ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἔχει ἰσχύν, διότι ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν ἤθελε νὰ ἰσχύσῃ καίτοι περιελήφθη ἐν τῷ Κώδικι.

Ἄν ὑπάρχῃ ἀντίφασις μεταξὺ χωρίων τῶν Πανδεκτῶν, τότε, τί ποιητέον ; Ὅ,τι εἴπομεν περὶ τοῦ Κώδικος ἰσχύει καὶ περὶ τῶν Πανδεκτῶν.

Ὡσαύτως ἰσχύει τὸ αὐτὸ ἂν ὑπάρχῃ ἀντίφασις μεταξὺ διαφόρων χωρίων τῶν Εἰσηγήσεων.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Α'. Νόμος.

Δίκαιον ὀνομάζεται τὸ σύνολον τῶν κανόνων δι' ὧν ῥυθμίζονται αἱ σχέσεις τῶν προσώπων πρὸς ἄλληλα.

Ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ ζήτημα τίνες εἰσὶν αἱ πηγαὶ τοῦ δικαίου; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο θ' ἀπαντήσωμεν ὅτι πηγαὶ τοῦ δικαίου εἶναι ὁ νόμος καὶ τὸ ἔθιμον.

Νόμος λέγεται ἡ ἀπόφασις τῆς πολιτείας ὅτι κανὼν τις δεόν νὰ ἰσχύῃ ὡς δίκαιον, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ ἀπόφασις τῆς πολιτείας περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν δεόν νὰ ῥυθμίζωνται αἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ σχέσεις τῶν προσώπων.

Ἡ πολιτεία ὅμως, ἅτε μὴ ἔχουσα βούλησιν, δὲν δύναται ν' ἀποφανθῇ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν δεόν νὰ ἰσχύῃ τι ὡς δίκαιον. Τοῦτου ἕνεκεν ἐρωτᾶται περαιτέρω, τίς ἔχει τὴν ἐξουσίαν ὅπως ἀποφκίνηται περὶ τούτου ἐν ὀνόματι τῆς πολιτείας, ἥτοι τίς ἔχει τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν; Τοῦτο ἐξαρθᾶται ἀπὸ τοῦ ἰδιάζοντος πολιτεύματος ἐκάστου Κράτους. Παρ' ἡμῖν κατὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864, ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀποτελεῖται ἐκ τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων καὶ τοῦ Βασιλέως.

Ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ ἐξῆς σπουδαῖον ζήτημα: τί ἰσχύει ἂν μό-

νος ὁ Βασιλεὺς ἄνευ τῆς συμπράξεως τῆς Βουλῆς ἐκδώσῃ νόμον; Ὑποχρεοῦται ὁ δικαστὴς νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν τοιαύτην διάταξιν ἢ οὐ;
Ἐπὶ τούτου τέσσαρες ὑπάρχουσι γνώμαι.

Οἱ ὁπαδοὶ τῆς πρώτης γνώμης φρονοῦσιν, ὅτι ἐπιτρέπεται τῷ δικαστῇ νὰ ἐξετάσῃ μόνον ἂν ὁ οὕτω ἐκδοθεὶς νόμος ἢ τὸ διάταγμα φέρῃ τὰ ἐξωτερικὰ προαπαιτούμενα, ἥτοι τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Βασιλέως καὶ τὴν τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ, ἀπαγορευομένης αὐτῷ πάσης ἐρεύνης. Ἐπομένως κατὰ τὴν γνώμην ταύτην δὲν ἐπιτρέπεται τῷ δικαστῇ νὰ ἐρευνήσῃ ἂν ὁ νόμος ἐψηφίσθῃ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἢ οὐ; ὡσαύτως δὲν ἐπιτρέπεται αὐτῷ νὰ ἐρωτήσῃ ἂν ὁ νόμος κατηρτίσθῃ κατὰ τὸ Σύνταγμα ἢ οὐ, ἂν ἐκδοθεὶς κατὰ τὰς διατυπώσεις τοῦ Συντάγματος, ἀντιφάσκῃ ἢ οὐ πρὸς τοῦτο. Ἐπομένως κατὰ τὴν γνώμην ταύτην νόμος καταργῶν τὴν ἰσοβιότητα τῶν δικαστῶν δὲν δύναται νὰ ἐξετασθῇ παρὰ τοῦ δικαστοῦ.

Κατὰ τὴν δευτέραν γνώμην ὁ δικαστὴς μόνον ἐπὶ διατάγματος δύναται νὰ ἐρευνήσῃ οὐ μόνον τὰ ἐξωτερικὰ ἀπαιτούμενα, ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ περιεχόμενον συνάδῃ ἢ οὐ πρὸς τὸ Σύνταγμα. Ἄρα κατὰ τὴν γνώμην ταύτην ὁ δικαστὴς δύναται νὰ μὴ ἐφαρμόσῃ διάταγμα, διατάσσον τὴν εἰσπραξὴν φόρου, διότι ἀπαιτεῖται ἡ συναίνεσις τῆς Βουλῆς. Ὡς πρὸς τοὺς νόμους οἱ τὴν γνώμην ταύτην ἀσπαζόμενοι συγγραφεῖς συμφωνοῦσι μετὰ τῶν ὁπαδῶν τῆς πρώτης γνώμης.

Κατὰ τὴν τρίτην γνώμην δὲν δύναται ὁ δικαστὴς νὰ ἐρευνήσῃ εἰμὴ μόνον ἂν ὁ νόμος κατηρτίσθῃ κατὰ τὸ Σύνταγμα ἢ οὐ.

Οἱ τὴν τετάρτην ὁμως γνώμην ἀσπαζόμενοι συγγραφεῖς φρονοῦσιν, ὅτι ἐν γένει ὁ δικαστὴς δύναται νὰ ἐξετάσῃ οὐ μόνον ἂν διάταξις τις φέρῃ τὰ ἐξωτερικὰ προαπαιτούμενα, ἂν τὸ περιεχόμενον ἐγένετο κατὰ τὸ Σύνταγμα, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀντιφάσκῃ ἢ οὐ πρὸς αὐτό. Ἐπομένως κατὰ τὴν γνώμην ταύτην ὁ δικαστὴς δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν ἐφαρμογὴν νόμου διατάσσοντος τὴν κατάργησιν τῆς ἰσοβιότητος τῶν δικαστῶν.

Τὸ ἐφ' ἡμῖν νομίζομεν, ὅτι ἡ τελευταία αὕτη γνώμη εἶνε ἡ ὀρθοτάτη. Οἱ λόγοι, ἐφ' ὧν στηρίζονται οἱ ὁπαδοὶ τῆς πρώτης γνώμης, εἶναι οἱ αὐτοὶ μὲ τοὺς τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης, ἐπομένως καὶ τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν εἶναι κοινά. Οὕτω λέγουσιν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς

δυνάμει τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας, ἣν κέκτηται, δικαιούται νὰ ἐκδώσῃ πᾶσαν διάταξιν, εἰς ἣν πᾶς τις ὀφείλει ὑποταγῆν· ὥστε καὶ ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ ἐφαρμόσῃ ταύτην χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ τι ἐπ' αὐτῆς. Ὁ λόγος οὗτος εἶναι μὲν βάσιμος, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰ μοναρχικὰ πολιτεύματα, οὐχὶ δὲ καὶ διὰ τὰ συνταγματικά. Ἐκ τούτου λοιπὸν συνάγεται, ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ ἐκδώσῃ διαταγὴν ἀντιβαίνουσαν εἰς τὸ Σύνταγμα, ἐπομένως ὁ δικαστὴς δικαιούται νὰ μὴ ἐφαρμόσῃ τοιαύτην διάταξιν. Ὡσαύτως λέγουσι περαιτέρω ὅτι, ἂν παραδεχθῶμεν τὸ δικαίωμα τῆς ἐρεῦνης εἰς τὸν δικαστὴν, τότε θέτομεν αὐτὸν ὑπεράνω τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Τότε λέγουσιν ὁ δικαστὴς δὲν θὰ κρίνῃ ὡς ὀφείλει, κατὰ τοὺς νόμους (*secundum leges*), ἀλλὰ περὶ τῶν νόμων (*de legibus*). Ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος οὗτος δὲν εἶναι βάσιμος, διότι καὶ διὰ τῆς γνώμης ἡμῶν ὁ δικαστὴς δὲν τίθεται ὑπεράνω τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ὑπεράνω βουλήσεως. ἥτις παρουσιάζεται ὡς νομοθετικὴ ἐξουσία, οἰκειοποιουμένη ξένην ἐξουσίαν, ἐπομένως ὁ δικαστὴς, ἀρνούμενος τὴν ἐφαρμογὴν τοιοῦτου νόμου, δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐνεργεῖ ἐντὸς αὐτῶν καὶ συμφῶνως τῇ βουλῇ τῆς Πολιτείας. Πλεόνα κατὰ τοῦ δευτέρου τούτου λόγου, ὅρα ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Οἰκονομικοῦ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου δημοσιευθείσῃ διατριβῇ ἐν τῷ ε' φυλ-
 λιδίῳ τῆς «Θέμιδος» τοῦ ἔτους 1875. Ἄλλος λόγος τῶν ἀντιπρο-
 νούντων ἡμῖν συγγραφέων εἶναι ὅτι, ἂν παραδεχθῶμεν τὸ δικαίωμα
 τοῦτο εἰς τὸν δικαστὴν, τότε ὁ δικαστὴς δύναται νὰ ἐπέμβῃ καὶ εἰς
 τὰς ἐργασίας τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, νὰ ἐξετάζῃ τὴν ἐγκυρον ἐπι-
 ψήφισιν τοῦ νόμου, τὰ τῆς ψηφοφορίας, τὴν ὑπαρξίν ἀπαρτίας ἐν τῇ
 Βουλῇ κτλ. Ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος οὗτος δὲν εἶναι ὀρθός, διότι τὸ Σύν-
 ταγμα ὀρίζει ὅτι αἱ Βουλαὶ ἀποφασίζουσι περὶ τῆς νομιμοποιήσεως
 τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν· τὰ ἄνω ῥηθέντα εἰσὶν *interna corporis* ἄτινα
 δὲν δικαιούται, ἐφαρμόζων τὸν νόμον, νὰ ἐξετάσῃ ὁ δικαστὴς. Ἐπὶ
 τέλους λέγουσιν οἱ ἀντιδοξοῦντες συγγραφεῖς, τί συμβῇσεται ἂν ἐκ
 μέρους τοῦ Λαοῦ ἢ τοῦ Βασιλέως καταργηθῇ τὸ Σύνταγμα καὶ
 εἴτα ἔλθῃ νέα ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία, ἥτις μετὰ τοῦ Βασιλέως συντάσ-
 σει νέους νόμους, ὁ δικαστὴς δύναται νὰ ἐρευνήσῃ τοὺς νόμους τού-
 τούς; ὀφείλει νὰ τοὺς ἐφαρμόσῃ ὡς δικαστὴς· βεβαίως κατὰ τὴν γνώ-

μην, ἢν θεωροῦμεν ὀρθοτέραν, δύναται νὰ ἐρευνήσῃ καὶ τοὺς νόμους τούτους καὶ ν' ἀρνηθῇ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν· τοῦτο ἄλλως ἀπόκειται εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ δικαστοῦ.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ περὶ νόμων κύριον ἡμῶν θέμα, ἐξετάσωμεν κατὰ πρῶτον τὸ ζήτημα : Πῶς δημοσιεύονται παρ' ἡμῶν οἱ νόμοι ; Πρὸβλ. περὶ τούτου ἄρθρον 1^{ον} τοῦ ἀπὸ 28 Ὀκτωβρίου 1856 ἀστικοῦ ἡμῶν νόμου, τροποποιηθέντος ὡς πρὸς τὸν ὀριζόμενον χρόνον τῆς ἰσχύος τῶν νόμων.

Ἐνταῦθα ὅμως γεννῶνται τὰ ἐξῆς ζητήματα :

α) Τί ἰσχύει ἂν εἰς τῶν διαδίκων ἐπεκαλέσθῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἔκδοσιν νόμου τινός, ὁ δ' ἕτερος ἡρνήθῃ αὐτήν ; Ὅφειλει ὁ δικαστὴς νὰ ἐπιβάλλῃ ἀπόδειξιν ἢ δεῖν νὰ πληροφορηθῇ τὰ περὶ τούτου αὐτεπαγγέλτως ; Κατὰ τὴν ἀρχὴν ὅτι ὁ δικαστὴς γνωρίζει τοὺς νόμους (*jura novit curia*) ἔπεται ὅτι ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ πληροφορηθῇ αὐτεπαγγέλτως ἂν ὁ νόμος ἐξεδόθῃ ἢ οὐ καὶ δὲν ἐπιτρέπεται αὐτῷ νὰ ἐπιβάλλῃ ἀπόδειξιν. Ἐν τούτοις ὑπάρχουσι περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ δικαστὴς δὲν προσκρούει εἰς τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἀγνοεῖ τὸν νόμον, ὡς αἰς λ.χ. πρόκειται περὶ ἀλλοδαπῶν νόμων ἢ περὶ νόμου ἀρχαιοτάτου (Πολιτ. Δικον. ἄρθρ. 245). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ δικαστὴς δύναται νὰ ἐπιβάλλῃ ἀπόδειξιν περὶ τὴν ὑπαρξίν τοῦ τοιοῦτου νόμου, ἀλλ' ἢ τοιαύτη ἀπόδειξις δὲν ὑπόκειται εἰς τοὺς αὐτοὺς δικονομικοὺς κανόνας, τοὺς καθορίζοντας τὰ τῶν ἀποδείξεων τῶν πραγματικῶν ἀμφισβητουμένων γεγονότων.

β) Τί ἰσχύει ἂν ὁ ἀντίδικος δὲν ἀμφισβητήσῃ τὴν ἔκδοσιν νόμου ἀλλὰ τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ ; Ὅφειλει ὁ δικαστὴς νὰ ἐπιβάλλῃ ἀπόδειξιν τῆς δημοσίευσως ; Οὐχί, ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ δημοσίευσις εἶναι προαπαιτούμενον τῆς παραγωγῆς τοῦ νόμου. Ἐὰν ὅμως παραδεχθῶμεν τὸναντίον, τότε ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ ἐπιβάλλῃ ἀπόδειξιν. Ὁ παλαιὸς νόμος παρεδέχθη τὸ δεύτερον, ὅτι δηλ. ἡ δημοσίευσις δὲν εἶναι στοιχεῖον προαπαιτούμενον τῆς παραγωγῆς τοῦ νόμου· οὐχ ἥττον δὲν ἐπέτρεψεν ἐν γένει τὴν ἀπόδειξιν, εἰμὴ ἐὰν ἡ περὶ ταύτης ἀμφισβήτησις γίνῃ πρὸ τῆς λήξεως τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς τοιχοκλήσεως τοῦ φύλλου τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

Ταῦτα ὅμως πάντα ἐτροποποιήθησαν νῦν διὰ τοῦ ἀπὸ 1 Μαΐου 1882

νεωτέρου νόμου, καθ' ὃν ὁ νόμος ἔχει ὑποχρεωτικὴν ἰσχύιν μετὰ παρέλευσιν δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς χρονολογίας τοῦ περιέχοντος τὸν νόμον φύλλου τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

Β'. Ἔθιμον.

Ι. Ἐννοια καὶ λόγος τῆς ὑποχρεωτικῆς αὐτοῦ ἰσχύος.

Ἔθιμον ἢ δίκαιον τῶν ἐθίμων (consuetudo, jus moribus introductum, mores maiorum) εἶναι τὸ δίκαιον ὅπερ καὶ περ μὴ τεθῆν ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, παρήχθη ὁμως ὑπὸ τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνειδήσεως, ἐκδηλωθείσης διὰ μακρᾶς καὶ ὁμοιόμορφου ἀσκήσεως. Δίκαιον λοιπὸν τῶν ἐθίμων ὑπάρχει ὡςάκις ἡ κοινὴ τοῦ λαοῦ συνείδησις περὶ ὑποχρεωτικῆς ἰσχύος κανόνος τινὸς εἶναι τόσον ἰσχυρά, ὥστε ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐμφανίζεται ὁμοιομόρφως.

Ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τούτου δείκνυται, ὅτι ὁ λόγος τῆς παραγωγῆς τῶν ἐθίμων ἔγκειται ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ, ἐν τῇ πεποιθήσει αὐτοῦ, περὶ τοῦ τί δεόν νὰ ἰσχύῃ ὡς δίκαιον, τῇ καταφανομένῃ διὰ τῆς ἐπὶ μακρὸν καθ' ὠρισμένον κανόνα ρυθμίσεως ὠρισμένων πράξεων. Ἐν τῇ πεποιθήσει δὲ ταύτῃ ἔγκειται ὁ λόγος τῆς ὑποχρεωτικῆς ἰσχύος τοῦ ἐθίμου. Ἄλλοι ἐν τούτοις συγγραφεῖς καὶ ἰδίᾳ ἀρχαιότεροι ἐφρόνουν ὅτι ὁ λόγος τῆς παραγωγῆς τοῦ ἐθίμου εἶναι ἡ συνήθεια, ἥς ἕνεκα κανὼν τις ἐφηρμόσθη εἰς πολλὰς πράξεις, ὅγλ. τὸ δίκαιον τῶν ἐθίμων δὲν παράγεται ἀπὸ τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ τῆς συνηθείας. Κατὰ τῆς γνώμης ὅμως ταύτης ἀντετάχθη ἡ Ἱστορικὴ Σχολή, ἥς ἀρχηγοί, ὡς γνωστόν, εἰσὶν οἱ Savigny καὶ Puchta. Κατ' αὐτοὺς τὸ δίκαιον τῶν ἐθίμων δὲν παράγεται ἐκ τῆς συνηθείας, ἀλλ' ἐκ τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ, διότι πᾶν δίκαιον, ἐπομένως καὶ τὸ δίκαιον τῶν ἐθίμων, παράγεται ἀμέσως ἐκ τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ· ὡς ἡ γλῶσσα, ἡ θρησκεία λαοῦ τινός, οὕτω καὶ τὸ δίκαιον πηγάζει ἐκ τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνειδήσεως.

Ἡ Ἱστορικὴ Σχολή, ὡς πηγὴν παντὸς δικαίου τὴν κοινὴν τοῦ λαοῦ συνειδήσιν ἀναγνωρίζουσα, δέχεται ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς κοινῆς πεποιθήσεως αὐτὸ καθ' αὐτὸ καὶ μόνον ἄνευ τῆς συμπράξεως ἄλλ-

λου τινός στοιχείου παράγει δίκαιον, ὅτι ἡ συνήθεια δὲν εἶναι, ὡς οἱ ἀρχαιότεροι ἐφρόνουν, ὁ παραγωγικὸς τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων λόγος, ἀλλ' ἀπλῶς συνέπεια τούτου, εἶναι ἀπλῶς μέσον δι' οὐ ἀναγνωρίζεται ἡ ὑπαρξίς τοῦ διὰ τῆς κοινῆς ἐκείνης τοῦ λαοῦ συνειδήσεως ὑφισταμένου ἤδη δικαίου. Καίτοι ὁμως ἡ ἀρχὴ ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ Ἱστορικὴ Σχολὴ εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὁρθή, καθόσον βεβαίως εἶναι ἀληθές ὅτι πηγὴ παντός δικαίου εἶναι ἡ κοινὴ τοῦ λαοῦ συνείδησις, ἐν τούτοις φρονοῦμεν μετὰ τῶν νεωτέρων, ὅτι καὶ ἡ συνήθεια ἔχει ἐπιρροὴν καὶ ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνειδήσεως ὡς τοιοῦτο δὲν εἶναι δίκαιον, ἀλλὰ καθίσταται τοιοῦτον διὰ τῆς καθ' ὠρισμένον τρόπον ἐξωτερικεύσεως ταύτης, δηλ. διὰ τῆς συνηθείας. Ὡς ἡ βούλησις τοῦ νομοθέτου αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν ἀποτελεῖ εἰσέτι νόμον πρὶν ἢ προσηκόντως ἐκδηλωθῇ, οὕτω καὶ ἡ ἐν τῷ λαῷ ὑπάρχουσα τυχὸν συνείδησις δὲν ἀποτελεῖ εἰσέτι κανόνα τοῦ δικαίου πρὶν ἢ διὰ τῆς συνηθείας ἐκδηλωθῇ· διὰ τῆς συνηθείας καθίσταται κανὼν τοῦ δικαίου τὸ περιεχόμενον τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνηθείας.

Ὅθεν καθ' ἡμᾶς ὁ λόγος τῆς παραγωγῆς τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων δὲν εἶναι οὔτε ἡ συνήθεια μόνη, ὡς ἐφρόνουν οἱ ἀρχαιότεροι, οὔτε πάλιν μόνη ἡ κοινὴ τοῦ λαοῦ συνείδησις, ὡς φρονεῖ ἡ Ἱστορικὴ Σχολή, ἀλλὰ ἡ τε συνείδησις τοῦ λαοῦ καὶ ἡ συνήθεια, ὥστε ἡ συνήθεια δὲν ἀποτελεῖ ἀπλοῦν ἀποδεικτικὸν μέσον τῆς ὑπάρξεως τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων, ὡς φρονεῖ ἡ Ἱστορικὴ Σχολή, οὔτε πάλιν μόνη καθ' ἑαυτὴν ἀποτελεῖ τὸ δίκαιον τῶν ἐθίμων, ὡς ἐφρόνουν ἰδίᾳ οἱ πρὸ τῆς Ἱστορικῆς Σχολῆς συγγραφεῖς, ἀλλὰ εἶναι τὸ ἕτερον τῶν στοιχείων τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς παραγωγὴν τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων. Ὅτι δὲ αἱ πηγαὶ ἡμῶν ὁρμῶνται ἐκ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς, ἐξάγεται ἀριθῆλως ἐκ τοῦ χαρακτηρισμοῦ καὶ ἐκ τοῦ τρόπου δι' οὗ αὗται περιγράφουσι τοῦτο· οὕτω λ. χ. ἐν αὐταῖς λέγεται ὅτι ἀποτελοῦσι δίκαιον: *ea quae longa consuetudine comprobata sunt ac per annos plurimos observata* (L. D. de leg. i, 3) ὡσαύτως δίκαιον τῶν ἐθίμων εἶναι *quod moribus et consuetudine indutum est* (L. 32 pr. cod.).

Ὡσαύτως ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ὁρισμοῦ ἐξάγεται ὅτι ἡ μεταξὺ τοῦ νόμου καὶ τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων διαφορὰ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ὁ

νόμος παράγεται ἐμμέσως ἐκ τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ, δηλ. διὰ τῶν ἀντιπροσώπων. ἀσκούντων νομοθετικὴν ἐξουσίαν, ἐν ᾧ τὸ ἔθιμον παράγεται ἀμέσως ἐξ αὐτῆς. Ταυτίζονται λοιπὸν κατὰ τοῦτο ὅτι γενικῶς κοινὴ πηγὴ παντός δικαίου εἶναι ἡ ἐθνικὴ συνειδήσις, διαφέρουσι δὲ μόνον ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐμφανίσεως.

Ἐπίσης ἐκ τοῦ ἄνω ὁρισμοῦ καταδείκνυται ὁ λόγος τῆς ὑποχρεωτικῆς ἰσχύος τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων. Ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ δίκαιον τῶν ἐθίμων, διότι τὸ ἔθιμον ὡς καὶ ὁ νόμος πηγάζουσιν ἐκ τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνειδήσεως. Ἡ ὑποχρεωτικὴ ἰσχὺς τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων ἔγκειται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει αὐτοῦ. Ἐν τούτοις καὶ ἡ γνώμη αὕτη, ἥτις καθιερώθη ὑπὸ τοῦ Savigny, εἶναι μὲν ἡ ἀρχουσα, οὐχὶ ὁμῶς καὶ ἡ μόνη. Οἱ πρὸ τῆς Ἱστορικῆς Σχολῆς συγγραφεῖς καὶ τινες τῶν νεωτέρων φρονοῦσιν ὅτι ὁ λόγος τῆς ὑποχρεωτικῆς ἰσχύος τοῦ ἐθίμου ἔγκειται ἐν τῇ σιωπηρᾷ τοῦ νομοθέτου συναινέσει (*tacitus consensus*). ὁ νομοθέτης, λέγουσιν οἱ τὴν γνώμην ταύτην ἀσπαζόμενοι συγγραφεῖς, γνωρίζει τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἐθίμου καὶ μὴ ἀπαγορεύων τὴν ἐφαρμογὴν, σιωπηρῶς συναινεῖ διὰ τὴν ἰσχύὴν αὐτοῦ.

Ἡ γνώμη ὁμῶς αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή, ὡς στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι πᾶν δίκαιον παράγεται ἐκ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ νομοθέτου· ἐν ᾧ πᾶν δίκαιον, ὡς ἀπεδείχθη ὑπὸ τῆς Ἱστορικῆς Σχολῆς, παράγεται ἐκ τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνειδήσεως. Ἐκτός ὁμῶς τούτου ἡ γνώμη αὕτη εἶνε ἐσφαλμένη, διότι ἡ ἐνάσκησις τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας εἶναι συνδεδεμένη μεθ' ὠρισμένων προϋποθέσεων· ἵνα ἡ θέλησις τοῦ νομοθέτου ᾖ ἰσχυρά, ἀπαιτεῖται σειρά ὠρισμένων διατυπώσεων, αἵτινες προφανῶς δὲν ὑπάρχουσιν ἐπὶ σιωπηρᾷ τούτου συναινέσεως. Τέλος ἡ γνώμη αὕτη διαψεύδεται καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς Ἱστορίας, καθόσον ἐξ αὐτῆς μανθάνομεν ὅτι καὶ πρὸ τοῦ νομοθέτου ὑπῆρχον ἔθιμα παρὰ τῷ λαῷ ἰσχύοντα. Ὅθεν καθ' ἡμᾶς ὁ λόγος τῆς ὑποχρεωτικῆς ἰσχύος τοῦ ἐθίμου εἶναι, ὅτι τοῦτο πηγάζει ἐκ τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνειδήσεως.

Ἐν παντὶ λαῷ ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτοῦ τὸ δίκαιον τῶν ἐθίμων εἶναι ἡ σπουδαιότατη ἂν μὴ ἡ μόνη πηγὴ δικαίου· ἀλλὰ καθόσον ἡ νομοθεσία ἀναπτύσσεται, τὰ ἔθιμα ὑποχωροῦσι καὶ παύουσιν ἔχοντα τὴν ἀρχικὴν πρακτικὴν σημασίαν.

II. Προαπαιτούμενα τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν.

Τίνα εἰσὶ τὰ προαπαιτούμενα τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν; Ἐκ τοῦ ὁρίσμοῦ, ὃν ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν, ἐπεται ὅτι κυρίως δύο εἰσὶ τὰ προαπαιτούμενα τοῦ ἐθνικοῦ, ὧν τὸ μὲν ἐσωτερικόν, τὸ δ' ἐξωτερικόν.

α') **Ἐσωτερικὸν στοιχεῖον**: Ἡ κοινὴ τοῦ ἔθνους συνείδησις περὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἰσχύος κανόνος τινὸς τοῦ δικαίου, δηλ. οἱ ἐφαρμοσάντες, νὰ ἐφήρμοζον αὐτὸν ὡς κανόνα τοῦ δικαίου, ἢ ὡς οἱ ἀρχαιότεροι ἐξεφράζοντο: *opinioe necessitatis*. Ἐνταῦθα ὅμως παρατηρητέον ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν τοῦτο ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι οἱ τὸν κανόνα ἐκείνον ἐφαρμόσαντες πρέπει νὰ ἐνόμιζον ὅτι ἐφήρμοζον κανόνα τινὰ τοῦ θετικοῦ δικαίου δι' ἄλλης πηγῆς εἰσαχθέντα καὶ ἤδη ὑφιστάμενον, καθόσον τότε πᾶν ἔθιμον θὰ ἐστηρίζετο πάντοτε κατ' ἀνάγκην ἐπὶ πλάνης, ὅπερ εἶναι μὲν δυνατόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀναγκαῖον.

β') **Ἐξωτερικὸν στοιχεῖον**: ἐκδήλωσις τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνειδήσεως διὰ μακρᾶς καὶ ὁμοιομόρφου ἀσκήσεως, ἥτοι ἡ κοινὴ συνείδησις δέον νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς πολλὰς πράξεις ὁμοιομόρφως. Ἄρα ἀπαιτεῖται:

1) **Ἐφαρμογὴ ἐπὶ μακρὸν χρόνον**. Ἐπὶ πόσον, τοῦτο ἀφίεται εἰς τὴν κρίσιν τοῦ δικαστοῦ, ὅστις ἂν εὕρῃ ὅτι ὁ ἐφαρμοζόμενος κανὼν ἀπορρεῖ ἐκ τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ, πρέπει νὰ τὸν ἐφαρμόσῃ καὶ ἂν οὗτος δὲν ἐφαρμόσθῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἐν ᾧ τοῦναντίον δὲν πρέπει νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτόν, ἂν ἀνέυρῃ, ὅτι οὗτος, καίπερ ἐπὶ μακρὸν ἐφαρμόσθῃς, δὲν ἀπορρεῖ ἐκ τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνειδήσεως.

2) **Ὁμοιόμορφος ἐφαρμογὴ** δηλ. αἱ τῆς ἐφαρμογῆς πράξεις νὰ ἐπαναλαμβάνωνται καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ νὰ μὴ αἰρωνται διὰ πράξεων **μὴ ἐφαρμογῆς ἢ ἀντιθέτου ἐφαρμογῆς**. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι σποραδικαί κατ' ἰδίαν περιπτώσεις, μὴ διαταράττουσαι ὅμως τὸ ὁμοιόμορφον ἐν συνόλῳ, οὐδεμίαν σημασίαν ἔχουσιν.

III. Ἀποτελέσματα τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν.

Τ' ἀποτελέσματα τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν ταυτίζονται πρὸς τὰ τοῦ νόμου, καθ' ὅσον ὡς ἀνωτέρω ἀνεπτύχθη, ὅ τε νόμος καὶ τὸ ἔθιμον πηγάζουσιν ἐκ τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνειδήσεως.

Ἐκ τούτου ἐπεται ὅτι:

α') Ὡς διὰ νεωτέρου νόμου δύναται νὰ συμπληρωθῇ καὶ εἰσαχθῇ νέος κανὼν τοῦ δικαίου, οὕτω καὶ δι' ἐθίμου δύναται ἢ νὰ συμπληρωθῇ τὸ ὑπάρχον εἴτε ἐξ ἄλλου ἐθίμου δίκαιον, ἢ καὶ νὰ εἰσαχθῇ νέος κανὼν τοῦ δικαίου (*consuetudo constitutiva ἢ praeter legem*).

β) Ὡς διὰ νόμου δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσιν ὑπὸ τινα ἔννοιαν οἱ ὑπάρχοντες κανόνες τοῦ δικαίου καὶ κατὰ ταύτην ἔστω καὶ ἐσφαλμένην νὰ ἐφαρμοσθῶσιν, οὕτω καὶ δι' ἐθίμου δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσιν, οἱ ὑπάρχοντες κανόνες τοῦ δικαίου καὶ οὕτω νὰ ἐφαρμοσθῶσι (*interpretatio usualis*).

γ) Ὡς διὰ νεωτέρου νόμου δύναται νὰ καταργηθῇ ἢ τροποποιηθῇ τὸ ὑπάρχον δίκαιον, οὕτω καὶ δι' ἐθίμου δύναται νὰ καταργηθῇ ἢ νὰ τροποποιηθῇ τὸ ἤδη ὑφιστάμενον δίκαιον (*consuetudo contra legem ἢ consuetudo derogativa*), καθόσον, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, *lex posterior derogat priori*.

Οὐχ ἥρπεν περὶ τοῦ τελευταίου τούτου ἀποτελέσματος ἡτοι ἂν δύναται διὰ τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων νὰ καταργηθῇ νόμος, ὑπάρχει ἀμφισβήτησις μεταξὺ τῶν συγγραφέων, προσελθοῦσα ἐκ διατάξεώς τινος τοῦ Κωνσταντίνου ἐμπεριεχομένης ἐν τῷ Κώδικι (L. 2. C. quae sit longa cons. 8. 53) καθ' ἣν τῆς συνθέσεως καὶ τῆς χρήσεως ἡ ἀνθεντία οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχύει, ὡς καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὸν νόμον ὑπερνικᾷ.»

Πρὸς συμβιβασμὸν τοῦ νόμου τούτου πρὸς ἕτερα χωρὶς τῶν πηγῶν ἡμῶν, περιεχόμενα ἐν τε τῷ Πανδέκτῃ, ταῖς Εἰσαγγελίαις καὶ τῇ Νεαρχῇ 89, πολλὰ ἐγένοντο ἀπόπειραι μὴ καταλήξασαι ὁμῶς εἰς βεβαίον τι ἀποτέλεσμα· οὕτως ἐν ᾧ τινὲς δεχονται, ὅτι ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Κωνσταντίνου πρόκειται περὶ τοπικῶν ἐθίμων, ἅτινα βεβαίως δὲν δύνανται νὰ καταργήσωσι γενικὸν νόμον, ἕτεροι τὸναντίον δεχονται, ὅτι οὗτος ἀναφέρεται εἰς διατάξεις ῥητῶς ἀπαγορευούσας τὴν παραγωγὴν ἐναντίων ἐθίμων.

Ταῦτα πάντα ὁμῶς οὐδεμίαν νῦν σημασίαν ἔχουσιν, καθόσον παρ' ἡμῖν κατὰ τὸν νόμον τῆς 23 Φεβρουαρίου 1835 «τὰ ἐθίμα, ὅσα πολυχρόνιος καὶ ἀδιάκοπος συνήθεια ἢ δικαστικὴ ἀπόφασις καθιέρωσαν, ὑπερσχύουν ὅπου ἐπεκράτησαν». Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τοῦ νόμου τούτου καὶ ἂν παραδεχθῶμεν τὴν ἐναντίαν διάταξιν, τὴν ἀπαγορευούσαν τὴν

τοιαύτην καταργητικὴν ἰσχὺν τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων, εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτελεσμα ἠθέλομεν καταλήξει, ὥς ἐκ τοῦ ὅτι ἡ τοιαύτη διάταξις ἠθελεν εἶσθαι ἀνίσχυρος, καθόσον ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τὴν περαιτέρω ὁρᾶσιν τῆς συνειδήσεως τοῦ ἔθνους καὶ συνεπῶς δὲν δύναται ν' ἀπογορεύσῃ τὴν παραγωγὴν μέλλοντος δικαίου τῶν ἐθίμων. Ἄρα καθ' ἡμᾶς διὰ τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων δύναται οὐ μόνον νὰ παραχθῇ, νὰ συμπληρωθῇ, νὰ τροποποιηθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ καταργηθῇ ὑφιστάμενος κανὼν τοῦ δικαίου, ἀδιαφόρως, ἂν οὗτος ἀπορρέει ἐξ ἐτέρου ἐθίμου ἢ ἐκ νόμου. Ὑπάρχει καὶ ἀντίθετος γνώμη, ἀριθμοῦσα πολλοὺς τοὺς ὑποστηρικτάς.

IV. Περὶ ἀποδείξεως τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων.

Τὶ ἰσχύει ἂν ὁ εἰς τῶν διαδίκων ἐπικαλεσθῇ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ὑπαρξιν ἐθίμου καὶ ὁ ἕτερος ἀμφισβητῇ τοῦτο; Ὅφειλει ὁ δικαστὴς νὰ ἐπιβάλῃ ἀπόδειξιν ἢ ὑποχρεοῦται νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὸ *ex officio*, αὐτεπαγγέλτως;

Παρ' ἡμῖν κοινῶς ἐπικρατεῖ ἡ δόξα, ὅτι πρὸς ἐφαρμογὴν κανόνος τινὸς τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων ἀπαιτεῖται, ἵνα ὁ ἐπὶ τοῦτου στηριζόμενος διάδικος ἐπικαλεσθῇ καὶ ἀποδείξῃ αὐτόν· ἐξομοιοῦντες δὲ τὸ ἔθιμον πρὸς τὰ πραγματικὰ περιστατικὰ τῆς δίκης, ἀρνοῦνται οἱ παρ' ἡμῖν συγγραφεῖς τὴν ἐξ ἐπαγγέλματος ἐφαρμογὴν αὐτοῦ καὶ ἐν ἡ περιπτώσει ὁ δικαστὴς γνωρίζει τοῦτο. Στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ ἀρθρου 245 τῆς Πολ. Δικονομίας, ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ δικαστὴς οὐ μόνον δικαιούται ἀλλὰ καὶ ὑποχρεοῦται νὰ ἐπιβάλῃ ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐθίμου, μὴ δικαιούμενος νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὸ ἐν ἡ περιπτώσει δὲν προταθῇ καὶ ἀποδειχθῇ ὑπὸ τοῦ διαδίκου. Δεχόμενοι δὲ πάντες τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀμφισβητοῦσιν ἂν τὸ ἔθιμον δύναται νὰ προταθῇ το πρώτων ἐνώπιον τῶν Ἐφετῶν καὶ ἂν περαιτέρω πρὸς ἀπόδειξιν αὐτοῦ ἐπιτρέπεται πᾶν ἀποδεικτικὸν μέσον.

Τὸ καθ' ἡμᾶς ἡ γνώμη αὕτη τῶν ἡμετέρων συγγραφέων οὐδόλως δικαιολογεῖται καὶ φρονούμεν τοῦναντίον, ὅτι ὁ δικαστὴς οὐ μόνον δικαιούται, ἀλλὰ ὑποχρεοῦται νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ ἔθιμον καὶ ἂν ὁ διάδικος δὲν ἐπικαλεσθῇ αὐτό· καθόσον ὁ δικαστὴς γινώσκει τὸ δίκαιον

(*jura novit curia*). Οὐχ ἤττον καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἀνωτέρω προκειμένου περὶ ἀλλοδαπῶν νόμων εἵπομεν, ὁ δικαστὴς δὲν προσκρούει εἰς τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ἐπιβάλλων ἀποδείξιν τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων, ἀποδείξιν μὴ ὑπαγομένην εἰς τοὺς δικονομικοὺς περὶ ἀποδείξεων κανόνας. Ὁ δικαστὴς δικαιοῦται ἀλλὰ δὲν ὑποχρεοῦται νὰ ἐπιβάλλῃ ἀποδείξιν· γνωρίζων οὗτος τὴν ὑπαρξίν δικαίου ὑποχρεοῦται ἵνα ἐφαρμόσῃ αὐτὸ καὶ ἂν ὁ διάδικος δὲν τὸ ἐπεκαλέσθη. Ἡ γνώμη δ' ἡμῶν αὕτη ὑποστηρίζεται οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ γενικοῦ κανόνος *jura novit curia*, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου 245 τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας, ἐφ' οὗ, ὡς ἐρρήθη, στηρίζονται καὶ οἱ τὰ ἀντίθετα διδάσκοντες συγγραφεῖς· ἐν τῷ ἄρθρῳ 245 λέγεται : ἀντικείμενα τῆς περὶ τὴν ἀπόδειξιν διαδικασίας δὲν δύνανται νὰ ᾔνε..... 3) νομικὰ ἀξιώματα, ὑποστηριζόμενα εἰς γενικοὺς νόμους τοῦ Κράτους, καὶ ὅχι ἀπλῶς εἰς τοπικὰ θέσμια, ἔθιμα, εἰς παραδόσεις ἢ εἰς ξένους νόμους.....» τὰ ὅποια βεβαίως δύνανται νὰ ᾔνε ἀντικείμενα ἀποδείξεως· ἐκ τοῦ ὅτι ὅμως τὰ ἔθιμα δύνανται κατὰ τὴν Πολιτικὴν Δικονομίαν νὰ ᾔνε ἀντικείμενα τῆς περὶ τὴν ἀπόδειξιν διαδικασίας, ἔπεται κατ' ἀνάγκην ὅτι δύνανται καὶ νὰ μὴ ᾔνε, ὅπερ βεβαίως συμβῇσεται ὡςάκις ὁ δικαστὴς γνωρίζει τὸ ἔθιμον. Ἐπεμένως ὁ δικαστὴς, ἀγνοῶν τὸ ὑπὸ τοῦ διαδίκου ἐπικαλούμενον ἔθιμον, τότε μόνον ὀφείλει νὰ διατάξῃ ἀποδείξεις, ἀλλ' ὡς εἵπομεν δὲν ἐφαρμόζονται ἀκριβῶς οἱ κανόνες οἱ ἰσχύοντες ἐπὶ τῆς ἀποδείξεως τῶν φιλονεικουμένων πραγματικῶν ἰσχυρισμῶν (ὅρ. Windscheid § 17).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

Ὁ θέλων νὰ ἐννοήσῃ καὶ ἐφαρμόσῃ κανόνα τινὰ τοῦ δικαίου πρέπει νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐτόν, ἥτοι νὰ εὑρῇ τὴν ἐννοιαν αὐτοῦ.

Ἑρμηνεία (*interpretatio*) λέγεται ἡ ἐργασία πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἐννοίας τοῦ περιεχομένου τῶν κανόνων τοῦ δικαίου, τῶν ἐθίμων δηλ. καὶ τῶν νόμων.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ δικαίου δύναται νὰ εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σαφές, ὅσον δὲ ὀλιγώτερον σαφές εἶνε, κατὰ τοσοῦτον αὐξάνει ἡ σημασία τοῦ ἔργου τῆς ἐρμηνείας.

Συνήθως γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν νόμων, οὐχ ἥττον ἢ ἐρμηνεία εἶναι δυνατὴ καὶ ἀναγκαία, οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐπὶ παντός κανόνος τοῦ δικαίου, ἄρα καὶ ἐπὶ τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων δὲν εἶναι τόσῳ δύσκολος, ὅσῳ ἡ ἐρμηνεία τοῦ νόμου, διότι ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ νόμου ἐξετάζεται καὶ ἡ ἔννοια τῶν λέξεων, ἃς μετεχειρίσθη ὁ νομοθέτης ὅπερ ἐπὶ ἐθίμου δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν. Οὐχ ἥττον ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας ἀναφέρεται καὶ ἕτερον ζήτημα τὸ ὁποῖον ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ ἐπὶ τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων· τούτου ἕνεκα διακρίνομεν δύο ἐρμηνείας : α) ἐρμηνείαν τοῦ νόμου καὶ β) ἐρμηνείαν τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων καὶ παντός κανόνος τοῦ δικαίου.

Ἡ ἐρμηνεία δὲν εἶναι ἐπιστήμη, ἣν δύναται τις νὰ διδάχθῃ, ἀλλὰ τέχνη ἣν δέον νὰ ἐκμάθῃ· ἡ δὲ θεωρία σκοπὸν ἔχει νὰ μᾶς καταστήσῃ προσεκτικούς.

Σκοπὸς λοιπὸν τῆς ἐρμηνείας εἶναι ἡ ἀποφυγὴ ἀποπλανήσεων.

Α'. Περὶ ἐρμηνείας τῶν νόμων.

Τὸ πρῶτον ζήτημα, ὅπερ παρουσιάζεται ἐνταῦθα εἶνε τὸ ἐξῆς· ποίαν ἔννοιαν ἠθέλησεν ὁ νομοθέτης νὰ συνδέσῃ μετὰ τῶν λέξεων, ἃς ἐδόμησέν αὐς ὡς νόμον; Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου πρέπει νὰ εἰπώμεν ὅτι αἱ λέξεις μόναι δὲν ἀποτελοῦσι τὴν ἔννοιαν καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ νόμου, ἀλλ' ἡ ἐν ταῖς λέξεσιν ὑπάρχουσα ἔννοια, ἣν ὁ νομοθέτης ἤθελε νὰ συνδέσῃ μετ' αὐτῶν. Οὐχ ἥττον, ἐπειδὴ αἱ λέξεις εἶναι τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα δι' ὧν ἐκφράζομεν τὰ διανοήματα ἡμῶν, τούτου ἕνεκεν **πρέπει νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων καὶ οὕτω ν' ἀνέύρωμεν καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου.** Ἡ ἐρμηνεία δ' αὕτη ὀνομάζεται **γραμματική.** Ὡς ὅμως πᾶς τις δύναται νὰ μὴ ἐκφρασθῇ καλῶς, οὕτω καὶ ὁ νομοθέτης δυνατόν νὰ μὴ ἐξέφρασθῃ καλῶς, νὰ ἐξέφρασέ τι **πλέον ἢ ἑλάττω** ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ· πλὴν τούτου καὶ ἐπὶ σαφῶν ἐνίοτε λέξεων καλύπτεται ἐν-

νοιά τις, ἣν δὲν δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν μόνον διὰ τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων. Ἐκ τούτου ἐπεται, ὅτι ἡ διὰ τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων ἐρμηνεία δὲν μᾶς φέρει πάντοτε εἰς τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα· τούτου ἕνεκα ἀνάγκη δι' ἄλλων μέσων ν' ἀνεύρωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου καὶ ἡ ἐρμηνεία αὕτη ὀνομάζεται *δογματική* (λογική). Ὡστε ἔχομεν ἐρμηνείαν γραμματικὴν καὶ δογματικὴν. Καὶ γραμματικὴ μὲν λέγεται ἡ ἐρμηνεία ὡςάκις προσπαθοῦμεν ν' ἀνεύρωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου διὰ τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων, δογματικὴ δὲ ὡςάκις προσπαθοῦμεν ν' ἀνεύρωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου διὰ μέσων ἄλλων καὶ οὐχὶ διὰ τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων. Ποῖα εἶναι τὰ ἄλλα μέσα δι' ὧν ἀνευρίσκομεν τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου; Πολλὰ καὶ διάφορα π.χ., παρ' ἡμῖν διὰ τοὺς νεωτέρους νόμους σπουδαῖον μέσον εἶναι δικαιολογικὴ ἐκθεσις τοῦ εἰσάγοντος τὸν νόμον ὑπουργοῦ, ἡ ἐκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς, αἱ ἐν τῇ Βουλῇ συζητήσεις· ὁμοίως σπουδαῖον ἐν γένει μέσον εἶναι καὶ ἡ *δικαιολογία τοῦ νόμου* (*ratio juris*) ὁ σκοπός, ὃν ὁ νομοθέτης ἐπέδιωκε (*ratio legis*), ἡ *ἀφορμὴ* ἧς ἕνεκεν ὁ νομοθέτης παρεκινήθη εἰς ἐκδοσιν νόμου (*occasio legis*). Ὁμοίως ἡ ἀντιπαραβολὴ τοῦ νόμου πρὸς ἕτερον ἀναμφισβήτητον μέρος τοῦ αὐτοῦ ἢ ἄλλου νόμου ἢ πρὸς τὴν ὅλην νομοθεσίαν. Ἐπὶ τέλους σπουδαῖον μέσον εἶναι ἡ ἐξέτασις τῆς καταστάσεως τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, ἥτις ὑπῆρχε καθ' ἣν ἐποχὴν ἐξεδύθη ὁ νόμος.

Κατὰ ποῖον τρόπον πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν τὰ μέσα ταῦτα διὰ ν' ἀνεύρωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου; Περὶ τούτου παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

α'.) Ἐὰν διὰ τῆς γραμματικῆς ἐρμηνείας ἀνεύρωμεν ὅτι ἡ ἔννοια τῶν λέξεων εἶναι σαφὴς καὶ εὐκρινής, τότε ἐν ἀμφιβολίᾳ, ὅτλ. ἐὰν δὲν ἀποδεικνύηται τὸ ἐναντίον, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ νομοθέτης ἐξήγησε τὰς λέξεις ταύτας κατὰ τὴν εὐρεῖαν αὐτῶν σημασίαν· ἐπομένως ὁ ἐρμηνευτὴς δὲν πρέπει νὰ κάμῃ ἐξαιρέσεις, μὴ ὑπαρχούσας ἐν τῷ νόμῳ. Ἐὰν νόμος τις ἐφαρμόζεται ἐπὶ τοῦ ἀρσενικοῦ γένους, ἐν ἀμφιβολίᾳ πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἐπὶ τοῦ θηλυκοῦ, οὐχὶ ὅμως καὶ τάνάπαλιν· ἐντεῦθεν συνάγομεν τὸ ἐξ *ἀντιδιαστολῆς συμπεράσμα* (*argumentum a contrario*), ἥτοι ἂν νόμος τις ὀρίσῃ τι ὡς ὀρισμένως περιπτώσεις, ὁ νόμος οὗτος ἐφαρμόζεται εἰς τὰς ὀρισθείσας μόνον περιπτώσεις: *exceptio firmat regulam in casibus non exceptis*· ἐὰν

ὁμως διὰ τῆς δογματικῆς ἐρμηνείας εὐρίσκωμεν, ὅτι ὁ νομοθέτης ἤθελε νὰ ἰσχύῃ ὁ νόμος γενικῶς, τότε ὁ νόμος ἐφαρμόζεται οὐ μόνον εἰς τὰς ὑπὸ τούτου προβλεπομένας περιπτώσεις, ἀλλ' εἶναι γενικός νόμος ἐφαρμοζόμενος εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις, ἐπομένως ἰσχύει ὁ ἀντίθετος κανὼν ὅτι *unius positi o non est alterius exclusio*.

Β) Καὶ ἂν ἡ ἔννοια τῶν λέξεων εἶναι σαφὴς καὶ εὐκρινὴς, πάλιν δὲν πρέπει νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν γραμματικὴν ἐρμηνείαν, ἀλλὰ ὅσον νὰ προχωρήσωμεν περαιτέρω διὰ ν' ἀνεύρωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου. Ἐνίοτε καὶ ἐπὶ σαφῶν λέξεων ὑπάρχει ἔννοια, ἣν δὲν δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν διὰ τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων· ἐντεῦθεν δ' ἔπεται ὅτι καὶ ἐπὶ σαφῶν λέξεων πρέπει νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν δογματικὴν ἐρμηνείαν, ἵνα διὰ ταύτης ἀνεύρωμεν τὴν θέλησιν τοῦ νομοθέτου. Διὰ τῆς ἐρμηνείας δὲ ταύτης δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα:

α) Διὰ τῆς δογματικῆς ἐρμηνείας δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν, ὅπερ καὶ τὸ συνθέστατον, ὅτι ἡ ἔννοια τῶν λέξεων εἶναι καὶ ἡ ἔννοια τοῦ νόμου, ὅτε ἡ δογματικὴ ἐρμηνεία ἐπικυροῖ τὴν γραμματικὴν καὶ ὀνομάζεται *διασαφητικὴ ἢ ἀφουριστικὴ* (interpr. *declatariva*).

β) Διὰ τῆς δογματικῆς ἐρμηνείας δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν, ὅτι ὁ νομοθέτης διὰ τῶν λέξεων, ἃς ἐδημοσίευσεν ὡς νόμον, ἐξέφρασε τι ἑλαττον ἐκείνου, ὅπερ ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ, ὅτε διαστέλλομεν τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων εἰς ὅ, τι ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ, ἡ δὲ τοιαύτη ἐρμηνεία καλεῖται *διασταλτικὴ* (interpr. *extensiva*).

γ). Διὰ τῆς δογματικῆς ἐρμηνείας δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν, ὅτι ὁ νομοθέτης δι' ὧν ἐδημοσίευσεν λέξεων ἐξέφρασε τι πλεον ἐκείνου, ὅπερ ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει συστέλλομεν τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων εἰς ὅ, τι ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ, ἡ δὲ τοιαύτη ἐρμηνεία καλεῖται *συσταλτικὴ* (interpr. *restrictiva*).

δ). Διὰ τῆς δογματικῆς ἐρμηνείας δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν ὅτι ὁ νομοθέτης διὰ τῶν λέξεων, ἃς ἐδημοσίευσεν, ἐξέφρασεν ἑτέραν ἔννοιαν ἐκείνης, ἣν ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀλλοιοῦμεν τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων καὶ ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία καλεῖται *ἀλλοιοῦσα* (interpr. *abrogans*).

Ἀρχαιότεροι ὁμως συγγραφεῖς ἐφρόνουν ὅτι ἂν ἡ δογματικὴ ἐρμηνεία δὲν ἀποδεικνύηται ἐντελῶς ὑπὸ τῆς γραμματικῆς, τότε ἡ

δογματική δὲν εἶναι ἐπικρατεστέρα τῆς γραμματικῆς, ἥτοι ὅτι ὑπερ-
σχύει ἡ ἔννοια τῶν λέξεων. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή.
ὅ ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ νόμου δὲν ἐγκτεται ἐν ταῖς λέξεσιν, ἀλλ' ἐν τῇ
ἐ-νοίᾳ ἣν ἤθελεν ὁ νομοθέτης νὰ συνδέσῃ μετ' αὐτῶν οὐχ ἥττον
ἐπειδὴ αἱ λέξεις εἶναι τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα, τούτου ἕνεκα καταφεύ-
γουμεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων. Ἐὰν ὁμως τὰ σημεῖα ταῦτα δὲν
παριστῶσι τὴν ἔννοιαν τοῦ νομοθέτου, τότε δὲν πρέπει νὰ κατισχύ-
σωσιν ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου καὶ ἡ ῥηθεῖσα γνώμη ἀπεκρούσθῃ ὑπὸ
τῶν νεωτέρων.

Ἐκτὸς ὁμως τούτου ὁ Vangerow ἀποκρούει τὴν ἀλλοιοῦσαν
ἐρμηνείαν κατ' αὐτὸν ἐπὶ σφῶν λέξεων τοῦ νόμου δὲν ἐπιτρέπεται
ν' ἀποκλίνωμεν τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων καὶ ἐν ἡ περιπτώσει ἡ λογικὴ
ἐρμηνεία καταλήγει κατ' ἀνάγκην εἰς τοιοῦτον ἀποτέλεσμα, διότι
κατ' αὐτὸν ἡ παραδοχὴ τῆς ἐναντίας γνώμης δὲν συνάδει πρὸς τὴν
ἐκφρασθεῖσαν βούλησιν τοῦ νομοθέτου. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη τοῦ
Vangerow πρῶτον ἀντιφάσκει πρὸς ἐαυτήν, διότι κατὰ ταύτην
δὲν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν οὔτε τὴν διασταλτικὴν ἐρμηνείαν, ἀφ' ἧς
ἐπίσης ἐξερχόμεθα τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων, ὅπερ ὁμως καὶ ὁ ἴδιος
ἀποκρούει. Ἀνεξαρτήτως ὁμως τούτου ἡ τοῦ Vangerow γνώμη
εἶναι ἐσφαλμένη, διότι καθ' ἡμᾶς ἡ διὰ τῆς λογικῆς ἐρμηνείας ἀλλοίω-
σις τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων ἔσθ' ὅπου νὰ ἐξάγῃται ἢ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐρμη-
νευομένου νόμου ἢ ἐκ τοῦ συνόλου τῆς νομοθεσίας, ὅτε ὁμως οὐδεὶς λο-
γος δύναται νὰ γίνῃ περὶ μὴ ἐκδηλωθείσης θελήσεως τοῦ νομοθέτου.

Γ) Τί ἰσχύει ἂν αἱ λέξεις τοῦ νόμου ὡσιν ἀόριστοι ἢ πολυσήμαι-
τοι, ὅτε διὰ τῆς γραμματικῆς ἐρμηνείας δὲν δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν
εἰς ἀποτέλεσμα; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἐπὶ ἀσφῶν δηλ. καὶ πολυ-
σημάντων λέξεων, τὸ μόνον μέσον δι' οὗ δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν τὴν
ἐννοιαν τοῦ νόμου εἶναι ἡ δογματικὴ ἐρμηνεία, ἥτοι πρέπει ν' ἀνεί-
ρωμεν δι' ἄλλων μέσων τὴν ἐννοιαν εἰς ἣν ὁ νομοθέτης ἐξέλαβε τὰς
ἀορίστους ἢ πολυσήμαντους ἐκείνας λέξεις. Ἄν διὰ τῆς λογικῆς ἐρ-
μηνείας ἀνεύρωμεν ἀσφαλῶς ταύτην, τότε ἡ ἔννοια αὕτη ἀποτελεῖ τὴν
ἐννοιαν καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ νόμου. Οὕτω δὲ δυνάμεθα νὰ φθά-
σωμεν εἰς τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα:

α) Διὰ τῆς λογικῆς ἐρμηνείας δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν ὅτι ὁ νο-

μοθέτης ἤθελε νὰ ἐκλάβῃ τὰς λέξεις ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐτῶν σημασίᾳ, τότε δὲ ἡ ἔννοια αὕτη ἀποτελεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου. Ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία καλεῖται πλατεία (interpr. lata).

β) Διὰ τῆς λογικῆς ἐρμηνείας δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν ὅτι ὁ νομοθέτης ἤθελε νὰ ἐκλάβῃ τὰς λέξεις ἐν τῇ στενῇ αὐτῶν σημασίᾳ, τότε δὲ ἡ ἐν τῇ στενῇ ταύτῃ σημασίᾳ ἔννοια εἶναι καὶ ἡ τοῦ νόμου ἔννοια. Ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία καλεῖται στενὴ (interpr. stricta).

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ συγχέωμεν τὰς δύο ταύτας ἐρμηνείας μετὰ τῆς διασταλτικῆς καὶ συσταλτικῆς, διότι ἐπὶ τούτων ἐξερχόμεθα τῆς σημασίας τῶν λέξεων καὶ παρδεχόμεθα μὲν τὰς λέξεις σαφεῖς, ἄλλ' ἐμπεριεχούσας τι, ὅπερ ὁ νομοθέτης ἐξέφρασε διασταλτικῶς ἢ συσταλτικῶς. Διὰ τῶν δύο ὁμως ἄλλων ἐρμηνειῶν δὲν ἐξερχόμεθα τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων, ἀλλὰ παρδεχόμεθα τὰς λέξεις ὅτε μὲν ὑπὸ εὐρείαν, ὅτε δὲ ὑπὸ στενὴν σημασίαν, ἥτοι ἐμμένομεν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῶν λέξεων, ὥς ὅμως ὡς πολυσημάντους δεχόμεθα ὅτε μὲν ἐν τῇ εὐρείᾳ, ὅτε δὲ ἐν τῇ στενῇ σημασίᾳ.

Δ) Ἐὰν ὅμως καὶ διὰ τῆς δογματικῆς ἐρμηνείας δὲν δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου, τότε ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ παρδεχθῇ τὴν προσφορωτέραν ἔννοιαν, τὴν φέρουσαν εἰς εὐλογόν τι ἀποτέλεσμα· ἐπίσης ἂν ἡ μία τῶν ἐρμηνειῶν ἀπορρίπτεται αὐστηρῶς, ἡ δὲ ἄλλη ἐπιεικῶς, προτιμᾶται ἡ τελευταία ὡς ἐπιεικεστέρα.

Β'. Ἀνωτέρα ἐρμηνεία.

Ὡς εἴπομεν, τὸ πρῶτον ἔργον τῆς ἐρμηνείας εἶναι ἡ ἀνέυρεσις τῆς ἐννοίας, ἣν ὁ νομοθέτης ἠθέλησε νὰ συνδέσῃ μετὰ τῶν λέξεων ὥς ἐδημοσίευσεν ὡς νόμον. Οὐχ ἥττον ἡ ἐρμηνεία δὲν περιορίζεται εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ προχωρεῖ περαιτέρω, ἥτοι προσπαθεῖ ὑπὸ τὴν ἐκφρασθεῖσαν θέλησιν τοῦ νομοθέτου ν' ἀνεύρῃ τὴν *κυρίαν θέλησιν* αὐτοῦ, ἥτοι τὴν θέλησιν ἣν θὰ εἶχεν ἂν ἐσκέπτετο πλείοτερον κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ νόμου. Ἐνταῦθα δὲν ἐξετάζομεν τί θέλει νὰ ἐκφράσῃ ὁ νομοθέτης διὰ τῶν λέξεων ὥς ἐδημοσίευσεν ὡς νόμον, ἀλλὰ τί θὰ ἠθέληεν ἂν παρά τινος ἡρωτάτο. Καὶ ἡ μὲν ἐρμηνεία αὕτη ἀποτελεῖ τὴν *ἀνωτέραν* ἐρμηνείαν, ἐν ᾗ ἡ ἄλλη ἀποτελεῖ τὴν κατωτέραν. Τὰ μέσα

καὶ ἐνταῦθα εἶναι τὰ αὐτά, ἥτοι ἡ δογματικὴ καὶ ἡ γραμματικὴ ἐρμηνεία. Ἐὰν διὰ τῆς λογικῆς ἐρμηνείας εὕρωμεν τὴν γνησίαν ἐννοιαν τοῦ νομοθέτου, τότε δυνάμεθα καὶ ἐνταῦθα νὰ διαστείλωμεν, νὰ συστείλωμεν, νὰ ἀλλοιωσωμεν τὴν ἐννοιαν τοῦ νόμου.

Ἡ ἀρχουσα ὁμως γνώμη δὲν παραδέχεται τοῦτο, ἡ δὲ ἀντίρρηση αὕτη ἂν δὲν προσβαίνει μέχρι τῶν πραγμάτων, δὲν θὰ εἶχε σημασίαν· οὕτω λέγουσιν ὅτι ἂν παραδεχθῶμεν τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν, τότε τιθέμεθα ὑπεράνω τοῦ νομοθέτου. Οὐχ ἥττον ὁ λόγος ἐφ' οὗ στηρίζονται δὲν εἶναι βάσιμος, διότι, ὡς εἴπομεν, ἵνα ἐφαρμόσωμεν τὴν ἀνευρεθείσαν κυρίαν θέλησιν τοῦ νομοθέτου, τὴν θέλησιν ἣν θὰ εἶχεν ἂν ἐσκέπτετο πρέπει ἡ θέλησις αὕτη νὰ ἐξάγῃται ἢ ἐκ τοῦ νόμου ἢ ἐκ τοῦ συνόλου τῆς νομοθεσίας· ὅτε ὁμως ἡ βούλησις αὕτη ἐγένετο γνωστὴ εἰς τὴν πολιτείαν καὶ συνεπῶς δεῖν νὰ ἰσχύῃ.

Ὅτι δὲ ἡ γνώμη ἡμῶν εἶναι ὀρθὴ ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν πηγῶν: Οὕτω τὸ Βελλεϊάνειον δόγμα (SC. Velleianum) ὥριζε τὰ ἐξ ἧς α) ἂν γυνὴ τις ἐγγυηθῇ χάριν ἀλλοτρίων ὑποχρεώσεων, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ ὅτι αὕτη δὲν θὰ ὑποχρεωθῇ εἰς πληρωμὴν, ἡ ἐγγυήσις αὕτη δὲν ὑποχρεοῖ αὐτήν. β) ἂν γυνὴ τις δανεισθῇ χάριν ἄλλου προσώπου, τὸ δάνειον δὲν εἶναι δι' αὐτὴν ὑποχρεωτικόν. Τὸ Βελλεϊάνειον δόγμα μόνον περὶ τῶν δύο αὐτῶν προσώπων προέβλεπεν, ἀλλὰ τί ἰσχύει ἂν γυνὴ τις ἐδῶκεν ὑποθήκην πρὸς ὄφελος ἀλλοτρίας ὑποχρεώσεως; Ἰσχύει τὸ Βελλεϊάνειον δόγμα; Ἡ τί ἰσχύει ἂν τις πείσῃ γυναῖκα νὰ δανεισθῇ, ὅπως δώσῃ εἰς τοῦτον τὸ δάνειον, ἐφαρμόζεται εἰς τοῦτο τὸ Βελλεϊάνειον δόγμα; Ἐφ' ὧλων τούτων τῶν περιπτώσεων ἐφαρμόζεται, ὁ δὲ λόγος τῆς ἐφαρμογῆς εἶνε ὅτι ἂν ὁ νομοθέτης ἐσκέπτετο, ἂν ἠρωτάτο καὶ περὶ τῶν λοιπῶν περιπτώσεων δὲν ἤθελεν ὀρίσῃ μόνον τὰς δύο πρώτας, ἀλλ' ἤθελεν ὀρίσῃ γενικῶς ὅτι αἱ ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἀναδοχαὶ ἀλλοτρίων ὑποχρεώσεων, αἱ γινόμεναι ἐπὶ τῇ ἐλπίδι μὴ πληρωμῆς, δὲν δεσμεύουσιν αὐτάς.

Ὁμοίως ὁ Ἀκουίλιος νόμος ὥρισεν, ὅτι ἐνέχεται τις εἰς ἀποζημίωσιν ἂν σχίσῃ, καύσῃ, θραύσῃ πρᾶγμα τι (verere rumpere frangere): μόνον δὲ περὶ τῶν τριῶν τούτων περιπτώσεων προβλέπει ὁ νόμος, τί ἰσχύει ὁμως ἂν ὁ Α ρίψῃ μελάνην ἐπὶ τῆς εἰκόνας, ἐνέχεται εἰς ἀποζημίωσιν; Οἱ νομοδιδάσκαλοι εἶπον ὅτι ἐνέχεται, διότι ἂν ὁ νομοθέτης

εσκέπτετο ἤθελεν ὀρίσῃ, ὅτι ὅταν τις ἐπιφέρει εἰς ἀνδράποτε βλάβην ἐπὶ τῆς σωματικῆς ἀκεραιότητος πράγματός τινος εὐθύνεται εἰς ἀποζημίωσιν. Ὡσαύτως ἵνα ἐνέχηται τις κατὰ τὸν Ἀκουίλιον νόμον δέον ἢ ζημία νὰ ἐπέλθῃ διὰ σωματικῆς ἐνεργείας ἐπὶ τῆς σωματικῆς ἀκεραιότητος τοῦ πράγματος (*corpore corpori*)· τί ἰσχύει ὁμοῦς ἂν τις κλείσῃ ἐντὸς ὁματίου ἵππον, ὅστις ἀποθνήσκει οὕτως ἐξ αἰτίας; Κατὰ τὸ γράμμα τοῦ Ἀκουιλίου νόμου οὗτος οὐδόλως ἐνέχεται· οὐχ ἦττον καὶ ἐνταῦθα παρεδέχθησαν τὸ ἀντίθετον.

Ὡστε καὶ ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι ἐρμηνεία· πολλάκις μάλιστα ἡ ἀνωτέρα λεγόμενη ἐρμηνεία δὲν δύναται εὐκόλως νὰ διακριθῇ τῆς κατωτέρας, ἥτοι τὸ ζήτημα, ἂν δὲν εἶπεν ὁ νομοθέτης ὅ,τι ἤθελε νὰ εἴπῃ, ἢ δὲν ἐσκέφθῃ ὅ,τι ἤθελε νὰ σκεφθῇ πολλάκις δὲν δύναται νὰ λυθῇ. Οἱ τὴν ἐναντίαν γνώμην ἀπαζόμενοι συγγραφεῖς παραδέχονται ὑπὸ μίαν ἔποψιν τὴν ἡμετέραν καὶ τὴν ὀνομάζουσιν ἀνάλογον ἐφαρμογὴν, λέγοντες ὅτι ἂν ὁ νόμος ὥρισέ τι δι' ὠρισμένας περιπτώσεις, ὁ νόμος οὗτος ἐφαρμόζεται καὶ εἰς ἄλλας ἂν αὗται ἔχωσιν ὁμοίαν ἀρχήν, ὥστε παραδέχονται μόνον τὴν διασταλτικὴν ἐρμηνείαν οὐχὶ δὲ τὴν συσταλτικὴν καὶ τὴν ἀλλοιοῦσαν. (*Windscheid § 22*).

Γ'. Ἐπίσημος ἐρμηνεία.

Ἡ ἀνωτέρα καὶ κατωτέρα ἐρμηνεία, ἃς ἤδη ἀνεπτυξάμεν, γινομένη κατὰ τοὺς ρηθέντας κανόνας, καλεῖται ἐπιστημονικὴ ἢ δογματικὴ ἐρμηνεία (*interpretatio doctrinalis*). Οὐχ ἦττον ἐκτὸς ταύτης ἔχομεν καὶ ἑτέραν ἐρμηνείαν, τὴν καλουμένην ἐπίσημον (*interpretatio legalis*), τοιαύτην δ' ἐννοοῦμεν τὴν γενομένην δι' ἑτέρου κανόνος τοῦ δικαίου, νόμου ἢ ἐθίμου.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δογματικῆς ἐρμηνείας ἰσχύει διότι συνάδει πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐρμηνευομένου κανόνος τοῦ δικαίου, ἐπομένως ἐὰν ἡ ἐρμηνεία δὲν συνάδῃ πρὸς τοῦτο, δὲν ἰσχύει· ἡ δογματικὴ ἐρμηνεία δὲν ἔχει τυπικὴν ἰσχύον, ἰσχύει μόνον ἐὰν καὶ καθ' ὅσον εἶναι ὀρθή, ἐὰν καὶ καθ' ὅσον ἀποδεικνύει ὅτι περιέχει πρᾶγματι τὸ ἀληθὲς περιεχόμενον τοῦ νόμου. Τοῦναντίον ἐπὶ τῆς ἐπισήμου ἐρμηνείας, ἐὰν διὰ νέου κανόνος τοῦ δικαίου ἐρμηνευθῇ ἕτερος κανὼν, τότε ἡ ἐρμηνεία

αὕτη ἔχει τριαύτην ἰσχύν, τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἰσχύει, ἀδιαφόρως ἢ ἡ ἀποδιδωμένη ἔννοια εἶναι ὀρθή ἢ οὐ.

Ὅσάκις κανὼν τις τοῦ δικαίου ἐρμηνεύεται δι' ἐτέρου νεωτέρου νόμου, ὅτε ἡ ἐρμηνεία καλεῖται εἰδικῶς *αὐθεντική* (*interpretatio authentica*), τότε ἀπαιτεῖται πᾶν ὅ,τι ἀπαιτεῖται διὰ τὴν κατάρτιν νέου νόμου (προβλ. ἄνωτ. σελ. 9 καὶ ἐπ.). Δὲν ἀποκαλοῦμεν ὁμῶς αὐτὸν νέον νόμον ἀλλ' ἐρμηνευτικὸν καθόσον τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ θεωρεῖται ὑπάρχον ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἰσχύει ὁ ἐρμηνευόμενος νόμος· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν.

Ὅσάκις κανὼν τις τοῦ δικαίου ἐρμηνεύεται διὰ νέου κανόνος τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων, τότε ἡ ἐρμηνεία λέγεται *κατὰ συνήθειαν ἐρμηνεία* (*interpretatio usualis*). Οὕτω λ.χ. κατὰ διάταξιν τινὰ τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῶν καθολικῶν, ἐάν τις ἀποπλανήσῃ ἄγαμον ἢ χήραν ὑποχρεοῦται νὰ τὴν νυμφευθῇ καὶ τὴν προικίσῃ, ὑποχρεοῦται δηλ. κατὰ νόμον δι' ἀμφοτέρω (*dotabit eam et habebit uxorem*). Οὐχ ἥττον ἡ διάταξις αὕτη διὰ τῆς κατὰ συνήθειαν ἐρμηνείας ἐξηγήθη οὕτως ὥστε ὁ ἀποπλανήσας νὰ ὑποχρεῶται ἢ νὰ τὴν νυμφευθῇ ἢ νὰ τὴν προικίσῃ. Ἐνταῦθα τὸ περιεχόμενον τῆς ἐρμηνείας, καίπερ μὴ συνᾶδον πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐρμηνευμένης δικταξέως, ἐν τούτοις ἰσχύει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΤΑ ΧΡΟΝΟΝ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΝ

Μέχρι τοῦδε εἶδομεν πῶς παράγεται καὶ πῶς ἐρμηνεύεται τὸ δίκαιον· ἥδη θέλομεν ἐξετάσει τὴν τοπικὴν καὶ χρονικὴν περιφέρειαν αὐτοῦ.

Α'. Χρονικὰ ὅρια τοῦ δικαίου.

Ποῖα τὰ χρονικὰ ὅρια τῶν κανόνων τοῦ δικαίου; Ἀπὸ πότε ἄρχεται ἡ ἰσχὺς αὐτῶν καὶ πότε παύει; Ἡ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπάντη-

σις εἶναι ἀπλουστάτη: οἱ κανόνες τοῦ δικαίου ἰσχύουσιν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς παραγωγῆς μέχρι τῆς καταργήσεως αὐτῶν.

Καὶ ὡς πρὸς τὸ πρῶτον τῶν ζητημάτων τούτων ἐπραγματεύθημεν ἀνωτέρω ἐν κεφαλαιῷ α'. Ἐνταῦθα πρᾶσθέτομεν μόνον, ὅτι πολλάκις ὁ νομοθέτης, θέλων νὰ γνωσθῇ ὁ νόμος αὐτοῦ εἰς τοὺς πολίτας, ὀρίζει ὅτι ἡ ἰσχὺς τοῦ νόμου ἄρχεται μετὰ παρέλευσιν ὀρισμένου χρονικοῦ διαστήματος· ἐν τῷ μεταξύ ὑπάρχει, ὡς λέγουσιν, *vacatio legis*. Τοῦτο ἰσχύει καὶ κατὰ τὸν νεώτερον περὶ τούτου νόμον (1 Μαΐου 1882), καθ' ὃν ὁ νόμος ἔχει ὑποχρεωτικὴν ἰσχὺν καθ' ὅλον τὸ Κράτος μετὰ παρέλευσιν ὀκτα ἡμερῶν, ἀφ' ἧς δημοσιευθῇ, πλὴν ἂν ὀρίσθῃ ἄλλως ἐν τῷ νόμῳ.

Ὡς πρὸς τὸ δεῦτερον λέγομεν, ὅτι ἡ ἰσχὺς τῶν κανόνων τοῦ δικαίου παύει διὰ νέου κανόνος τοῦ δικαίου.

Ἐκ τοῦ ὅτι δέ, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, πηγαί τοῦ δικαίου εἶναι ὁ νόμος καὶ τὸ δίκαιον τῶν ἐθίμων, ἔπεται ὅτι οἱ κανόνες τοῦ δικαίου καταργοῦνται 1) διὰ νεωτέρων νόμων καὶ 2) διὰ νεωτέρων ἐθίμων. Οὐχ ἥττον οἱ κανόνες τοῦ δικαίου καταργοῦνται 3) καὶ ἀφ' ἐαυτῶν, ἥτοι ἐξ ἰδίας ἀδυναμίας, τούτο δὲ συμβαίνει α'). ἂν ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς ἡ παῦσις τῆς ἰσχύος αὐτῶν ἡρηται ἐξ ὅρων, οἵτινες ἐπραγματοποιήθησαν, ὡς λ. χ. ἐπὶ τῶν *διαβατικῶν* λεγομένων νόμων, ἥτοι ὡσάκις ὁ νομοθέτης ὥρισεν, ὅτι ἡ ἰσχὺς τῶν κανόνων τοῦ δικαίου καταργεῖται μετὰ παρέλευσιν ὀρισμένου χρονικοῦ διαστήματος. β) ὡσάκις τὸ ἀντικείμενον εἰς ὃ ἀναφέρονται ἐξέλιπεν ἐντελῶς· π. χ. αἱ διατάξεις αἱ περιεχόμεναι ἐν ταῖς συλλογαῖς καὶ ἀφορῶσαι παλλακεῖαν δὲν ἰσχύουσι διότι τὸ ἀντικείμενον, εἰς ὃ αἱ διατάξεις ἐκείναι ἀνεφέροντο, ἡ παλλακεία, ἀπυγροῦνται. γ) ὡσάκις κανὼν τις εἶναι συνέπεια ἄλλου κανόνος ἀνατραπέντος, διότι ἀνατραπείσης τῆς βάσεως, συνανατρέπεται καὶ πᾶν ὅ, τι στηρίζεται ἐπ' αὐτῆς· π. χ. ὁ καταδικασθεὶς εἰς κεφαλικὴν ποινὴν καθίστατο κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον δούλος καὶ ὡς τοιοῦτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἰδίαν περιουσίαν καὶ νὰ συντάξῃ διαθήκην. Παρ' ἡμῖν ὅμως ἐξέλιπεν ἡ δουλεία, ἄρα ἐξέλιπε καὶ ὁ κανὼν, ὅτι ὁ καταδικασθεὶς εἰς κεφαλικὴν ποινὴν δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ τὴν περιουσίαν του. Ἐν γένει λοιπὸν οἱ κανόνες τοῦ δικαίου καταργοῦνται α) διὰ τοῦ νόμου β) διὰ τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων καὶ γ) ἀφ' ἐαυτῶν.

Διὰ τὰς ἄνω ρηθείσας περιπτώσεις. καθ' ἃς οἱ κανόνες τοῦ δικαίου καταργοῦνται. ἀρ' ἐκυτῶν, εἴθισται ὁ κανὼν: *cessante ratione legis cessat lex ipsa* (ἐκλιπόντος τοῦ σκοποῦ τοῦ νόμου, παύει καὶ ὁ νόμος αὐτός). Οὐχ ἦττον πολλοὶ συγγραφεῖς, ἰδίᾳ οἱ ἀρχαιότεροι, διδουσιν ἐσφαλμένην ἔννοιαν εἰς τὸν κανόνα τοῦτον, λέγοντες ὅτι ὁ κανὼν τοῦ δικαίου παύει, ὅταν ἐκ τῆς μεταβολῆς τῶν περιστάσεων κατασταθῇ ἀνωφελής. Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη, διότι ἡ ἰσχὺς τῶν νομικῶν κανόνων, δὲν ἡρτῆται ἐκ τῆς ποιότητος αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ νομοθέτου· ἐφ' ὅσον ἡ θέλησις τοῦ νομοθέτου δὲν ἀνατρέπεται δι' ἐτέρας θελήσεως αὐτοῦ, ὁ νόμος ἰσχύει καὶ ἂν ὁ νομοθέτης εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις δὲν ᾔθελεν ἐκδῶσθαι αὐτόν. Ἡ ποιότης τοῦ νόμου οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἔχει ἐπ' τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ ζήτημα: τί ἰσχύει ἂν καταργηθῇ κανὼν τις, ὅστις ὑπέκειτο εἰς ἐξαιρέσεις; Καταργηθέντος τοῦ κανόνος συγκαταργοῦνται καὶ αἱ ἐξαιρέσεις ἢ ὄχι; Τὸ ζήτημα οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι καταργηθέντος τοῦ κανόνος δὲν ἐτίθῃ ἕτερος κανὼν.

Τί ἰσχύει ὁμως ἐν τῇ ἐναντίᾳ περιπτώσει; Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε ἐρμηνευτικόν, ἐπομένως ἂν ἀνεύρωμεν ὅτι ὁ νομοθέτης καταργῶν τὸν κανόνα ἠθέλησε νὰ καταργήσῃ καὶ τὰς ἐξαιρέσεις. τότε καὶ αὗται καταργοῦνται. Ἐὰν ὁμως ἀνεύρωμεν, ὅτι καταργηθέντος τοῦ κανόνος, ὁ νομοθέτης δὲν ἠθέλησε νὰ καταργηθῶσι καὶ αἱ ἐξαιρέσεις, τότε βεβαίως δὲν καταργοῦνται αὗται. Ἐν ἀμφοβολίᾳ ὁμως, ἐὰν δηλ. διὰ τῶν ἐρμηνευτικῶν μέσων δὲν δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν τὴν θέλησιν τοῦ νομοθέτου, τότε δεόν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ νομοθέτης δὲν ἠθέλησε νὰ καταργήσῃ καὶ τὰς ἐξαιρέσεις· π. χ. αἱ ἀξιώσεις κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον, παραγράφονται μετὰ τριάνκοντα ἔτη· τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχουσιν ἐξαιρέσεις, ὑπάρχουσι δηλ. ἀξιώσεις. αἰτινες παραγράφονται εἰς βραχύτερον ἢ μακρότερον χρόνον, ἥτοι μετὰ 1, 2, 3, 5, 40, 50. ἔτη· ὑποθέσωμεν δέ, ὅτι εἰσάγεται νέος κανὼν ὁρίζων ὅτι αἱ ἀξιώσεις παραγράφονται μετὰ εἰκοσιν ἔτη. Ἐνταῦθα τί πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὡς πρὸς τὰς ἐξαιρέσεις τοῦ προϋσχύοντος κανόνος; Ἐν ἀμφοβολίᾳ εἵπομεν ὅτι δεόν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι αἱ ἐξαιρέσεις δὲν καταργήθησαν, ἀλλ' ὅτι ἐπὶ τούτων ἰσχύει, ὅτι καὶ προτερον. Ὁμοίως ὑποθέσωμεν ὅτι διὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης ἀπαιτοῦνται κατὰ τὸ

ῥωμ. δικίον ἐπὶ τὰ μάρτυρες, ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἐξαίρεσεις τοῦ κανόνος τούτου, καθ' ἃς πρόσωπά τινα δὲν ἔχουσι χρεῖαν μαρτύρων πρὸς σύνταξιν διαθήκης· ὑποθέσωμεν ὅτι εἰσάγεται νέος νόμος ἀπαιτῶν τὴν παράστασιν τριῶν μαρτύρων. Ἐνταῦθα καταργοῦνται αἱ ἐξαίρεσεις; Τὰ πρόσωπα ἅτινα κατὰ τὸν καταργηθέντα νόμον ἠδύναντο ἄνευ διατυπώσεων, ἤτοι ἄνευ μαρτύρων, νὰ διαθέσωσι τὴν περιουσίαν αὐτῶν, ὑπόκεινται νῦν εἰς τὸν νέον κανόνα τοῦ δικαίου. Ἐν ἀμφιβολίᾳ πρέπει ν' ἀπαντήσωμεν ἀποφατικῶς δηλ. ὅτι δὲν ὑπόκεινται.

Εἶπομεν ὅτι ἡ ἰσχὺς τῶν κανόνων τοῦ δικαίου ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς παραγωγῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς καταργήσεως αὐτῶν. Ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ σπουδαῖον ζήτημα, τίς ἡ νομικὴ ἔννοια τῆς ἀρχῆς ταύτης; Τί ἐννοοῦμεν λέγοντες, ὅτι οἱ κανόνες τοῦ δικαίου ἰσχύουσιν ἀπὸ τῆς παραγωγῆς μέχρι τῆς καταργήσεως αὐτῶν; Ἐννοοῦμεν ὅτι, εἰν νομικαὶ σχέσεις παρήχθησαν ὑπὸ τὸ κράτος παλαιῶν κανόνων τοῦ δικαίου καὶ ὡς πρὸς αὐτὰς ἠγέρθη διαφορὰ καθ' ὃν χρόνον ἰσχύει νέος κανὼν τοῦ δικαίου, πρέπει ὁ δικαστὴς νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ νέον τοῦτο δίκαιον; Διὰ τῆς ῥηθείσης ἀρχῆς δὲν ἐννοοῦμεν, ὅτι οἱ κανόνες τοῦ δικαίου, οἱ ἰσχύοντες ἐντὸς ὠρισμένου χρόνου, πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἀπολύτως, ἀλλ' ἐννοοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς τὰς νομικὰς σχέσεις, τὰς παραχθείσας ἀπὸ τῆς παραγωγῆς μέχρι τῆς καταργήσεως αὐτῶν. Τί ἰσχύει ὁμῶς ὡς πρὸς τὰς νομικὰς σχέσεις τὰς παραχθείσας ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ προγενεστέρου νόμου; Ἰσχύει ὁ προγενέστερος ὑφ' ὃν παρήχθησαν. Τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐκφράζουσιν οἱ συγγραφεῖς διὰ τοῦ κανόνος ὅτι: *νέοι κανόνες τοῦ δικαίου δὲν προσβάλλουσι κεκτημένα δικαιώματα*, αἰδοῦνται κεκτημένων δικαιωμάτων, *νέοι κανόνες τοῦ δικαίου δὲν ἔχουσιν ἀναδρομικὴν δύναμιν*. Ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶναι τόσον φανερά, ὥστε ὅλαι αἱ νομοθεταὶ ἀπεδέχθησαν αὐτὴν ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσαι τὴν ῥωμαϊκὴν νομοθεσίαν ὀρίζουσιν, ὅτι: *πᾶς νόμος ἢ διάταξις εἰς τὸ ἐξῆς κρατεῖται, εἰ μὴ εἰδικῶς περὶ τῶν προλαβόντων πραγμάτων ἐπὶ ἡρητημένων τι διηγόρευται*» (L. 7, C. de leg. 1. 14.). Καὶ τὸ ἄρθρον 2ον τοῦ ἀπὸ 29 Ὀκτωβρίου 1856 ἀστικοῦ ἡμῶν νόμου, ὀρίζει τοῦτο, ὁμοίως καὶ τὸ 2ον ἄρθρον τοῦ Ναπολεοντείου Κώδικος.

Ἐν γένει λοιπὸν οἱ κανόνες τοῦ δικαίου ἰσχύουσιν εἰς ὠρισμένον χρό-

νου διάστημα, δὲν ἰσχύουσι δὲ ἐπὶ νομικῶν σχέσεων, αἵτινες παρήχθησαν ὑπὸ τὸ κράτος προγενεστέρου κανόνος τοῦ δικαίου. Οὐχ ἤττον ἵνα ἰσχύῃ ὁ κανὼν αὐτὸς τῆς μὴ ἀναδρεμικῆς δυνάμεως τοῦ νόμου, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ δικαίωμα *πράγματι κεκτημένον* (*jura quaesita*) καὶ οὐχὶ ἀπλὴ ἐλπίς ἢ ἱκανότης πρὸς ἀπίκτησιν δικαιώματος. Ἐὰν ὑπάρχῃ ἐλπίς πρὸς ἀπόκτησιν δικαιώματος, τότε ὁ νέος νόμος ἐφαρμόζεται ἀπολύτως, ἐὰν πρόκηται περὶ τῆς ἱκανότητος προσώπου ἐπιχειροῦντος νομικὴν πράξιν· διότι ἡ ἱκανότης δὲν ἀποτελεῖ κεκτημένον δικαίωμα ἀλλ' εἶναι προσὸν πρὸς ἀπόκτησιν δικαιώματος· ἐπικρινόμενος ὁ νέος νόμος ὁ ὀρίζων περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ προσώπου, τούτεστι περὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ ἔχειν δίκαια καὶ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις, ἐφαρμόζεται ἀπολύτως, ὡς πρὸς ὅλα τὰ πρόσωπα· π. χ. ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς κατὰ τὴν Νεαράν 118 καλοῦνται κατὰ πρῶτον οἱ κατιόντες, ἐν ἑλλείψει τούτων οἱ ἀνιόντες, οἱ ἀμφιθαλεῖς ἀδελφοὶ καὶ τὰ τέκνα προαποθανόντων ἀμφιθαλῶν ἀδελφῶν· ὑποθέσωμεν ὅτι νέος νόμος ὀρίζει ὅτι μετὰ τῆς κατιόντος καλοῦνται μόνον οἱ ἀνιόντες· ὁ νέος οὗτος νόμος ἰσχύει ὡς πρὸς ὅλα ἀνεξαίρετως τὰ πρόσωπα, διότι οἱ ἀμφιθαλεῖς ἀδελφοὶ καὶ τὰ τέκνα προαποθανόντων ἀμφιθαλῶν ἀδελφῶν οὐδὲν ἀπέκτησαν δικαίωμα. Ὁμοίως οἱ Ἑβραῖοι κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον δύνανται νὰ ἀποκτήσωσι πράγματα ἀκίνητα· ὑποθέσωμεν ὅτι εἰσάγεται νέος νόμος ἀποκλείων αὐτοὺς τοῦ δικαιώματος τούτου ἐν Ἑλλάδι. Ὁ νέος οὗτος νόμος ἐφαρμάσσεται ἐφ' ὅλων τῶν Ἑβραίων, διότι οὗτοι δὲν ἔσχον κεκτημένα δικαιώματα, ἀλλ' ἀπλῶς ἦσαν ἱκανοὶ πρὸς ἀπόκτησιν κτημάτων.

Ἐπίσης ἐὰν νέος νόμος αὐξάνῃ τὴν ἐνγλυκιστικότητα εἰς εἴκοσι πέντε ἔτη, ὁ νόμος οὗτος ἐφαρμόζεται εἰς ὅλα τὰ πρόσωπα.

Τίς ὁ λόγος δι' ὃν παραδεχόμεθα, ὅτι οἱ κανόνες τοῦ δικαίου δὲν ἔχουσιν ἀναδρεμικὴν δύναμιν; Ὁ λόγος εἶναι ἡ *εἰκαζομένη* θέλησις τοῦ νομοθέτου, τεκμαίρεται δηλ. ὅτι ὁ νομοθέτης ὁ ἐκδούς νόμον τινὰ δὲν ἠθέλησε νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τὸν νέον νόμον τὰ γεγονότα, ἀπερ ἔλαβον ὑπαρξιν ὑπὸ τὸ κράτος προγενεστέρου νόμου.

Τί ἰσχύει ὅμως, ἂν ὁ νομοθέτης ῥητῶς ὠρίσῃ τὸ ἐναντίον, ἐὰν δηλ. ὠρίσεν, ὅτι ὁ νόμος πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ ἀπολύτως ἐφ' ὅλων τῶν ἐν νόμων σχέσεων, ἀδιαφόρως τοῦ χρόνου τῆς παραγωγῆς αὐτῶν· ἐν τού-

αὐτὴ περιπτώσει βεβαίως ἰσχύει ἡ βούλησις τοῦ νομοθέτου. Ὁ νομοθέτης εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο παντοδύναμος. Τί ἰσχύει ἂν οὐδὲν ὠρίσθῃ ἐν τῷ νόμῳ; Τὸ ζήτημα εἶναι ἐρμηνευτικόν, ὃ δ' ἐρμηνευτὴς ὀφείλει ν' ἀνεύρῃ τὴν θέλησιν τοῦ νομοθέτου, ἂν δηλ. ὁ νομοθέτης ἠθέλησε νὰ ἔχῃ ὁ νόμος ἀναδρομικὴν δύναμιν ἢ οὐ. Ἐνεκα δὲ τούτου ὁ Savigny δὲν παραδέχεται τὴν θεωρίαν, ὅτι οἱ νέοι νόμοι δὲν ἔχουσιν ἀδιαστίκτως ἀναδρομικὴν δύναμιν, ἀλλὰ φρονεῖ ὅτι πρέπει νὰ διακρίνωμεν δύο εἴδη κανόνων νομικῶν: πρῶτον κανόνας ἀναφερομένους εἰς τὴν κτῆσιν τῶν δικαιωμάτων, ὅσάκις δηλ. ἀντικείμενον τοῦ νέου κανόνος τοῦ δικαίου εἶναι ἡ ἀπόκτησις τῶν δικαιωμάτων, καὶ δεύτερον κανόνας ἀναφερομένους εἰς τὴν ὑπαρξίν τῶν δικαιωμάτων, ὅσάκις δηλ. ἀντικείμενον τοῦ νέου κανόνος τοῦ δικαίου εἶναι ἡ ὑπαρξίς τῶν δικαιωμάτων τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι αὐτά· καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸ πρῶτον εἶδος δέχεται ὅτι ὁ νέος κανὼν δὲν ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως, ὡς πρὸς τὸ δεύτερον δὲ ὅτι ὁ νέος κανὼν τοῦ δικαίου ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν γενικῶς. Ἀναφέρει δ' ὁ Savigny τὰ ἐπόμενα παραδείγματα: Ἄν πρότερον πρὸς μεταβίβασιν τῆς κυριότητος ἤρκει ἀπλὴ σύμβασις, νέος δὲ νόμος ἀπαιτεῖ παράδοσιν, τότε ὁ νέος νόμος δὲν ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν, διότι ἀναφέρεται εἰς τὴν κτῆσιν τῶν δικαιωμάτων. Ὁμοίως ἂν πρότερον πρὸς ἀπόκτησιν ἐνοχικοῦ δικαιώματος ἤρκει ἀπλὴ σύμβασις, νέος δὲ νόμος ἀπαιτεῖ ἐγγράφον, τότε ὁ νέος οὗτος νόμος δὲν ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν, διότι ἀναφέρεται εἰς τὴν κτῆσιν τῶν δικαιωμάτων. Τούναντίον ὅμως ἂν ὑπάρχῃ ἐν τινι κράτει δουλεία, νέος δὲ νόμος καταργεῖ αὐτήν, τότε ἡ δουλεία καταργεῖται ἀπολύτως, ὁ νέος οὗτος νόμος ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν, διότι ἀντικείμενον αὐτοῦ εἶναι ἡ ὑπαρξίς δουλείας, τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι αὐτήν. Ὡσαύτως, ἐάν ὑποθέσωμεν, ὅτι εἰσάγεται νέος νόμος ὀρίζων ὅτι ἡ κυριότης προστατεύεται οὐχὶ διὰ διεκδικητικῆς ἀγωγῆς ἀλλὰ διὰ προσωπικῆς, ὁ νέος οὗτος νόμος ἔχει κατὰ τὸν Savigny ἀναδρομικὴν δύναμιν, διότι ἀντικείμενον αὐτοῦ εἶναι ἡ ὑπαρξίς δικαιώματος.

Καίτοι σεβόμεθα τὸν διακεκριμένον νομομαθῆ, τὸν τὴν διάκρισιν ταύτην ὑποστηρίζοντα, ἐν τούτοις δὲν συμφωνοῦμεν μετὰ τῆς γνώμης ταύτης, διότι ἡ διάκρισις τῶν νομικῶν κανόνων εἶναι αὐθαίρετος. Συμφωνοῦμεν ὅμως ὡς πρὸς τὰ παραδείγματά του καὶ ἀποδεχόμεθα καὶ

ἡμεῖς, ὅτι ἂν ἐκδοθῇ νέος νόμος καταργῶν τὴν δουλείαν, ὁ νέος οὗτος νόμος ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν, ὡς ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῆς διεκδικητικῆς ἀγωγῆς, διότι καθ' ἡμᾶς λόγος εἶναι ἡ τεκμαιρομένη θέλησις τοῦ νομοθέτου, ὅστις ἤθελεν ὁ νόμος αὐτοῦ νὰ ἰσχύσῃ οὐ μόνον διὰ τοὺς μέλλοντας ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ὑπάρχοντας ἤδη δούλους κτλ. Πρὸς ἀποδείξιν δὲ τοῦ ὅτι ἡ διάκρισις τοῦ Savigny δὲν εἶναι ὀρθή προσθέτομεν καὶ τὰ ἐξῆς: Ὑποθέσωμεν ὅτι ἐκδίδεται νέος νόμος καταργῶν τὰς ὑποθήκας ἢ τὸ εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστάσεως τῶν ἀνηλίκων εὐεργέτημα (*beneficium restitutionis*)· ἀντικείμενον τοῦ νέου τούτου νόμου προφανῶς εἶναι ἡ ὑπαρξὶς τοῦ θεσμοῦ τῆς ὑποθήκης ἢ τῆς εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστάσεως τῶν ἀνηλίκων, διὰ τοῦτο καὶ οἱ νέοι οὗτοι νόμοι ἔδει κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Savigny νὰ ἔχωσιν ἀναδρομικὴν δύναμιν, ἐν τούτοις οὐδ' αὐτὸς ὁ Savigny δέχεται, ὡς πρὸς τὸ ῥηθὲν παράδειγμα, ἀλλὰ τούναντίον φρονεῖ, ὅτι οἱ νέοι οὗτοι κανόνες δὲν ἔχουσιν ἀναδρομικὴν δύναμιν, Ἀλλὰ τότε πρὸς τί ἡ ῥηθείσα τῶν νομικῶν κανόνων διάκρισις; Ὑποθέσωμεν περαιτέρω, ὅτι ἐκδίδεται νέος νόμος καταργῶν τὴν ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ υἱοῦ ἐπικαρπίαν τοῦ πατρὸς ἢ ὀρίζων ὅτι ὁ ἀγοραστὴς δὲν φέρει τὸν κίνδυνον ἢ ὅτι ἡ ἀγοραπωλησία δὲν διαρρήγνυται λόγῳ ὑπερόγκου βλάβης, ἢ ὅτι ἡ ἀγοραπωλησία δὲν διαρρηγνύει τὴν μίσθωσιν κτλ. Ἐνταῦθα ὁ νέος οὗτος νόμος ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν ἢ ὄχι; Κατὰ τὴν διάκρισιν τοῦ Savigny ὁ νόμος οὗτος ἔχει ἀναδρομικὴν ἰσχύν, διότι ἀντικείμενον αὐτοῦ εἶναι ἡ ὑπαρξὶς θεσμοῦ. Ἐν τούτοις ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι οἱ νέοι οὗτοι νόμοι δὲν ἔχουσιν ἀναδρομικὴν δύναμιν, ἥτοι δὲν ἰσχύουσιν ὡς πρὸς τὰς νομικὰς σχέσεις τὰς παραχθείσας ὑπὸ τὸ Κράτος τοῦ προγενεστέρου νόμου. Ὅθεν φρονοῦμεν ὅτι δὲν νὰ ἐμμείνωμεν εἰς τὸν κανόνα, ὅτι οἱ νέοι κανόνες τοῦ δικαίου δὲν ἔχουσιν ἀναδρομικὴν δύναμιν, ἥτοι δὲν ἰσχύουσι καὶ ὡς πρὸς τὰς νομικὰς σχέσεις τὰς παραχθείσας ἤδη ὑπὸ τὸ κράτος προγενεστέρου δικαίου, ἐκτὸς ἂν ἀποδεικνύηται ὅτι ὁ νομοθέτης ἠθέλησε ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸν νόμον αὐτοῦ ἀπόλυτον ἰσχύν. Οὐχ ἥττον ὁ διατυπωθεὶς οὗτος κανὼν παρουσιάζει πλείστας δυσκολίας εἰς τὰ καθ' ἕκαστον, διὸ καὶ διακριτέον τὰ διάφορα μέρη τῆς ἐπιστήμης,

Α'.) Τὴν κατὰστασιν τῶν προσώπων.

Β'.) Τὸ πραγματικὸν δίκαιον.

Α'.

3

- Γ'.) Τὸ ἐνοχικὸν δίκαιον
 Δ'.) Τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον
 Ε'.) Τὸ κληρονομικὸν »
 ΣΤ'.) Τὸ δικονομικὸν »

I. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν προσώπων.

Κατὰ ποῖον νόμον κρίνεται ἡ κατάστασις τῶν προσώπων (status personae), δηλ. ἡ ἰκανότης τοῦ ἔχειν δίκαια καὶ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις; Κατὰ τὸ προγενέστερον ἢ τὸ νεώτερον δίκαιον;

Περὶ τούτου δεόν νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ προσώπου κρίνεται κατὰ τὸ νεώτερον δίκαιον, καθόσον ἡ πρὸς ἐπιχείρησιν νομικῶν πράξεων ἰκανότης δὲν ἀποτελεῖ κεκτημένον δικαίωμα, ἀλλ' εἶναι προϋπόθεσις πρὸς ἀπόκτησιν δικαιωμάτων. Ἐντεῦθεν δ' ἐπεταί ὅτι κατὰ τὸ νεώτερον δίκαιον κρίνεται α) ἡ περὶ τὸ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις ἰκανότης τῶν προσώπων ἡ συνδεσμένη μεθ' ὠρισμένης ἡλικίας λ.χ. ἂν τις εἶναι ἐνήλικος ἢ ἀνήλικος, ἔφηβος ἢ ἄνηβος ἢ νήπιον· β) ἡ ἰκανότης τῶν γυναικῶν ἂν π.χ. αἱ γυναῖκες δύνανται ν' ἀναδεχθῶσιν ἀλλοτρίας ὑποχρεώσεις ἢ ἐπιχειρήσωσι νομικὰς πράξεις ἄνευ ἀδείας τοῦ συζύγου ἢ ἐπιτρόπου ἢ ἂν διὰ τοῦ γάμου καθίστανται χειράφεται γ) ἡ ἰκανότης τῶν κεκηρυγμένων ἄσωτων· ἂν λ.χ. οἱ κεκηρυγμένοι ἄσωτοι δύνανται νὰ διαθέσωσι τὴν περιουσίαν αὐτῶν διὰ τελευταίας διατάξεως ἢ οὐ· δ) ἡ ἰκανότης τῶν πρεσβευόντων ὠρισμένον θρήσκευμα, ἂν π.χ. οἱ Ἰουδαῖοι δύνανται ν' ἀποκτήσωσιν ἀκίνητον περιουσίαν· ε) ἡ περὶ τὸ ἔχειν δίκαια ἰκανότης τῶν θεωρουμένων ὑπὸ τοῦ νόμου ἕνεκα λόγου τινὸς ὡς ἀτίμων. Ὑποθετόν λ.χ. ὅτι εἰσάγεται παρ' ἡμῖν νῦν νέος νόμος ἀπαγορεύων εἰς τοὺς Ἰουδαίους τὴν ἀπόκτησιν ἀκινήτου περιουσίας· ὁ νόμος οὗτος ἐφαρμοσθήτεται ἀπολύτως ἐφ' ὅλων τῶν Ἰουδαίων, καθόσον οἱ μέχρι τοῦδε τοιοῦτοι οὐδὲν δικαίωμα ἀπέκτησαν, εἶχον μόνον ἰκανότητα πρὸς ἀπόκτησιν δικαιωμάτων. Ὡσαύτως ὑποθετόν, ὅτι εἰσάγεται παρ' ἡμῖν ἔνθα ἰσχύει τὸ S.C. Velleianum, ὁ Γαλλικὸς νόμος, ὅστις ὀρίζει, ὅτι αἱ τῶν γυναικῶν ἀναδοχαὶ εἰσὶν ἐγκυροὶ καὶ δὲν δύνανται νὰ προσβληθῶσιν· ὁ εἰσαχθεὶς οὗτος νόμος θὰ ἔχῃ ἀναδρομικὴν δύναμιν, θὰ ἐφαρμοσθῇ ἐφ' ὅλων ἐν γένει τῶν γυναικῶν καθόσον αὐ-

ται οὐδὲν κεκτημένον δικαίωμα ἔχουσιν. Ἐπίσης κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον ἐνήλικοι εἶναι οἱ συμπληρώσαντες τὸ 21 ἔτος, ἐὰν ἐκδοθῇ νέος νόμος παρτείνων τὸν χρόνον τῆς ἐνηλικιότητος εἰς τὸ 25 ἔτος, ὁ νόμος οὗτος ἐφαρμοσθήσεται οὐ μόνον ἐπὶ τῶν μὴ συμπληρώσαντων τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν συμπληρώσαντων αὐτό· ἄρα καὶ οἱ πρὶν ἐνηλικιωθέντες, ὡς συμπληρώσαντες τὸ 21 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν, καθίστανται διὰ τοῦ νέου νόμου πάλιν ἀνήλικοι, ἐὰν δὲν ὑπερέβησαν τὸ 25 ἔτος. Ἐναντίαν γνώμην ἐξέφρασεν ὁ Savigny· κατ' αὐτόν, ὁ κατὰ τὸ ἀρχαιότερον δίκαιον ἐνηλικιωθεὶς ἐξακολουθεῖ νὰ ᾖ ἐνήλικος καὶ μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ νέου νόμου τοῦ παρτείναντος τὴν ἀνηλικιότητα, διότι, ὡς λέγει, ὁ ἐνήλικος ἀπέκτησεν ἤδη δικαίωμα τοῦ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Savigny δὲν φαίνεται ὀρθή, διότι ἡ ἐκ τῆς ἐνηλικιότητος πηγάζουσα ἱκανότης τινὸς δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ κεκτημένον δικαίωμα αὐτοῦ ἀλλὰ καθίστησι νομικῶς δυνατὴν εἰς αὐτόν τὴν ἀπόπειραν δικαιοματίων· εἶνε, ὡς εἵπομεν, προϋπόθεσις ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ νομικὰς πράξεις. Ἐὰν αἱ γυναῖκες, αἵτινες κατὰ τὸ νῦν ἰσχύον δίκαιον δύνανται νὰ ἐπιχειρήσωσι νομικὰς πράξεις, ἄνευ ἀδείας προσώπου τινός, ἐκηρύσσοντο ὑπὸ νεωτέρου νόμου ἀνίκανοι νὰ ἐπιχειρήσωσι τοιαύτας ἄνευ ἀδείας, οὐδεὶς βεβαίως ἤθελε σκεφθῇ νὰ ἐξαίρεσῃ τοῦ νεωτέρου τούτου νόμου τὰς ἤδη ὑπαρχούσας γυναῖκας· ἔνεκα τίνος ὁμῶς λόγου δὲν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἰσχύει ἐπίσης τὸ αὐτὸ ἐὰν ὁ νέος νόμος ὀρίσῃ ὅτι οἱ συμπληρώσαντες τὸ 21 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἐπιχειρήσωσι νομικὰς πράξεις, ἀλλ' οἱ συμπληρώσαντες τὸ 25 ἔτος; Ἐννοεῖται ὁμῶς ἅρ' ἑαυτοῦ ὅτι ἐὰν ὁ κατὰ τὸν παλαιότερον νόμον ἀνήλικος συνῆψε συμβόλαια, ταῦτα ἐξακολουθοῦσι νὰ ὦσιν ἐγκυρά καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νεωτέρου νόμου, διότι δι' αὐτῶν ὁ πρότερον ἐνήλικος ἀπέκτησεν ἤδη δικαίωμα, ὅπερ ἐν ἀμφιβολίᾳ δεόν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι δὲν θέλει νὰ προσβάλλῃ ὁ νεώτερος νόμος.

II. Περὶ τοῦ πραγματικοῦ δικαίου.

Ἐνταῦθα δεόν νὰ διακρίνωμεν ἅφ' ἑνὸς μὲν τὰς ιδιότητες τῶν πραγμάτων, ἅφ' ἑτέρου δὲ τὸν τρόπον τῆς ἀποκτήσεως καὶ ἀπωλείας τῶν

ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰς ἰδιότητες τῶν πραγμάτων ἰσχύει ὁ νεώτερος νόμος, ὥστε κατ' αὐτῶν κριθήσεται ἂν πρᾶγμα τι εἶναι κινήτον ἢ ἀκίνητον, ἀντικαταστατὸν ἢ μὴ, ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῆς συναλλαγῆς κτλ. Τί ἰσχύει ὁμοίως ὡς πρὸς τοὺς τρόπους τῆς κτήσεως τῆς κυριότητος; Ἐφαρμόζεται ὡς πρὸς αὐτοὺς ὁ παλαιότερος ἢ ὁ νεώτερος νόμος; Ὡς γνωστὸν αἱ διαφοραὶ νομοθεσίαι διαφέρουσιν ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἀποκτήσεως τῆς κυριότητος· οὕτως, αἱ μὲν τῶν νομοθεσιῶν ἀπαιτοῦσιν ἀπλὴν παράδοσιν, αἱ δὲ μεταγραφὴν καὶ ἄλλαι ἀπλὴν σύμβασιν· ὑποθέσωμεν ὅτι εἰσάγεται νέος νόμος μεταβάλλον τὸν τρόπον τῆς ἀποκτήσεως τῆς κυριότητος, ὁ νόμος οὗτος ἐφαρμοσθήσεται ἀπολύτως. Ὁ νέος οὗτος νόμος ἐφαρμόζεται ὡς πρὸς τὰς ἀποκτήσεις τῆς κυριότητος τὰς γενομένας μετὰ τὴν ἐκδόσιν καὶ οὐχὶ ὡς πρὸς τὰς ἀποκτήσεις τὰς γενομένας πρὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ. Ὅτι δ' ἰσχύει ἐπὶ κυριότητος ἰσχύει καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων· ὡς πρὸς τὰς ὑποθήκας μόνον παρατηρητέον, ὅτι ἐάν μὲν ὁ νέος νόμος εἰσαγάγῃ νέαν ὑποθήκην, ὁ νέος νόμος ἰσχύει διὰ τὰ συμβολαία τὰ γεγνημένα μετὰ τὴν ἐκδόσιν αὐτοῦ, ἐάν ὁμοίως ὁ νέος νόμος μεταβάλῃ ἐκ θεμελίων τὸν παλαιόν, τότε ὁ νέος οὗτος νόμος ἐφαρμόζεται ἀπολύτως, ὥστε καὶ οἱ ἀποκτήσαντες ἤδη δικαίωμα ὑποθήκης δεόν νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὸν νέον τοῦτον νόμον· δεόν λ.χ. νὰ ἐγγράψωσι τὰς ὑποθήκας αὐτῶν εἰς τὰ πρὸς τοῦτο βιβλία καὶ τοῦτο διότι ἐπ' αὐτῶν ὁ νομοθέτης ἠθέλησε νὰ προσβάλῃ τὰ κεκτημένα δικαιώματα.

III. Περὶ τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου.

Ἐπὶ τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου διακρίτεον α) τὴν ἱκανότητα τῶν συμβαλλομένων β) τοὺς τύπους τῶν συμβάσεων γ) τοὺς ἐσωτερικοὺς ὅρους τῆς συμβάσεως καὶ δ) τ' ἀποτελέσματα τῶν συμβάσεων.

α) Ἡ ἱκανότης τῶν συμβαλλομένων κατὰ ποῖον νόμον κρίνεται; Κατὰ τὸν νόμον τὸν ἰσχύοντα καθ' ἣν ἐποχὴν συνάπτεται τὸ συνάλλαγμα. Ἐάν κατὰ τὸν νόμον τοῦτον οἱ συμβαλλόμενοι ᾔη ἐνήλικοι, τὸ συνάλλαγμα εἶναι ἔγκυρον καὶ ἂν κατόπιν, μεταβληθέντος τοῦ νόμου, οὗτοι κατασταθῶσιν ἀνήλικοι· ἂν ὁμοίως κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ κατάρτισμ῏ τῆς συμβάσεως οἱ συμβαλλόμενοι ᾔσαν ἀνήλικοι, τὸ συ-

νάλλαγμα είναι άκυρον και εάν κατόπιν, μεταβληθείσης τής νομοθεσίας, καθίστανται αυτοί ίκανοί· παρ' ήμιν ή ύπανδρος γυνή δύναται νά συναψη οίανδήποτε σύμβασιν, εν ώ κατά τό Γαλλικόν δίκαιον δέν δύναται ή ύπανδρος γυνή νά συναλλαχθῇ άνευ τής άδείας του άνδρός αυτής. Εάν εισαχθῇ παρ' ήμιν ό γαλλικός νόμος, βεβαίως αί πρό αυτού συναφθεΐσαι συμβάσεις άνευ άδείας του άνδρός ισχύουσι και έχουσι πλήρες κύρος.

β) Ός πρὸς τοὺς τύπους των συμβάσεων ισχύει ό κανὼν *tempus regit actum*· άρα ισχύει ό νόμος, ό ισχύων καθ' ήν εποχήν ἐγένετο ή δικαιοπραξία· αν κατά τήν εποχήν εκείνην δέν ἐτηρήθησαν αί διατυπώσεις του παλαιού νόμου, τό συμβόλαιον είναι άκυρον και εν τῇ περιπτώσει διὰ νέου νόμου άρθωσιν αὐται ή τουναντίον τηρηθέντων τῶν τύπων του παλαιού νόμου, τότε τό συμβόλαιον είναι έγκυρον και αν εἴτα μεταβληθῶσιν οὗτοι.

γ) Ός πρὸς τὸν ἐσωτερικόν τύπον τῶν συμβάσεων παρατηρητέον ὅτι οὗτοι κρίνονται κατά τὸν νόμον τὸν ισχύοντα καθ' ήν εποχήν καθαρτίζεται ή σύμβασις. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν νόμον κρίνεται ή συναίνεσις, τό θεμιτὸν τῆς αἰτίας, αν τὸ πρᾶγμα είναι δεκτικὸν ὑποχρέωσης ή οὐ κτλ.

δ) Ός πρὸς τ' ἀποτελέσματα τῶν συμβάσεων ποῖος νόμος ισχύει; Ὁ ἀρχαιότερος ὑπὸ τό κράτος του ὁποίου παρήχθησαν αί συμβάσεις ή ὁ νεώτερος; Οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς διαφωνοῦσι· τινές τούτων φρονοῦσιν, ὅτι πρὸς λύσιν του ζητήματος τούτου διακριτέον τὰ ἄμεσα τῶν ἐμμέσων ἀποτελεσμάτων· και ἄμεσα μὲν κατ' αὐτοὺς ἀποτελέσματα εἰσιν ἐκεῖνα, ἅτινα προεῖδον οἱ συμβαλλόμενοι κατά τήν κατάρτισιν τῆς συμβάσεως· ή ἡδύναντο νά προῖδωσιν, ὡς φυσικῶς ἀπορρέοντα ἀπ' αὐτῆς ταύτης· ἐμμεσα δὲ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δέν πηγάζουσι ἐκ τῆς συμβάσεως και τὰ ὁποῖα ἐπομένως οἱ συμβαλλόμενοι οὔτε προεῖδον οὔτε ἡδύναντο νά προῖδωσιν κατά τήν κατάρτισιν αὐτῆς· οὕτω δὲ φρονοῦσιν ὅτι τὰ μὲν ἄμεσα ἀποτελέσματα κρίνονται κατά τὸν παλαιόν, τὰ δὲ ἐμμεσα κατά τὸν νεώτερον νόμον· π. χ. ἐπὶ του συναλλάγματος τῆς μισθώσεως ἄμεσα ἀποτελέσματα είναι ή παραχώρησις τῆς χρήσεως του πράγματος, ή παροχή του μισθώματος και αί λοιπαί ἐκ τῆς μισθώσεως ἀγωγαί, ἐμμεσον δὲ ἀποτέλεσμα είναι ή λεγομένη σιω-

πηρὰ ἀναμίσθωσις, ἥτοι ἂν μετὰ τὸ τέλος τῆς μισθώσεως ὁ μισθω-
τὴς ἐξακολουθῇ ποιούμενος χρῆσιν τοῦ πράγματος, ὁ δ' ἐκμισθωτὴς
δὲν ἀντιλέγῃ. Ἐὰν λοιπὸν ἐκδοθῇ νέος νόμος ἀπαγορεύων τὴν ἀνα-
μίσθωσιν, ὁ νέος οὗτος νόμος ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν. Ἡ διάκρι-
σις ὁμως αὕτη δὲν εἶναι βάσιμος, καθόσον τὸ συνάλλαγμα τῆς μισθώ-
σεως ἔχει καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι ὁ μισθωτὴς δύναται νὰ ζητήσῃ τὴν
μείωσιν τοῦ μισθώματος, ὅταν βλαβῶσιν οἱ καρποὶ ἔνεκα θεομητίας·
τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο εἶναι ἄμεσον ἢ ἔμμεσον; οἱ ὅροι τῆς διαρρή-
ξεως τῶν συμβάσεων κατατάσσονται μεταξύ τῶν ἐμμέσων ἢ ἀμέσων
ἀποτελεσμάτων; Τινὲς λέγουσιν ὅτι εἶναι ἄμεσα, ἄλλοι τοῦναντίον ἔμ-
μεσα. Ἐκ τούτων ἔπεται ὅτι ἡθεωρία αὕτη στερεῖται βάσεων, ἐπο-
μένως δέον ν' ἀποκρουσθῇ.

Καθ' ἡμᾶς γενικῶς δέον νὰ εἰπώμεν, ὅτι τ' ἀποτελέσματα τῶν
συμβάσεων, εἴτε ἄμεσα, εἴτε ἔμμεσα, κρίνονται κατὰ τὸν νόμον τὸν
ἰσχύοντα καθ' ἣν ἐποχὴν συνήφθη ἡ σύμβασις.

Ἐν γένει λοιπὸν θυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὁ βίος καὶ ὁ θάνατος
τῶν συμβάσεων κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον τὸ ἰσχὺον καθ' ἣν ἐποχὴν
καταρτίζεται ἡ σύμβασις. Κατὰ τὸ δίκαιον τοῦτο κρίνεται, ἂν συμ-
βόλαιόν τι εἶναι ἀρρηκτὸν ἢ μὴ· ὁμοίως ἂν ὥρεά δύναται ν' ἀνα-
κληθῇ λόγῳ ἀχαριστίας, ἂν ἡ ἀγοραπωλησία διελύχῃ τὴν μίσθωσιν,
ἂν σύμβασίς τις διαρρήγνυται λόγῳ ὑπερόγκου βλάβης. Οὐχ ἦττον
ἐπὶ τῆς ἀναμισθώσεως παρατηρητέον, ὅτι ὁ νέος νόμος ἐφαρμόζεται
εἰς τὰ συμβόλαια τὰ συναφθέντα πρὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ, διότι ἡ ἀ-
ναμίσθωσις εἶναι νέα σύμβασις καὶ ὡς τοιαύτη ὑπάγεται ὑπὸ τὸ κρά-
τος τοῦ νέου νόμου.

IV. Περὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου.

Ἐπὶ τοῦ δικαίου τούτου ἐξεταστέον α') τὸν γάμον· β') τὴν ἐξου-
σίαν τοῦ πατρὸς ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ τῆς περιουσίας τῶν τέκνων·
γ') τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐπιτρόπου ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ ἐπιτροπευο-
μένου καὶ δ) τὴν σχέσιν τῶν νόθων τέκνων πρὸς τὸν φυσικὸν αὐτῶν
γεννήτορα.

α'). Ὡς πρὸς τὸν γάμον. Πρὸ τοῦ γάμου προηγείται συνήθως ἡ

μνηστεία, ἥτις κρίνεται κατὰ τὸν νόμον τὸν ἰσχύοντα καθ' ἣν ἐποχὴν συνάπτεται· αὕτη. Οὐχ ἦττον ἂν νέος νόμος ἀπαγορεύσῃ τὴν ὑπάρχουσαν ἤδη ὑπὸ τὸ κράτος προγενεστέρου νόμου, τότε οὗτος ἐφαρμόζεται ἀπολύτως. Τί ἰσχύει ὡς πρὸς τὴν σύναψιν τοῦ γάμου καὶ τὸ κύρος αὐτῆς; Τὸ κύρος τοῦ γάμου κρίνεται κατὰ τὸ δίκαιον τὸ ἰσχύον, καθ' ἣν ἐποχὴν συνήφθη οὗτος· ἂν κατὰ τὴν σύναψιν τοῦ γάμου ἐτηρήθησαν αἱ διατυπώσεις, ὁ γάμος εἶναι ἔγκυρος καὶ ἂν κατόπιν μετεβλήθῃ ὁ τοῦ γάμου νόμος· ἂν ὁμοίως δὲν ἐτηρήθησαν αἱ ἀπαιτούμεναι διατυπώσεις, ὁ γάμος εἶναι ἄκυρος καὶ ἂν κατόπιν μετεβλήθῃ ὁ τοῦ γάμου νόμος καὶ δύναται οὗτος νὰ συσταθῇ ἄνευ διατυπώσεων. Τ' ἀποτελέσματα τοῦ γάμου κρίνονται κατὰ τὸν νόμον τὸν ἰσχύοντα καθ' ἣν ἐποχὴν συνήφθη ὁ γάμος ἢ κατὰ τὸν μεταγενέστερον; Ὡς πρὸς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου διακρίτεον τ' ἀποτελέσματα τ' ἀφορῶντα τὰς σχέσεις τῶν συζύγων ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀφορῶντων τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Ὡς πρὸς μὲν τὰ πρῶτα ἰσχύει ὁ νεώτερος νόμος. Ὁ νεώτερος λοιπὸν νόμος ἰσχύει, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀνδρικῆς ἐξουσίας, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ἂν ἦνε ἐπιτετραμμένος τὸ διαζύγιον ἢ οὐ, ἢ ἂν ὁ δεύτερος γάμος εἶναι ἐπιτετραμμένος μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ πρώτου. Ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα ὁμοίως, τ' ἀφορῶντα τὴν περιουσίαν τῶν συζύγων, ἰσχύει ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συνάψεως τοῦ γάμου νόμος· ἄρα κατὰ τὸν νόμον τοῦτον κρίνεται τὸ ζήτημα, ἂν ἐπὶ τῆς περιουσίας τῶν συζύγων πρέπη νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον προικῶν σύστημα ἢ τὸ σύστημα τῆς κοινοκτημοσύνης.

Ὅσα εἵπομεν περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ γάμου ἰσχύουσιν ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τῆς πατρικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐπιτροπείας.

Κατὰ ποῖον ὁμοίως νόμον κρίνεται ἡ σχέσις τῶν νόθων τέκνων πρὸς τὸν φυσικὸν αὐτῶν γεννήτορα; Κρίνεται κατὰ τὸν νόμον τὸν ὑπάρχοντα, ὅτε ἐγεννήθησαν τὰ τέκνα ἢ κατὰ τὸν μεταγενέστερον; Π. χ. κατὰ τὸ δίκαιον ἡμῶν ἀπαγορεύεται ἡ ἀναζήτησις τῆς πατρότητος, ἦτοι ἀπαγορεύεται τὰ νόθα τέκνα νὰ ἐγείρῳσιν ἀγωγὴν περὶ ἀναγνώρισεως καὶ διατροφῆς αὐτῶν· τούναντίον ὁμοίως ἰσχύει κατὰ τὴν γερμανικὴν νομοθεσίαν, καθ' ἣν τὸ νόθον τέκνον δύναται νὰ ἐγείρῃ τὴν ῥη-

θεῖσαν ἀγωγὴν, ὑποθέσωμεν δ' ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς νόμος εἰσάγεται ἐν Γερμανίᾳ· ὁ νέος οὗτος νόμος δεόν νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐφ' ὅλων τῶν νόθων τέκνων τῶν γεννηθέντων μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ νόμου τούτου;

Ὑπάρχουσι συγγραφεῖς φρονούντες ὅτι ὁ τοιοῦτος νόμος δὲν ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν, ἐν ᾧ τούναντίον ἕτεροι συγγραφεῖς ἰσχυρίζονται τὸ ἐναντίον. Τὸ καθ' ἡμᾶς συμφωνοῦμεν μὲν ὡς πρὸς τ' ἀποτελέσματα μετὰ τῶν συγγραφέων τῆς δευτέρας γνώμης, δὲν συμφωνοῦμεν ὅμως ὡς πρὸς τὸν λόγον ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἐκεῖνοι παραδέχονται ὅτι ὁ νέος οὗτος νόμος ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν, καθόσον δὲν εἶναι ἀληθές, ὡς φρονοῦσιν οὗτοι, ὅτι τὰ νόθα τέκνα ἅμα γεννηθέντα οὐδὲν ἀπέκτησαν δικαίωμα, διότι ποῖον εἶναι τὸ δικαίωμα τῶν τέκνων; ἡ ἀγωγή· ἅμα ἔχει τις ἀγωγὴν ἔχει δικαίωμα. Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ νόθα τέκνα ἔχουσι ἀγωγὴν ἔχουσι βεβαίως καὶ δικαίωμα. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀληθές, ὅτι τὰ νόθα τέκνα ἔχουσιν ἀπλὴν ἐλπίδα καὶ οὐδὲν δικαίωμα. Οὐχ ἤττω καίτοι παραδεχόμεθα ὅτι τὰ νόθα τέκνα ἔχουσι δικαίωμα, δεχομέθα ἐν τούτοις, ὅτι ὁ νέος νόμος ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν, διότι ὁ νόμος οὗτος στηρίζεται εἰς λόγους ἡθικούς, εἰς λόγους δημοσίου συμφέροντος ἐν ἄλλαις λέξεσιν παραδεχόμεθα ὅτι ὁ νομοθέτης ἠθέλησε νὰ προσβάλῃ τὰ τοιαῦτα κεκτημένα δικαιώματα.

V. Περὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου.

Ἐπὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου διακρίνομεν· α') τὴν ἐκ διαθήκης διαδοχὴν καὶ β') τὴν ἐξ ἀδιαδέτου διαδοχὴν.

α') Περὶ τῆς ἐκ διαθήκης διαδοχῆς.

Ἐὰν νέος νόμος εἰσαχθῇ πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου ἢ πρὸ τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης, τότε οὐδεμία ἀμφισβήτησις γεννᾶται· ὁ νέος νόμος ἐφαρμόζεται ἀπολύτως ἐφ' ὅλων τῶν προσώπων. Ἐὰν ὅμως νέος νόμος ἐκδοθῇ ἐν τῷ χρόνῳ ἀπὸ τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης μέχρι τοῦ θανάτου τί ποιητέον; Ὁ νέος οὗτος νόμος ἰσχύει ἀπολύτως ἢ οὐ; Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου διακριτέον 1) τὴν νόμιμον ἰκανότητα τοῦ διαθέτου 2) τὴν φυσικὴν ἢ διανοητικὴν κατάστασιν αὐτοῦ 3) τὸ περιεχόμενον τῆς διαθήκης 4) τοὺς τύπους τῆς διαθήκης καὶ 5) τὴν ἰκανότητα τοῦ κληρονόμου ἢ κληροδόχου.

1) Ὡς πρὸς τὴν νομικὴν ἱκανότητα τοῦ διαθέτου. Αὕτη ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχῃ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης καὶ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου· ἐπομένως ἂν ἐκδοθῇ νέος νόμος, ὅστις ἀφαιρεῖ ἐκ τοῦ προσώπου τὴν ἱκανότητα τοῦ διαθέτου τὴν περιουσίαν του, ὁ νέος οὗτος νόμος ἐφαρμόζεται εἰς ὅλας τὰς διαθήκας, ἥτοι αἱ διαθήκαι ἀκυροῦνται· π.χ. ἐκδίδεται νέος νόμος ὀρίζων, ὅτι οἱ ἄλλοδαποὶ δὲν δύνανται νὰ συντάξωσι διαθήκην· ὁ νέος οὗτος νόμος ἰσχύει ὡς πρὸς ὅλα τὰ πρόσωπα, ἥτοι αἱ συνταχθεῖσαι ἤδη διαθήκαι ἀκυροῦνται ἐὰν ζῶσιν ἐτι εἰ συντάξαντες αὐτάς, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἂν ὁ νέος νόμος εὔρε τὴν διαθήκην καὶ ζῶντα τὸν διαθέτην, τότε ὑπάγεται ἡ διαθήκη εἰς τὸν νέον τοῦτον νόμον.

2) Ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν ἢ καὶ νοητικὴν κατάστασιν τοῦ διαθέτου παρατηρητέον, ὅτι ἡ φυσικὴ ἱκανότης τοῦ διαθέτου εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης. "Αν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἦτο ἱκανὸς ὁ διαθέτης εἶναι ἐγκυρος. "Αν ὁ διαθέτης ἔχῃ σφάας τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης, τότε ἡ διαθήκη του εἶναι ἐγκυρὸς καὶ ἂν κατόπιν παραφρονήσῃ· ὁμοίως, ἂν παρὰ φρων συντάξῃ διαθήκην, αὕτη εἶναι ἄκυρος, καὶ ἂν κατόπιν ἐχρεωνήσῃ· ἐξ ἀναλογίας τούτων πρέπει νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἂν ἐκδοθῇ νέος νόμος, ὅστις ἀφαιρεῖ τὴν ἱκανότητα τοῦ προσώπου, ὁ νόμος οὗτος δὲν ἀκυροῖ τὰς συνταχθείσας ἤδη διαθήκας· π.χ. ἐὰν παρ' ἡμῖν εἰσαχθῇ τὸ Γαλλικὸν δίκαιον καθὼς ὁ διαθέτης πρέπει νὰ ᾔηκε δέκα ἐξ ἑτῶν, ὁ νέος οὗτος νόμος δὲν ἐφαρμόζεται εἰς διαθήκας ἃς συνέταξε τις πρὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους, διότι οἱ συντάξαντες τότε διαθήκην ἦσαν ἱκανοί, ἐπειδὴ παρ' ἡμῖν πρὸς σύνταξιν διαθήκης πρέπη νὰ ἔχῃ συμπληρωμένον τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος ἂν ᾔηκε ἀνὴρ, τὸ δωδέκατον δὲ ἂν ᾔηκε γυνή.

3) Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς διαθήκης τί ἰσχύει. Ποῖον δίκαιον ἰσχύει ἂν ὁ διαθέτης ὀφείλῃ νὰ ἐγκαταλείπῃ μέρος τῆς περιουσίας του εἰς πρόσωπόν τι; Τὸ περιεχόμενον τῆς διαθήκης κρίνεται κατὰ τὸν νόμον τὸν ἰσχύοντα καθ' ἣν ἐποχὴν ἀποθνήσκει ὁ διαθέτης. "Αν λοιπὸν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὑποχρεοῦται ὁ διαθέτης νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του τὸ πρόσωπον τοῦτο, καὶ τούναντίον δὲν ἔλαβε τοῦτο ὑπ' ὄψιν του, ἡ διαθήκη εἶναι ἄκυρος.

4) 'Ως πρὸς τοὺς τύπους ἰσχύει ὁ ἀνωτέρω ρηθείς κανὼν *tempus regit actum*.

5) 'Επὶ τέλους ἡ ἱκανότης τοῦ κληρονόμου ἢ κληροδόχου κρίνεται κατὰ τὸν νόμον τὸν ἰσχύοντα καθ' ἣν ἐποχὴν ἀπεβίωσεν ὁ διαθέτης.

6'). Περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς.

'Εάν νέος νόμος ἐκδοθεῖς πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου μεταβάλλῃ τὸ σύστημα τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς, ὁ νέος οὗτος νόμος ἐφαρμόζεται ἀπολύτως, διότι πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου οὐδὲν κληρονομικὸν δικαίωμα ἀπέκτησεν ὁ ὡς κληρονόμος ὀριζόμενος. 'Επομένως δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ὁ κανὼν ὅτι οἱ νέοι κανόνες τοῦ δικαίου δὲν προσβάλλουσι κεκτημένα δικαιώματα. 'Ομοίως τὸ αὐτὸ ἰσχύει ἂν ὁ νέος νόμος ἐκδιδῇ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κληρονομουμένου καὶ πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ κληρονόμου ἀποδοχῆς τῆς κληρονομίας, διότι ὁ κληρονόμος ἔχει ἤδη κεκτημένον δικαίωμα π.χ. ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς καλοῦνται α') οἱ κατιόντες β') οἱ ἀνιόντες, οἱ ἀμφιθαλεῖς ἀδελφοί καὶ τέκνα προαποθανόντων ἀμφιθαλῶν ἀδελφῶν ὑποθετέον ὅτι πρὸ τῆς ἀποβιώσεως τοῦ κληρονόμου εἰσάγεται νέος νόμος, καθ' ὃν εἰς τὴν δευτέραν τάξιν καλοῦνται οἱ ἀνιόντες καὶ οὐχὶ οἱ ἀδελφοί καὶ οἱ ἀνεψιοί τοῦ ἀποθανόντος· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ νέος νόμος ἰσχύει ἀπολύτως. Δυσχερὲς ὁμως καθίσταται τὸ ζήτημα ἂν ὁ νέος νόμος ἐκδοθῇ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, ἥτοι μεταξὺ τῆς ἐπαγωγῆς τῆς κληρονομίας καὶ τῆς ἀποκτήσεως· ὁ νέος οὗτος νόμος ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν; 'Εφαρμόζεται καὶ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα εἰς ἃ κατὰ τὸν παλαιότερον νόμον ἐπήχθη ἤδη ἡ κληρονομία; 'Ηδύνατό τις νὰ εἴπῃ ἴσως, ὅτι ὁ νέος οὗτος νόμος ἐφαρμόζεται ἀπολύτως, ὅτι ἔχει ἀναδρομικὴν δύναμιν, διότι πρὸ τῆς ἀποκτήσεως τῆς κληρονομίας οὐδὲν κληρονομικὸν δικαίωμα ἀπέκτησεν ὁ κληρονόμος. Οὐχ ἥττον ἡ γνώμη αὕτη δὲν θὰ ἦτο ὀρθή, διότι εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι πρὸ τῆς ἀποδοχῆς ὁ κληρονόμος δὲν ἀποκτᾷ κληρονομικὸν δικαίωμα, ἐν τούτοις διὰ τῆς ἐπαγωγῆς τῆς κληρονομίας ἀποκτᾷ ὁ πρὸς ὃν ἐπάγεται αὕτη τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ γίνῃ κληρονόμος καὶ τὸ δικαίωμα τοῦτο δὲν προσβάλλει ὁ νεώτερος νόμος.

VI. Περί δικονομικοῦ δικαίου.

Τὸ δικονομικὸν δίκαιον διακρίνεται εἰς τὸ διαδικαστικὸν καὶ εἰς τὸ ἀφορῶν τὰ δικαιώματα· καὶ τὸ μὲν διαδικαστικὸν κρίνεται κατὰ τὸν νέον νόμον τὸν ἰσχύοντα καθ' ἣν ἐποχὴν γίνεται ἡ δίκη, ὥστε ὁ νέος νόμος ὁ ἀφορῶν εἰς τὰ τῆς διαδικαστίας ἐφαρμόζεται εἰς ὅλας τὰς δίκας. Τούναντίον δὲ ὁ νέος νόμος ὁ ἀφορῶν τὰ δικαιώματα δὲν ἐφαρμόζεται ὡς πρὸς τὰ δικαιώματα τ' ἀποκτηθέντα ἤδη ὑπὸ τὸ κράτος προγενέστερου δικαίου : ὥστε τὸ δεύτερον μέρος τοῦ δικονομικοῦ δικαίου, τὸ ἀφορῶν τὰ δικαιώματα κρίνεται κατὰ τὸν νόμον τὸν ἰσχύοντα καθ' ἣν ἐποχὴν παρήχθησαν ταῦτα.

Β'. Τοπικὰ ὅρια τοῦ δικαίου.

Οἱ κανόνες τοῦ δικαίου, οἱ ἰσχύοντες ἐντὸς ὠρισμένων χρονικῶν ὁρίων, ἰσχύουσι καὶ ἐντὸς ὠρισμένων τοπικῶν ὁρίων. Ποῖα ὅμως τὰ ὅρια ταῦτα; Ποῖα ἡ τοπικὴ περιφέρεια ἐντὸς τῆς ὁποίας ἰσχύουσιν οἱ τοῦ δικαίου κανόνες; Γενικῶς δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ταῦτα δυνατὸν νὰ συμπίπτωσι μετὰ τῶν ὁρίων τῆς ἐπικρατείας ἢ ἐπεκτείνωνται ἐκτὸς τούτων ἢ καὶ νὰ περιορίζωνται ἐντὸς ὠρισμένου μέρους τῆς ἐπικρατείας λ.χ. ἐντὸς μιᾶς ἐπρχίας, νομοῦ. Τί ἐννοοῦμεν ὅμως λέγοντες ὅτι οἱ κανόνες τοῦ δικαίου οἱ ἰσχύοντες ἐντὸς ὠρισμένων χρονικῶν ὁρίων, ἰσχύουσι καὶ ἐντὸς ὠρισμένων τοπικῶν ὁρίων; Ἐννοοῦμεν διὰ τούτου, ὅτι οἱ Ἑλληνικοὶ νόμοι θὰ ἐφαρμοσθῶσιν ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν δικαστηρίων ἀπολύτως καὶ ἀνεξαρτήτως ἐπὶ πασῶν τῶν ἀναφυομένων διαφορῶν, ἀδιαφόρως ἂν αἱ νομικαὶ σχέσεις παρήχθησιν ἐν Ἑλλάδι ἢ ἀλλοῦ; Ἡ ὑποχρεοῦνται τὰ Ἑλληνικὰ δικαστήρια νὰ ἐφαρμόσωσι καὶ νόμους ἄλλοδαπούς; Ὑποθετόν λ.χ. ὅτι δύο Ἕλληνες συνάπτουσιν ἐν Περσίοις σύμβασιν περὶ πράγματος εὐρισκομένου ἐν Ἀγγλίᾳ· τίς νόμος ἐφαρμοσθήσεται ἐνταῦθα; ὁ Ἑλληνικός, ἐπεὶδὴ αἱ συμβληθέντες εἰσὶν Ἕλληνες ἢ ὁ Ἀγγλικός, ἐπεὶδὴ τὸ πρᾶγμα εὐρίσκεται ἐν Ἀγγλίᾳ ἢ ὁ Γαλλικός, ἐπεὶδὴ ἡ σύμβασις κατηρτίσθη ἐν Γαλλίᾳ; Ὡσαύτως ὑποθέσωμεν ὅτι συνάπτεται συνάλλαγμα μεταξὺ Ἑπτανησίου καὶ Ἀθηναίου· τίς νόμος ἰσχύει; Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου δεόν

τὰ ὀρμηθῶμεν ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι ὁ δικαστής, ἐντεταλμένος τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων τῆς πατρίδος αὐτοῦ, δεόν νὰ ἐφαρμόζῃ τοὺς νόμους τούτους. Τί ἰσχύει ὁμοῦς ὡς πρὸς τὰς νομικὰς σχέσεις τὰς παρὰ τῆς ἀλλοδαπῆς, ἐν τόπῳ ἐνθα ἰσχύει διάφορον δίκαιον; Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ Ἕλλην δικαστής δεόν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ ἀλλοδαπὸν δίκαιον, ἐὰν ὁ νομοθέτης ἐπιτρέπῃ τοῦτο. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐφαρμόζων ὁ δικαστής ξένους νόμους ἐφαρμόζει τοὺς νόμους τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἀφ' οὗ οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ τὴν ἐφαρμογὴν ἀλλοδαπῶν νόμων. Ὡστε κατὰ τοῦτα τὸ ζήτημα εἶναι ἐρμηνευτικόν καὶ δεόν πρὸ παντός ν' ἀνεύρωμεν τὴν θέλησιν τοῦ νομοθέτου. Τί ἰσχύει ὁμοῦς ἐὰν ὁ νομοθέτης οὔτε ῥητῶς, οὔτε σιωπηρῶς ὥρισέ τι. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δεόν νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ ξένον δίκαιον ἢ τὸ Ἕλληνικόν. Ἐν ἀμφιβολίᾳ πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ δικαστής ὀφείλει νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ δίκαιον τῆς ἐστίας τῶν νομικῶν σχέσεων. Τοῦτο ὁμοῦς, ὡς ἐρρήθη, ἰσχύει ἂν δὲν ἀποδεικνύηται ὅτι ὁ νομοθέτης δὲν ἤθελε νὰ ἐφαρμοσθῶσι ξένοι νόμοι. Κατ' ἀρχὴν λοιπὸν ὁ δικαστής ὀφείλει νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ δίκαιον τῆς ἐστίας τῶν νομικῶν σχέσεων καὶ ἂν αἱ νομικαὶ σχέσεις ἔχωσι τὴν ἐστίαν αὐτῶν ἀλλοδαπῇ, ἐνθα ἰσχύει διάφορον δίκαιον, ὀφείλει νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ δίκαιον τῆς ἐστίας αὐτῶν. Ὡστε ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ἔργον τοῦ δικαστοῦ συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀνέβῃ τὴν ἐστίαν ἐκάστης νομικῆς σχέσεως. Τοῦ κανόνος ὁμοῦς τοῦτου ὑπάρχουσι καὶ ἐξαιρέσεις, περιπτώσεις δηλ. καθ' ἃς ὁ δικαστής ὀφείλει νὰ ἐφαρμόσῃ τοὺς ἑλληνικοὺς νόμους, καίτοι αἱ νομικαὶ σχέσεις ἔχωσι τὴν ἐστίαν αὐτῶν ἀλλοδαπῇ· τοιαῦται δ' ἐξαιρέσεις εἰσὶν αἱ ἐπόμεναι:

Α'.) Ὅσακις οἱ Ἕλληνικοὶ νόμοι ἐρεῖδονται ἐπὶ ἡθικῶν σχέσεων, ὡς ὁ μεταξὺ ἀνιόντων καὶ κατιόντων ἢ μεταξὺ ἀδελφῶν γάμος.

Β'.) Ὅσακις οἱ Ἕλληνικοὶ νόμοι ἐρεῖδονται ἐπὶ λόγων δημοσίου συμφέροντος, τότε ἐφαρμόζονται οὗτοι ἐπὶ πασῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι διαφορῶν.

Γ'. Ὅσακις πρόκειται περὶ ξένης νομοθεσίας μὴ ἀνεγνωρισμένης ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς· αἱ ξένα νομοθεσία αἱ μὴ ἀνεγνωρισμέναι ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς δὲν δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἐν Ἑλλάδι. Οὕτω π. χ. ἡ πολυγαμία ἐπιτρεπομένη εἰς ἄλλα μὴ Χριστιανικὰ κράτη, δὲν

δύναται ἐν Ἑλλάδι νὰ ζητήσῃ προστασίαν τῶν δικαστηρίων, διότι αὕτη ἀντίκειται εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν. Ὅμοίως ἡ διουλεία ἀντίκειται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας, ἐπομένως ὁ ἀγοραστής ἐν Ἀφρικῇ δοῦλος, δὲν δύναται ἐν Ἑλλάδι ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς ἰδιοκτησίᾳ τοῦ κυρίου αὐτοῦ.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῶν ἐξαιρετικῶν τούτων περιπτώσεων ὁ δικαστὴς ὀφείλει ν' ἀνεύρῃ τὴν ἐστίαν ἐκάστης σχέσεως καὶ κατὰ τὸ δίκαιον ταύτης ν' ἀποφρνῇ. Ἐνταῦθα ὅμως γεννᾶται τὸ ζήτημα ποῦ ἔχουσιν αἱ νομικαὶ σχέσεις τὴν ἐστίαν αὐτῶν; Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου διακριτέον τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἐννόμων σχέσεων.

I. Κατάστασις τῶν προσώπων.

Ποῦ θεωρεῖται ὅτι ἔχει τὴν ἐστίαν αὐτῆς ἡ ἰκανότης τοῦ ἔχειν δίκαια καὶ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις; Ἐνταῦθα δύναται τις νὰ εἴπῃ δύο τινά, 1) ἡ ἰκανότης τοῦ προσώπου ἔχει τὴν ἐστίαν τῆς ἐκεῖ ἔνθα τὸ πρόσωπον κατοικεῖ, ἐπομένως κατὰ τὸ δίκαιον τῆς κατοικίας τῶν προσώπων κρίνεται καὶ ἡ ἰκανότης αὐτῶν. Οὕχ ἦττον δύναται τις νὰ εἴπῃ 2) ὅτι ἡ ἰκανότης ἔχει τὴν ἐστίαν αὐτῆς οὐχὶ ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ προσώπου ἀλλ' ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτοῦ, ἐπομένως κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας κρίνεται ἡ ἰκανότης. Ὡστε ἡ ἰκανότης δύναται νὰ κρίνηται εἴτε ὡς ἐκ τῆς πολιτείας, εἴτε ὡς ἐκ τῆς κατοικίας τοῦ προσώπου. Ὁ Γαλλικὸς καὶ ὁ ἡμέτερος νόμος παραδέχονται, ὅτι ἡ ἰκανότης τῶν προσώπων κρίνεται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας αὐτῶν. Ἄν λοιπὸν πρόσωπόν τι κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας εἶναι ἰκανόν, κατὰ δὲ τὸ ἡμέτερον εἶναι ἀνίκανον, τὸ πρόσωπον τοῦτο εἶναι παρ' ἡμῖν ἰκανόν, διότι ἡ ἰκανότης κρίνεται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας ἐκάστου προσώπου. Ὅμοίως κρίνεται τὸ ζήτημα ἂν τις εἶναι ἀνήλικος ἢ οὐ, ἔφηθος κλπ. Οὕτω π. χ. κατὰ τὴν Πρωσσικὴν νομοθεσίαν ἐνήλικοι εἶναι οἱ συμπληρώσαντες τὸ εἰκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας των· ὑποθέσωμεν ὅτι Πρῶσος τις εἰκοσι δύο ἐτῶν συνάπτει συνάλλαγμα μεθ' ἑνὸς ἀλλοδαποῦ ἐν Ἑλλάδι· τὸ συνάλλαγμα τοῦτο εἶναι ἄκυρον, διότι κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πατρίδος αὐτοῦ ὁ Πρῶσος δὲν δύναται νὰ συναλλαχθῇ

πρὶν ἢ συμπληρώσῃ τὸ εἰκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ὅμοίως ἡ ἱκανότης τῶν γυναικῶν ὡς πρὸς τὸ ἐγγυοδοτεῖν παρ' ἡμῖν ἰσχύει τὸ Βελλεϊάνειον δόγμα, καθ' ὃ αἱ ἐγγυήσεις τῶν γυναικῶν αἱ γενόμεναι ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς μὴ πληρωμῆς αὐτῶν, δὲν εἶναι ὑποχρεωτικαί· τὸ ἐναντίον ὁμοίως ἰσχύει ἐν Γαλλίᾳ· ἂν λοιπὸν Γαλλίς τις ἐγγυηθῇ παρ' ἡμῖν, ἡ ἐγγυήσις αὐτῆς εἶναι ὑποχρεωτική, διότι ἡ ἱκανότης τῶν προσώπων κρίνεται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας, ἐν ᾧ τὸ ἐναντίον διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἂν Ἑλληνίς ἐγγυηθῇ ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἐγγυήσις δὲν ὑποχρεοῖ αὐτήν. Ἐπίσης ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς ἐπε-
ται ὅτι κατὰ τὸν νόμον τῆς ἐθνηκότητος κρίνεται ἡ ἱκανότης τῶν ὑπὸ ἐπιμέλειαν διατελούντων.

Ἐν γένει λοιπὸν ἡ ἱκανότης τοῦ ἔχειν δίκαια καὶ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις κρίνεται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ προσώπου.

II. Περὶ τοῦ πραγματικοῦ δικαίου.

Ποῦ πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὅτι ἔχουσι τὴν ἐστίαν αὐτῶν αἱ εἰς τὰ πράγματα ἀναφερόμεναι ἔννομοι σχέσεις; Κατὰ ποῖον δὲ νόμον κρί-
νονται αὗται; Κατὰ γενικὸν κανόνα λέγομεν, ὅτι αἱ ἔννομοι σχέσεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς πράγματα ἔχουσι τὴν ἐστίαν τῶν ἐν ᾧ τόπῳ κεῖν-
ται ταῦτα· ἐπομένως κατὰ τὸ δίκαιον τῆς τοποθεσίας τοῦ πράγματος κρίνονται αἱ εἰς αὐτὸ ἀναφερόμεναι ἔννομοι σχέσεις. Ἐκ τοῦ κανόνος τούτου ἐπε-
ται, ὅτι κατὰ τὸ δίκαιον τῆς τοποθεσίας τοῦ πράγματος, κρίνεται ἂν τὸ πρᾶγμα εἴναι κινήτῳ ἢ ἀκίνητῳ ἂν εἴναι ἐντὸς ἢ ἐκτὸς συναλλαγῆς· ὁμοίως ποῖα πράγματα εἶναι ἀδέσποτα καὶ ποῖα ὄχι. Ὅμοίως κατὰ τὸ δίκαιον τῆς τοποθεσίας τοῦ πράγματος κρίνονται τὰ δικαιώματα, ἃ ἔχει τις ἐπὶ τοῦ εὐρεθέντος πράγματος. Ἐπίσης ἡ ἀπόκτησις, ἡ ἀπώλεια καὶ ἡ προστασία τῆς νομῆς κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ πράγματος. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς ἐπε-
ται προσέτι, ὅτι ἡ ἀπόκτησις τῆς κυριότητος τῶν ἀκινήτων κρίνεται κατὰ τὸ δίκαιον τὸ ἰσχύον ἐν ᾧ τόπῳ κεῖνται τὰ ἀκίνητα· ἐπομένως κατὰ τὸ δίκαιον τοῦτο κρίνεται ἂν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς κυριότητος ἀρκῇ ἀπλὴ σύμβα-
σις ἢ ἂν ἀπαιτῆται καὶ παράδοσις· ἐπίσης κατὰ τὸ δίκαιον τοῦτο κρί-
νεται, ἂν χωρὶ παραγραφῇ. Τί ἰσχύει ὁμοίως ὡς πρὸς τὴν ἱκανότητα

τοῦ προσώπου τοῦ θέλοντος ν' ἀποκτήσῃ τὴν κυριότητα ἀκινήτου ; Ἡ ἱκανότης κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον κρίνεται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ τόπου ἔνθα κεῖνται τ' ἀκίνητα πράγματα· ἄλλως ὅμως περὶ τούτου ἐφρόνουν οἱ Ῥωμαῖοι. Ὡστε γενικῶς ἡ ἀπόκτησις τῆς κυριότητος τῶν ἀκινήτων κρίνεται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς τοποθεσίας τοῦ πράγματος· ὑποθέσωμεν ὅτι Πρῶσσοί τις νέμεται κινητὸν ἐν Ἑλλάδι καλῇ τῇ πίστει καὶ νομίμῳ τίτλῳ· ὁ μὲν νόμος ἡμῶν, πρὸς ἀπόκτησιν τῆς κυριότητος διὰ χρησικτησίας, ἀπαιτεῖ τρία ἔτη· ὁ δὲ Πρωσσικὸς δέκα ἔτη· πότε θὰ συμπληρωθῇ ἡ χρησικτησία ; Βεβαίως μετὰ τρία ἔτη. Τὰ αὐτὰ ἰσχύουσι καὶ ὡς πρὸς τὰς δουλείας καὶ τὰ ἐμπράγματα δικαιώματα, ἥτοι τὴν ἐπιφάνειαν, τὴν ἐμφύτευσιν, τὴν ἐπικαρπίαν, τὴν ὑποθήκην καὶ ἐνέχυρον. Τί ἰσχύει ὡς πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τῶν κινητῶν ; Κατὰ ποῖον νόμον κρίνεται ἡ ἀπόκτησις αὐτῶν ; Οἱ ἀρχαῖοι νομοδιδάσκαλοι ἐφρόνουν ὅτι ἡ ἀπόκτησις τῶν κινητῶν κρίνεται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ αποκτῶντος, διότι ἡ ἀπόκτησις τῆς κυριότητος κινητῶν πραγμάτων, ἀκολουθεῖ τὸν προσωπικὸν νόμον τοῦ αποκτῶντος. Ἡ γνώμη αὕτη περιῆλθεν εἰς τὰς νεωτέρας νομοθεσίας καὶ εἰς τὸν Γαλλικὸν Κώδικα, ὅστις διακρίνει μεταξὺ κινητῶν καὶ ἀκινήτων. Ὁ ἡμέτερος ὅμως νόμος ἀπέρριψε τὴν διάκρισιν ταύτην μεταξὺ κινητῶν καὶ ὥρισε γενικῶς, ὅτι αἱ ἔννομοι σχέσεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς κινητὰ καὶ ἀκίνητα πράγματα κρίνονται κατὰ τὸν νόμον τῆς τοποθεσίας αὐτῶν.

III. Περὶ τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου.

Ποῦ πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὅτι ἔχουσιν τὴν ἐστίαν των αἱ ἐνοχικαὶ σχέσεις ; δηλ. κατὰ ποῖον νόμον κρίνονται αὗται ; Αἱ ἐκ συμβάσεως ἐνοχικαὶ σχέσεις δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν, ὅτι ἔχουσι τὴν ἐστίαν αὐτῶν εἰς τὸν τόπον τῆς κατοικίας τῶν συμβαλλομένων, ἢ εἰς τὸν τόπον ἔνθα κατηργίσθησαν ἢ εἰς τὸν τόπον ἔνθα πρόκειται νὰ ἐκτελεσθῶσιν. Ἡ ἀρχαιότερα γνώμη εἶναι ὅτι ἐν γένει αἱ ἐνοχαὶ εἴτε ἐκ συμβάσεως παράγονται εἴτε ἐξ ἄλλων λόγων, κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ τόπου ἔνθα ἐγεννήθησαν, οὐχ ἥττον ἡ γνώμη αὕτη ἐπολεμήθη καὶ ἐξενίκησεν ἡ γνώμη, ἥν καὶ ὁ ἐγγῶριος νομοθέτης παρεδέχθη.

ἤτοι ἐπὶ ἐνοχικῶν συμβάσεων διακριτέον α') τοὺς τύπους τῶν συμβάσεων καὶ β') τ' ἀποτελέσματα αὐτῶν.

Καὶ οἱ μὲν τύποι κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον τὸ ἰσχύον ἐν ᾧ τόπῳ κατηρτίσθη ἡ σύμβασις κατὰ τὸν κανόνα *locus regit actum*. Ἐπομένως κατὰ τὸ δίκαιον τοῦτο κρίνεται ἂν ἡ σύμβασις δεῖν νὰ γίνῃ διὰ δημοσίου ἐγγράφου, ἂν ἐπιτρέπεται μαρτυρικὴ ἀποδείξεις κτλ.

Τ' ἀποτελέσματα δὲ τῶν συμβάσεων κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον, ὅπερ ὥρισαν οἱ συμβαλλόμενοι ἐμμέσως ἢ ἀμέσως. Ἐὰν λοιπὸν οἱ συμβαλλόμενοι ὥρισαν βητικῶς τὸν νόμον καθ' ὃν δεῖν νὰ κριθῶσι τ' ἀποτελέσματα, τότε ἐφαρμόζεται ὁ νόμος οὗτος, ἐὰν ὅμως ὥρισαν μόνον τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως, τότε τ' ἀποτελέσματα κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ τόπου τῆς ἐκτελέσεως, διότι ὑποτίθεται, ὅτι οἱ συμβληθέντες ὑπήχθησαν εἰς τὸ δίκαιον τοῦ τόπου τῆς ἐκτελέσεως. Ἐπομένως κατὰ τὸ δίκαιον τοῦτο κρίνεται, ἂν ἡ δωρεὰ δύναται νὰ προσβληθῇ ἐπὶ ἀχαριστίᾳ ἢ οὐ· ὁμοίως, ἂν ἡ ἐνοχὴ δύναται νὰ προσβληθῇ διὰ τῆς ἐνστάσεως τῆς παραγραφῆς, ἂν ἡ ἐνοχὴ παράγῃ ἀγωγὴν ἢ οὐ.

Κατὰ ποῖον ὅμως νόμον κρίνονται οἱ ἐνοχαὶ αἱ πηγάζουσαι ἐξ ἀδικημάτων; Αὗται κρίνονται κατὰ τὸν ἐλληνικὸν πάντοτε νόμον· ἐπομένως ἂν πρᾶξις τις εἴναι ἀθέμιτος κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἐγένετο, εἶναι ὅμως θεμιτὴ κατὰ τὸ δίκαιον τὸ ἐλληνικόν, τότε ἡ πρᾶξις αὕτη πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ ὡς θεμιτὴ· τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἀντίθετον περίπτωσιν.

IV. Περὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου.

Ἐνταῦθα διακριτέον 1) τὸν γάμον 2) τὴν μεταξύ γονέων καὶ τέκνων σχέσιν καὶ 3) τὴν ἐπιτροπείαν καὶ κηδεμονίαν :

1) Ποῦ θεωρεῖται ὅτι ἔχει τὴν ἐστίαν αὐτοῦ ὁ γάμος, ἐπομένως κατὰ ποῖον νόμον κρίνεται οὗτος ; Ὡς ἐστὶν τοῦ γάμου πρέπει κατὰ τὸν ἡμέτερον νομοθέτην νὰ θεωρηθῇ ἡ πολιτεία τοῦ ἀνδρός, διότι ὁ ἀνὴρ εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς οἰκογενείας. Ἐπομένως κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ ἀνδρός κρίνονται ὅλα τὰ περὶ τὸν γάμον ἀναφερόμενα ζητήματα· ὅθεν κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ ἀνδρός κρίνεται

ἡ ἐξουσία ἣν ἔχει ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τῆς γυναικὸς· ὁμοίως αἱ κτηματικαὶ σχέσεις τῶν συζύγων, ἂν δηλ. ἐφαρμοσθῇσεται μεταξύ αὐτῶν τὸ προικῶν ἢ τὸ τῆς κοινοκτημοσύνης σύστημα, ἐπίσης ἂν αἱ μεταξύ συζύγων δωρεαὶ εἰσὶν ἀπηγορευμέναι ἢ οὐ κτλ. Ὑποθέσωμεν λ. χ. ὅτι Αὐστριακὸς δωρεῖται εἰς τὴν σύζυγόν του ἐν Ἑλλάδι χιλίας δραχμὰς· ἡ δωρεὰ αὕτη εἶναι ἔγκυρος, διότι ἡ τοιαύτη σχέσις κρίνεται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ ἀνδρός, κατὰ δὲ τὸν Αὐστριακὸν νόμον αἱ δωρεαὶ μεταξύ συζύγων δὲν ἀπαγορεύονται. Τί ἰσχύει ὡς πρὸς τὰς διαζεύξεις; Κατὰ ποῖον νόμον κρίνονται αὗται; Κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον, ὡς πρὸς τὰς διαζεύξεις ἐφαρμόζεται πάντοτε ὁ Ἑλληνικὸς νόμος, διότι αἱ περὶ διαζεύξεως σχέσεις εἶναι δημοσίας ἐξέως· ἐπομένως Ἑλλήν δικαστὴς δικάζων ἄλλοδαπὸν δὲν δύναται νὰ ἐφαρμόσῃ ξένον νόμον. Κατὰ ποῖον νόμον κρίνονται τὰ κωλύματα τοῦ γάμου; Ταῦτα κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ ἀνδρός· ἐὰν λοιπὸν κατὰ τὸ δίκαιον τοῦτο δὲν ὑπάρχῃ κώλυμα, ὑπάρχῃ δὲ κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν νόμον, ὁ γάμος εἶναι ἔγκυρος, διότι τὰ κωλύματα κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ ἀνδρός· τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀντίθετον περίπτωσιν. Ὑποθέσωμεν ὅτι συνάπτεται γάμος μεταξύ Ἑβραίας καὶ Χριστιανοῦ· ὁ γάμος οὗτος εἶναι ἔγκυρος καὶ κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν νόμον, ἐὰν ὁ ἀνὴρ ἀνῆκεν εἰς ἐπικράτειαν κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὁποίας ἐπιτρέπεται ὁ γάμος μεταξύ Ἑβραίας καὶ Χριστιανοῦ.

2) Τί ἰσχύει, ὡς πρὸς τὰς σχέσεις μεταξύ γονέων καὶ τέκνων; Αὗται κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ ἀνδρός ἢ τοῦ πατρὸς. Ἐντεῦθεν δ' ἐπεται, ὅτι κατὰ τὸ δίκαιον τοῦτο κρίνεται ἡ ἀπόκτησις τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, ἡ παῦσις αὐτῆς, ὁ χρόνος καθ' ὃν ἐπέρχεται αὕτη λ. χ. κατὰ τὸν Πρωσικὸν νόμον ἐνήλικος εἶναι ὁ συμπληρώσας τὸ εἰκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὥστε ὁ πατὴρ διατηρεῖ τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ εἰκοστοῦ τετάρτου ἔτους· ὑποθέσωμεν ὅτι γεννᾶται ἐν Ἑλλάδι διαφορὰ Πρώσσου τινός· ὁ Ἑλλήν δικαστὴς πρέπει νὰ παραδεχθῇ ὅτι ὁ πατὴρ Πρώσσος ἔχει τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ εἰκοστοῦ τετάρτου ἔτους τοῦ υἱοῦ του, καίτοι κατὰ τὸ ἡμέτερον δίκαιον ἐνήλικος εἶναι ὁ συμπληρώσας τὸ εἰκοστὸν πρῶ-

τον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἐπίσης κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ ἀνδρὸς κρίνονται αἱ μεταξὺ αὐτῶν *κτηματικάι σχέσεις* λ. χ. κατὰ τὸ δίκαιον τοῦτο κρίνεται, ἂν ὁ πατήρ ἔχῃ δικαίωμα ἐπικαρπίας ἐπὶ τῆς περιουσίας τῶν τέκνων, ἂν ὁ πατήρ ἔχῃ ὑποχρέωσιν πρὸς διατροφὴν τῶν τέκνων του. Τί ἰσχύει ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τῶν νόθων τέκνων καὶ τῶν γεννητόρων αὐτῶν ; Ποῖος νόμος ἰσχύει ἐνταῦθα ; Καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ εἰπωμεν, ὅτι αἱ σχέσεις αὗται κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ γεννήτορος. Ἐπομένως ἂν κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τούτου ἐπιτρέπηται ἡ ἀναζήτησις τοῦ γεννήτορος, καὶ ἡ ἀναζήτησις τοῦ πατρὸς ἐπιτρέπεται καὶ εἰς τὰ τέκνα τὰ εὐρισκόμενα ἐν πολιτείᾳ, ἐνθα δὲν ἐπιτρέπεται αὕτη.

3) Ὡς πρὸς τὴν ἐπιτροπείαν καὶ κηδεμονίαν. Ποῦ πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἔχουσαι τὴν ἐστίαν των αἱ περὶ ἐπιτροπείας καὶ κηδεμονίας σχέσεις ; Κατὰ ποῖον νόμον κρίνονται οἱ ὑπὸ ἐπιτροπείαν καὶ κηδεμονίαν διατελοῦντες ; Αἱ σχέσεις αὗται ἔχουσι τὴν ἐστίαν των εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐπιτροπευομένου καὶ κηδεμονευομένου, ἐπομένως κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τούτων. Ἐντεῦθεν ἐπεται, ὅτι κατὰ τὸ δίκαιον τοῦτο κρίνεται τὸ ζήτημα, ἂν ὁ ἀνήλικος ὑπόκειται εἰς ἐπιτροπείαν καὶ κηδεμονίαν, ἐπίσης ἂν ὁ ἐπίτροπος εἶναι νόμιμος καὶ δικαστικός, ὁμοίως τὰ δικαιώματα, ἃ ὁ ἐπίτροπος ἔχει ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ ἀνηλίκου, ὁμοίως καὶ αἱ ἀπὸ τῆς ἐπιτροπείας πηγάζουσαι ὑποχρεώσεις τοῦ ἐπιτρόπου. Ὡς πρὸς τὴν ἀποδοχὴν ὅμως καὶ ἀποπλήσιν τῆς ἐπιτροπείας ἢ κηδεμονίας ἰσχύει τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ ἐπιτρόπου.

V. Περὶ κληρονομικοῦ δικαίου.

Αἱ σχέσεις αἱ ἀφορῶσαι τὴν κληρονομίαν ποῦ πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἔχουσαι τὴν ἐστίαν των, ἐπομένως κατὰ ποῖον νόμον κρίνονται ; Κατὰ γενικὸν κανόνα δεόν νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἡ ἐστία τῆς τε ἐκ διαθήκης καὶ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς εἶναι ἡ *πολιτεία τοῦ ἀποβιώσαντος*. Κατὰ τὸ δίκαιον λοιπὸν τῆς πολιτείας τοῦ ἀποβιώσαντος κρίνεται ἡ ἐκ διαθήκης καὶ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχή. Οὕτως ἡ σύνταξις τῆς διαθήκης, ἡ φυσικὴ, νομικὴ, καὶ νοητικὴ ἱκανότης κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ κληρονομουμένου ὡσαύτως ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδια-

θέτου διαδοχῆς κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τοῦ ἀποβιώσαντος κρίνεται ποῖα πρόσωπα καλοῦνται εἰς τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς, πῶς γίνονται ἡ διανομή τοῦ κλήρου κλπ. Ὁ ἡμέτερος ὅμως νομοθέτης δὲν παρεδέχθη τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀπολύτως, ἀλλὰ τὸναντίον ὥρισεν, ὅτι, ὅσάντις ὑπάρχουσιν ἀκίνητα πράγματα, τότε ταῦτα κρίνονται κατὰ τὸ ἐγγώριον πάντοτε δίκαιον· ἐπομένως δυνατόν κατὰ τὸν ἐγγώριον νόμον νὰ προσκαλῶνται εἰς τὴν κληρονομίαν πρόσωπα, μὴ καλούμενα κατὰ τὸ ἀλλοδαπὸν δίκαιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Εἶδη τῶν κανόνων τοῦ δικαίου

Οἱ κανόνες τοῦ δικαίου, ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις ἐξεταζόμενοι, διαίρουνται εἰς διάφορα εἶδη. Οὕτω:

α') Ὡς ἐκ τοῦ πλάτους αὐτῶν διαίρουνται εἰς καθολικοὺς καὶ μερικοὺς· καὶ καθολικοὶ μὲν λέγονται οἱ ἰσχύοντες καθ' ἅπασαν τὴν ἐπικράτειαν· μερικοὶ δὲ οἱ ἰσχύοντες εἰς μέρη τινὰ τῆς ἐπικρατείας· π.χ. μερικὸς νόμος εἶναι ὁ Ἰόνιος Κῶδιξ ἰσχύων μόνον ἐν Ἑπτανήσῳ.

Ὡς ἐκ τοῦ ἀντικειμένου διαίρουνται εἰς γενικοὺς καὶ εἰδικούς. Καὶ γενικοὶ μὲν λέγονται οἱ κανόνες οἱ περιλαμβάνοντες ὅλα τὰ πράγματα καὶ πρόσωπα, εἰδικοὶ δὲ οἱ περιλαμβάνοντες τάξεις τινὰς τῶν προσώπων ἢ πραγμάτων.

γ') Οἱ κανόνες τοῦ δικαίου, ὡς ἐκ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τι πρόσωπον, διαίρουνται εἰς κανόνας κοινούς καὶ ἀνωμάλους. Κοὶ κοινοὶ μὲν καλοῦνται οἱ ρυθμίζοντες ὅλα τὰ εἶδη τῶν πραγμάτων κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἀνωμαλοὶ δὲ τὸναντίον, δηλ. οἱ ρυθμίζοντες οὐχὶ πάντα τὰ εἶδη τῶν πραγμάτων κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὥρισμένην ἔννομον σχέσιν, τάξιν προσώπων ἢ πραγμάτων· οἱ τελευταῖοι οὗτοι κανόνες περιέχουσι συνήθως προνόμια· οὐχ ἥττον ἐνίοτε περιέχουσι. δυσμένειαν καὶ οὐχὶ εὐεργεσίαν, ἐντεῦθεν δὲ προέρχεται ἡ διά-

κρισις τῶν προνομίων εἰς εὐμενῆ καὶ δυσμενῆ (*privilegia favorabilia καὶ odiosa*).

δ') Οἱ κανόνες, τοῦ δικαίου ἔκ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν παραγοῦσαν αὐτοὺς βούλησιν, διχIROῦνται εἰς ἀναγκαστικούς καὶ μὴ. Καὶ ἀναγκαστικοὶ μὲν (*leges cogentes*) καλοῦνται οἱ ἐπιβάλλοντες ἀναγκαστικῶς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν· οἱ δὲ ἐναντίοι καλοῦνται μὴ ἀναγκαστικοί. Συνήθως οἱ ἀναγκαστικοὶ κανόνες ὀρίζουσι τὴν ζημίαν. ἥτις ἐπέρχεται ἔκ τῆς παραβάσεώς των. Οὕτως εἰς τινὰς περιπτώσεις οἱ ἀναγκαστικοὶ νόμοι ῥητῶς ὀρίζουσιν, ὅτι πᾶσα πρᾶξις ἐναντία αὐτῶν εἶναι ἄκυρος. Ἐνίοτε ὁμοῦ δὲν ἄκυροῦσι τὴν πρᾶξιν τὴν ἀντικειμένην εἰς αὐτοὺς, ἀλλ' ἐπιβάλλουσι ζημίαν τῷ παραβάτῃ. Ἐπὶ τέλους οὔτε ζημίαν ἐπιβάλλουσιν εἰς τὸν παραβάτην, οὔτε θεωροῦσιν ἄκυρον τὴν πρᾶξιν, ἀλλ' ἐπιτρέπουσιν ἔνστασιν, ὡς λ. χ. τὴν τοῦ Μακεδονιανοῦ δόγματος· καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἦτοι ὅταν ἡ πρᾶξις εἶναι ἄκυρος, ὁ νόμος λέγεται *lex perfecta*, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἦτοι ὅταν ἐπιβάλληται ἀποζημίωσις ὁ νόμος λέγεται *lex minus quam perfecta*, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ὅταν ἐπιτρέπεται ἔνστασις, ὁ νόμος λέγεται *lex imperfecta*. Ἐὰν ὁμοῦ ὁ ἀναγκαστικὸς νόμος δὲν ὀρίξῃ τὴν ζημίαν, τότε πᾶσα πρᾶξις ἀντικειμένη αὐτῷ εἶναι ἄκυρος, δηλ. ἐπέρχεται τὸ βαρύτερον τῶν ἀποτελεσμάτων.

Οἱ μὴ ἀναγκαστικοὶ νόμοι διαιροῦνται εἰς ἐπιτρεπτικούς καὶ συμπληρωματικούς. Συμπληρωματικοὶ (*leges dispositivae*) λέγονται οἱ ἐφαρμοζόμενοι τότε μόνον ὅταν τὰ μέρη οὐδὲν ὥρισαν περὶ τῆς πράξεως περὶ ἧς προβλέπουσιν, ἐπὶ τῶν νόμων δηλ. τούτων ὑποκαθιστωμένων ἀπλῶς εἰς τὴν ἔλλειψιν εἰδικῶν καὶ ὠρισμένων διατάξεων τῶν συμβαλλομένων μερῶν ἢ βούλησις τῶν ἀτόμων εἶναι ὑπερτέρα ἐνταῦθα. Ἐπιτρεπτικοὶ δὲ νόμοι (*leges permissivae*) λέγονται οἱ ἐπιτρέποντές τι.

BIBLION ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, αἱ νομικαὶ διατάξεις, αἱ ρυθμίζουσαι τὰς σχέσεις τῶν προσώπων πρὸς ἀλλήλα, καλοῦνται δίκαιον ἐξ ἀντικειμένου. Κατὰ τὰς διατάξεις ταύτας οὐ μόνον ὀφείλει νὰ διάγῃ τὸ πρόσωπον, ἀλλ' ἔχει ἐξουσίαν νὰ διάγῃ κατ' αὐτάς· ἡ ἐξουσία δὲ ἦν λαμβάνει τὸ πρόσωπον ἐκ τοῦ ἐξ ἀντικειμένου δικαίου, ἀποτελεῖ τὸ ἐξ ὑποκειμένου δίκαιον. Δίκαιον ἐξ ὑποκειμένου ἢ δικαίωμα καλεῖται ἡ ἐξουσία τῆς βουλήσεως ἢ ἀναγνωριζομένη ὑπὸ κανόνος τινὸς τοῦ δικαίου καὶ δυναμένη νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν ἀνάγκῃ δι' ἐξωτερικοῦ καταναγκασμοῦ.

Ἀναλύνοντες τὸν ὅρισμόν τοῦτον, εὐρίσκωμεν, ὅτι διὰ νὰ ὑπάρῃ δικαίωμα, πρέπει νὰ ὑπάρῃ προηγουμένως κανὼν τις νομικός· ἄνευ τοῦ κανόνος τούτου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρῃ δικαίωμα, ἄνευ λοιπὸν δικαίου ἐξ ἀντικειμένου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρῃ δίκαιον ἐξ ὑποκειμένου. Ἵνα ὑπάρῃ ἡ ἐξουσία τοῦ πράττοντος, ἀνάγκη νὰ προὔπαρξῃ κανὼν, ἀναγνωρίζων τὴν τριαύτην ἐξουσίαν. Δυνατὸν ἡ ἐξουσία νὰ στηρίζεται εἰς λόγους ἠθικοὺς ἢ δημοσίας τάξεως ἢ συμφέροντος· οὐχ ἥττον ἡ ἐξουσία αὕτη δὲν ἀποτελεῖ δικαίωμα ἀναγνωριζόμενον ὑπὸ τοῦ δικαίου.

Τὸ δίκαιον ἐξ ἀντικειμένου εἶναι προϋπόθεσις τοῦ δικαίου ἐξ ὑπο-

κειμένου. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως τοῦ ὁρίσμου ἐξάγομεν δευτέρων ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ ἔχῃ δικαίωμα ἐναντίον τοῦ ἰδίου αὐτοῦ προσώπου· οὐχ ἦττον τινὲς ὡς ὁ Puchta ἐκλαμβάνουσι τὸ δικαίωμα τῆς προσωπικότητος ὡς δικαίωμα, ὅπερ ἔχει ὁ δικαιοῦχος ἐναντίον αὐτοῦ. Κατ' αὐτοὺς λοιπὸν τὸ ὑποκείμενον τοῦ δικαιώματος καὶ τὸ ἀντικείμενον εἶναι τὸ αὐτό. Ἀλλ', ὡς εἴπομεν, τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι δίκαιον ἐξ ἀντικειμένου καλεῖται τὸ σύνολον τῶν νομικῶν διατάξεων δι' ὧν ρυθμίζονται αἱ πρὸς ἀλλήλους σχέσεις οὐχὶ τῶν πραγμάτων ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ δι' ὧν τίθενται ὅρια μετὰ τῆς διαφόρου βουλήσεως τῶν ἀνθρώπων. Ὅπως ὑπάρξῃ λοιπὸν δικαίωμα, πρέπει νὰ ὑπάρξῃ **διαφορὰ προσώπων**. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ δικαίωμα ἐναντίον τοῦ προσώπου, ἤτοι τὸ **ὑποκείμενον τοῦ δικαίου καὶ τὸ ἀντικείμενον δὲν δύναται νὰ ᾖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον**. Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τοῦ ἀνωτέρου ὁρίσμου ἔπεται τρίτον ὅτι τὸ δικαίωμα δὲν ἐπιβάλλεται εἰς τὸν δικαιοῦχον, δὲν ὑποχρεοῦται οὗτος νὰ ἐνασκήσῃ αὐτό, ἀλλ' ἐπιτρέπεται αὐτῷ νὰ πράξῃ τοῦτο· τοῦτέστιν ὁ δικαιοῦχος εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμά του ἢ οὐ. Μαλιστα ὁ δικαιοῦχος δύναται οὐ μόνον νὰ μὴ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμά του, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποξενωθῇ τοῦτου, εἴτε παραιτούμενος εἴτε μεταδιδάζων αὐτὸ εἰς ἕτερον. Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τοῦ ἀνωτέρου ὁρίσμου συνάγεται τέταρτον ὅτι ὁ δικαιοῦχος δικαιούται νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμά του ἀδιαφόρως ἂν ἐκ τῆς ἐνασκήσεως ταύτης ἐπέρχεται βλάβη εἰς ἄλλον· ὁ **χρῶμενος τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ δικαίωmati οὐδένα βλάπτει** (Qui jure suo utitur nemini facit injuriam). Ἐπιτρέπεται λοιπὸν εἰς τὸν δικαιοῦχον νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμά του καὶ ἂν ἐκ τῆς ἐνασκήσεως ταύτης οὐδὲν ὄφελος ἔχῃ. Δύναται ὁ δικαιοῦχος νὰ ἐνασκήσῃ αὐτὸ καὶ ἂν διὰ τῆς ἀσκήσεως ταύτης καθίσταται ἀδύνατος ἢ ἐνάσκησις δικαιώματος ἄλλου προσώπου ἢ καταστρέφονται τὰ δικαιώματα τρίτου προσώπου. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρου ὁρίσμου συνάγεται πέμπτον ὅτι, διὰ νὰ ὑπάρξῃ δικαίωμα, πρέπει ἡ ἐξουσία αὕτη νὰ δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν ἀνάγκῃ καὶ δι' ἐξωτερικοῦ καταναγκασμοῦ. Ἄν δὲν δύναται ἡ ἐξουσία αὕτη νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ τῆς βίας, τότε δὲν εἶναι δικαίωμα. Τὰ ἀναγκαστικά δὲ μέσα δύνανται νὰ ᾖνε **ἄμεσα ἢ ἔμμεσα**, ἤτοι ἡ **ἀγωγή ἢ ἐνστασις**.

Α'. Εἶδη δικαιωμάτων.

Τὰ δικαιώματα ὡς ἐκ τοῦ ἀμέσου περιεχομένου αὐτῶν διαιροῦνται εἰς δύο εἶδη· εἰς **πραγματικά** καὶ εἰς **προσωπικά**. Δικαιώματα ἐμπράγματα καλοῦνται τὰ δικαιώματα, ὧν ἄμεσον περιεχόμενον εἶναι πρᾶγμα τι, ὁπλ. ἡ ἀπρόσωπος φύσις· τούναντίον δὲ προσωπικά εἶναι ἐκεῖνα, ὧν ἄμεσον περιεχόμενον δὲν εἶναι πρᾶγμα τι, ἡ ἀπρόσωπος ὁπλ. φύσις, ἀλλ' ἡ βούλησις ἄλλοτρίου προσώπου. Ἐν ἄλλοις λέξεσιν ἐπὶ τῷ ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων τὸ ἀμέσως ἐξουσιαζόμενον εἶναι πρᾶγμα. Τούναντίον ἐπὶ τῶν προσωπικῶν δικαιωμάτων τοῦτο τὸ ἀμέσως ἐξουσιαζόμενον εἶναι ἡ βούλησις ἄλλοτρίου προσώπου· ἐὰν ὁ Α ὑποσχεθῇ νὰ μοι δώτῃ χιλίας δραχμάς, τὸ ἀμέσως ἐξουσιαζόμενον εἶναι ἡ βούλησις αὐτοῦ, οὐχὶ τὸ πρᾶγμα, ἐν ᾧ τούναντίον ὁ κύριος πρᾶγματός τινος ἀμέσως ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ πράγματος αὐτοῦ.

Οὐχ ἥττον καὶ τὰ ἐμπράγματα δικαιώματα μετέχουσι τῆς φύσεως τῶν προσωπικῶν, διότι καὶ τὰ ἐμπράγματα δικαιώματα συνίστανται καθόσον ἀφορᾷ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν, εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς βουλήσεως ἄλλοτρίου προσώπου καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνη ἄλλως, διότι πᾶν δικαίωμα προϋποτίθῃ τὴν ὑπαρξίν δύο προσώπων· τοῦ δανειστοῦ οὕτινος ἡ βούλησις εἶναι διεσταλμένη, καὶ τοῦ ὀφειλέτου οὕτινος ἡ βούλησις εἶναι συνεσταλμένη.

Καὶ τὰ ἐμπράγματα λοιπὸν δικαιώματα ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι προσωπικά, καὶ ἐπὶ τούτων τὸ δικαίωμα συνίσταται εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς βουλήσεως ἄλλοτρίου προσώπου.

Ἐν τούτοις ὑπάρχουσι καὶ διαφοραὶ μεταξύ τῶν ἐμπραγμάτων καὶ τῶν προσωπικῶν δικαιωμάτων.

Πρώτη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων ἡ ἐξουσία, ἣν ἔχει ὁ δικαιούχος ἐπὶ τοῦ ἄλλοτρίου προσώπου, δὲν ἀποτελεῖ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐμπράγματον δικαίωμα, ἀλλ' εἶναι **ἀπόρροια** ἀλλης ἐξουσίας, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ἄμεσον περιεχόμενον τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ, ὁπλ. τῆς ἐξουσίας ἣν ἔχει οὗτος ἐπὶ τοῦ πράγματος. Τὸ ἐμπράγματον δικαίωμα δὲν **ἐξαντλεῖται ἐν τῇ ἐξουσίᾳ**, ἣν ἔχει ὁ δικαιούχος ἐπὶ τῆς βουλήσεως ἄλλοτρίου προσώπου· ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἀνήκει εἰς ἐμέ, ἐπειδὴ εἶμαι κύριος αὐτοῦ, ἐπεταὶ ἡ συνέπεια

ὅτι πᾶς τις ὑποχρεοῦται νὰ μὴ με διαταράξῃ, ἔχω ἄρα ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς βουλήσεως ἐκάστου, ἀλλ' ἡ ἐξουσία αὕτη δὲν ἀποτελεῖ τὸ δικαίωμά μου· τὸ δικαίωμά μου συνίσταται εἰς τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔχω ἐπὶ τοῦ πράγματος τοῦ νὰ πράξω ὅ,τι βούλομαι. Τοῦναντίον ἐπὶ τῶν προσωπικῶν δικαιωμάτων ἡ ἐξουσία ἣν ἔχει ὁ δανειστής ἐπὶ τῆς βουλήσεως τοῦ ὀφειλέτου ἀποτελεῖ αὐτὸ τοῦτο τὸ δικαίωμα, δὲν εἶναι ἐπομένως συνέπεια ἄλλης σχέσεως· τὸ δικαίωμα ἐνταῦθα τὸ προσωπικὸν ἐξαντλεῖται ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ὁ δὲ δανειστής οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχει ἢ τὴν ἐπὶ τῆς βουλήσεως τοῦ ὀφειλέτου. Οὕτως ἂν ὁ Α μοὶ ὑποσχεθῇ χιλίας δραχμὰς, τὸ δικαίωμά μου ἐνταῦθα συνίσταται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ νὰ μὲν παράσχῃ αὐτός τὰς χιλίας δραχμὰς· ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας ταύτης οὐδεμίαν ἄλλην ἐξουσίαν ἔχω.

Ἐκτὸς τῆς σπουδαίας ταύτης διαφορᾶς ὑπάρχει καὶ ἑτέρα. Τὰ ἐμπράγματα δικαιώματα εἶναι φύσεως ἀρνητικῆς, ὁ δὲ δικαιοῦχος δικαιούται ν' ἀπαιτήσῃ ὅπως μὴ διαταραχθῇ ὑπ' οὐδενός· ἐννοεῖται ὅτι ἐάν τις ἀφαιρέσῃ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τοῦ δικαιοῦχου, τότε ἡ ὑποχρέωσις μεταβάλλεται ἀπὸ ἀρνητικῆς εἰς θετικὴν· ἐν ᾧ πρότερον ὑποχρεοῦτο πᾶς τις νὰ μὴ πράξῃ τι, ἢ δὴ ὁ ἀφαιρέσας παρὰ νόμῳ ὑποχρεοῦται νὰ τὸ ἀποδώσῃ, ὑποχρεοῦται ἐπομένως νὰ πράξῃ καὶ οὐχὶ νὰ παραλείψῃ τι. Τοῦναντίον τὰ προσωπικὰ δικαιώματα ἐν γένει εἶναι φύσεως θετικῆς· ὁ δανειστής δικαιούται ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ ὀφειλέτου ὅπως αὐτός παράσχῃ τι. Οὐχ ἥττον ὑπάρχουσι περιπτώσεις καθ' ἃς ἐπίσης καὶ τὸ ἐνοχικὸν δικαίωμα εἶναι φύσεως ἀρνητικῆς· ὡς λ.χ. ὁ Α ὑπόσχεται εἰς τὸν Β, νὰ μὴ ὑψώσῃ τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ, ὅτε τὸ δικαίωμα τοῦ Β, καὶ περ ἐνοχικόν, εἶναι φύσεως ἀρνητικῆς.

Τρίτη διαφορὰ μεταξύ ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων καὶ προσωπικῶν εἶναι ὅτι ἐπὶ ἐμπραγμάτων ἡ ἐξουσία ἣν ἔχει ὁ δικαιοῦχος ἐπὶ τῆς βουλήσεως τῶν ἄλλων, εἶναι ἀπόλυτος, δύναται δὲ νὰ ἐνασκηθῇ κατὰ παντός· τοῦναντίον ἐπὶ τῶν προσωπικῶν δικαιωμάτων ἡ ἐξουσία τοῦ δανειστοῦ εἶναι προσωπική, δύναται νὰ ἐνασκηθῇ καθ' ὅρισμένον πρόσωπον. Ἐπειδὴ εἶμαι κύριος τοῦ πράγματος, ἔνεκα τούτου δύναμαι νὰ ἐνασκήσω τὸ δικαίωμά μου κατὰ παντός· πᾶς τις, ὁ κόσμος ὅλος ὑποχρεοῦται νὰ μὴ διαταράξῃ τὴν ἐνάσκησιν τοῦ δικαιώματός μου· τοῦναντίον ἐάν ὁ Α μοὶ ὑποσχεθῇ χιλίας δραχμὰς, ἡ ἐξουσία μου εἶναι

προσωπική· επομένως δύναμαι νὰ ἐνασκήσω αὐτὴν ἐναντίον τοῦ ὑπο-
σχεθέντος, οὐχὶ ἐναντίον παντός ἀνθρώπου. Οὐχ ἦρτεν τῆς τρίτης
ταύτης διαφορᾶς ὑπάρχουσι τροποποιήσεις, ὑπάρχουσι δηλ. περιπτώ-
σεις καθ' ἃς τὰ ἐμπράγματα δικαίωματα εἶνε μέχρι βαθμοῦ τινος σχε-
τικά, δὲν εἶναι ἀπόλυτα, δὲν δύναται δηλ. νὰ ἐνασκηθῶσι κατὰ παντός
καὶ τὰνάπαλιν, ὑπάρχουσι δικαίωματα προσωπικά, ἅτινα εἰσὶν ἐπίσης
μέχρι τινὸς βαθμοῦ ἀπόλυτα. Ἐάν τις διὰ βίας ἢ δι' ἀπειλῶν μὲ
ἀναγκάσῃ νὰ μεταβιβάσῃ εἰς αὐτὸν τὴν κυριότητα πράγματός τινος,
ἔχω, ὡς γνωστόν, ἐναντίον αὐτοῦ τὴν *actio quod metus causa*,
δι' ἧς δικαιεῖμαι νὰ ἀπαιτήσω παρ' αὐτοῦ ὅπως οὗτος ἐπαναφέρῃ τὰ
πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν, παράγεται ἐπομένως
διὰ τῶν ἀπειλῶν δικαίωμα ἐνοχικόν, προσωπικόν, δυνάμενον νὰ ἐνα-
σκηθῇ διὰ τῆς ἀγωγῆς τοῦ φόβου· οὐχ ἦρτεν ἡ ἀγωγή αὕτη, καὶ περ
προσωπική, δύναται νὰ ἐγερθῇ οὐ μόνον κατὰ τοῦ ἐμπαιήσαντος τὸν
φόβον, ἀλλὰ καὶ κατὰ παντός διακατέχοντος τὸ πρᾶγμα, κατὰ παν-
τός, εἰς οὗ τὰς χεῖρας εὐρίσκεται· ὥστε τὸ ἐνοχικόν δικαίωμα εἶναι
ἐνταῦθα μέχρι τινὸς βαθμοῦ ἀπόλυτον, ἅτε μὴ ἐνασκούμενον μόνον
κατὰ τοῦ ἀρχικοῦ ὀφειλέτου. Ἐπίσης ἕτερον παράδειγμα τῶν πηγῶν
εἶναι ἡ *actio noxalis*, ἥτις, καὶ περ προσωπική, ἐγείρεται κατὰ
παντός κατόχου τοῦ ζῶου τοῦ προξενήσαντος τὴν ζημίαν. Τούναντίον
ἡ *actio publiciana*, ἐν ᾧ εἶναι πραγματική ἀγωγή, δὲν εἶναι ἀπό-
λυτος, μὴ ἐνασκούμενη κατὰ παντός, καθόσον δὲν δύναται νὰ στραφῇ
κατὰ τοῦ ἀληθοῦς κυρίου καὶ τοῦ ἴσου δικαίωματι νεμομένου τὸ πρᾶγμα.

Ἐπίσης ἡ ὑποθηκική ἀγωγή, καὶ περ πραγματική, δὲν δύναται νὰ
ἐγερθῇ κατὰ τοῦ ἔχοντος προγενέστερον ὑποθηκικόν δικαίωμα.

Συγγραφεῖς τινες λέγουσιν ὅτι ἐμπράγματον δικαίωμα εἶναι τὸ ἀπό-
λυτον, ἀπόλυτον δὲ δικαίωμα εἶναι τὸ ἐμπράγματον. ταυτίζουσι δηλ.
τὸ ἐμπράγματον δικαίωμα πρὸς τὸ ἀπόλυτον. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀκρι-
βές, καθόσον, ὀρίζοντες τοιοῦτοτρόπως τὸ ἐμπράγματον δικαίωμα δὲν
ὀρίζομεν τὴν ἔννοιαν. τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἀλλὰ τὰς συνεπείας· ὅτι τὸ
ἐμπράγματον δικαίωμα εἶναι ἀπόλυτον. δύναται νὰ ἐνασκηθῇ κατὰ
παντός, τοῦτο εἶναι συνέπεια τοῦ ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι τὸ πρᾶγμα
ὑποτεταγμένον εἰς τὸν δικαιοῦχον. ἡ ἐξουσία, ἣν ἔχει οὗτος κατὰ
παντός, δὲν ἀποτελεῖ τὸ δικαίωμα αὐτοῦ. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχουσιν,

ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, δικαιώματα ἀπόλυτα (μέχρι τινὸς βαθμοῦ). ἅτινα δὲν εἶναι ἐμπράγματα, ἀλλὰ προσωπικά, ὡς καὶ δικαιώματα ἐμπράγματα τὰ ὅποια δὲν εἶναι ἀπόλυτα.

Δι' ὅλους λοιπὸν τοὺς λόγους τεύτους εἶναι ἐσφαλμένον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐμπράγματον δικαίωμα εἶναι τὸ ἀπόλυτον καὶ τάνάπαλιν.

Ὡστε πᾶν δικαίωμα εἶναι ἐξουσία ἐπὶ τῆς (ἐν μέρει) βουλήσεως ἄλλοτρίου προσώπου, ἥτοι ἐπὶ μὲν τῶν προσωπικῶν δικαιομάτων εἶνε αὐθὺπαρκτος, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν πραγματικῶν εἶναι συνέπεια. Παρὰ Ῥωμαίοις δὲν ὑπῆρχε κοινὴ τις λέξις ἐκφράζουσα τὴν τε προσωπικὴν συνέπειαν τοῦ πραγματικοῦ δικαιώματος καὶ τὸ προσωπικὸν δικαίωμα. παρ' ἡμῖν ὑπάρχει ἡ λέξις ἀξίωσις, ἀπαίτησις.

Β'. Εἶδη προσωπικῶν δικαιομάτων

Τὰ προσωπικά δικαιώματα, ὡς ἐκ τοῦ λόγου τῆς παραγωγῆς αὐτῶν διαιροῦνται εἰς ἐνοχικά καὶ οἰκογενειακά.

Ἀμφοτέρω τὰ εἶδη ταῦτα τῶν δικαιομάτων ταυτίζονται ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄμεσον περιεχόμενον αὐτῶν, ἥτοι ἀμφοτέρω τὰ εἶδη ταῦτα τῶν δικαιομάτων συνίστανται εἰς τὴν ἐπὶ τῆς βουλήσεως ἄλλοτρίου προσώπου ἐξουσίαν· ἐπὶ τε τῶν οἰκογενειακῶν καὶ ἐνοχικῶν δικαιομάτων, ἡ ἐξουσία ἣν ἔχει ὁ δικαιοῦχος ἐπὶ τῆς βουλήσεως ἄλλοτρίου προσώπου, ἀποτελεῖ αὐτὸ τοῦτο τὸ δικαίωμα, δὲν εἶναι ὡς ἐπὶ τῶν πραγματικῶν δικαιομάτων συνέπεια ἄλλης τινὸς σχέσεως. Οὐχ ἥττον μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσιν αἱ ἐξῆς διαφοραὶ: Ἐπὶ τῶν ἐνοχικῶν δικαιομάτων ὁ δικαιοῦχος ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς βουλήσεως ἄλλου, λαμβανομένου τούτου ὑπ' ὄψιν ὡς προσώπου, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν οἰκογενειακῶν δικαιομάτων τὸ πρόσωπον ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς βουλήσεως ἄλλου οὐχὶ ὡς προσώπου, ἀλλ' ὡς μέλους οἰκογενείας. Τὰ οἰκογενειακά δικαιώματα πηγάζουσιν ἐκ τοῦ ἡθικοῦ δεσμοῦ τῆς οἰκογενείας καὶ παράγονται οὐχὶ χάριν τοῦ δικαιοῦχου προσώπου, ἀλλ' ἐκ τῶν καθηκόντων, ἅτινα ὁ ἡθικὸς νόμος ἐπιβάλλει εἰς τὸ ὑπόχρεον πρόσωπον, ἅρα ἐπὶ τῶν οἰκογενειακῶν δικαιομάτων, τὸ δικαίωμα εἶναι τὸ παρὲν· ἐν ᾧ ἡ ἡθικὴ ὑποχρέωσις εἶναι τὸ κύριον· τούναντίον συμβαίνει ἐπὶ τῶν ἐνοχικῶν δικαιομάτων, ἅτινα παράγονται χάριν τοῦ δι-

κχιούχου προσώπου, όπως αύξήσῃσιν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων τὸ δικαίωμα εἶναι τὸ κύριον, ἡ δὲ ἡθικὴ ὑποχρέωσις τὸ πρεπόμενον. Τὰ πραγματικὰ δικαιώματα καὶ ἐκ τῶν προσωπικῶν τὰ ἐνοχικὰ ἀποτελοῦσι τὰ λεγόμενα δικαιώματα τῆς περιουσίας.

Γ'. Εἶδη πραγματικῶν δικαιωμάτων.

Τὰ πραγματικὰ δικαιώματα διακροῦνται εἰς τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος καὶ εἰς τὰ ἐπὶ ἀλλοτρίου πράγματος ἐμπράγματα δικαιώματα (*jura in re aliena*). Καὶ κυριότης μὲν καλεῖται ἡ ἐξουσία ἡ περιλαμβάνουσα τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἀπολαύσεων, ἅς τοῦτο ἀποφέρει, ἐν ᾧ τούαντίον δικαίωμα ἐπὶ ἀλλοτρίου πράγματος, καλεῖται ἡ ἐξουσία ἡ περιλαμβάνουσα τινὰς μόνον ἀπολαύσεις τοῦ πράγματος, μίαν ἢ πλείονας κατ' ἰδίαν ἀπολαύσεις τοῦ πράγματος. Ὅθεν ἡ καθολικὴ ἔννομος ἐξουσία ἐπὶ πράγματος καλεῖται κυριότης, ἐν ᾧ ἡ μερικὴ ἔννομος ἐξουσία ἐπὶ ἀλλοτρίου πράγματος λέγεται δικαίωμα ἐπὶ ἀλλοτρίου πράγματος (*jus in re aliena*)

Εἰπόντες ὅτι ἡ κυριότης περιλαμβάνει τὸ σύνολον τῶν ἀπολαύσεων τοῦ πράγματος, δεόν νὰ προσθέσωμεν ὅτι αὗται δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν κατ' ἰδίαν, ἀλλ' ὡς ἀποτελοῦσαι ἐν τι διάφορον τῶν κατ' ἰδίαν ἀπολαύσεων.

Δ'. Διαίρεσις τῶν δικαιωμάτων.

Ὡς εἶπομεν ἄνωτέρῳ, τὰ δικαιώματα δύνανται νὰ εἶναι.

Α'). Ἀπόλυτα ἢ σχετικὰ. Περὶ τῆς ἐννοίας ταύτης ἐπραγματεύθημεν ἤδη.

Β'). Τὰ δικαιώματα δύνανται νὰ εἶναι διαιρετὰ ἢ ἀδιαιρετα. Διαιρετὰ καλοῦνται τὰ δικαιώματα, ὅσάκις τὰ ἀντικείμενα αὐτῶν διακροῦνται, διαιρετὸν δὲ εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῶν δικαιωμάτων, ὅσάκις τοῦτο ἐν σμικρῷ εἶναι οἷον καὶ ἐν μεγάλῳ, ἥτοι ὅσάκις τὸ μέρος μετὰ τὴν διαίρεσιν αὐτοῦ διαφέρει τοῦ ὅλου μόνον ὡς πρὸς τὸ ποσόν, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς πρὸς τὸ ποιόν.

Β'). Τὰ δικαιώματα εἶναι ἀγώγιμα καὶ μὴ ἀγώγιμα, ὡς αἱ φυσικαὶ ἐνοχαί. Π. χ. ἐὰν ὑπεξουσίος τις δανεισθῇ, δὲν δύναται ὁ δαν

νειστής νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ὑπεξουσιού, καὶ ἂν ἐγείρῃ ἀγωγὴν ἀποκρούεται διὰ τῆς ἐνστάσεως τοῦ Μακεδονιανείου δόγματος· τὸ δικαίωμα λοιπὸν ἐνταῦθα τοῦ δανειστοῦ δὲν εἶναι ἀγώγιμον.

Δ'). Τὰ δικαιώματα εἶναι μεταβιβάσιμα, δυνάμενα δηλ. νὰ μεταβιβασθῶσιν ἀπὸ τοῦ δικαιοῦχου εἰς ἕτερα πρόσωπα, καὶ μὴ μεταβίβασιμα, μὴ δυνάμενα δηλ. νὰ μεταβιβασθῶσιν εἰς τοὺς κληρονόμους ἢ εἰς ἄλλα πρόσωπα ὡς ὄντα ἀδιασπάστως συνδεδεμένα μετὰ τοῦ δικαιοῦχου προσώπου (*jura personalissima*), ὡς λ. χ. τὰ οἰκογενειακὰ δικαιώματα· ὁ ἀνὴρ δὲν δύναται λ. χ. νὰ μεταβιβάσῃ εἰς ἄλλον τὸ δικαίωμα ὅπερ ἔχει ἐπὶ τῆς συζύγου του. Ἐκτὸς ὁμῶς τῶν οἰκογενειακῶν ὑπάρχουσι καὶ περιουσιακὰ δικαιώματα μὴ μεταβιβάσιμα, ἢ χρῆσις, ἢ οἴκησις· ἂν λ. χ. ἀποθάνῃ ὁ ἐπικαρπωτής, σθέννυται ἡ ἐπικαρπία, μὴ μεταβιβαζομένη μετὰ τῆς λοιπῆς περιουσίας εἰς τοὺς κληρονόμους.

Ὑπάρχουσι δικαιώματα, ὧν τὸ ὑποκείμενον δὲν ὀρίζεται ἀμέσως, ἥτοι ὑπάρχουσι δικαιώματα ὧν ὑποκείμενον εἶναι ὁ διατελὼν ἐν ὀρισμένη τινὶ σχέσει πρὸς ὀρισμένον ἀντικείμενον, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὑπάρχουσι δικαιώματα, ἃ εἰσὶ συνδεδεμένα μετὰ τινος ιδιότητος, ὥστε ὁ ἔχων τὰς ιδιότητας ταύτας ἀποκτᾷ καὶ τὰ δικαιώματα. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι δύο περιπτώσεις, ὧν ἡ μὲν ὑπάγεται εἰς τὸ Ρ. Δ., ἡ δὲ ἄλλη εἰς τὸ νεώτερον. Ἡ τοῦ νεωτέρου δικαίου εἶναι ἡ ἐξῆς: ὑπάρχουσιν ἐνοχικὰ δικαιώματα, ἅτινα εἰσὶ συνδεδεμένα οὕτω πως μετὰ τοῦ ἐγγράφου, δι' οὗ ἀποδεικνύεται ἡ ὑπαρξίς τοῦ δικαιώματος. ὥστε ὁ ἀποκτῶν τὴν νομὴν τοῦ ἐγγράφου ἀποκτᾷ καὶ τὸ δικαίωμα π. χ. τὰ καλούμενα γραμμάτια εἰς διαταγὴν, μετὰ τούτων εἶναι συνδεδεμένον καὶ τοῦ δανειστοῦ τὸ δικαίωμα· πᾶς ἀποκτῶν τὴν νομὴν τῶν ἐγγράφων τούτων ἀποκτᾷ καὶ τὴν κυριότητα, ἀποκτᾷ τὸ δικαίωμα· ὁμοίως τὰ γραμμάτια τοῦ θεάτρου, σιδηροδρόμου, ἱπποσιδηροδρόμου, λουτροῦ, ξενοδοχείου κτλ. Ἡ δευτέρα περίπτωσις τοῦ Ρ. Δικαίου εἶναι ἡ ἐξῆς· ὑπάρχουσι δικαιώματα ὄντα συνδεδεμένα μετὰ τῶν ἀκινήτων πραγμάτων, οὕτως ὥστε ὁ ἐκάστοτε κύριος τοῦ ἀκινήτου πράγματος εἶναι καὶ κύριος τοῦ δικαιώματος τοῦ συνδεδεμένου μετ' ἀκινήτου. Τοιαῦτα δὲ δικαιώματα δύνανται νὰ εἶναι πραγματικά καὶ ἐνοχικά· πραγματικά εἶναι αἱ δουλείαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι

δικαιώματα συνδεδεμένα μετὰ τοῦ δεσπόζοντος κτήματος. ἐπομένως ὁ ἐκάστοτε κύριος τοῦ κτήματος τούτου εἶναι καὶ κύριος τῆς δουλείας. ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι τὰ δικαιώματα ταῦτα ἦτοι αἱ δουλείαι, δὲν δύνανται ν' ἀποσπασθῶσι τοῦ πράγματος, μεθ' οὗ εἶναι συνδεδεμένα· ἐπίσης ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἔπεται, ὅτι ἂν μεταβιβασθῇ τὸ ἀκίνητον μεταβιβάζονται καὶ τὰ δικαιώματα, ἃ εἶναι συνδεδεμένα μετ' αὐτοῦ.

ΣΤ'). Κατὰ κανόνα τὰ δικαιώματα ἔχουσιν αὐτοτελῇ ὑπαρξιν, ἦτοι ὑπάρχουσιν ἀνεξαρτήτως ἄλλων δικαιωμάτων· οὐχ ἥττον τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχουσιν ἐξαίρεσεις, ὑπάρχουσι δηλ. καὶ δικαιώματα μὴ ὄντα αὐτοτελῇ ἀλλὰ παρακολουθήματα ἐτέρου δικαιώματος. Τὰ δικαιώματα ταῦτα δύνανται νὰ εἶναι πραγματικά ἢ προσωπικά· π. χ. προσωπικὸν παρακολούθημα εἶναι ἡ ἐγγύησις σχετικῶς πρὸς τὴν κυρίαν ὑποχρέωσιν, ἐν ᾗ τὸ ὑναντίον πραγματικὸν παρεπόμενον δικαίωμα εἶναι ἡ ὑποθήκη σχετικῶς πρὸς τὸ κύριον δικαίωμα. Ἐπίσης καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐπειδὴ τὸ παρεπόμενον δικαίωμα συνέχεται μετὰ τοῦ κυρίου δικαιώματος, διὰ τοῦτο ἅμα τὸ κύριον δικαίωμα μεταβιβασθῇ, μεταβιβάζεται καὶ τὸ παρεπόμενον· ὡσαύτως ἅμα ἀποσθῇ τὸ κύριον, ἀποσθέννυται καὶ τὸ παρεπόμενον κτλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΝ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Γ Ε Ν Ι Κ Α

Ὑποκείμενα τῶν δικαιωμάτων (καὶ τῶν ὑποχρεώσεων) εἶναι τὰ πρόσωπα. Παρ' ἡμῖν ἡ λέξις *πρόσωπον* ταυτίζεται μετὰ τῆς λέξεως *ἄνθρωπος*· παρὰ Ῥωμαίους ὅμως ὑπῆρχον ἄνθρωποι οἵτινες δὲν ἐλογίζοντο ὡς πρόσωπα, οἵτινες δὲν ἀνεγνώριζοντο ὡς ὑποκείμενα δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων καὶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ δούλοι.

Πρόσωπον καλεῖται τὸ ὃν ἐκείνο ὅπερ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς

πολιτείας, ὡς ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων. Τὸ ὅν τοῦτο εἶναι, ὡς ἤδη εἶπαμεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ ἄνθρωπος, δύναται ὅμως νὰ εἶναι καὶ ἕτερόν τι ὄν, μὴ ἔχον φυσικὴν ὑπαρξιν, ἀναγνωριζόμενον ὅμως ὑπὸ τῆς πολιτείας ὡς ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, καλεῖται δὲ νομικὸν πρόσωπον.

Α' ΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

1. Ἐννοια καὶ εἶδη αὐτῶν.

1) Νομικὸν πρόσωπον καλεῖται, τὸ ὄν ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον, καὶ περ μὴ ἔχον φυσικὴν ὑπαρξιν, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ δικαίου ὡς ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων καὶ ὡς ἔχον βούλησιν. Τὸ ὅτι τὸ νομικὸν πρόσωπον ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς πολιτείας ὡς ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, τοῦτο δὲν εἶναι χαρακτηριστικόν, διότι ἐπίσης καὶ τὰ ἄλλα πρόσωπα, οἱ ἄνθρωποι, ὅπως θεωρηθῶσι πρόσωπα δέον νὰ ὦσιν ἀνεγνωρισμένα ὡς ὑποκείμενα δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων· ὥστε ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐποψιν καὶ τὰ φυσικὰ πρόσωπα εἶναι νομικά. Τὰ νομικά ὅμως πρόσωπα θεωροῦνται ὡς ἔχοντα βούλησιν, ἐν ᾧ πράγματι δὲν ἔχουσι τιαυτήν· τοὐναντίον τὰ φυσικὰ πρόσωπα ἔχουσι πραγματικὴν βούλησιν. Κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρει τὰ φυσικὰ τῶν νομικῶν προσώπων.

Ποῖα εἶναι τὰ προαπαιτούμενα τῶν νομικῶν προσώπων, ἢ ἐν ἄλλαις λέξεσι πόσα εἶδη νομικῶν προσώπων ὑπάρχουσι ;

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ δικαίου ἐκάστης πολιτείας. Παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσι τρία εἶδη νομικῶν προσώπων. Πρῶτον εἶδος εἶναι αἱ ὁμάδες ἢ κοινότητες ἀνθρώπων ἢ προσώπων (universitates personarum) δεύτερον εἶδος εἶναι τὰ καθιδρύματα ἐν γένει καὶ τέλος τρίτον νομικὸν πρόσωπον εἶναι ἡ περιουσία, τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων ὡς σύνολον.

I. Ὅμαδες προσώπων.

Ὅπως ἐπὶ ὁμάδες πραγμάτων (universitas rerum) πλείονα πράγματα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀποτελοῦντα ἐν τι διαφύρον τῶν

κατ' ἰδίαν πραγμάτων, οὕτω καὶ ἐνταῦθα φυσικὰ πρόσωπα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀποτελοῦντα ἐν τι διάφορον τῶν κατ' ἰδίαν φυσικῶν προσώπων· π. χ. πάντες οἱ δημόται ὁμοῦ θεωροῦνται ὡς ἀποτελοῦντές τι διάφορον τῶν κατ' ἰδίαν δημοτῶν, τὸ ὃν δὲ τεῦτε τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν κατ' ἰδίαν φυσικῶν προσώπων (τῶν δημοτῶν) εἶνε τὸ νομικὸν πρόσωπον, τὸ ὑποκείμενον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων. Ἄρα ἐπὶ ομάδος προσώπων ὑποκείμενον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων δὲν εἶναι τὰ πρόσωπα τ' ἀποτελοῦντα τὴν ομάδα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ νομικὸν πρόσωπον, τὸ ἀποτελεσμα αὐτῶν : ὁ Α, Β, Γ, Δ, μέλη μιᾶς ομάδος ἀποτελοῦσιν ἐν τι, τοῦτο δὲ εἶναι τὸ νομικὸν πρόσωπον εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει ἡ περιουσία τῆς ομάδος. Εἰς τὰ κατ' ἰδίαν φυσικὰ πρόσωπα ἀνήκει μόνον ἡ ἰδία ἐαυτῶν περιουσία, οὐχὶ δὲ ἡ τῆς ομάδος, ἥτις ἀνήκει εἰς τὸ νομικὸν πρόσωπον.

Αἱ ομάδες τῶν προσώπων δυνατὸν ν' ἀποτελῶνται ἐκ προσώπων, τὰ ὁποῖα ζῶσιν, ὑπάρχουσιν ἤδη, δυνατὸν ὅμως ν' ἀποτελῶνται καὶ ἐκ προσώπων μὴ ὑπαρχόντων ἐτι ἀλλὰ μελλόντων προσώπων. Οὕτως ἡ πολιτεία ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ζώντων (πολιτῶν) προσώπων καὶ τῶν μελλόντων, ὁ δῆμος σύγκειται ἐκ τῶν προσώπων τῶν ζώντων καὶ ὑπαρχόντων καὶ τῶν μελλόντων. Ἐὰν ὅμως ὑποθέσωμεν ὅτι 50 πρόσωπα συνέρχονται καὶ δημιουργοῦσιν ἐν νομικὸν πρόσωπον, ὀρίζουσι δὲ ἅμα ἐκλείψωσι τὰ πρόσωπα ταῦτα, τὸ νομικὸν πρόσωπον νὰ καταργηθῇ, τὸ νομικὸν τοῦτο πρόσωπον σύγκειται ἐκ προσώπων μόνον ζώντων. Ἐπίσης καὶ τὰ πρόσωπα τὰ ἀποτελοῦντα τὸ νομικὸν πρόσωπον δυνατὸν νὰ εἶναι ἐν πρόσωπον ὑπάρχον νομικῶς καὶ μέλλοντα ἄλλα πρόσωπα. Τὸ νῦν ὑπάρχον πρόσωπον καὶ τὰ ἄλλα τὰ μέλλοντα νὰ διαδεχθῶσι τὸ πρῶτον πρόσωπον ἀποτελοῦσι τὸ νομικὸν πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει ἡ περιουσία, τὰ δικαιώματα δηλ. καὶ αἱ ὑποχρεώσεις. Οὕτως ὁ Πρύτανης καὶ οἱ μέλλοντες Πρυτάνεις ἀποτελοῦσι τὴν Πρυτανεῖαν, ὁ Βασιλεὺς καὶ οἱ μέλλοντες Βασιλεῖς ἀποτελοῦσιν ἐπίσης τὴν Βασιλείαν ἢ τὸ στέμμα.

Ὁ σκοπὸς τῆς συστάσεως τοιοῦτων νομικῶν προσώπων, ὁμάδων δηλ. προσώπων, εἶναι διάφορος· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ σκοπὸς τῆς συστάσεως αὐτῶν εἶναι δημοσιος, ἡ συντήρησις τοῦ δήμου, κτλ. Ἐπίσης ὁ σκοπὸς δύναται νὰ εἶναι μικτός, ἐν μέρει μὲν δημοσιος, ἐν μέ-

ρει δὲ ἰδιωτικὸς· τοιοῦτος εἶναι ὁ σκοπὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων· διότι ὡσαύτως τὸ σύνολον τῶν προσώπων τῶν ἀποτελούντων μίαν ἐκκλησιαστικὴν κοινότητα ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον, τοῦ οὗ οὗ σκοπὸς εἶναι ἐν μέρει δημόσιος καὶ ἐν μέρει ἰδιωτικὸς. Ἐπὶ τέλους ὁ σκοπὸς τῆς συστάσεως τῶν ὁμάδων προσώπων, δυνατόν νὰ εἶναι ἰδιωτικὸς, καθὼς αἱ ἀνώνυμοι Ἑταιρεῖαι· ἐπίσης οἱ ἄλλοι σύλλογοι, τὰ ἀναγνωστήρια, αἱ λέσχαι.

II. Καθιδρύματα.

Δεύτερον εἶδος νομικῶν προσώπων, εἴπομεν, ὅτι εἶνε τὰ καθιδρύματα, τὰ ὠρισμένα πρὸς ἐπιτυχίαν θρησκευτικοῦ, φιλανθρωπικοῦ ἢ ἄλλου οἰουδὴποτε σκοποῦ μὴ ἀπαγορευομένου ὑπὸ τοῦ νόμου. Δὲν εἶναι ἀνάγκη τὸ καθίδρυμα νὰ ἐγένετο πρὸς ἐπιτυχίαν θρησκευτικοῦ ἢ ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ, ἀλλ' ἐν γένει πᾶν καθίδρυμα γενόμενον πρὸς ἐπιτυχίαν οἰουδὴποτε σκοποῦ, μὴ ἀπαγορευομένου ὑπὸ τοῦ νόμου, ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον· καὶ ἐάν, καθ' ὑπόθεσιν, ἰδιότροπὸς τις συστάσῃ ἐν ἡσυχαστήριον κυνῶν καὶ προκίσῃ αὐτό, ἐπίσης τὸ καθίδρυμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον δὲν ἀντίκειται εἰς τὸν νόμον, εἶναι νομικὸν πρόσωπον, διότι δὲν ἀπαιτεῖται τὸ καθίδρυμα νὰ εἶναι προσωρισμένον πρὸς ἐπιτυχίαν θρησκευτικοῦ ἢ ἀγαθοεργοῦ σκοποῦ. Τοιαῦτα καθιδρύματα εἶναι τὰ φρεσκομεῖα, γηροκομεῖα, νοσοκομεῖα κτλ. Ἐπίσης αἱ ἐκκλησιαὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς νομικὰ πρόσωπα. Ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν ὁμάδα τῶν πολιτῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινότητα (ὁμάς ἀνθρώπων) ὡς νομικὸν πρόσωπον, ὡς ὑποκείμενον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν ὅτι αὕτη ἡ ἐκκλησία ὡς (καθίδρυμα) εἶναι νομικὸν πρόσωπον.

III. Ἡ περιουσία.

Τρίτον εἶδος νομικοῦ προσώπου δύναται νὰ εἶνε ἡ περιουσία, δηλ. τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων. Ἄρα τὸ ὑποκείμενον τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων ἀποτελεῖται ἐκ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων. Διότι περιουσία εἶναι τὸ σύνολον τῶν

δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων ὡς σύνολον, ἡ περιουσία δὲ αὕτη, τὸ σύνολον εἶναι τὸ νομικὸν πρόσωπον, ἥτοι τὸ ὑποκείμενον τῶν δικαιωμάτων ὑποχρεώσεων, ἄρα τὸ ὑποκείμενον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων ἀποτελεῖται ἐνταῦθα ἐκ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων. Αὐτὴ δὲ περιουσία ἀποτελοῦσα νομικὸν πρόσωπον εἶναι ἡ ἐκκεῖνη **κληρονομία** (*hereditas jacens*), ἡ κληρονομία δηλ. ἀπὸ τῆς γῆς τοῦ θανάτου τοῦ κληρονομουμένου μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς προσσεύσεως τοῦ κληρονόμου εἰς τὴν κληρονομίαν. Π. χ. ἐγκαθιστῶ τὸν κληρονόμον μου καὶ ἀποθνήσκω· ὁ Α ὀφείλει νὰ βραδύνη καὶ ἐν δύο ἔτη ἕως οὗ προσέλθῃ εἰς τὴν κληρονομίαν, ἡ δὲ κληρονομία κατὰ διάστημα τοῦτο καλεῖται ἀπροσέλευτος ἢ ἐκκεῖμένη. Μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ κληρονόμου εἰς τὴν κληρονομίαν εἰς ποῖον ἀνήκουσι δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις; Εἰς τὴν περιουσίαν τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις ἀνήκουσιν εἰς τὸ νομικὸν πρόσωπον, τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων τοῦ ἀποθανόντος.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἀπροσελεύστου κληρονομίας δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν ἐνταῦθα τὸν **δημόσιον θησαυρόν**, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον. Προηγουμένως ἐπροσωποποιήσαμεν τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἑλληνικὴν πολιτείαν, δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐπροσωποποιήσωμεν καὶ τὴν περιουσίαν τῆς πολιτείας, νὰ εἰπώμεν ὅτι τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων ἀποτελεῖ τὸ νομικὸν πρόσωπον τῆς Ἑλλ. πολιτείας. Εἴτε τὸ ἐν ἐπροσωποποιήσωμεν εἴτε τὸ ἕτερον, ἡ ἀτομικότης τοῦ νομικοῦ προσώπου μεταβάλλεται.

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων τῆς ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὸ νομικὸν πρόσωπον τῆς ἐκκλησίας. Προηγουμένως ἐπροσωποποιήσαμεν τὴν ἐκκλησίαν, τὸ ἐκκλησιαστικὸν καθίδρυμα· εἴτε τὸ ἐν ἐπροσωποποιήσωμεν τὸ ἕτερον, εἴτε τὴν περιουσίαν εἴτε τὸ καθίδρυμα, εἴτε τὸ σύνολον τῶν ἐνοριτῶν, ἡ ἀτομικότης δὲν μεταβάλλεται.

Εἰς τὴν δυνάμεθα νὰ ἐπροσωποποιήσωμεν τὴν περιουσίαν τῶν εὐερκεῶν καθιδρυμάτων. Δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι τὸ καθίδρυμα ἐνὸς εὐεργετοῦ ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον, δυνάμεθα ὅμως καὶ νὰ εἰ-

πωμεν ὅτι ἡ περιουσία, τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων τοῦ φρενοκομείου ὡς σύνολον, ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον.

Ἐπίσης δύναμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐὰν τις ἀφιερῶσθαι περιουσίαν πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινος (ἐὰν φέρ' εἰπεῖν πλούσιος ὀρίσῃ νὰ κατατεθῶσιν 100,000 δρ. εἰς Τράπεζαν ὅπως διὰ τῶν τόκων σπουδάζωσι νέοι) ἡ περιουσία αὕτη ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον, διότι εἰς οὐδένα ἀνήκει.

Ἐνταῦθα λοιπὸν γαίνῃται τὸ ζήτημα : ποῖος εἶναι ὁ χαρακτήρ τοῦ νομικοῦ προσώπου, ἀφοῦ εἴτε προσωποποιήσωμεν τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν, εἴτε τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων ἡ ἀτομικότης τοῦ νομικοῦ προσώπου δὲν μεταβάλλεται ; Ποῖον εἶναι τὸ διακριτικὸν τῶν νομικῶν προσώπων.

Γνώρισμα διακριτικὸν τῶν νομικῶν προσώπων εἶναι ὁ σκοπὸς διὰ τὸν ὁποῖον ἐδημιουργήθησαν τὰ νομικὰ πρόσωπα· ὁ σκοπὸς οὗτος ἀποτελεῖ τὸν *χαρακτήρα* αὐτῶν. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ σκοπὸς ἀποτελεῖ τὸν *χαρακτήρα* τοῦ νομικοῦ προσώπου, πρέπει νὰ προσωποποιήσωμεν τὸν σκοπὸν, νὰ εἰπώμεν ὅτι ὁ σκοπὸς εἶναι τὸ νομικὸν πρόσωπον καὶ ὅτι οὗτος ἀποτελεῖ τὸ ὑποκείμενον τῶν δικαιομάτων καὶ ὑποχρεώσεων. Τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι ἐντελῶς τεχνητόν, νὰ εἰπώμεν λ. χ. ἐπὶ νοσοκομείου, ὅτι τὸ νομικὸν πρόσωπον εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ νοσοκομείου, ἡ *θεραπεία* τῶν ἀσθενῶν, ὅτι ἐπομένως ἡ *θεραπεία* τῶν ἀσθενῶν εἶναι ὑποκείμενον τῶν δικαιομάτων καὶ ὑποχρεώσεων. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου, ἐὰν περαδεχθῶμεν τὴν γνώμην ταύτην, ἐὰν δηλ. προσωποποιήσωμεν τὸν σκοπὸν, φθάνομεν εἰς ἀτοπὰ ἀποτελέσματα. Οὕτω ὁ σκοπὸς τῆς ἐκκειμένης κληρονομίας, εἶναι ὅπως δυνήθῃ ὁ κληρονόμος ν' ἀποκτήσῃ αὐτήν, σκοπὸς ἔρα τῆς ἐκκειμένης κληρονομίας εἶναι ὁ μέλλων κληρονόμος. Ἐὰν λοιπὸν προσωποποιήσωμεν τὸν σκοπὸν ἐνταῦθα, πρέπει νὰ εἰπώμεν ὅτι νομικὸν πρόσωπον εἶναι ὁ κληρονόμος, ἐπομένως ὅτι τὸ ὑποκείμενον τῶν δικαιομάτων καὶ ὑποχρεώσεων εἶναι ὁ κληρονόμος. Εἶναι τοῦτο ἀληθές ὅτι ὁ κληρονόμος πρὶν προσέλθῃ εἰς τὴν κληρονομίαν εἶναι ὑποκείμενον τῶν δικαιομάτων καὶ ὑποχρεώσεων τῆς κληρονομίας; Βεβαίως ὅχι· ὥστε δὲν πρέπει νὰ προσωποποιήσωμεν οὔτε τὸν σκοπὸν.

Ἀφοῦ ὅμως δὲν πρέπει νὰ προσωποποιήσωμεν οὔτε τὸν σκοπὸν, τί πρέπει νὰ προσωποποιήσωμεν; Τίς εἶναι ἐκεῖνος εἰς ὁποῖον ἀνήκουσι τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ νομικοῦ προσώπου;

Ἔνεκα τοῦ λόγου τούτου εἰς συγγραφεὺς ὁ Brinz λέγει ὅτι εἰς οὐ-
να ἀνήκουσι τὰ δικαιώματα ταῦτα. Τούτου δ' ἔνεκα ὁ συγγραφεὺς
τος ἀπορρίπτει τὴν διάκρισιν τῶν προσώπων εἰς φυσικὰ καὶ νομικὰ,
γων ὅτι ἐν εἶδος μόνον προσώπων ὑπάρχει, ὅτι μόνον φυσικὰ πρό-
σωπα ὑπάρχουσι, οὐχὶ δὲ καὶ νομικὰ. Ὑπάρχουσιν ὅμως ἄφ' ἑτέρου
οἱ εἶδη περιουσιῶν· περιουσίαι ἀνθρώπων καὶ περιουσίαι προωρισμέ-
ναι πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινος. Ἐπειδὴ ὁ ἐχέφρων νομοθέτης δὲν
δυνατὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ δικαιώματα ἄνευ σκοποῦ λέγει ὅτι ὑπάρχουσι
δικαιώματα ἀνήκοντα εἰς πρόσωπα, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ δικαιώ-
ματα προωρισμένα εἰς ἐπιτυχίαν σκοποῦ.

Οὐχ ἦττον εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ περιουσία ἄνευ ὑποκειμένου ;
εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχωσι δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις ἄνευ ὑπο-
κειμένου; Ἡ ἄρχουσα γνώμη ἀπορρίπτεται ἀποφατικῶς ὅτι δὲν εἶναι
δυνατὸν τοῦτο. Οὐχ ἦττον φρονοῦμεν ὅτι ἡ ἀντίθετος γνώμη εἶναι
ἀσπλην. Ποῦ εἶναι τὸ ὑποκείμενον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων
ἐν ἀποθνήσκῃ; Ποῖον τὸ ὑποκείμενον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑπο-
χρεώσεων τοῦ κληρονομουμένου πρὶν ἢ προσέλθῃ ὁ κληρονόμος εἰς τὴν
περιουσίαν τοῦ ἀποθανόντος; Εἰς ποῖον ἀνήκει ἡ περιουσία πρὶν ἢ
προσέλθῃ ὁ κληρονόμος; Εἰς τὴν κληρονομίαν; Εἰς πῶς ἀνήκουσι τὰ
δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις; Λέγουσιν ὅτι ὑπάρχει πρόσωπον. Ποῦ
εἶναι τὸ πρόσωπον; Ἡ προσωπικότης τοῦ ἀποθανόντος, λέγουσιν,
ἀκολουθεῖ νὰ ὑφίσταται καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο
εἶναι πλάσμα τοῦ νόμου, τίς εἶδε τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀποθανόν-
τος; Κατ' οὐσίαν τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ὑποσχέσεις τοῦ ἀποθανόντος
ὑφίστανται ἄνευ ὑποκειμένου.

Τὸ πρόσωπον, τὸ ὅποιον πλάττομεν διὰ τῆς φαντασίας, εἶναι
πρόσωπον ἰδανικόν, δὲν ἔχει φυσικὴν ὑπαρξίν, ἐν ᾧ κατ' οὐσίαν τὰ
δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις εἶναι ἄνευ ὑποκειμένου. Ποῦ εἶναι
πολιτεία; Τίς εἶδε τὴν Πολιτείαν. Πλάττομεν πρόσωπον διὰ τῆς
φαντασίας, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον τοῦτο δὲν ἔχει φυσικὴν ὑπαρξίν, ἐπο-
μένως δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὑπάρχει ὑποκείμενον τῆς πολι-
τείας· τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι ὑπάρχει περιουσία τῆς Πολιτείας πρὸς ἐπι-
τυχίαν ἐνὸς σκοποῦ. Εἰς ποῖον ἀνήκει ἡ περιουσία ἐνὸς Πτωχοκομείου;
Ἀνήκει εἰς τὸ Πτωχοκομεῖον. Τὸ κτίριον εἶναι ὑποκείμενον δικαιω-

μάτων καὶ ὑποχρεώσεων ; Ποῦ εἶναι τὸ Πτωχοκομεῖον ; Ἐπίσης ἐπὶ περιουσιῶν εἰς ποῖον ἀνήκουσι τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις ; ἀνήκουσιν εἰς τὴν περιουσίαν δηλ. εἰς τὸ ὄν τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων, τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις ἀνήκουσι εἰς τὸ ὄν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐξ αὐτῶν τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει πρόσωπον τοιοῦτον.

Ὡστε παραδεχόμεθα ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχωσι δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις ἄνευ ὑποκειμένου, ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ περιουσία ἄνευ ὑποκειμένου.

Οὐχ ἤττον δὲν πρέπει ν' ἀποκρούσωμεν καὶ τὴν θεωρίαν τῶν νομικῶν προσώπων, νὰ εἴπωμεν δηλ. ὅπως ὁ Brinz ὅτι δύο εἶδη περιουσιῶν ὑπάρχουσι, περιουσίαι ἀνθρώπων καὶ περιουσίαι σκεποῦ, ἐν ὧμας εἶδος προσώπων, φυσικὰ μόνον πρόσωπα, οὐχὶ δὲ νομικά. Δὲν πρέπει ν' ἀποκρούσωμεν τὴν θεωρίαν ταύτην, πρέπει νὰ διακρίνωμεν ἐπίσης χάριν εὐκολίας τὰ πρόσωπα εἰς φυσικὰ καὶ νομικά. Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τῆς εὐκολίας εἶναι ἐντελῶς ἐμφυτον εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ προσωποποιεῖν. Ἐνεκα τούτου πρέπει νὰ διατηρήσωμεν τὴν ἀρχικὴν θεωρίαν ὅτι ὑπάρχουσι καὶ νομικά πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὑφίστανται ἐν τῇ ιδέᾳ μόνον, ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀνεξαρτήτως ὁμως τούτου καὶ ἔνεκα ἄλλου λόγου πρέπει νὰ διατηρήσωμεν τὴν θεωρίαν τῶν νομικῶν προσώπων, διότι δυνατόν ἐνίοτε νὰ ὑπάρχωσι νομικά πρόσωπα χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ περιουσία. Ὑποθέσωμεν ὅτι 50 πρόσωπα ἀποφασίζουσι νὰ συστήσωσιν ἐν νομικόν πρόσωπον, λαμβάνουσι τὴν ἄδειαν τῆς Κυβερνήσεως (ἐν ἣ περιπτώσει ἀπαιτεῖται ἄδεια τῆς Κυβερνήσεως), ὑπόσχονται δὲ μετ' οὗ πολὺ ὅτι θέλουσι καταθέσῃ τι· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ποῦ ὑπάρχει περιουσία ; δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπάρχει περιουσία, ὑπάρχει ὁμως νομικόν πρόσωπον. Ἐνίοτε λοιπὸν νομικόν πρόσωπον δὲν ἔχει περιουσίαν· ὑπάρχει νομικόν πρόσωπον χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ περιουσία.

2. Βούλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὰ νομικά πρόσωπα ἐξισούνται πρὸς τὰ φυσικά, ἔχοντα τὰ αὐτὰ δικαιώματα, τὰ

ὅποια ἔχουσι καὶ τὰ φυσικὰ πρόσωπα. Διότι ὑπάρχουσι δικαιώματα, τὰ ὅποια προϋποθέτουσι φυσικὴν ὑπαρξιν, ὡς τὰ οἰκογενειακά. Ὡστε τὰ νομικὰ πρόσωπα περιορίζονται μόνον εἰς τὸ δίκαιον τῆς περιουσίας. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τούτου μεταξύ νομικῶν καὶ φυσικῶν προσώπων ὑπάρχουσι διαφοραί. Οὕτως ὁ δημόσιος θησαυρὸς ἀπολαύει προνομίων, τῶν ὁποίων δὲν ἀπολαμβάνουσιν οἱ ἄνθρωποι.

Ἐπίσης ὅπως μεταξύ τῶν φυσικῶν προσώπων οὕτω καὶ μεταξύ τῶν νομικῶν δυνατόν νὰ ὑπάρχωσι διάφορα πρόσωπα, τῶν ὁποίων ἡ ἱκανότης εἶναι περιορισμένη. Τοῦτο δὲ λέγομεν, διότι τινὲς ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἐκκειμένη κληρονομία δὲν ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον. τὸ δὲ ἐπιχείρημα αὐτῶν εἶναι ὅτι αὕτη δὲν ἔχει τὰ αὐτὰ δικαιώματα, τὰ ὅποια ἔχουν τὰ λοιπὰ νομικὰ πρόσωπα, νομὴν καὶ καθεξῆς. Τοῦτο εἶναι ἐντελῶς ἐσφαλμένον· ὅπως μεταξύ τῶν φυσικῶν προσώπων, οὕτω πως καὶ μεταξύ τῶν νομικῶν ὑπάρχουσιν ἐπίσης διαφοραί.

Ὑποκείμενον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων εἶναι τὸ νομικὸν πρόσωπον ὡς τοιοῦτον. Ἄρα ἐπὶ καθιδρυμάτων καὶ περιουσιῶν ὑποκείμενα τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων δὲν εἶναι τὰ πρόσωπα χάριν τῶν ὁποίων συνέστη τὸ καθίδρυμα ἢ καθιερώθη περιουσία τις, ἀλλὰ τὸ νομικὸν πρόσωπον τῆς περιουσίας ἢ τοῦ καθιδρύματος. Ἐπίσης ἐπὶ ομάδας προσώπων τὸ ὑποκείμενον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων δὲν εἶναι τὰ μέλη τ' ἀποτελοῦντα τὴν ομάδα ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἰδανικὸν πρόσωπον. Τὰ δικαιώματα τῆς Ἑλλ. πολιτείας δὲν εἶναι καὶ δικαιώματα τῶν κατ' ἰδίαν μελῶν αὐτῆς, αἱ ὑποχρεώσεις τῆς Ἑλλ. πολιτείας δὲν εἶναι καὶ ὑποχρεώσεις ἡμῶν τῶν κατ' ἰδίαν μελῶν, δὲν ἐνέχονται τὰ ἄτομα διὰ τὰς ὑποχρεώσεις τῆς πολιτείας. Ἐπίσης τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις ἐνὸς συλλόγου δὲν εἶναι δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις καὶ τῶν κατ' ἰδίαν μελῶν τῶν ἀποτελοῦντων τὸν σύλλογον, ἐν ᾗ περιπτώσει παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ σύλλογοι ἀποτελοῦσι νομικὸν πρόσωπον.

Τὰ νομικὰ πρόσωπα εἶναι τι διάφορον τῶν κατ' ἰδίαν μελῶν. Ὅπως τὰ δικαιώματα τοῦ Α δὲν εἶναι δικαιώματα ἰδικά μου, οὕτω πως καὶ τὰ δικαιώματα τῆς πολιτείας δὲν εἶναι δικαιώματα ἰδικά μου. Καὶ ὡσαύτως ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὑποχρεώσεις.

Ἐν τούτοις δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ νομικοῦ προσώπου τὸ νὰ ἔχωσι τὰ μέλη τῆς ομάδος δικαιώματα ἐπὶ τῆς περιουσίας αὐτοῦ, δικαιώματα ἐμφυτεύσεως, ἐπιφανείας, ἢ οἷον ὅποτε ἄλλο δικαίωμα. Ὅπως δύναμαι νὰ ἔχω δικαίωμα ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ ἄλλου, ἐπὶ τοῦ κτήματος τοῦ Α, οὕτω πῶς δύναμαι νὰ ἔχω καὶ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ νομικοῦ προσώπου, τοῦ ὁποίου μέλος ἀποτελῶ καὶ ἐγώ. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὑποχρεώσεις.

Εἴπομεν ὅτι τὸ νομικὸν πρόσωπον, εἶνε τὸ ὄν, τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς πολιτείας ὡς ὑποκείμενον δικαιομάτων καὶ ὑποχρεώσεων καὶ ὡς ἔχον βούλησιν. Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι τὸ νομικὸν πρόσωπον δὲν ἔχει βούλησιν, ἐνεκα τούτου ἐρωτᾶται : τίνας φυσικοῦ προσώπου βούλησις θεωρεῖται ὡς βούλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου ; Ἐν ἄλλαις λέξεσι, ποῖος ἀντιπροσωπεύει τὸ νομικὸν πρόσωπον ;

Περὶ τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ θέσωμεν γενικὴν τινὰ ἀρχήν, ἀλλὰ πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὰ διάφορα εἴδη τῶν νομικῶν προσώπων. Οὕτω προκειμένου περὶ τῆς πολιτείας τοῦ νομικοῦ προσώπου τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ὁ ἀντιπρόσωπος ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ παρ' ἡμῖν ἀντιπρόσωπος εἶναι ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν. Προκειμένου περὶ καθιδρύματος ἢ περιουσίας, ὁ ἀντιπρόσωπος ὀρίζεται διὰ τοῦ ἰδρυτοῦ ἢ καταθέτου, ἐν ἑλλείψει δὲ τούτου, ἐὰν ὁ ἰδρυτὴς οὐδὲν ὥρισε περὶ ἀντιπροσώπου ἀναπληροῦ αὐτὸν τὸ Δημόσιον, ὡς ἔχον τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν.

Ἐπὶ ομάδων προσώπων ὁ ἀντιπρόσωπος ὀρίζεται διὰ τοῦ Καταστατικοῦ, τὸ Καταστατικὸν δὲ δύναται νὰ στηρίζεται εἰς σύμβασιν τῶν μελῶν ἢ εἰς νόμον ἢ εἰς ἔθιμον.

Ἐὰν ὅμως τὸ Καταστατικὸν δὲν ὥρισε τίνας φυσικοῦ προσώπου ἢ βούλησις δεόν νὰ θεωρηθῇ ὡς βούλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου, τίς θέλει ἀντιπροσωπεύει αὐτό ; Ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει δεόν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ βούλησις τῶν κατ' ἰδίαν μελῶν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς βούλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου. Ὅπως ὅμως ἡ βούλησις τῶν κατ' ἰδίαν μελῶν θεωρηθῇ ὡς βούλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου, ἀπαιτεῖται νὰ κληθῶσιν ὅλα τὰ μέλη τοῦ νομικοῦ προσώπου, μεταξὺ δὲ τῶν παρουσιασθέντων ἀποφασίζει ἡ πλειοψηφία, οἱ δὲ μὴ παρουσιασθέντες ὑποτάσσονται εἰς τὴν θέλησιν τῆς πλειοψηφίας, ὥστε δὲν ἀπαιτεῖται ὁμοψφία. Οὐχ ἦτον

ἐάν τὰ μέλη τῆς ομάδος ἐξέλθωσι τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, τότε δὲν ἀρκεῖ ἡ πλειοψηφία, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ὁμοψηφία. Καὶ πάλιν ὁμοῦ δὲν ἀρκεῖ ὁμοψηφία, ἐάν ὁ σκοπὸς τῆς ομάδος εἶναι δημόσιος. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὅλοι οἱ πολῖται ἢ ὅλοι οἱ δημόται ἐνὸς δήμου συνέρχονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἀποφασίζουσι νὰ διανεύωσι τὴν περιουσίαν τῆς πολιτείας ἢ νὰ διαλύσωσι τὸν δῆμον. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀπόφασις τῶν μελῶν δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπόφασις τῆς ομάδος, διότι ὁ σκοπὸς τῆς συστάσεως τοῦ τοιοῦτου προσώπου εἶναι δημόσιος. Ἀπαιτεῖται ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἄδεια τῆς Κυβερνήσεως. Οὐχ ἥττον δὲν ἀρκεῖ καὶ ἡ ἄδεια τῆς Κυβερνήσεως, ἐὰν ἡ πολιτεία τὴν θέλησιν τῶν κατ' ἰδίαν μελῶν ἀπάντων θεωρήσῃ ὡς θέλησιν τοῦ νομικοῦ προσώπου, δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐπικύρωσις ἐκ μέρους τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἀπαιτεῖται νόμος, ἐὰν διὰ τῆς ἀποφάσεως τῶν κατ' ἰδίαν μελῶν τοῦ νομικοῦ προσώπου προσβάλλονται κεκτημένα δικαιώματα τρίτων προσώπων. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α' οἶδε 100 χιλ. ὄρ. ὅπως κατατεθῶσιν εἰς Τράπεζαν καὶ δι' αὐτῶν σπουδάζωσι συγγενεῖς του· πάντες δὲ οἱ συγγενεῖς του συνέρχονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἀποφασίζουσι νὰ διανεύωσι τὴν περιουσίαν, λαμβάνουσι δὲ καὶ τὴν ἄδειαν τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ πράξις αὕτη δὲν εἶναι ἰσχυρά, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐκδοθῇ νόμος ἐπικυρῶν αὐτήν, διότι διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης προσβάλλονται τὰ δικαιώματα τρίτων προσώπων, τῶν μελλόντων συγγενῶν.

Ἐνταῦθα ὁμοῦ ἐρωτᾶται: δύναται τὸ νομικὸν πρόσωπον νὰ διαπράξῃ ἀδικήματα; Βεβαιῶ; ὄχι. Διότι τὸ νομικὸν πρόσωπον δὲν ἔχει βούλησιν, πρὸς διάπραξιν δὲ ἀδικημάτων ἀπαιτεῖται βούλησις. Οὐχ ἥττον δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι καὶ μὲν τὰ νομικὰ πρόσωπα δὲν ἔχουσι βούλησιν, ἐν τούτοις ὁ νόμος θεωρεῖ αὐτὰ ὡς ἔχοντα βούλησιν, διότι οὕτως ὥρισamen τὸ νομικὸν πρόσωπον τὸ ἀναγνωρίζομενον ὑπὸ τῆς πολιτείας ὡς ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων καὶ ὡς ἔχον βούλησιν. Ἀλλὰ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι ὁ νόμος ἀναγνωρίζει τὸ νομικὸν πρόσωπον ὡς ἔχον βούλησιν πρὸς ἐπιχείρησιν νομικῶν πράξεων, οὐχὶ πρὸς διάπραξιν ἀδικημάτων. Ἡ καὶ ἄλλως; δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ βούλησις τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ νομικοῦ προσώπου, θεωρεῖται ὡς βούλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου, ὅταν ὁ ἀντιπρόσωπος ἐπιχειρῇ νομικὰς πράξεις, ἢ βούλησις τοῦ ἀντιπροσώπου

πρὸς διάπραξιν νομικῶν πράξεων θεωρεῖται ὡς βούλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ βούλησις πρὸς διάπραξιν ἀδικημάτων. Ἐὰν ὁ ἀντιπρόσωπος διαπράξῃ ἀδίκημα ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς ἀρχῆς (ἐντολῆς) αὐτοῦ· ἡ πρᾶξις αὕτη δὲν δύναται νὰ καταλογισθῇ εἰς τὸν νομικὸν πρόσωπον. Ἐὰν ὁ ἀντιπρόσωπος ἀπατήσῃ τινά, διαπράξῃ οἷον δόλοτε ἀδίκημα, δὲν ἐνέχεται τὸ νομικὸν πρόσωπον, διότι οὗτος ὑπερβαίνει τὰ ὅρια ἐντός τῶν ὁποίων ἔλαβεν ἐντολὴν ὅπως ἐπιχειρῇ νομικὰς πράξεις, οὐχὶ δὲ καὶ ἀδικήματα.

Ἐννοεῖται ὅτι ἐὰν διὰ τοῦ ἀδικήματος ἠϋξήθη ἡ περιουσία τοῦ νομικοῦ προσώπου, τότε τοῦτο ἐνέχεται κατὰ τὸ περιελθὸν αὐτῷ δηλ. ὁ ζημιωθεὶς ἔχει κατὰ τοῦ νομικοῦ προσώπου τὴν *condictio sine causa*, δι' ἧς ἀπαιτεῖται πᾶν ὅτι περιῆλθεν ἐκ τῆς περιουσίας αὐτοῦ εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ νομικοῦ προσώπου.

3. Σύστασις καὶ διάλυσις τοῦ νομικοῦ προσώπου.

Πῶς συνίσταται τὸ νομικὸν πρόσωπον; Τὸ νομικὸν πρόσωπον δὲ ἔχει, ἐννοεῖται, ὑπαρξιν πραγματικὴν, οὐχ ἥ-τον ὑπάρχει τὸ πραγματικόν εἰς αὐτό. Ἐπὶ ομάδος προσώπων, ὅπως ὑπάρχει νομικὸν πρόσωπον πρέπει νὰ ὑπάρχωσι πλείονα πρόσωπα· ἐπὶ καθιδρύματος, ὅπως ὑπάρχει νομικὸν πρόσωπον, ἀπαιτεῖται τὸ καθιδρυμα, ἐπὶ περιουσιᾷ ἀπαιτεῖται περιουσία.

Ἄλλ' ἐκτός τούτου ἀπαιτεῖται καὶ ἄλλο τι ὅπως ὑπάρχει τὸ νομικὸν πρόσωπον. Ἐκτός τῶν φυσικῶν προσώπων τοῦ καθιδρύματος ἡ τῆς περιουσίας βεβαίως ἀπαιτεῖται καὶ νόμος τις αναγνωρίζων τὴν προσωπικότητα τοῦ νομικοῦ προσώπου. Ὁ νόμος δὲ οὗτος δύναται νὰ εἶναι νόμος γενικὸς ὁρίζων ὅτι ἅμα ὑπάρχωσι πλείονα πρόσωπα καὶ θέλουσι νὰ συστήσωσι νομικὸν πρόσωπον, τὸ νομικὸν πρόσωπον συνίσταται, ἢ ἐάν τις ἀφήσῃ περιουσίαν πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινος, περιουσία ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον, δύναται δὲ νὰ ἐκδοθῇ καὶ νόμος εἰδικὸς δι' ὠρισμένον καθιδρυμα, ὠρισμένην περιουσίαν κλπ.

Ἐνταῦθα ἐρωτᾶται παρ' ἡμῖν ὑπάρχει γενικὸς νόμος ἢ ἀπαιτεῖται ἐκάστοτε νὰ ἐκδίδηται νόμος εἰδικὸς πρὸς σύστασιν νομικοῦ προσώπου; Περὶ τούτου ὑπάρχει ἔρις. Τινὲς λέγουσιν ὅτι δὲν ὑπάρχει τὸ

οὗτος νόμος, ἐπομένως ἀπαιτεῖται ἐκάστοτε πρὸς σύστασιν νομικοῦ προσώπου ἄδεια τῆς Κυβερνήσεως, ἐκτὸς ὠρισμένων νομικῶν προσώπων, ὡς ἡ ἐκκειμένη κληρονομία.

Ἰπάρχει ὅμως ἄλλη γνώμη, καθ' ἣν δὲν ὑπάρχει μὲν τοιοῦτος νόμος γενικός, ῥητῶς ἐκπεφρασμένος ἐν ταῖς πηγαῖς ἡμῶν, ὑπάρχει ὅμως νόμος σιωπηρῶς ἐκπεφρασμένος ἐν ταῖς πηγαῖς ἡμῶν, δηλ. ὁ νόμος δὲν ὀρίζει ῥητῶς δι' ὠρισμένων λέξεων ὅτι πλείονα πρόσωπα ἀποτελοῦσι νομικὸν πρόσωπον, ἢ ὅτι ἐάν τις συστήσῃ καθ' ὅρουμά τι, τὸ καθ' ὅρουμα τοῦτο ἀποτελεῖ νομικὸν πρόσωπον, ἐν τούτοις προϋποθέτει αὐτό, ὅτι δηλ. σιωπηρῶς ἐκφράζει ὅτι εἶναι περιττὴ ἡ ἄδεια τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ τελευταία δ' αὕτη γνώμη εἶναι ὀρθότερα, ὥστε καθ' ἡμᾶς δὲν ἀπαιτεῖται, πρὸς σύστασιν νομικοῦ προσώπου, ἄδεια τῆς Κυβερνήσεως.

Ἐάν ὅμως παραδεχθῶμεν τὴν ἀντίθετον γνώμην, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ ἄδεια τῆς Κυβερνήσεως, ἐάν παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει νόμος γενικός σιωπηρῶς ἐκπεφρασμένος. Ἡ Κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ πρόσωπα, ὅπως δὲν δύναται νὰ καταργήσῃ· ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα κατὰ τὸ Ρ. Δ. Παρὰ Ῥωμαίσις ἡ θέλησις τοῦ ἡγεμόνος ἦτο νόμος, παρ' ἡμῖν ὅμως ἡ θέλησις τῆς Κυβερνήσεως δὲν ἀποτελεῖ νόμον.

Ὡστε παραδεχόμεθα ὅτι πρὸς σύστασιν νομικοῦ προσώπου δὲν ἀπαιτεῖται ἄδεια Κυβερνήσεως, ὅπως φρονεῖ ἡ ἀντίθετος γνώμη, ἐκτὸς ἐπὶ τῶν ἀνωνόμων ἐταιριῶν, ἐνθα ῥητῶς τοῦτο διαγράφεται ὑπὸ τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου. Ἐάν ὅμως παραδεχθῶμεν τὴν ἀντίθετον γνώμην δὲν ἀρκεῖ ἡ ἄδεια τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' ἀπαιτεῖται νομοθετικὴ προᾶξις.

Τὰ νομικὰ πρόσωπα διαλύονται ὡς συνίστανται. Ἐπὶ ομάδος προσώπων τὸ νομικὸν πρόσωπον διαλύεται ἅμα ἐκλείψωσι τὰ φυσικὰ πρόσωπα τ' ἀποτελοῦντα τὴν ομάδα, ἐπὶ καθ' ὅρουμάτων ἅμα ἐκλείψῃ τὸ καθ' ὅρουμα, ἐπὶ περιουσιῶν ἅμα ἐκλείψῃ ἡ περιουσία. Ἐκτὸς τούτων τὸ νομικὸν πρόσωπον διαλύεται, ἐάν ἐκδοθῇ νόμος καταργῶν αὐτό.

Προσέτι τὸ νομικὸν πρόσωπον ἐπὶ ομάδος προσώπων διαλύεται καὶ διὰ τῆς συμφωνίας τῶν μελῶν· ἐάν τὰ μέλη συμφωνήσωσι τὴν διάλυσιν τοῦ νομικοῦ προσώπου, τότε τὸ νομικὸν τοῦτο πρόσωπον διαλύεται.

Ὁ Puchta ὅμως ἐνταῦθα φρονεῖ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν τοῦτο· ὅπως

δὲν δύναται τις νὰ διαλύσῃ τὴν προσωπικότητα φυσικοῦ προσώπου, οὕτω
 πως Κέγει, δὲν δύναται τις νὰ διαλύσῃ τὴν προσωπικότητα τοῦ νομι-
 κοῦ προσώπου, διότι τὰ κατ' ἰδίαν μέλη τῆς ομάδος δὲν ἀποτελοῦσι τὸ
 νομικὸν πρόσωπον. Ὅπως δὲν δύναμαι νὰ καταργήσω καὶ τὴν προσω-
 πικότητα τοῦ Α οὕτως πως δὲν δύναμαι νὰ καταργήσω καὶ τὴν προ-
 σωπικότητα τοῦ νομικοῦ προσώπου, τοῦ ὁποίου μέλος ἀποτελῶ. Βε-
 θαίως τὰ μέλη τῆς ομάδος δὲν δύνανται νὰ καταργήσωσι τὸ νομικὸν
 πρόσωπον ὡς τοιοῦτον, δύνανται ὅμως νὰ συμφωνήσωσι νὰ μὴ συνέλ-
 θωσι τοῦ λοιποῦ καί, ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, νὰ διαλύσωσι τὸ νομικὸν
 πρόσωπον. Δὲν δύναμαι θεθαίως νὰ καταστρέψω τὴν βούλησιν τοῦ Α,
 διότι εἶναι ἰδανικὴ, δύναμαι ὅμως νὰ καταστρέψω τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ
 τότε καταστρεφόμενου τοῦ σώματος καταστρέφεται καὶ ἡ βούλησις·
 οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νομικοῦ προσώπου, τὰ μέλη δὲν δύνανται νὰ κατα-
 στρέψωσι τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄντος, τὸ πρόσωπον, δύνανται ὅμως νὰ κα-
 ταστρέψωσι τὸ σῶμα καὶ καταστρεφόμενου τοῦ σώματος καταστρέφεται
 καὶ ἡ ψυχὴ.

Τι γίνεται ὅμως ἡ περιουσία τοῦ νομικοῦ προσώπου; Εἰς ποῖον ἀνή-
 κει ἡ περιουσία τοῦ νομικοῦ προσώπου μετὰ τὴν διάλυσιν οὗτοῦ;

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιουσίαν τοῦ νομικοῦ προσώπου ἐπὶ ομάδος
 προσώπων, ἐὰν τὰ μέλη πρὶν διαλύσωσι τὸ νομικὸν πρόσωπον ὥρισαν
 τί πρέπει νὰ γίνῃ ἡ περιουσία αὐτοῦ, ἐὰν τὰ μέλη, πρὶν διαλυθῶσι,
 συνέταζαν τὴν διαθήκην τοῦ νομικοῦ προσώπου, τότε θεθαίως ἰσχύει ἡ
 θέλησις τῶν μελῶν, ἡ περιουσία δηλ. περιέρχεται εἰς τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα,
 τὰ ὁποῖα ὥρισαν τὰ μέλη. Ἀλλὰ τοῦτο ἰσχύει ὡςάκις πρόκειται περὶ
 ἰμάδων προσώπων, περὶ νομικῶν προσώπων, ἅτινα ἀφορῶσιν ἰδιωτικούς
 σκοπούς, εὐχὴ δημόσιους. Ἐὰν τὰ νομικὰ πρόσωπα ὥρῃσι δημόσιον
 σκοπὸν, τότε δὲν ἀρκεῖ τοῦτο, δὲν περιέρχεται ἡ περιουσία εἰς τὰ
 πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὥρισαν τὰ μέλη, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἐπίσης καὶ ἡ
 συγκατάθεσις τῆς πολιτείας, ὅπως ἡ ἀπόφασις ἢ ἰσχυρά. Καὶ ἡ ἐγκρι-
 σις δὲ καὶ ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως δὲν εἶναι ἰσχυρά, ἐὰν προσβάλ-
 λωνται κεκτημένα δικαιώματα τρίτων διὰ τῆς ἀποφάσεως τῶν μελῶν·
 ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀπαιτεῖται νὰ ἐκδοθῇ νόμος.

Ἐὰν ὅμως τὰ μέλη οὐδὲν ὥρισαν, ἡ περιουσία περιέρχεται εἰς τὸν
 δημόσιον θησαυρόν.

Ἐννοεῖται ὅτι ἐὰν ἐν τῷ Καταστατικῷ ὠρίσθῃ τὸ πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ περιέλθῃ ἡ περιουσία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ νομικοῦ προσώπου, τότε περιέρχεται αὕτη εἰς τὸ ὀρισθὲν ἐκεῖνο πρόσωπον.

Β'. ΦΥΣΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

1. Διάρκεια τῆς προσωπικότητος τῶν φυσικῶν προσώπων.

Πότε ἔρχεται ἡ προσωπικότης τοῦ φυσικοῦ προσώπου καὶ πότε παύει; Ἡ προσωπικότης αὐτοῦ ἄρχεται ἀρ' ἧς ἐποχῆς ἀποχωρισθῇ ζῶν τῆς μητρικῆς κοιλίας, ἀδιαφόρως δὲ ἂν ἀποθάνῃ, ἀμέσως μετὰ τὸν χωρισμὸν ἢ οὐ. Δὲν ἀπαιτεῖται ἐπομένως, ὡς λέγουσι κοινῶς, ὅτι ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἦ πρόσωπον, νὰ ἐκβάλῃ φωνὴν ἢ νὰ ζήσῃ 24 ὥρας· εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφορον ἐὰν ἔζησεν ἔστω καὶ ἐλάχιστα λεπτά μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν ἀπὸ τῆς κοιλίας τῆς μητρός· ἔχει προσωπικότητά. Ἐπίσης κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον, (ἄρθρ. 11) τὸ νεογνὸν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ᾔναι βιώσιμον. Παρὰ Γερμανοῖς ὑπάρχει ἕρις ὡς πρὸς τοῦτο, ἐὰν τὸ ἔμβρυον πρέπει νὰ ᾔναι βιώσιμον· ἐὰν δηλ. τὸ ἔμβρυον ἔμεινεν ἐπὶ τόσον χρόνον εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός ὥστε νὰ δύναται νὰ ζήσῃ. Παρ' ἡμῖν ὅμως τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλύθη διὰ τοῦ ἀστικοῦ νόμου, ὀρίσαντος ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη τὸ νεογνὸν νὰ εἶναι βιώσιμον ὅπως θεωρηθῇ ὡς πρόσωπον· ἐὰν κατὰ τὴν γνώμην ὄλων τῶν ἰατρῶν βρέφος τι θέλῃ ἀποθάνει φέρον νόσον θανατηφόρον, εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφορον, τοῦτο, ἔχον προσωπικότητα, ἀποκτᾷ δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις. Ἐπίσης τὸ πλάσμα τοῦτο πρέπει νὰ φέρῃ ἀνθρωπίνην μορφήν, νὰ μὴ εἶναι τέρας (monstrum), τὸ ζήτημα δὲ ἂν τὸ τεχθὲν εἶναι ἄνθρωπος ἢ τέρας ἀπόκειται εἰς τοὺς φυσιολόγους.

Ἄλλ' ἂν καὶ τὸ ἔμβρυον ἐν ὅσῳ διατελεῖ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρός δὲν εἶναι πρόσωπον, δὲν εἶναι δηλ. ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, ὡς ἀποτελοῦν μέρος τοῦ σώματος τῆς μητρός, ἐν τούτοις ἐπειδὴ τὸ ἔμβρυον μέλλει νὰ γίνῃ κατὰ φυσικὴν προτοκοίαν ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, τὸ δίκαιον ἔλαβε πρόνοιαν καὶ

περί τῶν διατελούντων ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρός τέκνων ὥρισεν ὑπὲρ αὐτῶν προστατευτικὰς διατάξεις. Αἱ διατάξεις αὗται ἀνάγονται εἰς δύο κατηγορίας· α) εἰς διατάξεις ἀσφαλιστικὰς τῆς ζωῆς καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ ἐμβρύου, ὡς π.χ. τιμωρεῖται ποινικῶς ἡ ἐξάμβλωσις, ἀπαγορεύεται ὁ ἐνταφιασμός γυναικὸς ἐγκύου πρὶν ἢ ἐξαχθῇ τὸ ἔμβρυον· ἂν γίνῃ ἐγκυος καὶ καταδικασθῇ εἰς θάνατον, ἀναβάλλεται ἡ ἐκτέλεσις μέχρι τοῦ τοκετοῦ· ὡσαύτως δὲ ἡ γυνὴ δύναται νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπικαρπίαν τῆς περιουσίας τοῦ τεχνησομένου τέκνου διὰ νὰ πορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν· β) εἰς διατάξεις, καθ' ἃς ὁ μελλογέννητος θεωρεῖται ὡς γεννηθεὶς καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ συμφέρον τοῦ π.χ. ὁ πατὴρ ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρός τέκνα, ἂν δὲ τὰ παρλείψῃ, ἡ διαθήκη διαρρήγνυται τεχθέντων τῶν τέκνων· ὁμοίως ὁ καλούμενος εἰς τὴν κληρονομίαν μετὰ τοῦ ἐμβρύου δὲν ἀποκτᾷ ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν ἀλλὰ μέρος μόνον αὐτῆς· ὡς π.χ. ἀποθανὼν τις ἄφῃκε τέκνον· ἡ δὲ σύζυγός του διατελεῖ ἐγκυος, τὸ ζῶν τέκνον δὲν θέλει λάβῃ ὁλόκληρον τὴν κληρονομίαν, ἀλλὰ θέλουσι παρφυλαχθῇ τὰ $\frac{3}{4}$ διὰ τὸ κυοφορούμενον, διότι ἐνδέχεται νὰ γεννηθῶσι καὶ τρία.

Ἡ προσωπικότης τοῦ φυσικοῦ προσώπου παύει ἅμα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ. Οὐχ ἥττον ὑπάρχουσι συγγραφεῖς, εἴτινες φρονοῦσιν ὅτι διὰ τοῦ θανάτου ἀπόλλυται ὁ ἄνθρωπος μόνον, οὐχὶ καὶ τὸ πρόσωπον, ὅτι ἡ προσωπικότης ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅτι ὁ κληρονόμος ὑπηρετῆται εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀποθανόντος. Τινὲς μάλιστα παραδέχονται ὅτι ἡ προσωπικότης αὕτη τοῦ ἀποθανόντος ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται καὶ μετὰ τὴν προσέλευσιν τοῦ κληρονόμου εἰς τὴν κληρονομίαν, ἐπομένως ὁ κληρονόμος φέρει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἰδίαν προσωπικότητα καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀποθανόντος, ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐκληρονόμησε 10 πρόσωπα, φέρει δεκά προσωπικότητας καὶ τὴν ἰδικήν του ἑνδεκά, μάλιστα δὲ ὁ Puchta λέγει ἀντικείμενον τοῦ δικαιώματος τῆς κληρονομίας εἶναι ἡ προσωπικότης τοῦ ἀποθανόντος, ἣν φέρει ἐν ἑαυτῷ. Ἄλλοι ὅμως παραδέχονται ὅτι ἡ προσωπικότης τοῦ ἀποθανόντος ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται μόνον μέχρις οὗ ὁ κληρονόμος προσέλθῃ εἰς τὴν κληρονομίαν καὶ μετὰ ταῦτα ἀποσβέννυται, πρὶν ἢ ὅμως προσέλθῃ ὁ κληρονόμος εἰς τὴν κληρονομίαν, ἡ προσωπικότης τοῦ ἀποθανόντος ἐξακολουθεῖ νὰ

υφίσταται. Ὁρθότερον ὅμως εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ προσωπικότης ἀποσβέννεται ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ προσώπου, ἐπομένως ὁ κληρονόμος δὲν ὑπεισέρχεται εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀποθανόντος, ἀλλ' ὑπεισέρχεται εἰς τὴν *περιουσίαν* καὶ μετὰ τῆς περιουσίας καὶ διὰ τῆς περιουσίας εἰς τὰς κατ' ἰδίαν ἐννόμους σχέσεις (δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις).

Ἐνταῦθα ἐπὶ τέλους γεννᾶται τὸ ζήτημα, τί ἰσχύει ἂν πρόσωπόν τι στηρίζεται ἐπὶ τοῦ γεγονότος τοῦ θανάτου ἢ ἐπὶ τοῦ γεγονότος τῆς ζωῆς ἑτέρου προσώπου; Τίς ὀφείλει νὰ ἀποδείξῃ τὸ γεγονός τοῦτο; Βεβαίως ὁ ἐπικαλούμενος αὐτό. Οὐχ ἤττον ἐπὶ πλείονων προσώπων ἅτινα συναπολῆσθῃσαν σπουδαῖον ἐνίστα εἶναι καὶ τὸ ζήτημα περὶ τοῦ τίς ἀπέθανε πρότερον· π. χ. ὑποθέσωμεν ὅτι πατήρ τις συναπέθανε μετὰ τοῦ τέκνου του, τέκνου μονογενοῦς ἔχοντος μητέρα· ἐνταῦθα πρέπει νὰ ὀρισθῇ ἂν ἀπέθανε πρῶτον ὁ πατήρ ἢ τὸ τέκνον, διότι ἂν πρῶτον ἀπέθανε τὸ τέκνον, τότε ἡ περιουσία τοῦ πατρὸς δὲν μεταβαίνει εἰς τὸ τέκνον, ἐνῷ ἂν ἀπέθανε πρῶτος ὁ πατήρ καὶ εἶτα τὸ τέκνον, τότε ἡ περιουσία τοῦ πατρὸς μεταβαίνει εἰς τὴν μητέρα, διότι τὸ τέκνον κληρονομεῖ τὸν προαποθανόντα πατέρα του, ἡ δὲ μήτηρ τὸ τέκνον τῆς. Ὡσαύτως ἡ αἰτία θανάτου ὡρεᾷ κυροῦται ἂν ὁ ὡρητῆς ἀπέθανε πρὸ τοῦ ὡρεοδόχου· τί ἰσχύει ὅμως ἂν ἀμφοτέρω συν-αποθάνωσιν. Ἀκυροῦται ἡ ὡρεᾷ, ἢ ἐξακολουθεῖ ὑπάρχουσα; Πολλὰκις λοιπὸν μεταξὺ πλείονων συναποθανόντων σπουδαῖον εἶναι τὸ ζήτημα τίς ἀπέθανε πρότερον. Καὶ ἐν τῇ αὐτῇ περιπτώσει ὁ ἐπικαλούμενος ὅτι τὸ ἐν πρόσωπον προαπέθανεν ὀφείλει νὰ τὸ ἀποδείξῃ. Ἄλλ' ἂν δὲν δύναται νὰ τὸ ἀποδείξῃ τότε τί ἰσχύει; Τότε ἰσχύουσι τὰ ἐξῆς τεκμήρια.

Α' Ἄν ἀνιόντες καὶ κατιόντες συναποθάνωσι, διακριτέον ἂν ὁ ἀποθανὼν κατιὼν ἦτο ἄνηθος ἢ ἔφηθος· καὶ ἐὰν μὲν ἦτο ἄνηθος, τότε τεκμαίρεται ὅτι ἀπέθανε πρὸ τοῦ ἀνιόντος· ἂν δὲ ἦτο ἔφηθος τότε τεκμαίρεται ὅτι ἐπέζησε τοῦ ἀνιόντος. Ἐπομένως, ἂν ἀποδειχθῇ ὅτι τὸ τέκνον ἦτο ἄνηθον, τότε ἡ περιουσία τοῦ πατρὸς μεταβαίνει εἰς τοὺς συγγενεῖς του καὶ οὐχὶ εἰς τὴν μητέρα· ἂν ὅμως ἀποδειχθῇ ὅτι ἦτο ἔφηθον, τότε ἡ περιουσία τοῦ πατρὸς μεταβαίνει εἰς τὴν μητέρα.

Τὰ τεκμήρια ταῦτα ἰσχύουσι μετὰξὺ συγγενῶν εὐθείας γραμμῆς

καί οὐχί μεταξύ ἄλλων καί πρὸς τούτοις ἀπαιτεῖται ἵνα οἱ συναποθνήσκοντες κατιόντες καὶ ἀνιόντες νὰ συναπέθωνον ἕνεκα τοῦ αὐτοῦ συμβεβηκότος, ἦτοι κεραυνοῦ, πυρκαϊᾶς, καταπτώσεως οἰκίας. Πλὴν ὁ κληνὸς οὗτος ὑπόκειται εἰς δύο ἐξαίρεσεις κατὰ τὸ ρωμ. δίκαιον α) χάριν τοῦ κληρονομικοῦ δικαιώματος τῶν πατρῶνων καὶ β) χάριν τῶν καταπιστευματοδόχων· ὡς πρὸς μὲν τὸ πρῶτον ἂν ἀπελευθερὸς ἀπέθνησκε μετὰ τοῦ υἱοῦ, τότε τεκμαίρεται ὅτι ὁ υἱὸς ἀπέθανε πρὸ τοῦ πατρὸς. Ἐνταῦθα δὲν ἐξετάζεται ἂν τὸ τέκνον ἦτο ἔφηβον ἢ ἄνηθον, ἀλλ' ἀδιαφόρως τεκμαίρεται ὅτι τὸ τέκνον ἀπέθανε πρὸ τοῦ πατρὸς, ἵνα οἱ πάτρωνες ἔχῃσι κληρονομικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ τέκνου· ὡς πρὸς τὸ β) ἂν λ.χ. ὀρίσῃ ὁ Α ἔστω κληρονόμος μου, καὶ ἂν ἀποθάνῃ ἄνευ τέκνου, ἡ περιουσία μου νὰ μεταβῇ ὡς καταπίστευμα εἰς τὸν Β. Ἐὰν ἐνταῦθα συμβῇ νὰ ἀποθάνῃ ὁ ἐγκατασταθεὶς κληρονόμος καὶ τὸ τέκνον του, τότε τεκμαίρεται ὅτι τὸ τέκνον προαπέθανε καὶ ἐπομένως ἡ κληρονομία μεταβιβάζεται εἰς τὸν καταπιστευματοδόχον. Ἐπίσης ἐνταῦθα δὲν ἐξετάζεται ἂν τὰ τέκνα τοῦ ἐγκατασταθέντος κληρονόμου ὑπερέβησαν τὴν ἀνηθότητα ἢ οὐ, ἀλλὰ πάντοτε παραδέχονται ὅτι ταῦτα προαπέθωνον τοῦ πατρὸς. Τί ἰσχύει ὅμως ἂν τὰ ἀνωτέρω δὲν ἔλαβον χώραν. Ἐν δηλ. δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἀπέθωνον ἐν κοινῷ κινδύνῳ, ἐν κοινῇ συμφορᾷ. Τὸ Ρ. Δ. παραδέχεται ὅτι οἱ συναποθνήσκοντες, ἀπέθωνον κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. Τοῦ κληνῶνος δὲ τούτου ὑπάρχουσιν αἱ ἐπόμεναι ἐφαρμογαί. Α.) ἂν ὁ δωρητὴς σύζυγος, ἀποθάνῃ μετὰ τῆς δωρεοδόχου συζύγου, ἡ δωρεὰ θεωρεῖται ἐγκυρος, διότι ἡ δωρεὰ μεταξύ συζύγων θεωρεῖται μὲν ἄκυρος, οὐχ ἥττον ἐὰν ὁ δωρητὴς δὲν τὴν ἀνακαλέσῃ μέχρι τοῦ θανάτου, τότε ἰσχυροποιεῖται· ἐπομένως ἂν ἀπέθανεν ὅτε ὁ δωρητὴς καὶ ὁ δωροδόχος, τότε ἡ δωρεὰ ἰσχυροποιεῖται, διότι λογίζονται συναποθνήσκοντες κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. Β.). Ἐὰν τις ἔδωκε προίκα ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τοῦ ἐπιστραφῇ αὕτη, ἂν ἡ γυνὴ ἀποθάνῃ διαρκούντος τοῦ γάμου, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ τε σύζυγος καὶ ἡ σύζυγος ἀποθνήσκουσιν, ὁ προικοδόχος δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ζητήσῃ τὴν προίκα, διότι ἡ σύζυγος δὲν θεωρεῖται ἀποθανοῦσα πρὸ τῆς διαλύσεως τοῦ γάμου.

2. Διαφοραὶ φυσικῶν προσώπων ἐξασκοῦσαι ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἐννόμων σχέσεων.

Α'. Περὶ διαφορᾶς φύλου.

Ἡ διαφορὰ τοῦ φύλου δὲν ἔχει νομικὴν ἐπιρροήν, αἱ δὲ γυναῖκες ἀπολαύουσι κατὰ κανόνα τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων ὧν καὶ οἱ ἄνδρες. Οὐχ ἤττον ὑπάρχουσι καὶ ἐξαιρέσεις. Πρώτη ἐξαιρέσις ὑπάρχει εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν αἱ γυναῖκες, ἀποκλείονται τῶν δημοσίων λειτουργημάτων, λ.χ. τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι, δὲν δύνανται νὰ ἐπιτροπεύωσιν εἰμὴ τοὺς κατιόντας αὐτῶν· ὁμοίως αἱ ὑπανδροὶ γυναῖκες διατελοῦσιν εἰς ἄμεσόν τινα ὑποταγήν, ἐνέκα δὲ τούτου ἀκολουθοῦσιν, ὡς γνωστόν, τὴν κατοικίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ λαμβάνουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, δὲν ἔχουσι πατρικὴν ἐξουσίαν κτλ. Εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις, μειονεκτοῦσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, στεροῦμεναι δικαιωμάτων ὧν ἀπολαύουσιν οἱ ἄνδρες. Δευτέρα ἐξαιρέσις ὑπάρχει εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς αἱ γυναῖκες πλεονεκτοῦσι τῶν ἀνδρῶν ἀπολαύουσαι δηλ. δικαιωμάτων, ὧν στεροῦνται οἱ ἄνδρες. Π. χ. αἱ γυναῖκες συγγιγνώσκονται ἐνέκα πλάνης περὶ τὸ δίκαιον. Ἐπίσης, ὡς γνωστόν, ἐὰν γυνὴ τις ἀναδεχθῇ ἄλλοτρίαν ὑποχρέωσιν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι μὴ πληρωμῆς δὲν ὑποχρεοῦται. Ἡ γυνὴ δύναται νὰ συντάξῃ διαθέτην ἅμα συμπληρώσῃ τὸ 12ον ἔτος, εἴοτι τότε καθίσταται ἑφθός, ἐν ᾧ οἱ ἄνδρες μόνον ἅμα συμπληρώσωσι τὸ 14ον ἔτος. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον αἱ γυναῖκες δύνανται νὰ συνάψωσι γάμον ἅμα τῷ 12ῳ ἔτει, ἐν ᾧ οἱ ἄνδρες ἀπὸ τοῦ 14ου.

Εἰς ποῖον φύλον πρέπει νὰ καταχθῶσιν οἱ ἐρμαφροδίτοι; Τὸ ζήτημα τοῦτο ἤρτηται ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος παρ' αὐτοῖς γένους.

Ἀλλὰ τί ἰσχύει ἐὰν ἀμφότερα τὰ γένη εἶναι ἐξ ἴσου ἀνεπτυγμένα ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἀτόμῳ; Τί ἰσχύει ἂν ὁ ἐρμαφροδίτος δὲν ἔχῃ ἐξωτερικὰ σημεῖα, ὥστε νὰ διακρίνωμεν εἰς ποῖον γένος ἀνήκει; Τινὲς φρονοῦσιν ὅτι ὁ κληρὸς ἀποφασίζει ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει· τούναντίον ἄλλοι ὀρθότερον διδάσκουσιν ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦτο ἀπολαύει ὅλων τῶν δικαιωμάτων, ὧν ἀπολαύουσιν ἐν γένει οἱ ἄνθρωποι, οὐχὶ δὲ τῶν δικαιωμάτων, ἅτινα ἀπολαύουσι κατ' ἰδίαν οἱ ἄνδρες ἢ κατ' ἰδίαν αἱ γυναῖκες.

B'. Περί διαφορᾶς τῆς ἡλικίας.

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ διακρίνωμεν τοὺς διαφοροὺς βαθμοὺς τῆς ἡλικίας 1ον) τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν 2ον) τὴν ἀνηθότητα 3ον) τὴν ἐφηβότητα καὶ 4ον) τὴν ἐνηλικιότητα.

Νηπιακὴ ἡλικία εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ λαλῇ, δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τί ἐννοοῦσιν οἱ ἄνθρωποι· οἱ ἄγοντες τὴν ἡλικίαν ταύτην ὀνομάζονται νήπια, *infantes*. Μέχρι τίνος ἡλικίας ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται ὡς νήπιον; Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ἐκάστου προσώπου· δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι μέχρι τοῦ θου λ. χ. ἢ τοῦ 7ου ἔτους θεωρεῖται τις ὡς νήπιον. Κατ' ἄλλους ὅμως νομοδιδασκάλους νήπιον καλεῖται τὸ πρόσωπον τὸ μὴ συμπληρώσαν τὸ 7ον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Τοῦτο ἀνευρίσκωμεν ἀναγεγραμμένον καὶ ἐν ταῖς συλλογαῖς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐπομένως τοῦτο ἰσχύει καὶ παρ' ἡμῖν.

Ἀνηθότης καλεῖται ἡ ἡλικία ἐκείνη καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἀκριβῆ συνειδήσιν τῶν ἑαυτοῦ πράξεων· τὰ πρόσωπα τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην ὀνομάζονται ἀνηθοὶ *inpuberes*. Μέχρι τίνος ἡλικίας διαρκεῖ ἡ ἀνηθότης; Πάντες οἱ Ῥωμαῖοι νομοδιδασκαλοὶ ἀποφαίνονται ὅτι προκειμένου περὶ γυναικῶν μέχρι τοῦ 12ου ἔτους διαρκεῖ ἡ ἀνηθότης. Ἀνηθοὶ λοιπὸν καλοῦνται αἱ συμπληρώσασαι τὸ 7ον ἔτος ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ 12ον. Προκειμένου ὅμως περὶ ἀνδρῶν τὸ ζήτημα ἀμφισβητεῖται· κατὰ κανόνα τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ἐκάστου προσώπου· κατ' ἄλλους ὅμως ἀνηθοὶ καλοῦνται οἱ μὴ συμπληρώσαντες τὸ 14ον ἔτος. Ἡ γνώμη αὕτη εὑρεται καὶ ἐν ταῖς συλλογαῖς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἰσχύει ἐπομένως καὶ παρ' ἡμῖν.

Ἐφηβότης εἶναι ἡ ἡλικία ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἔχει συνειδήσιν τῶν πράξεων του. Μέχρι τίνος ἡλικίας ἐκτείνεται ἡ ἐφηβότης; Ἐνταῦθα πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον ἀπὸ τὸ Ρ. Δ. Κατὰ τὸ Ρ. Δ. ἐκτείνεται μέχρι τοῦ 25ου ἔτους· τούναντίον κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον ἐφηβος εἶναι ὁ μὴ συμπληρώσας τὸ 21ον ἔτος. Κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν λοιπὸν δίκαιον, ἐφηβοὶ εἶναι οἱ συμπληρώσαντες τὸ 14ον ἔτος καὶ ἐπὶ θηλέων τὸ 12ον ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ

21ον κατὰ δὲ τὸ Ρ. Δ. οἱ μὴ συμπληρώσαντες τὸ 25ον. Τὰ νήπια, οἱ ἄνθηβοι καὶ οἱ ἔφηβοι καλοῦνται ὁμοῦ ἀνήλικοι.

Ἐνηλικότης καλεῖται ἡ ἡλικία ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος εἶναι τέλειος, ἀπολαύων πλήρους ἀνεξαρτησίας ἐν ταῖς νομικαῖς αὐτοῦ σχέσεσιν. Ἡ ἐνηλικιότης, κατὰ μὲν τὸ Ρ. Δίκαιο, ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 25ον ἔτος. κατὰ δὲ τὸ παρ' ἡμῖν ἀπὸ τοῦ 21ου ἔτους τῆς ἡλικίας. Οὐχ ἥττον καὶ πρὸ τῆς ἡλικίας ταύτης δύναται τις νὰ καταστῇ ἐνήλικος· τοῦτο κατὰ μὲν τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον συνέβαινε διὰ τῆς καλουμένης συγγνώμης ἡλικίας (*venia aetatis*), παρ' ἡμῖν δὲ διὰ τῆς χειραφεσίας.

Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἡλικίας ἐπὶ τῶν ἐννόμων σχέσεων παρατηρητέον γενικῶς τὰ ἐπόμενα.

Οἱ ἀνήλικοι, εἴτε νήπια εἶναι, εἴτε ἄνθηβοι, εἴτε ἔφηβοι, στεριῶνται τῆς ἱκανότητος τοῦ ἐκποιεῖν. Ἐὰν ἀνήλικός τις ἐκποιήσῃ, ἡ πράξις αὕτη δὲν ἔχει νόμιμον κύρος. Ἐπίσης ὁ ἀνήλικος δὲν δύναται νὰ ἀναδεχθῇ ἄλλοτρίαν ὑποχρέωσιν. Ὡσαύτως τὰ πράγματα τῶν ἀνηλίκων δὲν δύνανται νὰ ἐκποιηθῶσι μὴ ὑπαρχούσης ἀνάγκης, ὅτε καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει ἀπαιτοῦνται ὠρισμένα διατυπώσεις. Ἐκτὸς τούτου οἱ ἀνήλικοι ἀπολαύουσι κατὰ τὸ Ρ. Δ. τοῦ εὐεργετήματος τῆς εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστάσεως. Αἱ ἀξιώσεις, αἱ παραγραφεῖσαι ἐντὸς βραχυτέρου διαστήματος τῶν 30 ἐτῶν, ἐὰν ἀνήκωσιν εἰς ἀνήλικον, δὲν παραγράφονται μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος. Ἐκτὸς τούτου τὰ πράγματα τῶν ἀνηλίκων δὲν δύνανται νὰ χορηγηθῶσι διὰ τῆς τακτικῆς χρησικτησίας· δύνανται ὅμως, ἐὰν παρέλθωσι 30 ἔτη, νὰ χορηγηθῶσι διὰ τῆς ἐκτάκτου χρησικτησίας. Ἐπὶ τέλους παρατηροῦμεν ὅτι οἱ ἀνήλικοι δύνανται νὰ ὑποχρεωθῶσιν εἰς τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς δὲν ἐπαιτεῖται ἡ θείλησις αὐτῶν, καθ' ἃς ἡ ὑποχρέωσις τίχεται αὐτοδικτικῶς ἄνευ τῆς θελήσεως τοῦ ὀφειλέτου· λ.χ. ἐκ τῆς παρὰ τρίτου διοικήσεως ἄνευ ἐντολῆς τῶν ὑποθέσεων τοῦ ἀνηλίκου.

Εἰδικώτερον δ' ἐπὶ ἐκάστης ἡλικίας παρατηρητέον τὰ ἐπόμενα.

Ι. Νήπιος.

Ποῖα εἶναι ἡ νομικὴ κατάστασις τῶν νηπίων; Ποῖα εἶναι τὰ νομικὰ ἀποτελέσματα, τὰ παραγόμενα ἐκ τῶν μὴ συμπληρωσάντων τὸ

ἔβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας; Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ὅτι τὰ νήπια κατὰ τὸ δίκαστημα τῆς νηπιότητος, ὡς στερούμενα βουλήσεως, στεροῦνται ἐν γένει καὶ τῆς ἱκανότητος πρὸς ἐπιχειρήσιν νομικῶν πράξεων. Πᾶς λοιπὸν πρᾶξις τῶν νηπίων δὲν ἔχει ἰσχύν· π. χ. ἂν ὁ Α δωρήσῃται εἰς πενταετὲς παιδίον πράγμα τι, δωρεὰ ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει, νήπιον οὐδὲν ἀποκτᾷ, ἐπομένως οὐδὲ τὴν κυριότητα τῆς δωρεᾶς. διὰ τὴν πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ νηπίου θεωρεῖται ὡς μὴ γενομένη. Ὁμοίως ἂν δανειστὴς συνάψῃ μετὰ τοῦ νηπίου σύμφωνον ἀφέσεως τοῦ χρέους, σύμφωνον εἶναι ἀνίσχυρον, ἐπομένως ὁ δανειστὴς δύναται νὰ ἐνασκήσει ἐλευθέρως τὸ δικαίωμά του καὶ μετὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ τοιοῦτο σύμφωνου.

II. Ἀρχὴ βόττης.

Ποῖα εἶναι τὰ ἀποτελέσματα ἅτινα χωροῦσιν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων; Τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα εἶναι τὰ ἐπόμενα: Α' Οἱ ἄνθρωποι δύνανται ἀποκτήσωσι διὰ συμβολαίου καὶ ἐν γένει οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ ἐπιχειρήσωσι πᾶσαν πρᾶξιν ποιούσαν κρείττονα τὴν θέσιν των. Πᾶς λοιπὸν πρᾶξις τῶν ἀνθρώπων, δι' ἧς αὐξάνει ἡ περιουσία αὐτῶν, εἶναι ἔγκυρος. Ἄν ἐπομένως ὁ Α δωρήσῃται εἰς τὸν Β ἄνθρωπον πράγμα τι ἢ δωρεὰ ἐνταῦθα εἶναι ἔγκυρος· ὁμοίως ἂν ὁ δανειστὴς τοῦ ἀνθρώπου συνάψῃ μετ' αὐτοῦ σύμφωνον ἀπαλλάσσειν αὐτὸν τοῦ χρέους, τὸ σύμφωνον εἶναι ἔγκυρον. Β' οἱ ἄνθρωποι δὲν δύνανται νὰ ἐκποιήσωσι τὴν περιουσίαν των· δύνανται μὲν ν' ἀποκτήσωσι, δὲν δύνανται ὁμῶς ἐκποιήσωσιν ἢ νὰ ὑποχρεωθῶσι. Πᾶν συμβόλαιον ὑποχρεωτικὸν διὰ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἄκυρον. Ἀφ' ἑτέρου ὁμῶς οἱ ἄνθρωποι, καθ' ὅσον ἐστερημένοι βουλήσεως ἐντελῶς, δύνανται νὰ συνάψωσι συμβόλαιον ὑποχρεωτικὸν τῇ αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπιτρόπου· ἂν ὁ ἐπίτροπος παρὰ θέσιν τὴν βούλησίν του εἰς συμβόλαιον συναφθὲν παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τὸ συμβόλαιον τοῦτο εἶναι ἔγκυρον. Διὰ τὸ εἶναι ὁμῶς ἔγκυρον παρὰ τὴν θέσιν τῆς αὐθεντίας τοῦ ἐπιτρόπου νὰ γίνῃ τὴν στιγμὴν τῆς συνάψεως τὸ συμβόλαιον, ἥτοι ἀπαιτεῖται ὁ ἐπίτροπος νὰ εἶναι παρὼν κατὰ τὴν συνάψιν τοῦ συμβολαίου, ὡσαύτως ἀπαιτεῖται ἡ συναίνεσις τοῦ ἐπιτρόπου νὰ δοθῇ ἄνευ αἰρέσεως· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ συναίνεσις τοῦ ἐπιτρόπου δεόν νὰ περιβληθῇ τύπους τινάς, ὅπως τὸ συμβόλαιον θε-

ρηθῇ ἔγκυρον. Γ. Εἵπομεν ὅτι οἱ ἄνηθοι δὲν δύνανται νὰ ὑποχρεωθῶσι διὰ συμβολαίου· τί ἰσχύει ὁμως ἂν διὰ τοῦ συμβολαίου τούτου τοῦ κκύρου περιέλθῃ τι εἰς τὴν περιουσίαν των; Ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει ὑποχρεοῦται κατὰ τὸ περιελθόν. Ἄν λοιπόν ὁ ἄνηθος διὰ τοῦ συμβολαίου ὑποχρεωθῇ καὶ δι' αὐτοῦ καταστῇ πλουσιώτερος, τότε ὑποχρεοῦται νὰ ἀποδώσῃ πᾶν ὃ τι περιῆλθεν εἰς τὴν περιουσίαν του· π.χ. δανείζω τὸν Α ἄνηθον 1000 δραχμάς· τὸ συμβόλαιον τοῦτο διὰ τὸν ἄνηθον, ἄρ' ἐνός μὲν εἶναι ἔγκυρον, ἤτοι ὁ ἄνηθος δὲν ὑποχρεοῦται νὰ μοι ἀποδώσῃ τὰς 1000 δρ. ἄρ' ἐτέρου ὁμως ὑποχρεοῦται καθόσον κατέστη πλουσιώτερος. Ὑποθέσωμεν ὅτι ἔδαπάνησε τὰ χρήματα εἰς διασκεδάσεις· ἐνταῦθα δὲν ὀφείλει νὰ μοι τὰ ἐπιστρέψῃ, ἐν ᾧ τούναντίον ἂν ταῦτα ἐχρησιμοποίησεν ὁ ἄνηθος δι' ἀνάγκας αὐτοῦ, τότε ὑποχρεοῦται, καθόσον κατέστη πλουσιώτερος. Δ' Τί ἰσχύει ἐπὶ ἀδίκημάτων; Τὸ ζήτημα τοῦτο ἥρτηται ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ἐκάστου ἀνήθου· ἐναπύκειται εἰς τὸν δικαστὴν νὰ ἐρευνήσῃ ἂν ὁ ἄνηθος ἐνόει τὸ ἐν τῇ πράξει του ἐνυπάρχον ἀδίκημα ἢ ἂν δὲν ἐνόει καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐννοήσῃ· ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἐνέχεται, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ οὐχί. Κατὰ δὲ τὸν ποινικὸν νόμον ὁ ἡλικίας κατωτέρως τῶν δέκα ἐτῶν ἄνηθος δὲν εὐθύνεται διὰ τὸ διαπραχθὲν αὐτοῦ ἀδίκημα, ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ δεκάτου μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου εὐθύνεται μόνον καθ' ὅσον ἀποδεικνύεται ὅτι ἐνήργησε μετὰ διακρίσεως. Ε'. Οἱ ἄνηθοι δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ συντάξωσι διαθήκην, μέλιστα δὲν δύνανται νὰ διαθέσωσι τὴν περιουσίαν των, οὔτε συνκινέσει τοῦ ἐπιτρόπου. Ὁμοίως ὁ ἄνηθος δὲν δύνανται νὰ συνάψῃ γάμον, οὔτε νὰ παρρατταθῇ μάρτυς ἐν συμβολαίοις.

III. Ἐφ' ἡ ἐστὶς.

Ὅποια ἡ νομικὴ κατάστασις τῶν ἐφήθων, ὅποια τὰ νόμιμα ἀποτελέσματα, ἅτινα χωροῦσιν ἐπὶ τούτων; Οἱ ἐφηθοὶ ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἱκανότητα πρὸς ἐπιχείρησιν νομικῶν πράξεων οἷαν ἔχουσι καὶ οἱ ἄνηθοι, ἄρα οἱ ἐφηθοὶ δύνανται νὰ ἀποκτήσωσι διὰ συμβολαίου· οὐχ ἥττον ἢ ἱκανότης τῶν ἐφήθων πρὸς ἐπιχείρησιν νομικῶν πράξεων προχωρεῖ περαιτέρω. Α') Οἱ ἐφηθοὶ ὥς μὴ στερούμενοι βουλήσεως δύνανται νὰ ὑποχρεωθῶσιν ἐξ ἀδίκημάτων. Ἐνταῦθα δηλ. τὸ ζήτημα

ὅν ὁ ἔφηθος δύναται νὰ ὑποχρεωθῇ ἐξ ἀδικηματος ἢ οὐ, δὲν ἐκρη-
ται ἐκ τῆς ἀτομικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐφήθου, ὡς ἐπὶ ἀνήθων, ἀλλὰ
οἱ δικηπράξαντες ἐγκλήματα ὑποχρεοῦνται πάντοτε. Β') Οἱ ἐφηθοὶ δύ-
νυνται διὰ τελευταίας βουλήσεως νὰ διαθέσωσι τὴν περιουσίαν των
ὁμοίως δύνανται νὰ συνάψωσι γάμον, ἐν ᾧ οἱ ἀνήθοι ἀδυνατοῦσιν.
Ἐπίσης οἱ ἐφηθοὶ δύνανται νὰ ὀρκισθῶσιν ἐγκύρως καὶ νὰ παραστα-
θῶσιν ὡς μάρτυρες. Γ') Οὐχ ἥττοα ἢ ἱκανότης αὕτη τῶν ἐφήθων
εἶνε περιορισμένη κατὰ τι.

Ἡ ἱκανότης τῶν ἐφήθων πρὸς ἐπιχείρησιν νομικῶν πράξεων εἶναι
περιορισμένη καὶ ἀναφέρεται εἰς πράξεις τῆς διαχειρίσεως τῆς περιου-
σίας των καὶ τὴν ἀναδοχὴν ὑποχρεώσεων. Ἐνταῦθα διακρίτον τὰ
Ρ. Δίκαιον ἀπὸ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον. Κατὰ τὸ Ρ. Δ διὰ
τῆς ἥθης οἱ ἄνθρωποι ἐγίνοντο ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι, καὶ ὡς τοιοῦτοι
εἶχον τὴν ἱκανότητα νὰ ἐνεργῶσι πᾶσαν πράξιν, ἅρα ἡδύνατο νὰ
ἀποκτήσωσι περιουσίαν, νὰ ἐκποιήσωσιν αὐτὴν καὶ συνομολογήσωσιν
ὑποχρεώσεις. Ἐπ' αὐτοκρατόρων εἰσῆχθησαν ἐξαιρέσεις, ἥτοι ὑπῆρχον
περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ ἐφηθος δὲν ἡδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ μόνος, ἀλλ'
ἔχρηζε τῆς συνδρομῆς ἑτέρου προσώπου· ὁ κανὼν ὁμοῦς ἐπὶ αὐτοκρα-
τόρων ἦτο ὅτι οἱ ἐφηθοὶ ἡδύνατο νὰ ἐνεργήσωσι πᾶσαν πράξιν πλήν
τινῶν ἐξαιρέσεων· ἐν ταῦτοις οἱ ἐφηθοὶ ἡδύνατο νὰ ζητήσωσιν ἐπί-
τροπον ἂν ἤθελον, ἦτοι μόνον κατ' αἵτησίν των ἡδύνατο νὰ διορισθῇ
ἐπίτροπος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ διοίκησις τῆς περιουσίας των
μεταβαίνει εἰς τὸν καλούμενον κηδεμόνα· ὁ δὲ ἐφηθος δὲν ἡδύνατο
τοῦ λοιποῦ νὰ ἐκποιήσῃ τι ἐκ τῆς περιουσίας του, ἡδύνατο ὁμοῦς νὰ
συνομολογήσῃ ὑποχρεώσεις. Τούτωντιον κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δι-
καιον ἔχομεν τροποποιήσεις τινάς. Α') Οἱ ἀνήλικοι ἐν γένει εἴτε ἀνήθοι
εἴτε ἐφηθοὶ πρέπει νὰ ἔχωσιν ἐπίτροπον· οἱ ἀνήλικοι λοιπὸν διατελοῦσι
ὑπὸ ἐπιτροπείαν· ἅρα παρ' ἡμῖν δὲν ἰσχύει ἡ διάταξις τοῦ Ρ. Δικαίου,
ὅτι οἱ ἐφηθοὶ τότε μόνον διατελοῦσιν ὑπὲρ ἐπιτροπείαν καὶ κηδεμονίαν,
ἐὰν καὶ ὅταν ζητήσωσιν αὐτήν. Β') Κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δι-
καιον οἱ ἀνήθοι καὶ οἱ ἐφηθοὶ οὐ μόνον δὲν δύνανται νὰ ἐκποιήσωσιν
ἐκ τῆς περιουσίας των, ἀλλ' οὐδὲ νὰ συνομολογήσωσιν ὑποχρεώσεις.
Ἐὰν ὁ ἀνήθος συνομολογήσῃ ὑποχρεώσεις ἢ δώσῃ δωρεὰν ἐνεργεῖ
ἀκύρως, ἅρα δύναται κατόπιν νὰ ἐγείρῃ τὴν διεκδικητικὴν ἀγωγὴν

ἀπαιτῶν τὸ πρᾶγμα. Ὡστε παρ' ἡμῖν διαφορὰ μεταξύ ἀνήθων καὶ ἐρήθων ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ὑπάρχει. Γ') Οὐχ ἦττον καὶ παρ' ἡμῖν ὑπάρχει διαφορὰ μεταξύ ἀνήθων καὶ ἐρήθων. Ὁ ἐρήθος δύναται νὰ συντάξῃ διαθήκην, ἐν ᾧ ὁ ἀνήθος δὲν δύναται. Ἀλλ' ὁ συμπληρώσας τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας κατὰ τὸ ἄρθρον 5 τοῦ ἀστικοῦ νόμου δύναται νὰ διαθήσῃ ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ ἐπιτρόπου πᾶν, τι κερδαίνει διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐργασίας ἢ τῷ ἐδόθη πρὸς χρῆσιν του. Ὁμοίως δύναται νὰ υποχρεωθῇ ἐξ ἀδικημάτων, νὰ συνάψῃ γάμον, ἐν ᾧ ἐπὶ ἀνήθων τὸ ζήτημα ἐξήρτηται ἐκ τῆς ἀτομικῆς ἀναπτύξεως ἐκάστου ἀνήθου Δ') Τί ἰσχύει ἂν ἀνήλικός τις διατελῇ ὑπὸ πατρικὴν ἐξουσίαν, ἀδιαισθητῶς ἂν εἶναι ἀνήθος ἢ ἐρήθος; Ἐπέρχονται τ' ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντα ἀποτελέσματα; Βεβαιῶς καὶ οἱ ἀνήλικοι, οἱ διατελοῦντες ὑπὸ πατρικὴν ἐξουσίαν, δὲν δύνανται νὰ ἐκποιήσωσι τι ἐκ τῆς περιουσίας των, καὶ δὲν δύνανται νὰ συνομολογήσωσιν ὑποχρεώσεις ὁμοίως τὰ νήπια, τὰ ὑπὸ πατρικὴν ἐξουσίαν διατελοῦντα, οὔτε νὰ ἐκποιήσωσι τι ἐκ τῆς περιουσίας των δύνανται, οὔτε ν' ἀποκτήσωσιν οὔτε νὰ συνομολογήσωσιν ὑποχρεώσεις. Ἐν γένει λοιπὸν ὅ, τι ἰσχύει ἐπὶ τῶν αὐτεξουσίων ἀνηλίκων, ἰσχύει καὶ ἐπὶ τῶν ὑπεξουσίων.

IV. Ἐρηλικότης.

Ἡ ἐρηλικότης καθίστησι τέλειον τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰς σχέσεις τοῦ ὀιδωτικοῦ βίου του. Ὁ ἀνήλικος ἀπολαύει τελείας ἀνεξαρτησίας. Οὐχ ἦττον, ὡς ἀνωτέρω ἀνεπτύχθη, δύναται καὶ ἀνήλικός τις νὰ γίνῃ ἐνήλικος, δύναται δηλ. πρόσωπον ὅπερ δὲν ἔχει συμπληρωμένον τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας του νὰ θεωρηθῇ ἐνήλικον· τοῦτο κατὰ μὲν τὸ Ρ Δ. χωρεῖ διὰ τῆς καλουμένης συγγνώμης τῆς ἡλικίας, κατὰ δὲ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον διὰ τῆς χειραφεσίας εἰς τὸν συμπληρώσαντα τὸ 15 ἔτος τῆς ἡλικίας. Οὐχ ἦττον ὁ οὕτω χειραφετηθεὶς ὑπόκειται εἰς περιορισμούς τινας, προκειμένου λ.χ. ἐκποιήσεως ἀκινήτων.

Τὸ βαθὺ γῆρας ὁποῖον ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν νομικῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου; Ἐάν τις συνεπλήρωσε τὸ ἐβδομηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλι-

κίας του, ποία εἶναι τ' ἀποτελέσματα τῆς ἡλικίας του; Γενικῶς δὲ νάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι τὸ βαθύ γῆρας οὐδεμίαν ἐπιρροὴν ἐξασκᾷ ἐπὶ τῶν νομικῶν σχέσεων, πρὸνόμια μόνον τινὰ παρέρχει ἡ συμπληρωσὶς τοῦ ἐβδόμηκοστ-οῦ ἔτους, ὡς λ. χ. ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς ἐπιτροπείας καὶ τῆς προσωπικῆς κρατήσεως.

3. Περὶ διαφορᾶς λόγῳ ὑγείας.

Ἑτέρα διαφορὰ εἶναι ἡ προσερχομένη ἐξ ἀσθενείας εἴτε σωματικῆς εἴτε πνευματικῆς. Ἡ σωματικὴ ἀσθένεια συνίσταται εἰς τὴν ἔλλειψιν τινῶν ἢ τὴν ἔλλειψιν τῆς τακτικῆς λειτουργίας τῶν ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ ἀσθένεια καλεῖται πάθος, ἐν τῇ δευτέρᾳ νόσος. Πάθος λοιπὸν εἶναι ἡ τύφλωσις, ἡ κώφωσις, ἡ ἀκανότης κτλ. Κατὰ κανόνα εἴτε πάθος ἔχει τις, εἴτε νόσον, χαίρει τὸ αὐτῶν δικαιωμάτων, ὧν καὶ ὁ ὑγιής. Οὐχ ἥττον ὑπάρχουσι καὶ ἐξαρτήσεις· οὕτω ὁ ἀνίκανος εἶναι ἀνίκανος εἰς τὸ νὰ συνάψῃ γάμον καθὼς καὶ εἰς τὸ νὰ υἱοθετήσῃ. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἀσθένειαι πνευματικαὶ καὶ αὗται συνίστανται εἰς τὴν παντελεῖ ἔλλειψιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων ἢ εἰς τὴν ἀνικανότητα πρὸς ἐξάσκησιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, ἡ πνευματικὴ ἀσθένεια καλεῖται **παραφροσύνη**, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει, ὅταν ἀσθένεια συνίσταται εἰς τὴν ἐξασθένησιν τὴν ἐντελεῖ τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, καλεῖται **βλακεία**. Ἐν οἱαδήποτε τῶν δύο τούτων περιπτώσεων ὁ νοσῶν στερεῖται τῆς **ικανότητος τοῦ ἐπιχειρεῖν νομικὰ πράξεις**. Πᾶσα πράξις γενομένη ἐκ μέρους ἐνός πάσχοντος διανοητικῶς εἶναι ἄκυρος. Τί ἰσχύει ὅμως ἂν ὁ νοσῶν συνάψῃ συμβόλαιον κατὰ διαλείμματα τῆς νόσου αὐτοῦ; Κατὰ τὸ Ρ. Δ. τὸ συμβόλαιον εἶναι ἔγκυρον, διότι καθ' ἣν ἐποχὴν συνήφθη δὲν ἦτο παράφρων ὁ νοσῶν. Τούναντίον κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον πρέπει νὰ διακρίνωμεν ἐὰν τὸ συμβόλαιον συνήφθη πρὸ τῆς ἀπαγορεύσεως ὅτε εἶναι ἔγκυρον ἢ ἐὰν συνήφθη μετὰ τὴν ἀπαγόρευσιν, ὅτε εἶναι ἄκυρον, διότι, κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον, ὁ ἀπαγορευμένος εἶναι ἀνίκανος νὰ ἐπιχειρῇ νομικὰς πράξεις, ὅτε διατελὼν ὑπὸ ἐπίτροπον.

Πολλοὶ ἐξομοιοῦσι τοὺς ἀσώτους μετὰ τοὺς φρενοβλαβεῖς, ἀλλ' ἡ ἐ

μοιώσις αὕτη δὲν εἶναι ἀπόλυτος, ἐπομένως δὲν εἶναι ἐντελῶς ὀρθή, διότι ἐν ᾧ οἱ φρενοβλαβεῖς στεροῦνται τῆς ἰκανότητος πρὸς ἐπιχείρησιν νομικῶν πράξεων, οἱ ἄσωτοι δὲν στεροῦνται ποσῶς τῆς ἰκανότητος ταύτης. Ἐπομένως οἱ ἄσωτοι δύνανται ν' ἀποκτήσωσι τι διὰ συμβολαίου.

Ἡ ἐξομοίωσις τῶν ἀσώτων πρὸς τοὺς φρενοβλαβεῖς συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ὡς οἱ φρενοβλαβεῖς δὲν δύνανται νὰ ἐκποιήσωσι τι ἐκ τῆς περιουσίας των ἢ νὰ συνομολογήσωσιν ὑποχρεώσεις, οὕτω δὲν δύνανται καὶ οἱ ἄσωτοι· ὥστε ἡ ἐξομοίωσις εἶναι μερική. Οὐχ ἤττον καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές· κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον, ὁ ἄσωτος δὲν δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ ὠρισμένας πράξεις, ἅς ὁ περὶ ἐπιτροπείας νόμος διέγραψεν. Ἐπίσης καὶ εἰς τὸν διαφορουμένον ἔχοντα τὰς φρένας διορίζεται ἀντιλήπτωρ (ἄρθρ. 121) ἄνευ τῆς συναίνεσεως τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ τὰς ἐν τῷ νόμῳ ὠρισμένας πράξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ, ΑΝΑΙΡΕΣΙΣ, ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΙΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Ι. Γ Ε Ν Ι Κ Α

Α'.

Ὅπως παραχθῇ, τροποποιηθῇ ἢ ἀναιρεθῇ δικαίωμα τι, ἀπαιτεῖται νὰ λάβωσι χώραν τὰ περιστατικὰ μεθ' ὧν ὁ νόμος συνδέει τὴν παραγωγήν, κατάργησιν ἢ τροποποίησιν τοῦ δικαιώματος. Τὰ περιστατικὰ δὲ ταῦτα ὀνομάζονται νομικὰ γεγονότα. Ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α. 1000 δραχ. καὶ ὁ Α ἀποδέχεται τὴν ὑπόσχεσίν μου· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀποκτᾷ δικαίωμα, τὸ δικαίωμα δὲ τοῦτο παράγεται δυνάμει συμβάσεως· ἡ σύμβασις αὕτη ὀνομάζεται νομικὸν γεγονός. Ἐπίσης ἐὰν ἐξ ἀλλοτρίας ὕλης κατασκευάσω νέον εἶδος, πρᾶγμα τι διάφορον, διὰ τῆς πράξεως ταύτης γίνομαι κύριος τοῦ πράγματος τούτου, τὸ γεγονός δὲ

τῆς εἰδοποιήσεως, δι' οὗ ἀποκτῶ τὸ δικαίωμα, καλεῖται νομικὸν γεγονός. Ἐπίσης ἐπάγεται εἰς ἐμὲ κληρονομία τις καὶ δηλῶ ὅτι ἀποδέχομαι ταύτην· διὰ τῆς δηλώσεως ταύτης ἀποκτῶ δικαίωμα, τὸ γεγονός δὲ τοῦτο, ἡ δηλώσις τῆς βουλήσεώς μου εἶναι νομικὸν γεγονός κτλ.

B'.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς παραγωγῆς καὶ ἀποσθέσεως τῶν δικαιωμάτων ὑπάρχει καὶ ἑτέρα τις κατάστασις ὁμοιάζουσα μὲν πρὸς τὴν κατάργησιν, διαφέρουσα ὅμως αὐτῆς· ὑπάρχουσι τοῦτέστι δικαιώματα, τὰ ὅποια ἅμα λάβωσι χώραν περιστατικά τινα, δὲν καταργοῦνται μὲν, δὲν δύνανται ὅμως· ἀφ' ἑτέρου νὰ ἐπιφέρωσι καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἤθελον ἐπιφέρει, ἂν δὲν ἐλάβανον χώραν τὰ περιστατικά ἐκεῖνα· ἐπομένως τὰ δικαιώματα ταῦτα ἐνδῶ ὑπάρχουσι τὰ περιστατικά ἐκεῖνα, διατελοῦσιν ἐν ἀδρανεῖα καὶ ἀκινήσῃ ὡς ὁ κοιμώμενος ἄνθρωπος, ὅμως δὲ ἐκλείψωσιν ἀναλαμβάνουσι τὴν προτέραν αὐτῶν ἰσχύν. Ἡ κατάστασις ἐνταῦθα τῶν δικαιωμάτων δὲν εἶναι ὁ θάνατος ἢ ἡ κατάργησις, ἀλλ' ἄλλο τι ὅμοιον τούτοις· π.χ. κατὰ τὸ Ρ. Δ. ἂν δοῦλός τις ἢ ζῶν ἐπέφερε ζημίαν εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ Α οὗτος εἶχεν ἀγωγὴν, δι' ἧς ἐζήτει τὴν ἀνόρθωσιν τῆς βλάβης· ἡ ἀγωγὴ ὅμως αὕτη εἶχε τὸ ἰδιόζον, διότι δὲν ἠγείρετο μόνον κατὰ τοῦ προσώπου ἐκείνου, ὅπερ ἦτο κύριος τοῦ ζῶου καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπροξενήθη ἡ βλάβη, ἀλλὰ κατὰ παντὸς κυρίου· ἐπομένως ἂν τὸ πρόσωπον, ὅπερ ἦτο κύριος ὅτε ἐγένετο ἡ ζημία, ἐκποιήσῃ τὸν δοῦλον ἢ τὸ ζῶον, τότε ἡ ἀγωγὴ ἐγείρεται κατὰ τοῦ δευτέρου τούτου κυρίου κτλ. Ἐποθέσωμεν ὅτι Α εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἡ βλάβη ἀπέκτησε τὴν κυριότητα τοῦ δούλου ἢ τοῦ ζώου, καταργεῖται ἡ ἀγωγὴ αὐτοῦ ; Βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἐνεργήσῃ, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ ὑποκείμενον δικαιώματός τινος· ἀφ' οὗ ὅμως δὲν ἐνεργεῖ καταργεῖται ; Οἱ Ῥωμαῖοι νομοδιδάσκαλοι λέγουσιν ὅτι δὲν καταργεῖται, ἀλλ' ὑφίσταται ἐν ἡρεμίᾳ, ἐν ὅσῳ ὁ Α ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι κύριος τοῦ δούλου ἢ τοῦ ζῶου· ἂν ὅμως τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐκλείψῃ, ἂν δηλ. πωλήσῃ ὁ Α τὸ ζῶον, τότε τὸ δικαίωμά του ἀνακτᾷ τὴν προτέραν αὐτοῦ δύναμιν. Ὡσαύτως λ.χ. ὁ Α ἀποκτᾷ ὑποθήκην πρότερον ἐπὶ

τοῦ κτήματος. ὁ δὲ Β ἀποκτᾷ δευτέραν ὑποθήκην ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κτήματος· κατόπιν δὲ ὁ Α ἀποκτᾷ τὴν κυριότητα τοῦ κτήματος. Ἐρωτᾶται τί ἰσχύει ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα τοῦ Α ; ἐνεργεῖ, ἀφοῦ ἀπέκτησε τὴν κυριότητα τῆς ὑποθήκης; Βεβαίως ὄχι, ἀφοῦ ἔχει τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων τῆς κυριότητος καὶ ὑποθήκης, ἣν εἶχεν ὁ δανειστής ὅστις ἔχει ἐκποιήσει τὴν ἀπόλαυσιν. Ἀφ' οὗ ὅμως δὲν ἐνεργεῖ τὸ δικαίωμα, καταργεῖται; Οἱ Ῥωμαῖοι νομοδιδάσκαλοι λέγουσιν ὄχι, ἀλλ' ὑφίσταται ἐν ἡρέμῳ κατὰ κράτος. Ἐάν ὅμως ὁ Β θέλῃ νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμά του, τὸ δικαίωμα τότε τοῦ Α δηλ. τοῦ νέου κυρίου ἀποκτᾷ τὴν προτέραν αὐτοῦ κατάστασιν, δηλ. ἂν ὁ Β δανειστής ἐκποιήσῃ, ὁ Α δικαιούται νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν πληρωμὴν.

Γ'. Τροποποιήσις δικαιωμάτων.

Τροποποιήσις δικαιωμάτων συμβαίνει, ὅσκις τοῦτο εἶναι κατ' οὐσίαν ὅσον ἢ το καὶ πρότερον, μετέβαλεν ὅμως ιδιότητάς τινας. Ἐπειδὴ δὲ κατ' οὐσίαν τὸ δικαίωμα εἶναι ὅσον καὶ πρότερον, ἐνεκὰ τούτου πᾶν ὅ, τι ἰσχυε μέχρι τοῦδε ἰσχύει καὶ νῦν· οὕτω ἂν πρὸς ἀσφάλειαν δικαιώματός τινος ἰδῶθῃ ἐγγύησις ἢ παρεχωρήθῃ ὑποθήκη καὶ ἡ ἐγγύησις καὶ ἡ ὑποθήκη ἐξκαλοῦθουσι νὰ ὑφίστανται καὶ ἂν τὸ δικαίωμα μεταβάλλῃ ιδιότητας.

Ὁ χρόνος καὶ ὁ τρόπος κα' ὃν γίνεται ἡ τροποποιήσις εἶναι ὁ αὐτός τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κατάρξεως· δηλ. τὰ δικαιώματα τροποποιοῦνται ἅμα λάβωσι χώραν τὰ κατὰ τὸν νόμον πρὸς τροποποίησιν ἀπαιτούμενα περιστατικά.

Ἡ τροποποιήσις τῶν δικαιωμάτων δύναται ν' ἀναφέρηται ἢ εἰς τὸ περιεχόμενον ἢ εἰς τὸ ὑποκείμενον Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον δύναται πάλιν αὕτη ν' ἀναφέρηται ἢ εἰς τὸ ποσὸν ἢ εἰς τὸ ποιόν· οὕτω λ.χ. ὑπάρχει τροποποιήσις, ὅσκις ἡ παρῶσα κατάστασις διακρίνεται τῆς προτέρας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον π. χ. ὁ Α μοὶ ὀφείλει ἑκατὸν δραχμὰς καὶ δὲν πληρώνει αὐτὰς ἐγκαίρως δι' ὃ τίκεται ὑπερημερία· ἐπομένως δύναμαι νὰ ἀπαιτήσω ἑκατὸν ὀκτώ δραχ. Ἐνταῦθα ἡ τροποποιήσις ἀναφέρεται εἰς τὸ ποσόν. Ἡ ὁ Α μοὶ ὀφείλει ἑκατὸν δραχμὰς καὶ μοὶ δίδει πεντήκοντα διὰ τῆς πληρωμῆς ταύτης ἐτροποποιήθη τὸ δικαίωμα κατὰ ποσόν. Ἡ τροποποιήσις δύναται ν'

ἀνκρέρηται, ὡς εἵπομεν, καὶ εἰς τὸ ποιόν. Οὕτω π. χ. ἡ ἀξίωσις, ἡ πηγάζουσα ἐκ τοῦ πραγματικοῦ δικαιώματος, εἶναι φύσεως ἀρνητικῆς· ἐνεκα τοῦ πραγματικοῦ δικαιώματος λ. χ. τῆς κυριότητός μου, πᾶς τις ὀφείλει νὰ μὴ μὲ διαταράξῃ, οὐχ ἥττον ἂν τις προσβάλλῃ τὴν κυριότητά μου ἂν τις καταλάβῃ τὸ πρᾶγμα μου, τότε τὸ δικαίωμα μου καθίσταται θετικόν, δικαιοῦμαι δηλ. νὰ ἀπαιτήσω τὴν παροχὴν τοῦ πράγματος μου. Ἐνταῦθα ἡ μεταβολὴ ἀφορᾷ τὸ ποιόν. Ὁμοίως ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α μοὶ ὀφείλει τὴν παράδοσιν ὠρισμένου ἵππου· ἂν οὗτος δὲν δύναται νὰ μοι παράσχω αὐτόν, διότι λ. χ. τὸν ἀπώλεσεν, τότε τὸ περιεχόμενον τοῦ δικαιώματος μου ἐτροποποιήθη κατὰ τὸ ποιόν, διότι νῦν μοὶ ὀφείλει τὸ ἀντάξιον αὐτοῦ (ἤτοι χρήματα).

Ἡ τροποποίησις ἐπὶ τέλους δύναται ν' ἀναφέρηται εἰς τὸ ὑποκείμενον καὶ οὐχὶ τὸ περιεχόμενον, δηλ. ἀντὶ τοῦ μέχρι τοῦδε ὑποκειμένου ὑπαισέρχεται ἕτερον ὑποκείμενον. Ἡ ὑπαισέλευσις δ' αὕτη καλεῖται τεχνικῶς διαδοχὴ, ὁ δὲ ὑπαισερχόμενος διάδοχος.

Ἐνταῦθα ὅμως δεόν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι πάντα τὰ δικαιώματα δὲν εἶνε ἐπίδεκτικὰ διαδοχῆς, καθ' ὅσον ὑπάρχουσι δικαιώματά τινα, τὰ ὅποια εἶναι ἀνεπίδεκτα τοιαύτης, ταῦτα δὲ εἶναι τὰ *οἰκογενειακά*, τὰ ὅποια εἶναι ἀναποσπᾶστως συνδεδεμένα μετὰ τοῦ δικαιούχου προσώπου· ὁμοίως τὰ καλούμενα *jura personalissima*, τὰ ἐντελῶς *προσωπικά* δικαιώματα, ἀποσθεννόμενα μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ δικαιούχου, λ. χ. αἱ προσωπικαὶ δουλείαι, ἡ ἐπικαρπία, ἡ χορήσις, ἡ οἰκήσις· ὁμοίως ἐνοχικαὶ τινες σχέσεις, λ. χ. ἡ σχέσις τῆς ἐντολῆς, τῆς ἐταιρείας. Ἀνεξαρτήτως τούτου κατὰ κανόνα τὰ δικαιώματα τῆς περιουσίας εἶναι δεκτικὰ διαδοχῆς.

Ἡ διαδοχὴ διαιρεῖται εἰς *καθολικὴν* ἢ *γενικὴν* καὶ *εἰδικὴν*. Καθολικὴ διαδοχὴ γενικῶς ὑπάρχει ὅσάκις ὁ δικαιოდόχος ὑπαισέρχεται εἰς τὴν *περιουσίαν* ἁλλοτρίου προσώπου, δηλ. εἰς τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων αὐτοῦ, διὰ τοῦ συνόλου δ' εἶτα ὑπαισέρχεται εἰς τὰ κατ' ἴδιαν δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις. Εἰδικὴ δὲ διαδοχὴ ὑπάρχει, ὅσάκις ὁ δικαιოდόχος ὑπαισέρχεται οὐχὶ εἰς τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων ἁλλοτρίου προσώπου, ἀλλὰ εἰς τὰ κατ' ἴδιαν δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις, εἰς ὠρισμένην σχέσιν ἢ ὠρισμένας σχέσεις τῶν ἀποτελουσῶν τὴν περιουσίαν.

Δ'. Περὶ ἀποκτήσεως τῶν δικαιωμάτων

Ἀποκτήσις δικαιώματος εἶναι ὁ σύνδεσμος τοῦτου μεθ' ὠρισμέ-
νου προσώπου.

Ἵνα ὁμῶς πρόσωπόν τι ἀποκτήσῃ δικαίωμα τι ἀπαιτεῖται πρῶ-
τον μὲν, νὰ ᾗ νομικῶς δυνατὴ ἡ ἀπόκτησις τοῦ δικαιώματος, ὅπερ θέ-
λει νὰ ἀποκτήσῃ καὶ δευτέρον νὰ λάβῃσι χώραν τὰ περιστατικὰ
ἐκεῖνα, ἅτινα κατὰ τὸν νόμον ἔχουσι τὴν δύναμιν ὅπως ἐπιφέρωσι
τὴν ἀπόκτησιν ταύτην· ἄρα ὡς ἐκ τοῦ πρώτου ἀπαιτεῖται ἔνθεν μὲν
ἡ ἐξουσία, ἣν θέλει τις νὰ ἐνασκήσῃ, νὰ ᾗ ἀναγνωρισμένη ὑπὸ κανό-
νος τινὸς τοῦ δικαίου, ἔνθεν δὲ ὁ κτώμενος νὰ ἔχῃ δικαίωμα πρὸς
ἀπόκτησιν, ὡς ἐκ τοῦ δευτέρου δ' ἀπαιτεῖται ὅπως τὰ περιστα-
τικὰ, δι' ὧν μέλλει νὰ ἀποκτήσῃ τις δικαίωμα τι, ὥσιν ἱκανὰ πρὸς
ἀπόκτησιν τοιοῦτου δικαιώματος. Οὕτω λ. χ. θέλει τις ν' ἀποκτή-
σῃ δικαίωμα ὑποθήκης ἐπὶ τινος ἀνθρώπου, ἡ ἐξουσία του αὐτῇ, μὴ
ἀναγνωρίζομένη ὑπὸ τοῦ δικαίου, δὲν δύναται ν' ἀποκτηθῇ. Ἀλλὰ καὶ
ἐν ἀναγνωρίζῃται ὑπὸ τοῦ δικαίου πάλιν δὲν δύναται ν' ἀποκτηθῇ,
ἐὰν τὸ πρόσωπον, ὅπερ θέλει νὰ ἀποκτήσῃ, δὲν δύναται νὰ κάμῃ χρῆ-
σιν ταύτης· οὕτω λ. χ. ἐὰν παρ' ἡμῖν ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς Ἰουδαί-
ους ἡ ἀπόκτησις ἀκινήτου περιουσίας. Ἐπὶ τέλους ὑποθέσωμεν ὅτι
θέλει τις νὰ ἀποκτήσῃ δικαίωμα ὑποθήκης δι' ἀπλῆς συμβάσεως·
ἐνταῦθα καὶ ἡ ἐξουσία ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ δικαίου καὶ τὸ πρόσω-
πον εἶναι ἱκανὸν ν' ἀποκτήσῃ δικαίωμα ὑποθήκης· οὐχ ἥττον τὸ περι-
στατικὸν δι' οὗ θέλει νὰ ἀποκτήσῃ, ἦτοι ἡ σύμβασις μόνη, δὲν εἶναι
ἱκανὸν πρὸς ἀπόκτησιν τοιοῦτου δικαιώματος.

Τῆς ἀποκτήσεως δικαιώματός τινος δεόν νὰ διακρίνωμεν τὴν νο-
μικὴν πραγματοποίησιν αὐτοῦ, δηλ. τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐνασκήσεως αὐ-
τοῦ· καθόσον δυνατὸν ὁ ἀποκτῶν δικαίωμα τι νὰ μὴ ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν
καὶ νὰ ἐνασκήσῃ αὐτό, δι' ὃ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ ἐνοχῶν καὶ κληρο-
δοτημάτων ἐποιοῦντο διάκρισιν μεταξὺ τῆς dies cedit καὶ dies venit·
dies cedit ὑπάρχει ὡςάκις ἀπέκτησέ τις δικαίωμα τι καὶ dies venit
ὡςάκις οὐ μόνον ἀπέκτησε, ἀλλὰ καὶ δύναται νὰ ἐνασκήσῃ αὐτό. Οὕτω
λ. χ. δανείζω τῷ Α ἑκατὸν δραχμὰς ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως μοι ἐπιστρέψῃ

αὐτὰς μετὰ ἓν ἔτος· ἐνταῦθα ἀποκτᾷ μὲν ἀμέσως δικαίωμα ἐκ τοῦ δανείου, ὃ Α μοὶ ὀφείλει τὰς ἐκατὸν δραχ. (dies obligationis cedit) οὐχ ἤττον ἤδη δὲν δύναμαι νὰ ἐνασκήσω τὸ δικαίωμά μου τοῦ (dies non venit)· μετὰ πρὸς πρὸς τῶν ἐξ μηνῶν τότε τὸ πρῶτον dies venit: Ὅμοιος ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α δανεῖζεται παρ' ἐμοῦ ἐκ τὸν δραχμὰς ἄνευ προθεσμίας· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οὐ μόνον παρ' ἐμοῦ γένηται ἐνοχικὸν δικαίωμα κατὰ τοῦ Α, ἀλλὰ δικαιοῦμαι καὶ ἀμέσως ἐνασκήσω αὐτό· dies cedit et dies venit. — Κατὰ κανόνα ἀμφοτέρωθεν τὰ σημεῖα ταῦτα συμπίπτουσιν· δηλ. ἐν τις ἀποκτήσῃ δικαίωμά τι τότε κατὰ κανόνα καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ δύναται ἀμέσως καὶ νὰ τὸ ἐνασκήσῃ.

Εἶπομεν ὅτι πρὸς ἀπόκτησιν δικαιώματός τινος δεόν νὰ λάβωσι χώραν περιστατικά τινα, νομικὰ γεγονότα, μεθ' ὧν ὁ νόμος συνδέει τὴν ἀπόκτησιν ταύτην. Τὰ προσωπικὰ ταῦτα συνίστανται ἢ εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς βουλήσεως τοῦ δικαιοῦχου ἢ εἰς ἄλλα γεγονότα ἀνεξάρτητα τῆς βουλήσεως προσώπου τινός ἢ τέλος εἰς ἀμφοτέρωθεν, δηλ. καὶ εἰς τὴν βούλησιν τοῦ ἀποκτῶντος καὶ εἰς ἄλλα τινὰ γεγονότα ἀνεξάρτητα ταύτης. Οὕτω λ. γ. ἀπόκτησις δικαιώματος μόνῃ τῇ βουλῇ τοῦ δικαιοῦχου χωρεῖ ἐπὶ τῆς διὰ καταλήψεως ἀποκτήσεως τῆς κυριότητος ἀδεσπότου πράγματος, ἐν ᾧ τοῦναντίον ἂν ἀποθάνῃ ὁ ἐγκαταλείψας ὑποξουσίους, οὗτοι ἀποκτῶσιν αὐτοδικαίως τὴν κληρονομίαν δηλ. ἀποκτῶσιν δικαίωματα διὰ γεγονότος ἀνεξαρτήτου τῆς βουλήσεώς των, δηλ. διὰ τοῦ θανάτου· τέλος δὲ ἂν ἐγκαταστήσῃ κληρονόμον μου τὸν ἐξωτικὸν Α καὶ οὗτος δηλώσῃ, ὡς ἀπαιτεῖται ὑπὸ τοῦ νόμου, ὅτι ἀποδέχεται τὴν κληρονομίαν, τότε ἀποκτᾷ δικαίωματα διὰ τε τῆς βουλήσεως αὐτοῦ καὶ διὰ γεγονότος ἀνεξαρτήτου τῆς βουλήσεώς του, δηλ. διὰ τοῦ θανάτου μου.

Ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀποκτήσεως τῶν δικαιωμάτων παρατηρητέον εἰδικώτερον τὰ ἐπόμενα :

Ἡ ἀπόκτησις δικαιώματός τινος εἶναι :

I. Κερδοφόρος ἢ μὴ.

Lucrativa et onerosa. Καὶ μὴ κερδοφόρος μὲν ἀπόκτησις ὑπάρχει ὅσάκις δι' αὐτὴν δίδεται ἀντιπαροχή τις, λ. γ. ἀπόκτησις δι' ἄντα

κατ' ἑξῆς, κερδοφόρος δὲ καλεῖται ἡ ἀπόκτησις, ἐὰν καὶ καθ' ὅσον δι' αὐτὴν δὲν διδεται ἀντιπαροχή τις, λ. χ. ἐπὶ δωρεᾶς, κληρονομίας κτλ. Καὶ ὅσάκις μὲν ἡ ἀπόκτησις εἶναι κερδοφόρος, τότε λέγομεν ὅτι τὸ δικαίωμα ἀπεκτῆθη ἐξ ἐπικερδοῦς αἰτίας (ex causa lucrativa, ex liberatione), ἐν ᾧ ἐν τῇ ἐναντίᾳ περιπτώσει λέγομεν ὅτι ἀπεκτῆθη ἐξ ἐπιμόχθου αἰτίας, ὅτι ὑπάρχει *titulus onerosus*.

II. Πρωτόγονος ἢ δημιουργικὴ καὶ δευτερόγονος ἢ μεταφορικὴ.

Δημιουργικὴ κτῆσις δικαιώματος (*acquisitio constitutiva*) ὑπάρχει ὁσάκις τοῦτο δὲν ὑφίστατο μέχρι τοῦδε ὡς ἰδιαίτερον δικαίωμα, ἐν ᾧ τούναντίον μεταφορικὴν κτῆσιν (*acquisitio translativa*) καλοῦμεν τὴν κτῆσιν, καθ' ἣν τὸ ἀποκτηθὲν δικαίωμα ὑπῆρχε καὶ πρότερον ἐν τῷ προσώπῳ ἄλλου τινός ὡς ἰδιαίτερον δικαίωμα, ὁσάκις δηλ. τὸ δικαίωμα ἀλλάσσει ἀπλῶς δικαιοῦχον. Οὕτω λ. χ. δημιουργικὴ εἶναι ἡ κτῆσις τῶν ἀδеспότων πραγμάτων διὰ τῆς κατὰλήψεως, ὡσαύτως ἡ κτῆσις δικαιώματος, δουλείας ἐμφυτεύσεως, ἐπιφανείας, διότι τὰ τοιαῦτα δικαιώματα δὲν ὑπῆρχον ὡς αὐτὸ ὑπάρχοντα πρότερον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ κυρίου τοῦ παρὰχωρήσαντος τὴν δουλείαν κτλ., ἀλλ' ἐδημιουργήθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀποκτήσαντος· ἐν ᾧ τούναντίον ἡ ἀπόκτησις τῆς κυριότητος πράγματός τινος διὰ χρησικτησίας εἶναι μεταφορικὴ ἀπόκτησις, καθόσον ἀποκτᾶ τις δικαίωμα, ὅπερ ὑφίστατο ἤδη ἐπὶ τοῦ πράγματος.

III. Πρωτότυπος καὶ παράγωγος.

Πρωτότυπος κτῆσις (*acquisitio originaria*) δικαιώματος ὑπάρχει, ὁσάκις αὕτη δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ δικαιώματος ἄλλου προσώπου ὁσάκις ἡ ἀπόκτησις δὲν στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δικαιώματος ἄλλου, ἐν ᾧ τούναντίον παράγωγος κτῆσις (*acquisitio derivativa*) ὑπάρχει ὁσάκις ἡ ἀπόκτησις στηρίζεται ἐπὶ δικαιώματος ἑτέρου προσώπου. Οὕτω λ. χ. ἡ ἀπόκτησις τῆς κυριότητος πράγματός τινος διὰ χρησικτησίας εἶναι πρωτότυπος, ὡς μὴ ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ δικαιώματος ἄλλου προσώπου· ὁ χρησιδεσπότης δὲν συνεχίζει τὴν κυριότητα τοῦ

μέχρι τοῦδε κυρίου, οὔτε μεταβιβάζεται εἰς αὐτόν ἡ κυριότης. ἐπειδὴ αὕτη προηγουμένως ὑπῆρχεν εἰς ἐκεῖνον, ἀλλ' ἀποκτᾷ αὐτὴν διότι ἡ χρησικτησίς καθ' ἐαυτὴν προσπορίζει κυριότητα· ἐν ᾧ τοῦναντίον ἡ ἀπόκτησις τῆς κυριότητος διὰ παραδόσεως εἶναι παράγωγος, καθόσον τὸ δικαίωμα, ὅπερ ἀποκτῶ ἐπὶ παραδοθέντος μοι πράγματος ἐξαρθᾷται ἐκ τοῦ δικαιώματος τοῦ παραδόντος· ἂν οὗτος εἶχε δικαίωμα, ἀποκτῶ καὶ ἐγὼ· ἐὰν τὸ δικαίωμα τοῦτου εἶναι περιορισμένον ἔσται καὶ τὸ ἐμόν. Ἐπὶ τῇ παραγωγῇ κτήσεως ἰσχύουσιν ἐδικώτερον οἱ ἐξῆς δύο κανόνες : α'.) ὁ οὕτω ἀποκτῶν δικαίωμά τι ἀποκτᾷ συγχρόνως καὶ τὰ μετ' αὐτοῦ συνεχόμενα δικαιώματα· οὕτω λ. χ. ἂν τις μοι παραδῶσθαι οἰκίαν τινά, ἀποκτῶ τὴν κυριότητα, ἀλλὰ συν- αὐτῇ ἀποκτῶ καὶ τὰς συνεχόμενας αὐτῇ δουλείας· ὡσαύτως ἂν μοι ἐκχωρηθῇ ἀπαιτήσις τις ἀποκτῶ οὐ μόνον ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐγγυήσεις καὶ τὰς ὑποθήκας, ἂν τυχὼν ὑπάρχῃσι τοιαῦται β'.) οὐ- θείς μετάρη πλέον οὐ ἔχει δικαιώματος· ἄρα ὁ μὴ ἔχων δικαίωμα δὲν δύναται καὶ νὰ μεταβιβάσῃ τοιοῦτον· ὁ ἔχων δικαίωμα περιο- ρισμένον ἢ ἐλαττωματικὸν οὕτω καὶ θὰ τὸ μεταβιβάσῃ.

Ε'. Ἀπώλεια δικαιώματος.

Ὁ χωρισμὸς τοῦ δικαιώματος ἀπὸ τοῦ προσώπου μεθ' οὗ ἦτο μέχρι τοῦδε συνδεδεμένον. καλεῖται ἀπώλεια τοῦ δικαιώματος. Περ- ταύτης παρατηρητέον εἰδικώτερον τὰ ἐξῆς.

Α'.) Δύνανται νὰ ᾖ ὑποκειμενικὴ ἢ ἀντικειμενικὴ. Ὑποκειμενικὴ ἀπώλεια ὑπάρχει, ὡσάκις αὕτη ἀφορᾷ μόνον τὸν μέχρι τοῦδε δι- καιοῦχον, ὡσάκις τὸ δικαίωμα ἀλλάσῃ μόνον δικαιοῦχον, χωρὶς νὰ παύσῃ ὑφιστάμενον, ὡς λ. χ. ὁ δικαιοῦχος ἐκποιεῖ τὸ δικαίωμα τῇ κυριότητός του εἰς ἕτερον· ἐνταῦθα ὑπάρχει ἀπώλεια, ἀλλ' οὐχὶ κα- ἀπόσβεσις αὐτοῦ. Ἀντικειμενικὴ ἀπώλεια τοῦναντίον ὑπάρχει ὡσάκις αὕτη ἀφορᾷ αὐτὸ τὸ δικαίωμα, ὡσάκις δηλ. τὸ δικαίωμα, ὅπερ μέ- χρι τοῦδε ὑφίστατο ἐν τῷ προσώπῳ τινός, παύσῃ πλέον ὑφιστάμενον ὡς λ. χ. ἡ διὰ πληρωμῆς ἐξόφλησις ἀπαιτήσεως, ἡ διὰ καταστροφῇ τοῦ πράγματος ἀπώλεια τῇ κυριότητος, κτλ. κτλ.

Β'.) Ἡ ἀπώλεια τοῦ δικαιώματος χωρεῖ αὐτοδικαίως ἢ κατ' ἐν-

στασιν. Αυτόδικαίως (ipso jure), όσάκις τό δικαίωμα άποσθέννυται εύθυσ άμα λάβη χώραν άποσθεστικόν τι γεγονός· ως λ. χ. άπαίτησις εκ δανείου άποσθέννυται αυτόδικαίως, εύθυσ άμα ό όφειλέτης πληρώση. Κατ' ένστασιν (ope exceptionis) όσάκις τό δικαίωμα δέν άποσθέννυται άμέσως, άλλ' ένεκα γεγονότος τινός ό εις τών συμβαλλομένων δύναται δι' άγωγής ή δι' ένστάσεως νά προσβάλη και νά καταστρέψη αυτό· τό δικαίωμα έν τή περιπτώσει ταύτη ύφίσταται μέχρις ου προσβληθῇ· ως λ. χ. εάν ό όφειλέτης έχη κατ' τοῦ δανειστοῦ τήν ένστασιν τοῦ συμφητισμοῦ, τό δικαίωμα τοῦ δανειστοῦ, άποσθέννυται άμα ό όφε λέτης προτείνη τήν ένστασιν ταύτην.

Τά γεγονότα δι' ών άποσθέννυνται τά δικαίωματα εἶνε, άναλόγως τών δικαιωμάτων, διάφορα και δέν δύνανται νά αναχθῶσιν εις γενικήν τινα κατηγορίαν. Καί ύπάρχουσι μέν συγγραφείς, οἵτινες όρμώμενοι εκ χωρίων τών Πενδεκτῶν φρονούσιν, ότι τά δικαίωματα γενικῶς άποσθέννυνται άμα λάβη χώραν γεγονός άντίθετον εκείνου, όπερ επελθόν παρήγαγεν αυτά, οὔχ ήττον ή γνώμη αὐτή δέν εἶνε έντελῶς έρθή, καθόσον ό δια ταύτης καθιερούμενος κανών δέν έπαρμόζεται άπολύτως έρ' όλων τών δικαιωμάτων. Οὔτω λ. χ. ό Α μοι ύπόσχεται 1000 δραχ. ως μοι δίδει μετά τινα χρόνον· ένταῦθα ή ύποχρέωσίς μου συνίσταται εις τό νά επστρέψω τās 1000 ταύτας δραχμάς. Ένε τῷ γεγονός τοῦτο άντίθετον εκείνου, όπερ παρήγαγε τήν ύποχρέωσίν μου, Βεβαίως οὔχί. Έν τούτοις ύπάρχουσι γεγονότα τινά, ότινα είσι γενικά, ως λ. χ. ή παραίτησις, ή γενομένη τῇ βουλήσει τοῦ δικαιοῦχου ή τε κτητική και άποσθεστική παρագραφή, ή σώρευσις δύο επικερδῶν κίτιων, ή έξοδος διχλυτικῆς αίρέσεως και προθεσμίας. ή σύγχυσις κτλ.

ΣΤ'. Περὶ νομικῶν γεγονότων.

Νομικά γεγονότα, καλοῦνται τά γεγονότα εκείνα μεθ' ών ό νόμος συνδέει τήν παραγωγήν, άναιρέσιν ή τροποποίησιν δικαιωμάτων τινος, ή άλλως νομικά γεγονότα καλοῦνται τά κατ' νόμον απαιτούμενα πρὸς παραγωγήν, κατάργησιν ή τροποποίησιν δικαίωματος τινος.

Περὶ τών νομικῶν γεγονότων παρατηρητέον ειδικώτερον τά εξής.

Α'. Εκ τῆς έννοίας τών νομικῶν γεγονότων έπεται ότι πρὸς παρα-

γωγὴν, ἀναίρεσιν, τροποποίησιν δικαιώματός τινος δὲν ἀπαιτεῖται ἡ συνύπαρξις πλειοτέρων γεγονότων, ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ ἓν μόνον γεγονός. Οὕτω λ.χ. διὰ τῆς καταλήψεως πράγματος ἀδεσπότου ἀποκτᾶται ἐπ' αὐτοῦ κυριότης, ὡσχύτως διὰ μόνης τῆς εἰδοποιήσεως κτᾶται τις τὴν ἐπὶ τοῦ νέου εἰδους κυριότητα' ἐνταῦθα δι' ἐνὸς μόνου γεγονότος ἀποκτᾶται τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος. Ὅσάκις συντρέχωσι πλείονα γεγονότα, τότε ταῦτα δύνανται καὶ νὰ μὴ συμπίπτωσι ἅπασι, ὡς λ.χ. ἐπὶ χρησικτησίας.

Β'. Τὰ νομικὰ γεγονότα δύνανται νὰ εἶνε θετικά καὶ ἀποθετικά. Καὶ θετικά μὲν εἶναι, ὅσάκις ἐκ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν ἐξήρτηται ἡ παραγωγή, τροποποίησις ἢ κατάργησις δικαιώματός τινος, ἐν ᾧ τούτων τῶν ἀποθετικῶν, ὅσάκις ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας αὐτῶν ἤρτηται ἡ παραγωγή κτλ. δικαιώματός τινος. Κατὰ τὰ νομικὰ γεγονότα εἶναι θετικά, δύνανται ὅμως νὰ εἶναι καὶ ἀποθετικά. Οὕτω λ.χ. ἡ διὰ τῆς παραγραφῆς ἀπόσβεσις τῆς ἀξιώσεως εἶναι γεγονός ἀρνητικόν, καθόσον ἡ ἀπόσβεσις ἐπέρχεται ἂν τις δὲν ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ ἐφ' ὀρισμένον χρόνον.

Γ'. Τὰ νομικὰ γεγονότα δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ἐπιφέρωσι κατ' ἀνάγκην ἀμέσως τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν, καθόσον τοῦτο δυνατόν νὰ ἀναβάλῃται μέχρι οὗ ὑπάρξῃ ἕτερόν τι γεγονός. Π. χ. ὁ Α μοί ὀφείλει ἑκατὸν δραχμὰς ὑπὸ τὸν ὅρον ἐὰν ἔλθῃ ἡ ναὺς ἐκ τῆς Ἀσίας.

Δ'. Τὰ νομικὰ γεγονότα δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὰς ἐπομένους κατηγορίας· α) εἰς τὴν ἰδιωτικὴν δὴλωσιν τῆς βουλήσεως ὅτε καλοῦνται συμβόλαια· β'.) εἰς τὴν δὴλωσιν τῆς βουλήσεως τοῦ δικαστοῦ καὶ γ'.) εἰς πάντα τὰ ἄλλα γεγονότα, ὅτε γίνεται λόγος περὶ νομίμου παραγωγῆς κτλ. τῶν δικαιωμάτων.

Ἐνταῦθα ἐν ταῖς γενικαῖς ἀρχαῖς δὲν θὰ πραγματευθῶμεν περὶ ὅλων τῶν νομικῶν γεγονότων, καθόσον πολλὰ τούτων ἀνήκουσιν εἰς τὰ εἰδικὰ μέρη καὶ δὲν χρήζουσι γενικῆς παρατηρήσεως. Ἐνταῦθα θέλομεν πραγματευθῆ μόνον περὶ τῶν ἀπαιτούντων γενικὰς παρατηρήσεις καὶ τοιαῦτα εἶναι.

α'.) τὰ συμβόλαια.

β'.) αἱ ἀπηγορευμένα πράξεις, τὰ ἀδικήματα.

γ'.) ἡ πάροδος τοῦ χρόνου.

Ἐν τῇ τελευτῇ θέλομεν πραγματευθῆ περὶ διδασκαλίας τινὸς ἀναφερομένης γενικῶς ἐπὶ νομικῶν γεγονότων, ὁλ. περὶ τῆς εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστάσεως.

II. ΣΥΜΒΟΛΑΙΑ

A'. Ἐννοία καὶ εἶδη.

Συμβόλαιον καλεῖται ἡ δῆλωσις ἰδιωτικῆς βουλήσεως ἢ σκοποῦσα μὴν νόμιμον παραγωγήν, ἀναίρεσιν, ἢ τροποποίησιν δικαιώματός τινος. Ἐάν τις θέλῃ νὰ παραχθῇ, ἀναιρεθῇ ἢ τροποποιηθῇ δικαιώματι καὶ δηλώσῃ τὴν θέλησίν του ταύτην ἐξωτερικῶς, τότε ἡ δῆλωσις του ἐν τῇ περιπτώσει κανὼν τις τοῦ δικαίου ἀναγνωρίζει τὴν θέλησιν ταύτην, ὀνομάζεται συμβόλαιον (negotium).

Τὰ συμβόλαια διαιροῦνται.

α'.) εἰς μονομερῆ καὶ διμερῆ. Μονομερῆ συμβόλαια (neg. unilateralia) καλοῦνται τὰ καταρτιζόμενα τῇ βουλήσει ἑνὸς μόνου προσώπου· οὕτω λ. χ. ἡ ἀποδοχὴ ἢ ἡ ἀπόκρουσις ἐπαχθείσης κληρονομίας εἶναι μονομερῆ συμβόλαια, διότι εἶναι ἰσχυρὰ τῇ βουλήσει ἑνὸς μόνου προσώπου; Ὡσαύτως ἡ ἐγκατάλειψις ἰδίου πράγματος, ἡ κατάληψις ἰδίου πράγματος, ἡ κατάληψις πράγματος ἀδεσπότου κτλ. εἰσὶ συμβόλαια μονομερῆ, διότι ἡ ἰσχὺς ἐκάστου αὐτῶν ἤρτηται ἐκ τῆς θελήσεως ἑνὸς μόνου προσώπου καὶ οὐχὶ πλειόνων. Διμερῆ συμβόλαια (neg. bilateralia) καλοῦνται τὰ συμβόλαια τὰ καταρτιζόμενα τῇ βουλήσει δύο προσώπων. Οὕτω λ. χ. ἡ ἀγοραπωλησία, ἡ μίσθωσις, ἡ παρακαταθήκη κτλ. εἶναι διμερῆ συμβόλαια, καθόσον ὅταν εἶναι νομικῶς δυνατόν νὰ καταρτισθῶσιν ἄνευ τῆς βουλήσεως δύο προσώπων· ἐπ' αὐτῶν ἡ σύμπραξις δύο προσώπων εἶναι ὄρος, ἐξ οὗ ἤρτηται ἡ νομικὴ ὑπαρξις αὐτῶν.

Τὰ διμερῆ συμβόλαια καλοῦνται κοινῶς συμβάσεις, καὶ διαιροῦνται περαιτέρω εἰς ἀμφοτεροβαρῆ καὶ ἑτεροβαρῆ. Ἀμφοτεροβαρεῖς συμβάσεις (conventiones bilaterales) καλοῦνται αἱ παράγουσαι ἑκατέρωθεν δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις, ἡ ὁρθότερον αἱ σκοποῦσαι ἀνταλλαγὴν παροχῶν (ὡς λ. χ. ἡ ἀγοραπωλησία, ἡ μίσθωσις) κτλ., καθ' ἣς ἐπομένως ἑκάτερος τῶν συμβαλλομένων παρέχει ἢ ὑπόσχεται νὰ πράσῃ τῷ ἐτέρῳ ἀντικείμενόν τι ὅπως ἀντ' αὐτοῦ λάβῃ παρὰ τοῦ ἄλλου

τούτου ὡς ἀντάλλαγμα ἕτερόν τι ἀντικείμενον. Τούναντίον δὲ ἑτεροβαρεῖς συμβάσεις (convent. unilaterales) καλοῦνται ἐκεῖναι, καθ' ἃς δὲν σκοπεῖται ἀντάλλαγή παροχῶν μεταξὺ τῶν συμβαλλομένων, ἀλλὰ παροχὴ ἐκ μέρους τοῦ ἑνὸς μόνον πρὸς τὸν ἕτερον χωρὶς νὰ ὑποχρεῖται καὶ οὗτος ὅπως ἀντιπαράσχη τι, ὡς ἀντάλλαγμα εἰς ἐκεῖνον. Οὕτω λ.χ. ἐπὶ δανείου διὰ τῆς δόσεως ἀντικαταστατῶν πραγμάτων εἰς τὸν ὀφειλέτην καταρτίζεται ἡ σύμβασις τοῦ δανείου, ἥς σκοπὸς εἶναι ὅπως ὁ εἰς μόνον, ὁ λήπτης, παράσχη τῷ δανειστῇ τὴν ἀξίαν τῶν ληφθέντων πραγμάτων εἰς πράγματα τῆς αὐτῆς ποσότητος, οὐχὶ δὲ ὅπως καὶ ὁ ἕτερος ἀντιπαράσχη τι.

β) εἰς συμβόλαια ἐν ζωῇ καὶ αἰτία θανάτου (inter vivos, mortis causa). Συμβόλαια αἰτία θανάτου καλοῦνται τὰ σκοποῦντα νὰ κανονίσωσι τὰς νομικὰς σχέσεις τοῦ δηλοῦντος διὰ τὸν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ χρόνον· ὡς λ. χ. ἡ διαθήκη κτλ.

Β'. Προαπαιτούμενα τῶν συμβολαίων.

Προαπαιτούμενα πρὸς ὑπαρξιν ἐγκύρου συμβολαίου εἶναι γενικῶς τὰ ἐπόμενα :

1) Ἡ δῆλωσις τῆς βουλῆσεως, ὅπως ἐπιφέρει τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἀπαιτεῖται ν' ἀναγνωρίζηται ὑπὸ τοῦ δικαίου, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ δηλῶν πρέπει νὰ ἔχη τὴν ἰκανότητα πρὸς τὸ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις· ἐάν τις δηλώσῃ τὴν βούλησίν του ὅτι θέλει νὰ παραχθῇ ἔννομόν τι ἀποτέλεσμα, ὁ δὲ νόμος δὲν ἀναγνωρίζει τὴν δῆλωσιν ταύτην τῆς βουλῆσεώς του, τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον, δὲν παράγεται τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α σύζυγος δωρεῖται τι εἰς τὴν σύζυγόν του· ὁ νόμος δὲν ἀναγνωρίζει τὰς δωρεὰς μεταξὺ τῶν συζύγων· ἄρα τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον.

2) Ἀπαιτεῖται ἡ δῆλωσις, ἡ ἀποτελοῦσα τὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα τοῦ συμβολαίου, νὰ συμφωνῇ πρὸς τὴν βούλησιν. Ἐὰν ἡ δῆλωσις δὲν συμφωνῇ πρὸς τὴν βούλησιν, ἐὰν ὑπάρχῃ ἀσυμφωνία, διαφορὰ, μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλῆσεως, ἐὰν δηλώσῃ τις ὅτι θέλει τι, τὸ ὅποιον δὲν θέλει, τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον : δὲν ἰσχύει ἡ δῆλωσις, διότι δὲν συνάδει πρὸς τὴν βούλησιν, δὲν ἰσχύει ἡ βούλησις διότι δὲν ἐξεδηλώθη.

Π.χ. θέλω νά ἐγκαταστήσω κληρονόμον μου τόν Α καί ἐγκαθιστώ τόν Β, δέν ἰσχύει ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Α, διότι δέν ἐδήλωσα ὅτι θέλω νά ἐγκαταστήσω αὐτὸν κληρονόμον, δέν ἰσχύει δὲ καί ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Β, διότι δέν ἠθέλην νά ἐγκαταστήσω αὐτόν. Πρέπει νά ταυτί-
ζηται λοιπὸν ἡ δήλωσις πρὸς τὴν βούλησιν, ὅπως τὸ συμβόλαιον ἢ ἔγκυρον.

3) Ἡ δήλωσις ὡς ἀποτελοῦσα τὸ ἐξωτερικὸν στοιχεῖον τοῦ συμβολαίου, ἀνάγκη νά περιβληθῇ τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου διαγεγραμμένον τύπον. Τύπος ὀνομάζεται ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου πρέπει νά δηλωθῇ ἡ βούλησις· ἐὰν ἡ δήλωσις τῆς βουλήσεως ἐν περιβληθῇ τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου διαγεγραμμένον τύπον, τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον. Πωλῶ π.χ. τὸ ὥρολόγιόν μου εἰς τὸν Α καί θέλω ὅπως ὁ Α γίνῃ κύριος αὐτοῦ, ἐν τούτοις δέν μεταβιβάζεται ἡ κυριότης, διότι ἀπαιτεῖται ἡ δήλωσις αὕτη τῆς βουλήσεώς μου πρὸς μεταβίβασιν τῆς κυριότητος νά περιβληθῇ ὠρισμένον τύπον, δηλ. κατὰ Ρ. Δ. τὸν τύπον τῆς παροδόσεως, πρέπει ἡ δήλωσις τῆς βουλήσεως νά γίνῃ διὰ τῆς δόσεως τοῦ πράγματος καί τῆς λήψεως ἀφ' ἑτέρου. Ἐπίσης, ἐὰν εἶπω ὅτι θέλω νά μεταβιβάσω τὴν κυριότητα ἀκινήτου εἰς τὸν Α καί ὁ Α ἀποδέχεται τὴν θέλησίν μου ταύτην, δέν μεταβιβάζεται ἡ κυριότης κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχυρὸν δίκαιον, ἐὰν ἡ δήλωσις τῆς βουλήσεως τοῦ κυρίου δέν γίνῃ ἐνώπιον συμβολαιογράφου καί δέν μεταγραφῇ.

4) Ἀπαιτεῖται τὸ περιεχόμενον τῆς βουλήσεως ν' ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ δικαίου. Δύναται ὁ νόμος ἐν γένει ν' ἀναγνωρίξῃ τὴν δήλωσιν τῆς βουλήσεώς τινος, ἐν τούτοις νά μὴ ἀναγνωρίξῃ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι οὗτος θέλει. Ἐὰν λ. χ. ἀνήλικος ὢν ὑποσχεθῶ εἰς τὸν Α χιλίας δραχ. ἢ ἐὰν εἶπω εἰς τὸν Α, σοὶ πωλῶ τὴν κληρονομίαν ἐπὶ τῷ ὄρφι νά κακοποιήσῃς τὸν Β καί ὁ Α ἀποδέχεται τοῦτο, ὁ νόμος δέν ἀναγνωρίζει τὸ περιεχόμενον τῆς βουλήσεως, διὸ καί τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον.

1. Ἰκανότης πρὸς τὸ πράττειν.

Ἐν πρώτοις εἴπομεν ὅτι ὅπως τὸ συμβόλαιον ἢ ἰσχυρόν, ἀπαιτεῖται ὁ πρᾶττων νά ἔχῃ τὴν ἰκανότητα τοῦ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις.

Κατὰ κανόνα πάντες ἔχουσι τὴν ἰκανότητα ταύτην· οὐχ ἥττον

τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχουσι καὶ ἐξαιρέσεις, ὑπάρχουσι πρόσωπα, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν στεροῦνται ἐντελῶς τῆς ἱκανότητος πρὸς τὸ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις, ἕτερα δὲ πρόσωπα στεροῦνται ἐν μέρει μόνον ταύτης.

Α.) Ἐντελῶς ἐστερημένοι τῆς ἱκανότητος πρὸς τὸ πράττειν εἰσὶν:

α.) Οἱ διαρκῶς ἐστερημένοι τῆς χρήσεως τοῦ λογικοῦ, παράφρονες, μανιώδεις, βλάκες. ὅσκις δὲν ἔχουσι συνείδησιν τῶν πράξεων αὐτῶν. Ἐνταῦθα κυρίως δὲν ὑπάρχει βούλησις, δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὑπάρχει μὲν βούλησις, ἀλλ' ὁ νόμος δὲν ἀναγνωρίζει αὐτήν.

β.) Ἐπίσης ἐντελῶς ἀνίκανοι εἶναι οἱ παροδικῶς ἐστερημένοι τῆς χρήσεως τοῦ λογικοῦ· τοιοῦτοι δὲ εἶναι οἱ ἐν ὑπνοβασίᾳ διατελοῦντες (ἐάν τις ἐν ὑπνοβασίᾳ διατελῶν ἐγείρεται τῆς κλίνης του καὶ συντάσῃ τὴν διαθήκην του, ἐγκαθιστᾷ τὸν Α κληρονόμον καὶ τὴν θέτει μετὰ τῶν χαρτίων του, ἡ διαθήκη αὕτη φυσικῶ λόγῳ εἶναι ἄκυρος.) Ἐπίσης οἱ ἐκ πυρετοῦ παραλογιζόμενοι. Τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς διατελοῦντας ἐν ἐσχάτῃ μέθῃ, δηλ. ἐν ἡ περιπτώσει παραδεχθῶμεν ὅτι οὔτοι δὲν ἔχουσι συνείδησιν τῶν πράξεων αὐτῶν. Τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ἐπὶ τέλους ὡς πρὸς τοὺς διατελοῦντας ἐν μεγίστῃ ψυχικῇ ἐξάψει, ἐν μεγίστῃ ὀργῇ, ὅτε δέον ν' ἀποδεικνύηται ὅτι τις διετέλει ἐν ταιαύτῃ καταστάσει, ὥστε δὲν εἶχε συνείδησιν τῶν ἐαυτοῦ πράξεων, ὅπως θεωρηθῇ ὡς ἀνίκανος καὶ τὸ συμβόλαιον ἢ ἄκυρον.

γ.) Ἀνίκανοι ἐντελῶς εἶναι τὰ νήπια· τὰ νήπια δὲν δύνανται νὰ ἐπιχειρήσωσι αἰανδῆποτε πράξιν.

δ.) Τὰ νομικὰ πρόσωπα θεωροῦνται ὡς ἔχοντα βούλησιν, πράγματι ὅμως δὲν ἔχουσι βούλησιν· ἡ βούλησις ἄλλου φυσικοῦ προσώπου θεωρεῖται ὡς βούλησις αὐτῶν.

Β.) Οὐχ ἥ-τον ὑπάρχουσι καὶ πρόσωπα, ἅτινα στεροῦνται ἐν μέρει τῆς ἱκανότητος πρὸς τὸ πράττειν, οὐχὶ καθόλου. Ταιαῦτα δὲ πρόσωπα εἶναι:

α.) Κατὰ τὸ Ρ. Δ. οἱ ἄνηθοι δὲν δύνανται νὰ ἐπιχειρήσωσι πᾶν συμβόλαιον· δύνανται μὲν νὰ ἐπιχειρήσωσι συμβόλαια καθιστῶντα κρείττονα τὴν θέσιν αὐτῶν, οὐχὶ ὅμως καὶ χείρονα. Ἐάν τις δωρησῇ τι εἰς ἄνηθον ἢ δωρεὰ εἶναι ἔγκυρος· ἐάν ὅμως ὁ ἄνηθος δωρησῇ τι εἰς ἕτερον πρόσωπον, ἡ δωρεὰ εἶναι ἄκυρος.

β. ') Οἱ ἔφηβοι δὲν δύνανται νὰ ἐπιχειρήσωσι συμβόλαια περιέχοντα ἐλποίησιν, ἐν ᾧ καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ, κατὰ τὸ Ρ. Δ. εἶναι ἱκανοί.

γ. ') Ἐπὶ τέλους ἐν μέρει ἀνίκανοι, κατὰ τὸ Ρ. Δ. εἶναι οἱ δικαστικῶς κεκηρυγμένοι ἄσωτοι. Κατὰ τὸ Ρ. Δ. τὰ πρόσωπα ταῦτα ἐξωμοιοῦντο πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἐπομένως ἡδύναντο νὰ ἐπιχειρήσωσι μόνον συμβόλαια καθιστῶντα κρείττονα τὴν θέσιν αὐτῶν. Ἐπίσης κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον, οἱ δικαστικῶς κεκηρυγμένοι ἄσωτοι δὲν δύνανται νὰ ἐπιχειρήσωσιν ὠρισμένας νομικὰς πράξεις διαγραφομένας ῥητῶς ὑπὸ τοῦ νόμου.

2. Συμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως.

Πρὸς ὑπαρξίν συμβολαίου ἀπαιτεῖται πρὸ παντός ἄλλου βούλησις πρὸς παραγωγήν, ἀναίρεσιν ἢ τροποποίησιν δικαιώματος. Ἡ βούλησις ὅμως ὡς ἐσωτερικὴ δὲν δύναται νὰ ᾔνη γνώστη εἰς τοὺς ἄλλους· ὅπως καταστῇ γνωστὴ, ἀνάγκη νὰ ἐκδηλωθῇ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον. Ἄνευ τῆς δηλώσεως ἢ βούλησις καθ' ἑαυτὴν οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει· ἡ δὴλωσις ἀποτελεῖ τὴν ἐμφάνισιν τῆς βουλῆσεως εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον.

Οὐχ ἤττον, ὡς εἴπομεν, δυνατόν ἡ δὴλωσις νὰ μὴ συνάδῃ πρὸς τὴν βούλησιν, δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ ἀσυμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλῆσεως, δυνατόν νὰ δηλωθῇ τις ὅτι θέλει τι, ἐν ᾧ πράγματι δηλοῖ τι ὅπερ δὲν θέλει. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ συμβόλαιον εἶνε ἄκυρον. Ὡστε πρὸς ὑπαρξίν ἐγκύρου συμβολαίου πρέπει νὰ ὑπάρχῃ συμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλῆσεως· ἐὰν ὑπάρχῃ ἀσυμφωνία ἢ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν, τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον· δὲν ἰσχύει τὸ περιεχόμενον τῆς δηλώσεως, διότι τοῦτο δὲν συνάδει πρὸς τὴν βούλησιν, δὲν ἰσχύει τὸ περιεχόμενον τῆς βουλῆσεως, διότι τοῦτο δὲν ἐξεδηλώθη.

Ἡ ἀσυμφωνία αὕτη μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλῆσεως δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἐν γνώσει τοῦ δηλοῦντος, δυνατόν ὅμως ἡ ἀσυμφωνία αὕτη νὰ εἶναι καὶ ἄγνωστος εἰς αὐτόν, ὅτε ὁ δηλῶν δηλοῖ ὅτι θέλει τι, ἐν ᾧ πράγματι δηλοῖ τι ὅπερ δὲν θέλει. Δίδω λ. χ. εἰς ἐπαίτην ἐν χρυσοῦν νόμισμα, ἐν ᾧ θέλω νὰ δώσω εἰς αὐτόν ἐν χαλκοῦν, δηλῶ ὅτι θέλω νὰ δώσω χρυσοῦν νόμισμα, ἐν ᾧ δὲν θέλω.

Ἡ σπουδαιότερα περίπτωσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀσυμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως εἶναι γνωστὴ εἰς τὸν δηλοῦντα, εἶναι ἡ εἰκονικότης. Θέλω νὰ δωρῇσω εἰς τὸν Α μίαν οἰκίαν καὶ ἕνεκα διαφόρων λόγων δὲν θέλω νὰ γίνῃ τοῦτο γνωστόν, ὅθεν δηλώ ὅτι πωλῶ πρὸς αὐτὸν τὴν οἰκίαν· ἐνταῦθα ὑπάρχει ἀσυμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως, διότι δηλώ ὅτι θέλω νὰ πωλήσω, ἐν ᾧ θέλω νὰ δωρῇσω, καὶ ἡ ἀσυμφωνία αὕτη εἶναι γνωστὴ εἰς ἐμέ. Ἐπίσης σύζυγος θέλει νὰ δωρῇσῃται εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ πρᾶγμα τι καὶ ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι αἱ δωρεαὶ μεταξὺ συζύγων ἀπαγορεύονται, λέγει ὅτι θέλει νὰ συνάψῃ ἀγοραπωλησίαν, παρουσιάζεται εἰς τὸν συμβολαιογράφον καὶ δηλοῖ ὅτι συνάπτει ἀγοραπωλησίαν· ἡ δὲ ὁμολογία ἐνταῦθα δὲν συνάδει πρὸς τὴν βούλησιν, ὑπάρχει ἀσυμφωνία μεταξὺ αὐτῶν, ἡ ἀσυμφωνία ὅμως αὕτη εἶναι γνωστὴ τοῖς συμβαλλομένοις. Τὸ συμβόλαιον θεθαίως ἐν τῇ αὐτῇ περιπτώσει εἶναι ἄκυρον. Ἄλλο θεθαίως εἶναι τὸ ζήτημα, ἐὰν τὸ κεκαλυμμένον συμβόλαιον, τὸ συμβόλαιον τὸ ὁποῖον θέλουσι νὰ καταλύσῃ διὰ τοῦ εἰκονικοῦ συμβολαίου εἶναι ἔγκυρον ἢ οὐ. Ἐὰν ὑπάρχωσιν ὅλα τὰ προαπαιτούμενα καὶ δὲν ἀπαγορεύεται τοῦτο ὑπὸ τοῦ νόμου, τὸ συμβόλαιον τοῦτο εἶναι ἔγκυρον. Ἐὰν π.χ. εἶπω εἰς τὸν Α: σοὶ δωροῦμαι μίαν οἰκίαν καὶ τῷ παραδίδω αὐτήν, γίνεται ἡ μεταγραφή καὶ παρουσιάζομαι εἰς τὸν συμβολαιογράφον καὶ δηλώ ὅτι θέλω νὰ συνάψω ἀγοραπωλησίαν· ἡ ἀγοραπωλησία δὲν ὑπάρχει, θεθαίως, ἡ δωρεὰ ὅμως εἶναι ἰσχυροτάτη, διότι πρὸς μεταβίβασιν τῆς κυριότητος οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτεῖται ἢ βούλησις πρὸς μεταβίβασιν καὶ βούλησις πρὸς ἀποδοχὴν· ὥστε ἡ μεταβίβασις αὕτη εἶναι ἰσχυρά, διότι ἐτηρήθησαν οἱ τύποι. Ἐὰν ὅμως ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α σύζυγος θέλει νὰ δωρῇσῃται εἰς τὴν σύζυγόν του καὶ ἀντὶ δωρεᾶς συνάπτει κατὰ τὸ φαινόμενον εἰκονικὴν ἀγοραπωλησίαν, ἡ δωρεὰ δὲν εἶναι ἰσχυρά, διότι αἱ δωρεαὶ μεταξὺ συζύγων ἀπαγορεύονται. Ὡστε τὸ ζήτημα ἐὰν τὸ κεκαλυμμένον συμβόλαιον εἶναι ἔγκυρον ἢ οὐ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἂν ὑπάρχωσιν ὅλα τὰ προαπαιτούμενα τοῦ κεκαλυμμένου συμβολαίου ἢ ὄχι.

Οὐχ ἥτιον ἡ ἀσυμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως, ἡ προερχομένη ἐν γνώσει τοῦ δηλοῦντος, δυνατόν νὰ πηγᾷ καὶ ἕνεκα ἄλλου λόγου, οὐχὶ λόγῳ εἰκονικότητος. Δύναται λ.χ. νὰ προέλθῃ ἐκ παι-

διαρ' εἰς σπουδαστῆς λ.χ. ἔχων ἐν τῷ δωματίῳ αὐτοῦ 7 φίλους συντάσσει παιδιᾶς χάριν διαθήκην καὶ ἐγκαθιστᾷ ἕτερον φίλον κληρονόμον· ἢ ἔνεκα ἄλλου λόγου, ἢ ἐὰν φέρ' εἰπεῖν, χάριν ἐξασκήσεως, ἐκδώσῃ συναλλαγματικὴν τηρῶν ὅλους τοὺς τύπους εἰς διαταγὴν φίλου του). Ὡστε εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορος ὁ λόγος ἔνεκα τοῦ ὁποῖου δηλοῖ τίς τι, τὸ ὁποῖον δὲν θέλει καὶ ἡ ἀσυμφωνία αὕτη εἶνε γνωστὴ αὐτῷ.

Ἡ ἀσυμφωνία ὅμως, ὡς ἐρρήθη, δυνατόν νὰ εἶνε ἄγνωστος τῷ δηλοῦντι, δύναται ὁ δηλῶν νὰ νομίζῃ ὅτι δηλοῖ τι ὅπερ δὲν θέλει. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον καὶ ὁ δηλῶν διατελεῖ ἐν πλάνῃ.

Συνήθως λέγουσιν ὅτι τὸ συμβόλαιον εἶνε ἄκυρον ἔνεκα τῆς πλάνης. Τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβές, διότι ὁ λόγος τῆς ἀκυρότητος τοῦ συμβολαίου εἶνε κυρίως ἡ ἀσυμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως (οὐχὶ ἡ πλάνη), ἡ δὲ πλάνη εἶνε ὁ λόγος, ἔνεκα τοῦ ὁποῖου προῆλθεν ἡ ἀσυμφωνία αὕτη, εἶναι οὕτως εἰπεῖν τὸ ἀποδεικτικὸν μέσον, δι' οὗ ἀποδεικνύεται πῶς συνέβη νὰ δηλώσῃ τις ὅτι θέλει τι, ἐν ᾧ δὲν τὸ θέλει, εἶναι ὁ λόγος ὁ παραγωγικὸς τῆς ἀσυμφωνίας μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως, ἡ ἀκυρότης ὅμως τοῦ συμβολαίου πηγάζει ἐκ τῆς ἀσυμφωνίας ταύτης. Ὅτι δὲ ὁ λόγος τῆς ἀκυρότητος τοῦ συμβολαίου δὲν εἶναι πλάνη ἀλλ' ἡ ἀσυμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως, τοῦτο δὲν εἶναι ἀπλῇ θεωρητικῇ λεπτολογίᾳ, ἀλλ' ἔχει καὶ πρακτικὰ ἀποτελέσματα. Διότι ἀκύρου ὄντος τοῦ συμβολαίου ἔνεκα τῆς ἀσυμφωνίας, εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορον ἂν ἡ πλάνη ἡ παραγαυοῦσα αὐτὴν εἶνε συγγνωστὴ ἢ ἀσύγγνωστος· καὶ ἀσύγγνωστος εἶνε ἡ πλάνη, ἐὰν δηλώσῃ τις ὅτι θέλει τι τὸ ὁποῖον δὲν θέλει, ἢ δήλωσις τῆς βουλήσεώς του εἶναι ἄκυρος, διότι ἡ δήλωσις δὲν συνάδει πρὸς τὴν βούλησιν, δὲν ὑπάρχουσι τὰ στοιχεῖα τοῦ συμβολαίου. Ἐὰν ἡ πλάνη αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἦτο ὁ λόγος τῆς ἀκυρότητος τοῦ συμβολαίου, ἔπρεπε νὰ εἶναι συγγνωστὴ, διότι πάντοτε ἵνα ἡ πλάνη αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἔχῃ σημασίαν, πρέπει νὰ εἶναι συγγνωστὴ, ὅπως ἐπιφέρει ἀποτέλεσμα, ἄλλως δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. Ἐνταῦθα ὅμως ἐπειδὴ λόγος τῆς ἀκυρότητος τοῦ συμβολαίου εἶνε ἡ ἀσυμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως, εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορον ἐὰν ἡ πλάνη εἶνε συγγνωστὴ ἢ ἀσύγγνωστος· ἐὰν λ. χ. ἔνεκα κουφότητος, ἔνεκα βλα-

καίς, δώσω χρυσοῦν νόμισμα εἰς ἐπαίτην ἀντὶ χαλκοῦ, ἐὰν τὸ κρατῶ
τὸ χρυσοῦν νόμισμα εἰς χεῖρας ἐπὶ πολλήν ὥραν καὶ ἐν ᾧ ὅλοι τὸ
βλέπουσιν, ἐγὼ μόνον δὲν τὸ βλέπω, πάλιν ἡ δωρεὰ εἶναι ἄκυρος· διότι
ἡ θέλησίς μου ἦτο νὰ δώσω ὀλίγα λεπτά οὐχὶ χρυσοῦν νόμισμα. Ἄλλως
ἡθέλομεν λύσει τὸ ζήτημα, ἐὰν παρεδεχόμεθα ὅτι λόγος τῆς ἀκυρό-
τητος τοῦ συμβολαίου εἶνε ἡ πλάνη.

Εἴπομεν ὅτι, ἅμα ὑπάρχει συμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλή-
σεως, τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον. Ἐνταῦθα ὅμως ἐρωτᾶται: ἀρκε-
νὰ ὑπάρχει οἰαδῆποτε ἀσυμφωνία, οἰαδῆποτε διαφορὰ μεταξὺ δηλώ-
σεως καὶ βουλήσεως, ὅπως τὸ συμβόλαιον ἦ ἄκυρον; Βεβαίως ὄχι.
Ἡ ἀσυμφωνία αὕτη μεταξὺ βουλήσεως καὶ δηλώσεως, διὰ νὰ ἐπι-
φέρῃ τὴν ἀκυρότητα τοῦ συμβολαίου πρέπει νὰ εἶνε ἡ ἐντελής, δηλαδή
τὸ περιεχόμενον τῆς δηλώσεως νὰ μὴ συνάδῃ ἐντελῶς πρὸς τὸ περι-
εχόμενον τῆς βουλήσεως, ἢ νὰ εἶναι οὐσιώδης ἡτοι τὸ περιεχόμενον
τῆς δηλώσεως νὰ διαφέρῃ οὐσιωδῶς τοῦ περιεχομένου τῆς βουλήσεως.
Ἐντελής ἀσυμφωνία ὑπάρχει, ἐὰν π.χ. ὑποβληθῇ εἰς τὸν Α ἐγγραφοῦν
πρὸς ὑπογραφήν καὶ οὗτος ἐν ἀγνοίᾳ νομίζων ὅτι τὸ ἐγγραφοῦν τοῦτο
περιέχει μίσθωσιν οἰκίας τὸ ὑπογράφει ἐν ᾧ ἐμπεριέχει ἀγοραπωλη-
σίαν· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ἀήλωσις δὲν συνάδει ἐντελῶς πρὸς
τὴν βούλησιν· δηλῶ ὅτι πωλῶ διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου τὴν οἰκίαν.
ἐν ᾧ πράγματι θέλω νὰ τὴν ἐκμισθώσω· δὲν ἰσχύει ἡ πώλησις, διότι
δὲν ἤθελον νὰ πωλήσω· δὲν ἰσχύει ἡ ἐκμισθωσις, διότι δὲν ἐδῆλωσα
ὅτι θέλω νὰ ἐκμισθώσω. Οὐσιώδης διαφορὰ ὑπάρχει εἰς τὰς ἐξῆς
περιπτώσεις.

1. Ἐὰν αὕτη στρέφηται περὶ τὸ εἶδος τῆς παραχθῆσομένης ἐν
νόμου σχέσεως· ὁ Α δηλοῖ ὅτι θέλει νὰ παραχθῇ ἡ Α νομικὴ σχέση·
ἐν ᾧ πράγματι θέλει νὰ παραχθῇ ἄλλη τις νομικὴ σχέση. Ἡ δῆλω-
σις τῆς βουλήσεως εἶναι ἄκυρος, διότι ἡ συμφωνία αὕτη εἶνε οὐσιω-
δὲς ἀτάτη. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ἡ πλάνη ἀναφέρεται εἰς
τὰ νομικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ συμβολαίου, τὸ ὁποῖον συνήψε τις
ἡθέλε νὰ συνάψῃ· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ συμβόλαιον εἶναι ἔγκυ-
ρον. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α παραγγέλλει ζεῦγος ὑποδημάτων ἀντὶ 20
δραχμῶν, νομίζει δὲ ὅτι ἡ πρᾶξις του, ἡ παραγγελία αὕτη, εἶναι μί-
σθωσις ἐργασίας· τὸ συμβόλαιον ἐν τούτοις εἶναι ἔγκυρον, ἂν καὶ ἡ

πραΐς· δὲν εἶνε μίσθωσις ἐργασίας, ἀλλ' ἀγοραπωλησία· διότι ὁ Α ἤθελε νὰ παραγγείλῃ ὑποδήματα, ἤθελε νὰ συνάψῃ σύμβασιν καὶ πράγματι συνῆψε, εἶνε δὲ ἀδιάφορον ἂν ἀπέδωκεν εἰς αὐτὴν ἐσφαλμένον χαρακτηρὰ, νομίσας αὐτὴν μίσθωσιν ἐργασίας. Ὡστε ἡ διαφορὰ, ἵνα ἡ οὐσιώδης, δέον νὰ στρέφεται περὶ τὴν φύσιν τῆς παραχθησομένης σχέσεως.

2. Οὐσιώδης διαφορὰ ὑπάρχει, ἐὰν αὕτη στρέφεται περὶ τὸ πρόσωπον, χάριν τοῦ ὁποίου δηλοῦται ἡ βούλησις, προϋποτιθεμένου ὅμως ὅτι ὁ δηλῶν ἀπέβλεπεν εἰς ὠρισμένον πρόσωπον. Π. χ. ἐγκαθιστῶ τὸν Α κληρονόμον μου ἐκ πλάνης, ἐν ᾧ θέλω νὰ ἐγκαταστήσω τὸν Β· δὲν ἰσχύει ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Β, διότι δὲν ἐδήλωσα ὅτι θέλω νὰ ἐγκαταστήσω τὸν Β. Ἡ δῆλωσις ὅμως πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ εἰς ὠρισμένον πρόσωπον, χάριν τοῦ ὁποίου δηλοῦται ἡ βούλησις, καθόσον ἄλλως ἡ πλάνη περὶ τὸ πρόσωπον οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει.

Ποίαν ὅμως ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ἡ πλάνη περὶ τὰς ιδιότητας τοῦ προσώπου; Ἐὰν τις δηλοῖ ὅτι θέλει νὰ ἀγοράσῃ τι παρ' ὠρισμένου προσώπου, θέλῃ ὅμως νὰ ἀγοράσῃ παρὰ τοῦ προσώπου τούτου, διότι προϋποθέτει ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦτο ἔχει ὠρισμένας ιδιότητας, τὰς ὁποίας δὲν ἔχει· ἐνταῦθα ἡ πλάνη δὲν ὑπάρχει περὶ τὴν ταυτότητα τοῦ προσώπου, ἀλλὰ περὶ τὰς ιδιότητας. Κατὰ κανόνα πρέπει νὰ εἰπώμεν ὅτι τὸ συμβόλαιον εἶναι ἐγκυρον, διότι οὐδεμίαν ἀσυμφωνίαν ὑπάρχει μετὰξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως· δηλῶ ὅτι θέλω νὰ ἀγοράσω ἀπὸ τοῦ προσώπου τούτου καὶ πράγματι θέλω (τὸ θέλω ὅμως διότι νομίζω ὅτι ἔχει ὠρισμένας ιδιότητας). Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀσυμφωνία μετὰξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως, ἐνεκα τούτου τὸ συμβόλαιον εἶναι ἐγκυρον, ὑπάρχει ὅμως πλάνη περὶ τὰ αἴτια τὰ παραγαγόντα τὴν βούλησιν.

Ἐὰν ὅμως αἱ προϋποτιθέμεναι ιδιότητες τοῦ προσώπου εἶναι ταυταῦται, ὥστε ἀποτελεῖσαι κατ' οὐσίαν ἕτερον πρόσωπον, τότε τὸ συμβόλαιον εἶνε ἄκυρον.

Ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ὑπάρχουσι ῥηταὶ διατάξεις ἐν ταῖς Πηγαῖς ἡμῶν ὀρίζουσαι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅτι τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον. Οὐχ ἥττον ἐξ ἀναλογίας τῶν διατάξεων, αἵτινες ἰσχύουσιν ἐπὶ πλάνης περὶ τὰς ιδιότητας τοῦ ἀντικειμένου τοῦ συμβολαίου, πρέπει νὰ ἀποφαν-

θῶμεν καὶ ἐνταῦθα οὕτως. Καθὼς θέλωμεν ἴδῃ, ὅσάκις ἡ πλάνη περὶ τὰς ιδιότητες τοῦ ἀντικειμένου εἶνε σπουδαία, ὅσάκις αἱ ιδιότητες τοῦ ἀντικειμένου, ἕνεκα τῶν ὁποίων θέλει τις, εἶνε τοσοῦτον ἰσχυραῖ ὥστε οὕτως εἰπεῖν κατ' οὐσίαν ἀποτελοῦσιν ἕτερον πράγμα, τότε κατὰ τὰς Πηγὰς, τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον. Τὸ αὐτὸ λοιπὸν πρέπει νὰ ἰσχύῃ καὶ ὅσάκις αἱ ιδιότητες τοῦ προσώπου, εἰς τὸ ὅποιον ἀπέβλεπεν ὁ δηλῶν, εἶνε τοσοῦτον σπουδαῖαι, ὥστε κατ' οὐσίαν ἀποτελοῦσιν ἕτερον πρόσωπον. Ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχω ἀνεψιόν, τὸν ὁποῖον οὐδέποτε εἶδον, διότι ἐγεννήθη καὶ διατρίβει ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, καὶ γράφω εἰς αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας. Ἡ ἐπιστολὴ μου περιέρχεται εἰς χεῖρας τρίτου, ὅστις μετ' ὀλίγον καιρὸν παρουσιάζεται εἰς ἐμὲ λέγων ὅτι εἶναι ὁ ἀνεψιός μου, ἐγὼ δὲ ἀγνοῶν ὅτι εἶνε ἀπατεῶν καὶ ἐκλαμβάνων αὐτὸν ὡς τὸν ἀνεψιόν μου, ὠροῦμαι εἰς αὐτὸν μέγα μέρος τῆς περιουσίας μου. Ἐνταῦθα ἡ ὠρεὰ εἶναι ἄκυρος ἀλλὰ διατί; Κατὰ τὴν ἀρχουσαν γνώμην, ἐπειδὴ ὑπάρχει πλάνη περὶ τὴν ταυτότητα τοῦ προσώπου. Ἀλλ' ὁ λόγος οὗτος δὲν εἶνε ὀρθός : διότι ἐγὼ δηλῶ ὅτι θέλω νὰ ὠρῇσω, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦτο, τὸ ὅποιον εὐρίσκεται ἐνώπιόν μου, καὶ πράγματι θέλω νὰ ὠρῇσω εἰς τὸ πρόσωπον τοῦτο, θέλω ὅμως νὰ ὠρῇσω, διότι προϋποθέτω ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦτο ἔχει ὠρισμένας ιδιότητας (κατάγεται ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ μου, εἶναι συγγενὴς μου)· δὲν ὑπάρχει πλάνη περὶ τὴν ταυτότητα τοῦ προσώπου (δηλ. ὅτι θέλω νὰ ὠρῇσω εἰς τὸ πρόσωπον τοῦτο καὶ πράγματι θέλω εἰς αὐτό νὰ ὠρῇσω)· θέλω ὅμως νὰ ὠρῇσω διότι νομίζω αὐτὸν συγγενὴ μου, ὑπάρχει πλάνη περὶ τὰ αἷτια τὰ παραγάγοντα τὴν βούλησιν οὐχὶ περὶ τὴν ταυτότητα τοῦ προσώπου· οὐχ ἥττον ἐπειδὴ αἱ ιδιότητες ἕνεκα τῶν ὁποίων ὠροῦμαι αὐτῷ, εἶναι τοσοῦτον σπουδαῖαι, ὥστε ἀποτελοῦσι κατ' οὐσίαν ἕτερον πρόσωπον, ἐξ ἀναλογίας πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον.

3. Οὐσιώδης διαφορὰ ὑπάρχει, ἐὰν αὕτη στρέφηται περὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦ συμβολαίου. Κληροδοτῶ εἰς τὸν Α ἕνα χρυσοῦν δίσκον ἐν ᾧ ἤθελον νὰ κληροδοτήσω ἕνα ἀργυροῦν· ὠροῦμαι εἰς τὸν Α χρυσοῦν νόμισμα, ἐνᾧ ἤθελον νὰ ὠρῇσω ἀργυροῦν. Τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον.

Ἐὰν τὸ ἀντικείμενον τοῦ συμβολαίου εἶναι ὠρισμένον κατὰ ποσόν

ποτε καθ' ὅσον ἡ δῆλωσις συνάδει πρὸς τὴν βούλησιν, κατὰ τοσοῦτον ὑπάρχει ἐήλωσις τῆς βουλήσεως (ἐὰν δὲ ὁλόκληρον τὸ συμβόλαιον εἶνε ἔγκυρον ἢ ἄκυρον, εἶνε ἄλλο ζήτημα, περὶ οὗ νῦν δὲν πρόκειται). Κληροδοτῶ εἰς τὸν Α χιλίας δραχμάς, ἐν ᾧ ἤθελον νὰ κληροδοτήσω αὐτῷ 500· ἡ δῆλωσις συνάδει πρὸς τὴν βούλησιν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς 500 δραχ. καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς λοιπὰς 500 δὲν συνάδει· καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς 500, ὑπάρχει σύμπτωσις βουλήσεως καὶ δηλώσεως καὶ τὸ κληροδοτήμα εἶνε ἰσχυρόν· καθ' ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὰς λοιπὰς 500 εἶνε ἄκυρον. Ἐπίσης ἐγκαθιστῶ τὸν Α κληρονόμον μου εἰς τὸ ἡμισυ τῆς περιουσίας μου, ἐν ᾧ ἤθελον νὰ ἐγκαταστήσω αὐτὸν εἰς τὸ $\frac{1}{4}$ · ἡ δῆλωσις δὲν συνάδει πρὸς τὴν βούλησιν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἕτερον $\frac{1}{4}$, ἔνεκα τούτου ἡ ἐγκατάστασις εἶνε ἔγκυρος ὡς πρὸς τὸ $\frac{1}{4}$, σὺχί· ὡς πρὸς τὸ $\frac{1}{2}$ · ὡς πρὸς τὸ ἕτερον $\frac{1}{4}$ δὲν εἶνε ἔγκυρος, διότι ὑπάρχει μὲν δῆλωσις, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει βούλησις.

Τί ἰσχύει ἐὰν τις δηλώσῃ ὅτι θέλει ὠρισμένον ἀντικείμενον πράγματι, τὸ θέλει ὅμως προϋποθέτων ὅτι τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἔχει ὠρισμένας ιδιότητας, ἰδίως ἐπειδὴ προϋποθέτει ὅτι τὸ ἀντικείμενον τοῦτο σύγκειται ἐξ ὠρισμένης ὕλης; Τὸ συμβόλαιον εἶνε ἔγκυρον;

Ἀνεξαρτήτως θετικῶν διατάξεων ἔπρεπε νὰ εἰπώμεν ὅτι τὸ συμβόλαιον εἶνε ἔγκυρον, διότι ὑπάρχουσιν ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ συμβολαίου· ὑπάρχει βούλησις, δῆλωσις αὐτῆς καὶ συμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως; ἡ πλάνη στρέφεται περὶ τὰ αἷτια τὰ παραγαγόντα τὴν βούλησιν, τοιαύτη δὲ πλάνη κατὰ κανόνα δὲν ἔχει ἐπιρροήν.

Ἀγοράζω λοιπὸν ἐπίχρυσον ἀγγεῖον, ἐν ᾧ ἤθελον νὰ ἀγοράσω χρυσὸν· τὸ συμβόλαιον εἶναι ἔγκυρον ἢ ἄκυρον; Ἐπίσης ἀγοράζω ἀρχαῖον σκεῦος τῶν Μυκηνῶν, νομίζων ὅτι τὸ σκεῦος τοῦτο σύγκειται ἐκ χρυσοῦ, ἐν ᾧ εἶνε ἐπίχρυσον εἶνε ἔγκυρον τὸ συμβόλαιον ἢ ἄκυρον; Ἀγοράζω μίαν εἰκόνα, νομίζων ὅτι αὕτη εἶνε τὸ πρωτότυπον, ἐν ᾧ εἶναι ἀντίγραφον, ἢ κατὰ τοὺς Ῥωμαίους θέλω νὰ ἀγοράσω δοῦλην καὶ ἀγοράζω δοῦλον· τὸ συμβόλαιον εἶνε ἔγκυρον ἢ ἄκυρον;

Ἀνεξαρτήτως θετικῶν διατάξεων ἔπρεπε νὰ εἰπώμεν ὅτι εἶνε ἔγκυρον. Ἐν τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι παραδέχονται τὴν ἐξῆς διαφοράν, παραδέχονται δηλ. ὅτι πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὰς προϋποτιθεμένας ιδιότητας, ἔνεκα τῶν ὁποίων ἠθέλησέ τις ὅ,τι ἠθέλησεν. Ἐὰν αἱ προϋ-

ποτιθέμεναι ιδιότητες εἶνε τοσοῦτον σπουδαῖαι, ὥστε κατὰ τὸ δίκαιον τὸ παραδεδεγμένον ἐν ταῖς συναλλαγαῖς, ἀποτελοῦσιν οὕτως εἰπεῖν ἕτερον εἶδος πράγματος, τὸ συμβόλαιον εἶνε ἄκυρον· ἐὰν δὲ αἱ προϋποτιθέμεναι ιδιότητες δὲν εἶνε κατὰ τὴν ἔννοιαν τὴν παραδεδεγμένην ἐν ταῖς συναλλαγαῖς, τόσῳ σπουδαῖαι, τὸ συμβόλαιον εἶνε ἔγκυρον, ἀδιαφόρως ἐὰν ὁ συμβαλλόμενος δύναται νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν. Οὕτως ἐὰν ἀγοράσω μίαν εἰκόνα, ὡς πρωτότυπον, ἐν ᾗ εἶνε ἀντίγραφον, ἐνταῦθα ἡ ιδιότης εἶναι σπουδαία, διότι, κατὰ τὴν ἔννοιαν τὴν ὑπάρχουσαν ἐν ταῖς συναλλαγαῖς, βεβαίως δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν, εἰς ἣν καὶ τὰ πρωτότυπα, ὥστε τὸ συμβόλαιον εἶνε ἄκυρον. Ὡς πρὸς τὸ σκεῦος ὅμως τῶν Μυκηναίων ἐὰν ἀγοράσω σκεῦος ἀρχαῖον, νομίζων ὅτι εἶναι χρυσοῦν, ἐν ᾗ εἶναι ἐπίχρυσον, τὸ συμβόλαιον εἶναι ἔγκυρον, διότι ἐνταῦθα αἱ προϋποτιθέμεναι ιδιότητες δὲν εἶναι τοσοῦτον σπουδαῖαι, ὥστε νὰ κατατάσσωσιν αὐτὸ εἰς ἄλλο εἶδος, ἐὰν εἶνε χρυσοῦν ἢ ἐπίχρυσον, καθὼς παραδέχονται εἰς τὰς συναλλαγὰς. Ἐὰν εἰς τὰς συναλλαγὰς παρεδέχοντο ὅτι τὰ ἐπίχρυσα ἀρχαῖα σκεύη δὲν ὑπάρχοντα εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν μὲ τὰ χρυσὰ τὸ συμβόλαιον θὰ ἦτο ἄκυρον, ἀλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εἶνε ἔγκυρον, διότι ὁ ἀγοράζων ἀρχαῖον σκεῦος θέλει νὰ ἀγοράσῃ αὐτὸ ὡς σκεῦος ἀρχαῖον, ἀδιαφόρως ἂν εἶνε χρυσοῦν ἢ ἐπίχρυσον.

Οὐχ ἤττον ἡ ἀρχὴ αὕτη δὲν ἐφηρμόσθη συνεπῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι παρεδέχθησαν ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη ἰσχύει τότε μόνον, ὁσάκις ἡ δῆλωσις προχωρεῖ περαιτέρω τῆς βουλήσεως, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰν ἀπαιτήσεων, ὁσάκις ἡ βούλησις προχωρεῖ περαιτέρω τῆς βουλήσεως, ὅτε ἡ δῆλωσις εἶναι ἰσχυρά. Ἐὰν λ.χ. δωροῦμαι ἐπίχρυσον πρᾶγμα, ἐν ᾗ θέλω νὰ δωρῇσω χρυσοῦν, ἡ βούλησις προχωρεῖ περαιτέρω τῆς δηλώσεως (θέλω χρυσοῦν καὶ δηλῶ ἐπίχρυσον) καὶ τὸ συμβόλαιον εἶναι ἔγκυρον. Ἐν ᾗ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἡ ἀρχὴ δὲν ἰσχύει· ἐὰν δηλώσω ὅτι δωροῦμαι χρυσοῦν, ἐνᾗ ἤθελον νὰ δωρῇσω ἐπίχρυσον, τὸ συμβόλαιον δὲν ἰσχύει, διότι ἡ δῆλωσις προχωρεῖ περαιτέρω τῆς βουλήσεως.

Ταῦτα καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν οὐσιώδη ἀσυμφωνίαν μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπέρχεται ἡ ἀκυρότης τοῦ συμβολαίου. Ὡστε ἐπουσιώδης διαφορὰ ὑπάρχει καὶ ἐπομένως τὸ συμβόλαιον εἶναι ἔγκυρον, ἐὰν αὕτη στρέφηται περὶ ἐπουσιώδεις ιδιότητας τοῦ προσώ-

που. Ἐπίσης ἐπουσιώδης διαφορὰ ὑπάρχει, ἐάν αὕτη στρέφηται περὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀντικειμένου ἢ περὶ τὸ ὄνομα τοῦ προσώπου ἢ περὶ ἐπουσιώδη μέρη τοῦ πράγματος.

Οὐχ ἥττον ἢ πλάνη ἡ ἐμποδίζουσα τὴν συμφωνίαν μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως, δύναται ἐπὶ συμβάσεων νὰ ἐμποδίσῃ τὴν συναίνεσιν τῶν μερῶν τῶν συμβαλλομένων· ἀμφότεροι δηλ. οἱ συμβαλλόμενοι θέλουσί τι καὶ τὴν θέλησίν των ταύτην δηλοῦσιν ἐξωτερικῶς. ἑκάτερος ὅμως θέλει καὶ δηλοῖ ὅτι θέλει τι διάφορον τοῦ ἄλλου. Ὁ εἷς δηλοῖ ὅτι θέλει νὰ πωλήσῃ τὸ πρᾶγμα τοῦτο καὶ πράγματι θέλει νὰ πωλήσῃ αὐτό, ἐν ὑπάρχει ἐπομένως εὐδεμία ἀσυμφωνία. Ὁ ἕτερος ὅμως δηλοῖ ὅτι θέλει νὰ ἀγοράσῃ καὶ πράγματι θέλει νὰ ἀγοράσῃ οὐχὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ἀλλ' ἕτερον πρᾶγμα ἕνεκα πλάνης· ἑκάτερος τῶν συμβαλλομένων δηλοῖ ὅτι θέλει τι καὶ πράγματι θέλει τοῦτο, ἕκαστος ὅμως δηλοῖ τι διάφορον τοῦ ἄλλου. Ἡ πλάνη κωλύει τὴν συναίνεσιν, ἐμποδίζει τὴν ἀσυμφωνίαν μεταξὺ τῆς δηλώσεως καὶ τῆς βουλήσεως τοῦ ενός καὶ τῆς δηλώσεως καὶ τῆς βουλήσεως τοῦ ἑτέρου· ἐάν ἐγὼ θέλω νὰ πωλήσω τὸ πρᾶγμα α καὶ ὁ ἀγοραστὴς ἕνεκα πλάνης τὸ β πρᾶγμα, ἡ δὴλωσίς μου συνάδει πρὸς τὴν βούλησίν μου καὶ ἡ δὴλωσις τοῦ ἀγοραστοῦ συνάδει πρὸς τὴν βούλησίν του, ἀλλ' ἡ δὴλωσις τῆς βουλήσεώς μου δὲν συνάδει πρὸς τὴν βούλησιν τῆς δηλώσεως αὐτοῦ.

Ἐπίσης καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ εἰπώμεν ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ εἰσαδήποτε διαφορὰ μεταξὺ τῶν βουλήσεων τῶν συμβαλλομένων, ἀλλὰ ἡ ἀσυμφωνία αὕτη πρέπει νὰ εἶνε ἡ ἐντελής ἡ οὐσιώδης. Πότε δὲ ἡ ἀσυμφωνία εἶναι οὐσιώδης ἀναφερόμεθα εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα.

Ἵποθέσωμεν ὅτι θέλω νὰ δανείσω εἰς τινὰ 100 δραχὰς καὶ οὗτος λαμβάνει τὰς 100 δραχ. οὐχὶ ὡς δάνειον, ἀλλ' ὡς ὥρεάν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὑπάρχει ἀσυμφωνία καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ εἶδος τῆς παραχθησομένης νομικῆς σχέσεως (ἐγὼ ἤθελον νὰ παραχθῇ δάνειον, οὗτος δὲ ὥρεά) καὶ ἡ ἀσυμφωνία αὕτη εἶνε οὐσιώδης· ἕνεκα τούτου δὲν ἰσχύει οὔτε τὸ δάνειον, οὔτε ἡ ὥρεά, διότι δὲν ὑπάρχει σύμπτωσης βουλήσεων.

Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν μεταβίβασιν τῆς κυριότητος. Βεβαίως ἡ μεταβίβασις τῆς κυριότητος λαμβάνει χώραν ἐάν ὧσω εἰς τὸν Α 100 δραχ. λόγῳ δανείου καὶ οὗτος τὰς λάβῃ ὡς ὥ-

ρεάν, καὶ τοῦτο διότι ὑπάρχουσιν ὅλα τὰ στοιχεῖα πρὸς μεταβίβασιν τῆς κυριότητος, δηλαδὴ ὑπάρχει βούλησις πρὸς μεταβίβασιν ἀφ' ἐνός καὶ βούλησις πρὸς ἀπόκτησιν ἀφ' ἑτέρου, ὁ λόγος δὲ διὰ τὸν ὅποιον θέλει τις νὰ μεταβιβάσῃ ἢ ἀποκτήσῃ εἶνε ἀδιάφορος (ἐὰν ἐγὼ ἤθελον νὰ μεταβιβάσω τὴν κυριότητα λόγῳ δανείου, ὁ δὲ Α' νὰ ἀποκτήσῃ αὐτὴν οὐχὶ ὡς δάνειον ἀλλ' ὡς ὠφελεῖν). Δύναμαι ὅμως ἐγὼ νὰ ἀναζητήσω τὰς 100 δραχμὰς διὰ τῆς *condictio causa data causa non secuta*.

3. Αἷτια τῆς βουλήσεως.

α'. Πλάνη.

Τί ἰσχύει, ἐὰν τις δηλώσῃ ὅτι θέλει τι καὶ πράγματι τὸ θέλει, πρὸς τὸ θέλει ὅμως ἕνεκα πλάνης, ἕνεκα ἐσφαλμένης ἐννοίας τινός ἀντικειμένου; Δηλῶ ὅτι θέλω νὰ ἀγοράσω ἐν κλειδοκύμβαλον καὶ πράγματι θέλω ν' ἀγοράσω αὐτό, θέλω ὅμως νὰ ἀγοράσω τὸ κλειδοκύμβαλον διότι προϋποθέτω ὅτι ὑπάρχει τι, τὸ ὅποιον δὲν ὑπάρχει νομίζων δηλ. ὅτι ἐκέρδησα μέγα ποσὸν χρημάτων. Τὸ συμβολαῖον εἶνε ἐγκυρον ἢ ἄκυρον; Ἡ πλάνη περὶ τὰ αἷτια τὰ παραγαγόντα τὴν βούλησιν ὁποῖα ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ἐπὶ τοῦ συμβολαίου;

Κατὰ κανόνα πρέπει νὰ εἰπωμεν ὅτι ἡ πλάνη αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν οὐ δεμίαν ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ἐπὶ τοῦ συμβολαίου. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ψυχολογικῶς ἡ βούλησις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ αἷτίας, δηλ. ὑπολογισμῶν, ἐλπίδων, σκέψεων, γεγονότων, ἐν τούτοις νομικῶς ἡ ὑπάρξις τῆς βουλήσεως ἄρκει πρὸς παραγωγὴν τοῦ συμβολαίου, τὰ δὲ αἷτια τὰ παραγαγόντα τὴν βούλησιν δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν. Ἐπὶ τούτῳ στηρίζεται ἡ ἀσφάλεια τῶν συναλλαγῶν· ἄλλως καὶ ἡ στερεωτέρα αὐτῶν ἡδύνατο εὐχερέστατα νὰ ἀνατραπῇ.

Ὡστε ἡ πλάνη περὶ τὰ αἷτια τὰ παραγαγόντα τὴν βούλησιν, οὐ δεμίαν ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν συμβολαίων, διότι ὑπάρχουσιν αἷτια τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ συμβολαίου· ὑπάρχει βούλησις, δῆλωσις καὶ συμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως· διότι ὑπάρχει δὲ μόνον τὸ αἷτιον τὸ παραγαγόν τὴν βούλησιν, ὅπερ, ὡς ἐπὶ τῇ ἐρώτησει, οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει.

Οὐχ ἦττον τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχουσιν αἱ ἐξῆς τροποποιήσεις.

Α'. Ἐπὶ τελευταίων διατάξεων, ἐὰν ἀποδειχθῇ ἀκριβῶς ὅτι ὁ διαθέτης δὲν ἤθελεν ἐγκαταστήσῃ τινὰ κληρονόμον, ἢ δὲν ἤθελε κληροδοτῆσαι τι ἐὰν δὲν ἐπλανᾶτο, τότε ἡ τελευταία διάταξις δὲν εἶνε μὲν ἄκυρος, διότι ὑπάρχουσιν ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ συμβολαίου, εἶναι ὅμως διαρρηκτὴ. Ὑποθέτουμεν ὅτι ἔχω ἕνα υἱόν, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐξωτερικόν ἢ εἰς τὸν πόλεμον καὶ μανθάνω ὅτι ὁ υἱός μου οὗτος ἐπέσεν εἰς τὴν μάχην, ἔνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου ἐγκαθιστῶ τὸν φίλον μου Α κληρονόμον. Ἐνταῦθα ὑπάρχει βούλησις πρὸς ἐγκατάστασιν καὶ δῆλωσις τῆς βουλῆσεως καὶ συμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλῆσεως· ἡ βούλησίς μου ὅμως πρέχθη, διότι προϋπέθεσα ὅτι ὁ υἱός μου ἐπέσεν εἰς τὴν μάχην. Κατὰ τὰς γενικὰς ἀρχάς, τὸ συμβολαίον ἐνταῦθα εἶναι ἔγκυρον. Οὐχ ἦττον αἱ Ῥωμαῖοι παρεδέχθησαν ὅτι τὸ συμβολαίον εἶναι διαρρηκτόν, τούτεστι τὸ πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον ἤθελε περιέλθῃ ἡ κληρονομία, ἂν δὲν συνέβαινεν ἡ πλάνη, ὁ υἱός μου δύναται νὰ προσβάλῃ καὶ ἀνατρέψῃ τὴν διαθήκην.

Ὡστε ἐπὶ τελευταίων διατάξεων ἡ πλάνη περὶ τὰ αἰτία τὰ παραγαγόντα τὴν βούλησιν, ἔχει ἐπιρροήν, καθιστᾷ τὴν διαθήκην διαρρηκτὴν, προϋποτιθεμένου ὅτι ἡ πλάνη δὲν εἶνε ἀπλὴ ἀφορμή, ἀλλ' ὁ κύριος λόγος τῆς παραγωγῆς τῆς βουλῆσεως, ὅτι ὁ διαθέτης, ἐὰν δὲν ἐπλανᾶτο, δὲν ἤθελεν ἐγκαταστήσῃ τινὰ κληρονόμον ἢ κληροδόχον.

Β'. Ἐκτὸς ὅμως τῆς περιπτώσεως ταύτης, ὑπάρχει δευτέρα τροποποίησις, ἐπὶ τῶν ἐν ζωῇ συμβολαίων. Ἐὰν δηλ. τις δηλῶν τὴν βούλησιν τοῦ προσθέσῃ ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς ὡς προϋποθέσιν τὸ γεγονός τὸ παραγαγόν τὴν βούλησιν του, ἐπίσης καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ συμβολαίον εἶνε ἔγκυρον ἀλλὰ διαρρηκτόν. Ἐὰν ὁ δηλῶν προσέθηκεν ὡς προϋπόθεσιν τὸ γεγονός τὸ παραγαγόν τὴν βούλησιν του τότε δύναται νὰ εἴπῃ: Ἐδήλωσα ὅτι ἤθελον νὰ παραχθῇ τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα καὶ πράγματι ἤθελον, ἤθελον ὅμως διότι προϋπέθετον ὅτι προὔπηρχέ τι, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει ἢ ὅτι ἤθελε λάβῃ χώραν τι, τὸ ὁποῖον δὲν ἔλαβε χώραν· ἔνεκα λοιπὸν τῆς ἐλλείψεως τῆς προϋποθέσεώς μου ζητῶ νὰ διαρρηχθῇ τὸ συμβολαίον. Π. χ. νομίζω ὅτι ὀφείλω εἰς τὸν Α. 100 δραχ. καὶ λέγω εἰς αὐτόν· σοὶ δίδω τὰς 100 δραχμὰς τὰς ὁποίας σοὶ ὀφείλω. Ἐνταῦθα θέλω νὰ

μεταβιβάζω εἰς τὸν Α 100 δρ. θέλω ὁμῶς νὰ μεταβιβάζω αὐτά, διότι προϋποθέτω ὅτι εἰμαι ὀφειλέτης καὶ τοῦτο θέτω σιωπηρῶς εἰς τὸ συμβόλαιον (λέγων αὐτὰς ὁποίας σοὶ ὀφείλω). Ἐὰν κατόπιν ἀνακαλεσθῇ ὅτι ἡ προϋπόθεσίς μου δὲν ὑπάρχει, ὅτι δὲν εἰμαι ὀφειλέτης δύναμαι νὰ προσβάλω τὸ συμβόλαιον καὶ νὰ τὸ ἀνατρέψω, ἀναζητῶν τὰς 100 δραχμὰς διὰ τῆς *condictio indebiti*. Ἐπίσης ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α θέλει νὰ νυμφευθῇ τὴν Β καὶ ὁ προικοδότης νομίζων ὅτι ὁ γάμος θέλει τελεσθῇ τὴν ἐπομένην ἡμέραν μεταβιβάζει εἰς τὸν Α τὴν κυριότητα τῆς προικὸς· ἐὰν κατόπιν ἡ Β ἀποκρούσῃ τὸν Α, ἢ ἐν γένει ἐὰν ὁ γάμος δὲν τελεσθῇ ὁ προικοδότης δύναται νὰ ἀναζητήσῃ τὴν προίκα, διότι καὶ μὲν ἐδήλωσεν ὅτι θέλει νὰ μεταβιβάσῃ τὴν κυριότητα τῆς προικὸς καὶ πράγματι ἤθελεν, ἤθελεν ὁμῶς διότι προϋπέθετεν ὅτι ὁ γάμος ἤθελε λάβῃ χώραν τὴν ἐπομένην ἡμέραν δι' ὃ δύναται νὰ προσβάλῃ καὶ διαρρήξῃ τὸ συμβόλαιον. Ἄλλως, ἐν νοεῖται, ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ὁ προικοδότης δὲν ἤθελε νὰ μεταβιβάσῃ τὴν κυριότητα τῆς προικὸς, ἐὰν δηλ. οὗτος παρέδωκε τὴν προίκα ἐπὶ τῇ ἀνακλητικῇ αἰρέσει, ἐὰν λάβῃ χώραν ὁ γάμος, ὅτε βεβαίως κυριότης δὲν μεταβιβάζεται· ἢ καὶ ἐπὶ δικλυτικῇ αἰρέσει· ἀσὶ μεταβιβάζω τὴν κυριότητα τῆς προικὸς, ἐὰν ὁμῶς δὲν λάβῃ χώραν ὁ γάμος, ἢ σύστασις τῆς προικὸς νὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ γενομένη· ἐν τῇ περὶ πτώσει ταύτῃ, ἐὰν δὲν λάβῃ χώραν ὁ γάμος, τότε ἐπανερχεται προῖξ εἰς τὸν προικοδότῃν αὐτοδικαίως. Δυνατὸν ὁμῶς ἐπειδὴ ὁ προικοδότης δὲν ἀμφιβάλλει ποσῶς ὅτι τὴν ἐπομένην ἡμέραν τελεσθήσεται ὁ γάμος, νὰ θελήσῃ νὰ μεταβιβάσῃ τὴν κυριότητα τῆς προικὸς (ὅτι δύναται νὰ ἀναζητήσῃ αὐτὴν κατόπιν, ἐὰν δὲν τελεσθῇ ὁ γάμος).

Γ'. Ἐπὶ τῶν ἐν ζωῇ συμβολαίων ἡ πλάνη αὕτη καλ' ἐαυτὴν δὲ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, εὐχ ἤττον ὑπάρχει μία περίπτωσις κατὰ τὴν ὁποίαν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, τοῦτο δὲ συμβαίνει, ἐὰν ἡ πλάνη προεκλήθῃ δι' ἀπατηλῶν μέσων τοῦ ἐναντίου, ἐὰν ἡ πλάνη δὲν παρήχθῃ ἀφ' ἐαυτῆς, ἀλλὰ παρήχθῃ διὰ τῶν ἀπατηλῶν μέσων τοῦ ἐναντίου. Ὁ Α μοὶ λέγει ὅτι ἐκέρδησα τὸν πρῶτον ἀριθμὸν μεγάλου λαχείου με παρακαλεῖ νὰ τῷ δώσω 1000 δρ. ἐγὼ δὲ πιστεύσας εἰς τοὺς λόγους του, δίδω αὐτῷ τὸ αὐτῇθεν ποσόν· τὸ συμβόλαιον εἶναι διαρρηκτό διότι ἡ πλάνη προεκλήθη ὑπὸ τοῦ Α, ὅς ἐν παρήχθη ἀφ' ἐαυτῆς. Ἐ

τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ πλάνη λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν κατὰ τοῦτο ὅτι τὸ συμβόλαιον εἶνε μὲν ἔγκυρον, ἀλλὰ διαρρηκτόν, ὃ δὲ ἀπατηθεὶς δύναται νὰ προσβάλλῃ καὶ ἀνατρέψῃ τὸ συμβόλαιον διὰ τῆς *actio doli* ἢ τῆς *actio de dolo*. Διὰ τῆς ἀγωγῆς ταύτης ὁ ἀπατηθεὶς δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ ἀπαταιῶνος ὅπως οὗτος ἐπαναφέρῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν. Ἐὰν παρέδωκα τὰς 1000 δραχμάς, δύναμαι νὰ ἀπαιτήσω τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν. Ἐκτὸς τούτου ὁ ἀπαιτηθεὶς ἔχει καὶ τὴν ἔνστασιν τοῦ δόλου *exceptio doli*· ἐὰν δηλ. ὁ ἀπατήσας ἐγείρῃ κατ' αὐτοῦ ἀγωγὴν, δύναται ν' ἀποκρούσῃ αὐτήν. Ἐὰν ὁ Α μοὶ ζητήσῃ τὰς 1000 δρ. δύναμαι νὰ εἴπω πρὸς αὐτόν : καὶ μὲν ὁμολογουμένως ὅτι εἶμαι ὀφειλέτης καὶ ὅτι σὺ ἔγινες δανειστής μου, ἔγινες ὅμως δανειστής μου, δι' ἀπατηλῶν μέσων, διὰ δόλου, ἔνεκα τούτου ἐξαιτοῦμαι ν' ἀπορριφθῇ ἡ ἀγωγή.

Τὸ συμβόλαιον ὅμως, καὶ περ διαρρηκτόν, εἶναι ἔγκυρον καὶ τοῦτο εἶνε λίαν σπουδαῖον, καθόσον ἐπειδὴ εἶνε ἔγκυρον ἐπέρχονται τὰ νομικὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἤθελον ἐπέλθῃ, ἐὰν δὲν ἐλάβδανε χώραν ἡ ἀπάτη. Ὁ Α μὲ ἀπατᾷ ὅτι ἐκέρδησα μέγα ποσὸν καὶ ἔνεκα τούτου τῷ δωροῦμαι τὸ ὥρολόγιόν μου· ἐπειδὴ τὸ συμβόλαιον εἶνε ἔγκυρον, μεταβιβάζεται ἡ κυριότης τοῦ ὥρολογίου μου εἰς αὐτόν· ἐὰν δὲ ὁ Α παραδῶσῃ τὸ ὥρολόγιον εἰς τρίτον πρόσωπον, μεταβιβάζεται εἰς αὐτὸ ἡ κυριότης καὶ δὲν δύναμαι νὰ τὸ διεκδικήσω. Τούναντίον ἂν τὸ συμβόλαιον ἦτο ἄκυρον καὶ ὁ λήπτης μεταβιβάζει τὸ πρᾶγμα εἰς τρίτον πρόσωπον, τότε ἡδυνάμην νὰ τὸ διεκδικήσω.

Περὶ πλάνης παρατηρητέον ἔτι τὰ ἐπόμενα :

Ὡς εἵπομεν ἄλλοτε, τὸ δίκαιον ὀρίζει τὰς συνεπείας καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν πράξεων ἡμῶν ἢ παραλείψεων. Ἐὰν συμβῇ τοῦτο ἡ ἐκείνο, παράγεται τοῦτο ἡ ἐκείνο τὸ ἀποτέλεσμα, ἐὰν τις προσβάλλῃ τὸ δικαίωμα τοῦ ἄλλου, ὑποχρεοῦται εἰς ἱκανοποίησιν· ἐὰν τις δανεισθῇ, ὑποχρεοῦται εἰς ἀπόδοσιν τοῦ δανείου· ἐὰν τις ἀποδεχθῇ τὴν κληρονομίαν, ὑποχρεοῦται ἐν γένει εἰς ὅλας τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ κληρονομουμένου κ.τ.λ.

Ἐνεκα τούτου ἐνταῦθα ἐρωτᾶται : Ἐὰν πρᾶξις τις ἢ παράλειψις ἐπεχειρήθῃ ἐκ πλάνης, ἐπέρχεται τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα τῆς πράξεως ταύτης ἢ παραλείψεως, τὸ ὅποιον ἤθελεν ἐπέλθῃ ἐὰν ἡ πρᾶξις αὕτη

ἢ ἡ παράλειψις δὲν ἐπεχειρεῖτο ἐκ πλάνης ; ὁ Α νυμφεύεται πρώτην ἐξαδέλφην, νομίζων ὅτι ὁ γάμος μεταξὺ πρώτων ἐξαδέλφων εἶνε ἐπιτετραμμένος ἢ διότι ἀγνοεῖ ὅτι ἡ κυρία, ἣν νυμφεύεται, εἶναι πρώτη αὐτοῦ ἐξαδέλφη. Ἡ πρᾶξις αὕτη κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, ἐὰν δὲν ἐπεχειρεῖτο ἐκ πλάνης ἤθελεν εἶσθαι ἄκυρος· ἐνταῦθα ἐπιχειρηθεῖσα ἐκ πλάνης, εἶναι πάλιν ἄκυρος ἢ ὄχι ; Ἡ ὁ Α συντάσσει διαθήκην ἐνώπιον ἐνὸς μάρτυρος ἀντὶ τριῶν, ἐν ᾧ πράγματι διατελεῖ ἐν πλάνῃ, νομίζων ὅτι ἀπαιτεῖται εἰς μάρτυς, ἐν ᾧ ἀπαιτοῦνται τρεῖς. Ἐὰν ἐπραττε τοῦτο ἐν γνώσει, ἡ διαθήκη ἤθελεν εἶσθαι ἄκυρος, ἤδη ὅτε ἐκ πλάνης συνέταξε τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐνώπιον ἐνὸς μάρτυρος νομίζων ὅτι ἀρκεῖ εἰς· ἡ διαθήκη εἶναι ἔγκυρος ἢ πάλιν ἄκυρος ;

Κατὰ κανόνα πρέπει ν' ἀποφανθῶμεν καταφατικῶς, ὅτι ἡ πρᾶξις ἢ ἡ παράλειψις ἢ ἐπιχειρουμένη ἕνεκα πλάνης ἐπιφέρει ἐκεῖνα τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἤθελεν ἐπιφέρει, ἐὰν δὲν ἐπεχειρεῖτο ἐκ πλάνης. Ἀρα ἐὰν τις νυμφευθῇ πρώτην αὐτοῦ ἐξαδέλφην, ἀγνοῶν ὅτι ὁ γάμος μεταξὺ πρώτων ἐξαδέλφων ἀπαγορεύεται, ἢ ὅτι ἡ γυνὴ ἣν νυμφεύεται εἶναι πρώτη αὐτοῦ ἐξαδέλφη, ὁ γάμος εἶναι ἄκυρος· ἐὰν συντάξῃ τις διαθήκην ἐνώπιον ἐνὸς μάρτυρος ἢ διαθήκη εἶναι ἄκυρος.

Οὐχ ἥττον τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχουσι καὶ τροποποιήσεις, ὑπάρχουσι περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ πλάνη λαμβάνεται ὑπὸ ψιν α') Ὑπάρχουσι περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ πλάνη ἐνεργεῖ ἀποθετικῶς, ἀποκλείουσα τὰ ἔννομα ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἤθελεν ἐπιφέρει ἡ πρᾶξις ἢ ἡ παράλειψις, ἂν δὲν ἐπεχειρεῖτο ἐκ πλάνης. β') Ὑπάρχουσι περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ πλάνη ἐνεργεῖ θετικῶς, καθ' ἃς ἀποτελοῦσα στοιχεῖον παραγωγικόν πρὸς παραγωγὴν ἐννόμου τινὸς ἀποτελέσματος. Περὶ τῶν περιπτώσεων τούτων ῥητέον τὰ ἐπόμενα.

Ι. Ὑπάρχουσι περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ πλάνη ἐνεργεῖ ἀποθετικῶς, ἀποκλείει τὰ ἔννομα ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἤθελεν ἐπέλθῃ, ἐὰν ἡ πρᾶξις δὲν ἐγένετο συνεπείᾳ πλάνης. Οὕτω λ. χ. ἡ ἀποδοχὴ τῆς κληρονομίας καὶ ἡ ἀπόκρουσις αὐτῆς, ἂν ἐγένετο συνεπείᾳ πλάνης περὶ τὴν ἐπαγωγὴν ἢ περὶ τὸ εἶδος τῆς ἐπαγωγῆς, εἶνε ἄκυρος· ἐάν τις ἐνόμιζε λ. χ. ὅτι ἡ κληρονομία ἐπάγεται ἐκ διαθήκης, ἐν ᾧ ἐπάγεται ἐξ ἀδιαθέτου καὶ ἀποδεχθῇ αὐτήν, δὲν γίνεται κληρονόμος. Ἐνταῦθα ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τῆς κληρονομίας ἐγένετο ἄνευ

πλάνης περί τὴν ἐπαγωγὴν, ἐπιφέρει τὰ ἔννομα ἀποτελέσματα· ἐὰν ὁμοῦ ἐπεχειρήθῃ αὕτη ἐκ πλάνης περί τὴν ἐπαγωγὴν, δὲν ἐπέρχονται τὰ ἔννομα ἀποτελέσματα, ὁ δὲ ἀποδεχθεὶς δὲν ὑπαισέρχεται εἰς τὴν κληρονομίαν. Ἡ ἐάν τις δανείσῃ εἰς ὑπεξούσιον καὶ κατόπιν ἐγείρῃ ἀγωγὴν κατ' αὐτοῦ, ὁ ὑπεξούσιος δύναται νὰ προτείνῃ τὴν *exceptio S. C. Macedoniani* καὶ ἀπαλλαγῇ τῆς ὑποχρεώσεως νὰ καταβάλῃ τὰ ὀφειλόμενα. Οὐχ ἤττον τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἀποκλείεται, ἐὰν ὁ δανειστής διετέλῃ ἐν πλάνῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐδάνεισεν, ἐὰν δὲν ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ δανειζόμενος ἦν ὑπεξούσιος. Ἐπίσης ἐὰν γυνὴ τις ἐγγυηθῇ, δύναται νὰ προτείνῃ τὴν *exceptio S. T. Velleiani*, τὴν ἔνστασιν τοῦ Βελλεϊανείου δόγματος, πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς πληρωμῆς τοῦ χρέους. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τοῦτο δύναται ν' ἀποκλεισθῇ, ἐν ἡ περιπτώσει ὁ δανειστής διετέλῃ ἐν πλάνῃ, δὲν ἐγίνωσκεν ὅτι συναλλάττεται μετὰ γυναικός.

II. Ὑπάρχουσι περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ πλάνη ἐνεργεῖ θετικῶς, ἀποτελεῖ ὁλῆ. στοιχεῖον παραγωγικὸν πρὸς παραγωγὴν τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος· ὁ νόμος λέγει ὅτι ὅπως παραχθῇ τὸ δεῖναι ἐννομον ἀποτέλεσμα, ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχῃ τὸ α, τὸ β καὶ ἡ πλάνη. Οὕτω λ.χ. ὅπως ἀποκτήσῃ τις τὴν κυριότητα πράγματος ἄλλοτρίου διὰ τῆς χρησικτησίας, πρέπει ν' ἀποκτήσῃ τὴν κατοχὴν τοῦ πράγματος τούτου καλῇ τῇ πίστει καὶ νομίμῳ τίτλῳ καὶ ἐπὶ ὠρισμένον διάστημα χρόνου. Ἐν τῷ ὅρῳ καλῇ πίστις ἐμπεριέχεται ἡ πλάνη, ὅτι τὸ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κατέχει δὲν ἀνήκει εἰς ἕτερον πρόσωπον· ἐάν τις γινώσκῃ ὅτι τὸ πρᾶγμα τοῦ ὁποίου τὴν νομὴν ἀπέκτησε, δὲν ἀνήκει εἰς τὸν προκτήτορα αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τρίτον πρόσωπον, δὲν ἀποκτᾷ τὴν κυριότητα διὰ τῆς χρησικτησίας. Ὡστε ἐνταῦθα ἡ πλάνη εἶνε στοιχεῖον παραγωγικὸν τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος τῆς χρησικτησίας. Ἐπίσης ὁ καλῆς πίστεως νομέυς ἀποκτᾷ τὴν κυριότητα τῶν καρπῶν τοῦ νεμομένου κτήματος· ἐάν τις ἔχῃ ἐν τῇ νομῇ αὐτοῦ πρᾶγμα τι καλῇ τῇ πίστει, γίνεται κύριος τῶν καρπῶν τοῦ πράγματος καὶ ἐν ἡ περιπτώσει τὸ κτῆμα τοῦτο ἀνήκει εἰς τρίτον πρόσωπον. Καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ πλάνη (περιεχομένη ἐν τῇ καλῇ πίστει). Ἐπίσης ὅπως ἡ Πουβλικιανὴ ἀγωγή ἐνεργήσῃ, πρέπει ὁ ἐνάγων νὰ διατελῇ ἐν πλάνῃ.

Τὰς περιπτώσεις ταύτας δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν εἰς μίαν πάντα περιλαμβάνουσαν ἀρχήν, ἀλλ' ἀπλῶς λέγομεν ὅτι ἡ πλάνη ἐνεργεῖ ὅτε μὲν ἀποθετικῶς, ὅτε δὲ θετικῶς. Τὰς περιπτώσεις οὖν καθ' ἃς αὕτη ἐνεργεῖ θετικῶς καὶ τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἐνεργεῖ ἀποθετικῶς θέλομεν ἐξετάσει εἰς τὸ καθέκαστον.

Οὐχ ἥττον ἐνταῦθα δεόν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἰς τὰς περιπτώσεις, εἰς ἃς ἡ πλάνη αὕτη καθ' ἑαυτὴν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, ἡ πλάνη αὕτη πρέπει νὰ εἴνε συγγνωστή. Ἐὰν ἡ πλάνη εἶναι ἀσύγγνωστος, ἐπέρχεται τὸ ἔννομον ἀποτελεσμα· τότε ἡ πλάνη δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖον παραγωγικὸν τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος ἢ δὲν ἀποκλείει τὸν ἐννομον ἀποτελεσμα. Ἐν ᾧ τούναντίον εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ ὁποίας δὲν ἔχει τις ἀνάγκη νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν πλάνην ὅπως ἰσχυρισθῇ τι ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον, τότε δὲν ἔστιν ἀνάγκη ἡ πλάνη νὰ εἴνε συγγνωστή. Οὕτως ἐὰν ὑπάρχῃ ἀσυμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως, τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον, ἐπεὶ δὲ ἄκυρον καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ συμφωνία αὕτη προήλθεν ἐξ ἀσυνγνώστου πλάνης· ἐὰν τις θελήσῃ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀκυρότητα τοῦ συμβολαίου δὲν ἀπαιτεῖται ἡ πλάνη νὰ εἴνε συγγνωστή, ἀρκεῖ ὅτι ὑπάρχει ἀσυμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως. Ἐπίσης ἐὰν ἀπατηθῇ ὑπὸ τινος διὰ δόλου, δὲν εἶναι ἀνάγκη ἡ πλάνη νὰ ᾖ συγγνωστή ὅπως τὸ συμβόλαιον ᾖ διαρρηκτόν, διότι ὁ ἀπατηθεὶς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δόλου τοῦ ἐναντίου. Ὡστε μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ ὁποίας πρέπει τις νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν πλάνην, εἶνε ἀνάγκη νὰ εἴνε συγγνωστή.

Ἀσύγγνωστος εἶνε ἡ πλάνη περὶ τὸ δίκαιον, περὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ περιεχόμενου ἐν γένει τοῦ δικαίου. Συγγνωστή εἶνε πᾶσα πλάνη ἐκτὸς τῆς πλάνης περὶ τὸ δίκαιον, ἥτοι ἡ πλάνη ἡ στρεφομένη πρὸς τὰ γεγονότα. Οὐχ ἥττον ὑπάρχουσι περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ πλάνη περὶ τὸ δίκαιον εἶνε συγγνωστή καὶ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ πλάνη πρὸς τὰ γεγονότα εἶνε ἀσύγγνωστος. Οὕτω ἡ πλάνη περὶ τὰ γεγονότα ἀσύγγνωστος ἐὰν ὁ πλανηθεὶς δὲν ᾔθελε πλανηθῆναι, ἐὰν κατέβαλε ἐπιμέλειαν κοινοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τῶν ἰδίων τοῦ πράξεων. Εἶνε δὲ συγγνωστή ἡ πλάνη περὶ τὸ δίκαιον, ἐὰν δὲ εἰκνύηται ὅτι ὑπῆρχεν ἑλλειψὶς νομομαθῶν. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ πλάνη

περὶ τὸ δίκαιον θεωρεῖται κατὰ κανόνα ὡς ἀσύγγνωστος ἐπὶ τῇ προϋποθέσει ὅτι τὸ δίκαιον εἶνε ἀναμφισβήτητον καὶ βέβαιον, ἐν ᾗ περιπτώσει ὅμως κανὼν τις τοῦ δικαίου εἶνε ἀβέβαιος καὶ ἀμφισβητεῖται ἢ πλάνη περὶ αὐτὸν εἶνε συγγνωστή. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχουσι πρόσφατα λ. χ. αἱ γυναῖκες, οἱ στρατιῶται, οἱ ἀγροῖκοι (rustices), οἱ ἀνέλικοι, εἰς ᾧ ἡ περὶ τὸ δίκαιον βλάβη εἶνε συγγνωστή.

β'. Φόβος.

Ἄλλος λόγος, ἕνεκα τοῦ ὁποίου δύναται νὰ παραχθῇ ἡ βούλησις, εἶνε ὁ φόβος. Ποίαν ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ὁ φόβος ἐπὶ τῆς ἐκδήλωσεως τῆς βουλήσεως ;

Κατὰ κανόνα, ὅπως ἡ πλάνη αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν οὐδεμίαν ἐπιρροὴν ἔχει, οὕτω καὶ ὁ φόβος περὶ τὰ αἷτια τὰ παραγαγόντα τὴν βούλησιν αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν οὐδεμίαν ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ. Μάλιστα ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν τὰ συμβόλαια μεταξὺ ζώντων ἀπὸ τῶν συμβολαίων αἰτία θανάτου. Τὸ συμβόλαιον εἶνε ἔγκυρον, διότι ὑπάρχουσιν ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ συμβολαίου, βούλησις, δήλωσις καὶ συμφωνία μεταξὺ αὐτῶν· ἡ βούλησις μόνον δὲν ἤθελε παραχθῇ, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ὁ φόβος, ἀλλὰ τοῦτο εἶνε αἷτιον παραγωγικόν.

Οὐχ ἥττον ὑπάρχουσι περιπτώσεις καθ' ἃς καὶ ὁ φόβος λαμβάνεται νομικῶς ὑπ' ὄψιν, ἐξασκῶν ἐπιρροὴν τινα. Τοῦτο δὲ χωρεῖ ἐὰν ὁ φόβος προεκληθῇ παρὰ νόμῳ ὑπὸ τῶν ἀπειλῶν τρίτου προσώπου. Λέγω εἰς τὸν Α ἢ μοὶ δίδεις 1000 δρ. ἢ σὲ φονεύω· ὁ Α φροβούμενος μοὶ δίδει 1000 δραχμάς· τὸ συμβόλαιον καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν εἶνε ἄκυρον, διότι ὑπάρχουσιν ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ συμβολαίου (ὁ θελήσας, καίπερ θελήσας ἐκ φόβου, οὐχ ἥττον ἠθέλησεν· ἐὰν εἶπω : ἢ μοὶ δίδεις τὸ ὥρολόγιόν σου ἢ σὲ φονεύω· μεταβιδάσσεται ἡ κυριότης τοῦ ὥρολογίου καὶ ναὶ μὲν ἡ βούλησις τοῦ ἀπειληθέντος δὲν ἦτο ἀπειρίριστος οὐχ ἥττον ἠθέλε νὰ μεταβιδάσῃ τὴν κυριότητα). Οὐχ ἥττον τὸ συμβόλαιον καίπερ ἔγκυρον εἶνε διαρρηκτόν, τὰ δὲ ἐνδίκῃ μέσῃ, ἅτινα ἔχει ὁ ἀπειληθεὶς, εἰσὶν ἡ ἀγωγή τοῦ φόβου, ἡ ἐνστάσις τοῦ φόβου, καὶ ἡ εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις.

Πρῶτον ὁ ἀπειληθεὶς ἔχει τὴν ἀγωγὴν τοῦ φόβου (actio quod

metus causa), αξιώσιν κατὰ τοῦ ἐμποιήσαντος τὸν φόβον, διὰ τῆς ὁπείας δύναται νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ ὅπως οὗτος ἐπαναφέρῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν. Ἐὰν ὁ Α μὲ ἀφαιρέσῃ τὸ ὠρολόγιόν μου διὰ τῆς βίας, ἢ μὲ ἀναγκάσῃ νὰ παραδώσω εἰς αὐτὸν τὸ ὠρολόγιόν μου, τότε δύναμαι νὰ ζητήσω παρ' αὐτοῦ τὴν ἐπιστροφήν τοῦ πράγματος, δύναμαι νὰ προσβάλω τὸ συμβόλαιον τοῦτο καὶ νὰ τὸ ἀναιρέσω.

Ἐκτὸς τούτου ὁ ἀπειληθεὶς ἔχει καὶ τὴν ἐνστάσιν τοῦ φόβου (exceptio quod metus causa), ἐὰν δηλ. ὁ ἀπειλήσας ἢ ἐμποιήσας τὸν φόβον ἐγείρῃ ἀγωγὴν κατ' αὐτοῦ, δύναται νὰ ἀποκρούσῃ ταύτην διὰ τῆς ἐνστάσεως τοῦ φόβου. Ἐὰν λοιπὸν συνεπείᾳ ἀπειλῶν ὑποσχεθῶ εἰς τὸν Α 1000 δρ. τὸ συμβόλαιον εἶνε ἐγκυρον· ἐγκύρου δὲ ὄντος τοῦ συμβολαίου εἶμαι ὀφειλέτης, ὁ Α δὲ γίνεται δανειστής· ἐὰν ὅμως οὗτος ἐγείρῃ κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴν, δύναμαι ν' ἀποκρούσω αὐτὸν διὰ τῆς exceptio quod metus causa, δύναμαι νὰ εἶπω : καὶ μὲν εἶμαι ὀφειλέτης σου καὶ σὺ εἶσαι δανειστής μου, ἔγινες ὅμως δανειστὴς μου δι' ἀπειλῶν, ἐνεκα τούτου ἐξαίτουμαι ν' ἀπερριφθῇ ἡ ἀγωγὴ σου.

Ἐπὶ τέλους ὁ ἀπειληθεὶς ἔχει τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν (restitutio in integrum), δύναται δηλ. ν' ἀποταθῇ πρὸς τὸν δικαστὴν καὶ ζητήσῃ ὅπως οὗτος ἄρῃ τὰς ζημίας, ἀναιρέσῃ τὸ νομικὸν γεγονός· τὸ ἐπενεγκὸν τὴν ζημίαν καὶ ἐπαναφέρῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν.

Ἡ εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις διαφέρει τῆς actio quod metus causa α' .) νομικῶς β) πρακτικῶς.

Α'. Νομικῶς : διότι ἡ actio quod metus causa εἶναι ἀγωγὴ ἀπευθυνομένη κατὰ τοῦ ἀπειλήσαντος ὅπως οὗτος τῇ βουλήσει αὐτοῦ ἐπαναφέρῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν, ἐν ᾧ ἡ in integrum restitutio εἶνε ἐνδίκον μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπευθύνεται τις παρ' αὐτοῦ ὅπως ἀναιρέσῃ τὸ νομικὸν γεγονός· τὸ ἐπενεγκὸν τὴν ζημίαν δηλ. τὸ συμβόλαιον καὶ ἐπαναφέρῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν. Ἐὰν εἰς ἀπειλῶν παρέδωκα τὸ ὠρολόγιόν μου εἰς τὸν Α, ὁ δικαστὴς θεωρεῖ τὴν παράδοσιν ὡς μὴ γενομένην, ἐπομένως τὴν κυριότητα μὴ μεταβιβάσθεισαν· ἄρα ἐγὼ δύναμαι μετὰ τὴν in integrum restitutio νὰ διεκδικήσω τὸ πρᾶγμα.

Β'. Πρακτικῶς ἐπίσης διαφέρει ἡ *actio quod metus causa* τῆς *in integrum restitutio*, ἢ μᾶλλον δύναται νὰ διαφέρῃ, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ τριαύτη διαφορὰ δὲν ὑφίσταται· οὕτω λ. χ. ἐὰν ὁ ἀπειλήσας περιέλθῃ εἰς κατάστασιν πτωχεύσεως καὶ ὁ ἀπειληθεὶς ἐγείρῃ κατ' αὐτοῦ τὴν *actio quod metus causa*, πρέπει νὰ καταταχθῇ μετὰ τῶν λοιπῶν δανειστῶν· ὅπως οἱ λοιποὶ δανεισταὶ δικαιουνται νὰ ζητήσωσι τι παρὰ τοῦ ἐμπολήσαντος τὸν φόβον ἕνεκα ἄλλων λόγων, οὕτω καὶ ὁ ἀπειληθεὶς δύναται νὰ ζητήσῃ τῶν ἐπιστροφῇ τοῦ πράγματος, ἔχει προσωπικὸν δικαίωμα, κατατάσσεται λοιπὸν μετὰ τῆς ομάδος τῶν λοιπῶν δανειστῶν. Ἐὰν ὅμως ἐγείρῃ τὴν *in integrum restitutio*, τότε δι' αὐτῆς ὁ δικαστὴς ἀναιρεῖ τὸ νομικὸν γεγονός τοῦ ἐπενεγκόντος τὴν ζημίαν εἰς τὸν ἀπειληθέντα, ἐπομένως τὰ πράγματα ἐπανέρχονται εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν, ἄρα ἐν τῇ περιουσίᾳ τοῦ ἀπειλήσαντος εὐρίσκεται πρᾶγμα ἀλλότριον, ἐπομένως ὁ ἀπειληθεὶς δύναται νὰ διεκδικήσῃ αὐτό. Ἐὰν καθ' ὑπόθεσιν ὁ Α εὐρίσκηται εἰς κατάστασιν πτωχεύσεως καὶ εὐρίσκηται εἰς τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ἐν πρᾶγμα ἰδικόν μου, δύναμαι νὰ τὸ διεκδικήσω· τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐὰν τὸ πρᾶγμα τοῦτο μοὶ ἀφῆρέθῃ συνεπείᾳ ἀπειλῶν καὶ ἐγείρω τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν. Διότι ἐὰν ἐγείρω τὴν *in integrum restitutio* ἢ μεταβίβασις τῆς κυριότητος θεωρεῖται ὡς μὴ γενομένη, ἐπομένως δύναμαι νὰ διεκδικήσω τὸ πρᾶγμα, δὲν κατατάσσομαι μετὰ τῶν λοιπῶν δανειστῶν.

Τὰ ἀνωτέρω ἐνδικοὰ μέσα ἐγείρονται οὐ μόνον κατὰ τοῦ ἐμπολήσαντος τὸν φόβον, ἀλλὰ καὶ κατὰ παντὸς τρίτου κατέχοντος τὸ πρᾶγμα. Ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω τὰ προσωπικὰ δικαίωματα εἶνε σχετικὰ, δηλ. δύνανται νὰ ἐνασκηθῶσι καθ' ὀρισμένου μόνοι προσώπου, οὐχὶ κατὰ παντός· οὐχ ἦττον ὑπάρχουσι καὶ ἀγωγαί, ἐπομένως προσωπικὰ δικαίωματα, ἅτινα δύνανται νὰ ἐνασκηθῶσι μέχρι τινὸς βαθμοῦ ὄντα ἀπόλυτα. Τοιαύτη ἀγωγή προσωπικὴ δυναμένη νὰ ἐνασκηθῇ κατὰ παντός διακατέχοντος τὸ πρᾶγμα, εἶνε ἡ ἀγωγή τοῦ φόβου, ἢ ὀνομαζομένη *actio in rem scripta*. Τοῦναντίον χωρεῖ ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς τοῦ δόλου, στρεφομένη μόνη κατὰ τοῦ ἀπατεῶνος.

Οὐχ ἦττον ὅπως ἡ ἀγωγή τοῦ φόβου ἐνασκηθῇ κατὰ τρίτου προσώπου ἀπαιτεῖται: 1) τὸ ἀπειλούμενον κακὸν νὰ εἶναι σπουδαῖον, ν'

ἀφορᾷ δηλ. τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν, τὴν ἀγνείαν ἢ τὴν περιουσίαν· ἐὰν τὸ ἀπειλούμενον κακὸν εἶναι μηδαμινόν, δὲν ἐγείρεται ἡ actio quod metus causa ἐκτὸς τούτου 2) ὁ φόβος πρέπει νὰ εἶνε βάσιμος καὶ δεδικαιοποιημένος, νὰ μὴ εἶναι μάταιος· ἐὰν εἴπω εἰς τὸν Α ἡ μοὶ δίδεις 1000 δραχμὰς ἢ σὲ φονεύω διὰ τοῦ χαρτίου τούτου, τὸ ἀπειλούμενον κακὸν εἶναι σπουδαῖον, ἀλλ' ὁ φόβος (ἐὰν ὁ Α φοβηθεῖς δώσῃ τὰς 1000 δραχ.) δὲν εἶνε δεδικαιοποιημένος. Ἐὰν τὸ ἀπειλούμενον κακὸν δὲν εἶνε σπουδαῖον, ἐὰν ἐπίσης ὁ φόβος δὲν εἶνε βάσιμος, δὲν εἶνε δεδικαιοποιημένος, τότε ἡ actio quod metus causa δὲν ἐγείρεται.

Οὐχ ἥττον ἐνταῦθα ἐρωτᾶται ἂν ὁ ἀπειληθεὶς οὕτω πως δὲν ἔχει οὐδὲν ἐνδίκον μέσον ὅπως προστατευθῇ; Δὲν ἔχει τὴν actio quod metus causa, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ἐγείρῃ ἄλλην ἀγωγὴν: Συνήθως οἱ συγγραφεῖς σιωπῶσι περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Οὐχ ἥττον δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ ἀπειληθεὶς προστατεύεται, διότι ἐν πάσῃ περιπτώσει οὗτος ἔχει τὴν actio doli· διότι καὶ ἂν ἀπειλήσω τι μηδαμινόν εἰς τὸ Α, πράττω τι ἀπηγορευμένον (ἀδικῶ), διατελῶ ἐν δόλῳ, καθόσον δόλος καλεῖται τὸ γνῶσις καὶ ἐκουσίως ἀδικεῖν. Ἐκτὸς ὅμως τῆς actio doli ὁ οὕτω ἀπειληθεὶς ἔχει ἔχῃ πάντοτε τὴν condictioem sine causa, καθόσον γενικῶς ἐὰν τις κατέστη πλουσιώτερος ἐξ ἀλλοτρίας περιουσίας ἄνευ δεδικαιοποιημένης αἰτίας ἐνέχεται διότι κατέστη πλουσιώτερος.

4. Τύπος δηλώσεως.

Ὡς εἵπομεν, πρὸς ὑπαρξιν ἐγκύρου συμβολαίου ἀπαιτεῖται πρῶτον ὁ ἐπιχειρῶν τὸ συμβόλαιον νὰ ἔχῃ τὴν ἱκανότητά πρὸς τὸ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις, δεύτερον ἡ δήλωσις νὰ συνάδῃ πρὸς τὴν βούλησιν. Ἐκτὸς τούτου τρίτον ἡ δήλωσις πρέπει νὰ περιβληθῇ τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου διαγεγραμμένον τύπον. Ἐὰν ἡ δήλωσις ἡ ἀποτελοῦσα τὸ ἐξωτερικὸν στοιχεῖον τοῦ συμβολαίου δὲν περιβληθῇ τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου διαγεγραμμένον τύπον, τὸ συμβόλαιον εἶνε ἄκυρον. Ἐὰν ὁ Α συντάξῃ τὴν διαθήκην του ἐνώπιον μόνου τοῦ συμβολαιογράφου, ἡ διαθήκη εἶναι ἄκυρος, διότι δὲν περιεβλήθη τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου διαγεγραμμέ-

νον τύπον. Ἐπίσης, κατὰ τὸ Ρ. Δ, ἐάν τις ἤθελε νὰ μεταβιβάσῃ τὴν κυριότητα κινητοῦ πράγματος ἄνευ τοῦ τύπου τῆς παραδόσεως, ἡ κυριότης δὲν μετεβιβάζετο, ὡς παρ' ἡμῖν προκαιμένου περὶ μεταβιβάσεως ἀκινήτων ἄνευ συμβολαιογραφικοῦ ἐγγράφου καὶ μεταγραφῆς.

Κατὰ κανόνα παρὰ Ῥωμαίοις ἡ δῆλωσις τῆς βουλήσεως ἔπρεπε νὰ περιβληθῇ ὠρισμένον τύπον· ἰδίως ἐπὶ συμβάσεων ἡ σύμβασις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν ἦτο κατὰ κανόνα ὑποχρεωτική, ἐὰν δὲν περιεβόλετο τὸν τύπον τῆς ἐπερωτήσεως. Παρ' ἡμῖν ἡ δῆλωσις τῆς βουλήσεως δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ περιβληθῇ ὠρισμένον τύπον, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε γενομένη εἶνε ὑποχρεωτική. Ὑπάρχουσι μόνον ἐξαιρετικαὶ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖται ὠρισμένος τύπος, ὁ τύπος δὲ οὗτος δύναται νὰ εἶνε καταχωρίσις εἰς τὰ πρακτικὰ τοῦ δικαστηρίου ἢ παρουσία μαρτύρων κτλ.

Οὐχ ἦττον ἀνεξαρτήτως τῶν ἐξαιρέσεων τούτων, τὸ συμβόλαιον δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ περιβληθῇ ὠρισμένον τύπον. Εἰς τὰς περιπτώσεις δὲ κατὰ τὰς ὁποίας δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ περιβληθῇ ὠρισμένον τύπον ἡ δῆλωσις δύναται νὰ γίνῃ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς.

Ἀμεσος δῆλωσις, εἶναι ἡ δῆλωσις ἡ γινομένη διὰ λέξεων ἢ δι' ἄλλων σημείων, ἐχόντων τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἢ καὶ αἱ λέξεις. Ἐὰν εἶπω εἰς τὸν Α δέχῃσαι τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἀντὶ τριῶν δραχμῶν καὶ οὗτος κινήσῃ τὴν κεφαλὴν, ἡ δῆλωσις αὕτη εἶνε ῥητὴ, ἄμεσος· ἐπίσης ἐὰν ἐρωτήσω τὸν Α πόσας δραχμὰς ἔχει πρᾶγμα τι, οὗτος δὲ μοι λέγει τρεῖς καὶ ἐγὼ καταθέτω τρεῖς δραχμὰς. Ἐν γένει ῥητὴ ἢ ἄμεσος δῆλωσις τῆς βουλήσεως ὑπάρχει ὅσάκις ἐπιχειρεῖται πρᾶξις τις γενομένη ἐπὶ σκοπῷ τῆς δηλώσεως αὐτῆς.

Ἐμμεσος δῆλωσις τῆς βουλήσεως ὑπάρχει, ὅσάκις αὕτη ἐξάγεται συμπερασματικῶς ἐξ ἄλλης πράξεως ἐμφανισμένης συμπερασματικῶς τὴν βούλησιν, ἐὰν τις ἐπιχειρῇ τι, πράττῃ τι καὶ ἐκ τῆς πράξεώς του ταύτης ἐξάγεται συμπερασματικῶς ἡ βούλησίς του. Π.χ. ἐγκαθιστῶ τὸν Α κληρονόμον καὶ ἀποθνήσκω· ἐπάγεται εἰς αὐτὸν ἡ κληρονομία· ὅπως ὁ Α γίνῃ κληρονόμος, πρέπει νὰ δηλώσῃ τὴν βούλησίν του ὅτι ἀποδέχεται τὴν κληρονομίαν· ἡ δῆλωσις αὕτη τῆς βουλήσεώς του δύναται νὰ εἶνε ῥητὴ ἢ σιωπηρά, ἢ ἐμμεσος, δύναται νὰ εἴπῃ : θέλω νὰ

γίνω κληρονόμος, δύναται ὅμως καὶ νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν κληρονομίαν, νὰ εἰσπράξῃ τι ὀφειλόμενον εἰς τὸν ἀποθανόντα, ὅτε ἐκ τῆς πράξεώς του ταύτης ἐξάγεται ὅτι ὁ ἐγκαταστάς κληρονόμος ἤθελε νὰ γίνῃ κληρονόμος.

Ἐνταῦθα ὅμως ἐρωτᾶται, ἡ σιωπὴ ὁποῖαν σημασίαν ἔχει ; Ὁ σιωπῶν συναινεῖ ; Δύναται ἡ σιωπὴ νὰ θεωρηθῇ ὡς συμπερασματικὴ πράξις ; Ἐάν τις μὲ παρακαλέσῃ νὰ τῷ ὠρῶσω 1000 δραχμὰς καὶ ἐπαναλαμβάνῃ πολλάκις τοῦτο, ἐν ᾧ ἐγὼ σιωπῶ· ἐπὶ τέλους δὲ μοι λέγει· ἐάν σιωπήσῃς θεωρῶ τὴν ὠρεάν ὡς γενομένην, ἐγὼ δὲ σιωπῶ, καὶ πάλιν ἐκ τῆς σιωπῆς ταύτης τεκμαίρεται ἡ συναίνεσις ; Κατὰ κανόνα πρέπει νὰ ἀποφανθῶμεν ἀποφατικῶς, διότι δὲν δύναται τις νὰ μὲ ἀναγκάσῃ νὰ ὁμιλήσω, ἐκτός ἐάν ἐξάγῃται ἐξ ἄλλων περιστάσεων τὸ ἐναντίον. Μοι προσφέρει τις γραμμάτια λαχείου διὰ μιᾶς ἐπιστολῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ γράφει ὅτι ἐάν δὲν μοι ἐπιστραφῶσι τὰ γραμμάτια μετὰ 10 ἡμέρας, θεωρῶ αὐτὰ ὡς ἀποδοδεγμένα. Ἐνταῦθα τί πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ἐάν δὲν ἐπιστρέψω αὐτὰ ἐντὸς 10 ἡμερῶν, κατήρτισα σύμβασιν, σιωπήσας ἀπεδέχθην τὴν προσφορὰν ; Βεβαίως συμβόλαιον δὲν κατηρτίσθη, διότι ἐγὼ δὲν ὑποχρεοῦμαι νὰ γράψω εἰς αὐτόν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐφημερίδας, ἃς πέμπουν οἱ ἐκδόται λέγοντες ὅτι ἐάν κρατήσω τοὺς δύο πρώτους ἀριθμούς, θεωροῦμαι συνδρομητής· διότι οὐδεὶς δύναται νὰ μὲ ὑποχρεώσῃ ν' ἀποστείλῃ τὰς ἐφημερίδας, νὰ ἐπιχειρήσω τι τὸ ὁποῖον δὲν θέλω. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ βιβλία τὰ ὁποῖα στέλλουσιν οἱ βιβλιοπῶλαι. Ἀλλῶς ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἐάν ἐξ ἄλλων περιστατικῶν συνάγῃται τὸ ἐναντίον τοῦτο δὲ συμβαίνει εἰς ἃς περιπτώσεις κατ' ἀνάγκην ἡ σιωπὴ τοῦ ὀφείλοντος νὰ ὁμιλήσῃ ἐκλαμβάνεται ὡς συναίνεσις. Ἐάν καθ' ὑπόθεσιν τις συνειθίζῃ ὅταν λαμβάνῃ βιβλία παρ' ὠρισμένου βιβλιοπώλου νὰ κρατῇ ἐκεῖνα ἅτινα θέλει καὶ νὰ ἐπιστρέφῃ τὰ λοιπὰ, τότε βεβαίως θεωρεῖται ἀποδεχθεὶς ὅσα δὲν ἐπέστρεψεν. Κατὰ κανόνα ὅμως ὁ σιωπῶν δὲν συναινεῖ :

5. Δήλωσις τῆς βουλήσεως δι' ἄλλου.

Ὡς εἴπομεν, ἐν τῶν ἀπαραιτήτων στοιχείων παντὸς συμβολαίου εἶνε ἡ ἀήλωσις τῆς βουλήσεως. Ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ δηλώσῃ τις τὴν

βούλησίν του καὶ δι' ἑτέρου προσώπου; Κατὰ τὸ Ρ. Δ. καὶ κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον, ἐπιτρέπεται νὰ δηλώσῃ τις τὴν βούλησίν του καὶ δι' ἑτέρου προσώπου, ὅπερ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καλεῖται ἄγγελος (nuntius). Ὁ ἄγγελος, τὸ πρόσωπον, δηλ. διὰ τοῦ ὁποίου μεταβιβάζει τις τὴν βούλησίν του, οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ὄργανον ἄλλοτριας βουλήσεως, ἐξομοιοῦται δὲ κατὰ τὰς πηγὰς πρὸς ζῶσαν ἐπιστολήν. Ἐκ τούτου ἐπεται ὅτι ὁ ἄγγελος δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃ ἱκανότητα πρὸς ἐπιχειρήσιν νομικῶν πράξεων, οὔτε ἀπαιτεῖται νὰ γνωρίζῃ ὅτι συμβάλλει εἰς τὸν καταρτισμὸν συμβολαίου.

Τί ἰσχύει ὅμως, ἐν τῇ περιπτώσει ὁ ἄγγελος μεταβιβάσῃ ἐσφαλμένως τὴν ἄλλοτριαν βούλησιν; Τὸ συμβόλαιον εἶναι ἔγκυρον ἢ ἄκυρον; Τηλεγραφῶ π. χ. εἰς τὸν Α νὰ μοὶ ἀγοράσῃ μετοχὰς τοῦ σιδηροδρόμου, ὁ δὲ τηλεγραφητὴς ἀντὶ «ἀγοράσατε» λέγει «πωλήσατε». Τὸ συμβόλαιον εἶναι ἔγκυρον; Βεβαίως ὄχι, διότι δὲν ὑπάρχει συμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως. Ἀλλ' ἂν ὁ πρὸς ὃν ἐγένετο ἐσφαλμένως ἡ δήλωσις τῆς βουλήσεως ὑπέστη ζημίαν, ἐὰν π.χ. ὁ ἐντολοδόχος ἐπώλησε τὰς μετοχὰς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπῆλθε βλάβη εἰς τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, ἐνέχεται τὸ μεσάζον πρόσωπον, ὁ τηλεγραφητὴς; Ἐὰν διετέλῃ ἐν δόλῳ, βεβαίως ἐνέχεται. Ἐὰν ὅμως δὲν διετέλῃ ἐν δόλῳ, δὲν ἐνέχεται ἀπέναντι τοῦ πρὸς ὃν ἐγένετο ἡ δήλωσις τῆς βουλήσεως. Ἐνέχεται ὅμως ὁ ἐντολεὺς ὁ δηλώσας τὴν βούλησίν του διὰ τοῦ μεσάζοντος προσώπου, ὑποχρεῖται δηλ. ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὸν τὸ ἀρνητικὸν τῆς συμβάσεως διαφέρουν, δηλ. νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν ἐντολοδόχον πᾶν ὅ,τι οὗτος ἤθελεν ἔχῃ, ἐὰν δὲν ἐπλανᾶτο περὶ τὴν κατάρτισιν τῆς συμβάσεως, ἐὰν δὲν ἐπέθετο ὅτι ἡ σύμβασις κατηρτίσθη.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς δι' ἄγγελου τῆς βουλήσεως δηλώσεως, ἐπιτρέπεται ἀντὶ νὰ δηλώσω τὴν βούλησίν μου, νὰ δηλώσῃ ἕτερον πρόσωπον τὴν ἰδικήν του ἀντ' ἐμοῦ, ὥστε ἡ δήλωσίς του νὰ θεωρῆται ὡς ἐμή; Ἐπιτρέπεται δηλ. ἄμεσος ἀντιπροσωπεία ἢ οὐ; Κατὰ τὸ Ρ. Δ., δὲν ἐπετρέπετο ἄμεσος ἀντιπροσωπεία, ἦτοι δὲν ἐπετρέπετο νὰ θεωρηθῇ ἡ βούλησις ἐνὸς προσώπου ὡς βούλησις ἄλλου, καὶ ἂν τις ἐπεχειρῇ συμβόλαιον ἀντ' ἄλλου προσώπου, τοῦτο ἦτο ἄκυρον διὰ τὸν ἐπιχειρήσαντα, διότι οὗτος δὲν ἤθελε νὰ ἀποκτήσῃ τι ὡς ἐπίσης ἦτο ἄκυρον καὶ διὰ τὸν ὑπὲρ οὗ ἐπεχειρήθη. Ἐπομένως ἂν τις ἤθελε νὰ συναλλάγῃ

μετά τινος δι' ἄλλου, ἔπρεπεν οὗτος νὰ συνάψῃ τὸ συμβόλαιον ἐν ἰδίῳ ὀνόματι, τὰ δικαιώματα δὲ ἅτινα ἀπέκτα ἐνταῦθεν, ὑπεχρεοῦτο νὰ τὰ ἐκχωρήσῃ εἰς τὸν ὑπὲρ οὗ ἀπέκτισε. Τὰ συναλλαχθέντα πρόσωπα ἦσαν ὁ δικαιοῦχος καὶ ὁ ὀφειλέτης, τὸ δὲ ὑπὲρ οὗ ἐπεχειρήθη τὸ συμβόλαιον πρόσωπον δὲν ἦτο οὔτε πιστωτής, οὔτε ὀφειλέτης· καὶ ἡδύνατό μὲν νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν κατὰ τοῦ προσώπου, μεθ' οὗ ὁ ἐντολοδόχος τοῦ συνηλλάγῃ, ἀλλὰ μόνον μετὰ τὴν ἐκχώρησιν τῆς ἀγωγῆς εἰς αὐτὸν παρὰ τοῦ ἐντολοδόχου. Ἀλλὰ καὶ τὸ συναλλαχθὲν μετὰ τοῦ ἐντολοδόχου πρόσωπον δὲν ἡδύνατο νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ἐντολέως.

Βραδύτερον ὅμως μετεβλήθησαν ταῦτα καὶ τοῦ δόγματος τούτου τοῦ Ρ. Δ. ἐγεννήθησαν καὶ ἐξαιρέσεις· οὕτω:

- 1) Ἡ ἀπόκτησις νομῆς καὶ τὰ τῆς νομῆς ἀποτελέσματα ἡδύνατο νὰ γίνωσι καὶ δι' ἀντιπροσώπου, ὡς καὶ ἡ ἀπόκτησις τῆς κυριότητος.
- 2) Ἡ ἀπόκτησις ὑποθήκης ἐγίνετο καὶ δι' ἀντιπροσώπου.
- 3) Ἡ ἀπόκτησις κληρονομίας ἡδύνατο ἐπίσης νὰ γίνῃ δι' ἀντιπροσώπου, διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἔλεγον ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ νομῆς, ἐν ᾧ ἀληθῶς πρόκειται περὶ κτήσεως δικαιώματος.

Ἐκτὸς τῶν τριῶν τούτων ἐξαιρέσεων, ἡ ἀνωτέρω ἀναφερομένη ἀρχὴ ἴσχυε καὶ κατὰ τὸ Ἰουστινιάνειον δίκαιον. Οὐχ ἤττον μετὰ τῶν ἐξαιρέσεων τούτων ὑπῆρχε καὶ ἕτερον ἀπλοῦν μέσον, δι' οὗ ἡδύνατό τις νὰ ἀποκτήσῃ δι' ἑτέρου προσώπου· τὸ μέσον τοῦτο ἦτο ἡ σχέσις τῆς ἐξουσίας μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ, κυρίου καὶ δούλου, διότι πᾶν ὅ,τι οἱ ὑπεξούσιοι ἢ οἱ δοῦλοι ἀπέκτων περιήρχετο αὐτοδικαίως εἰς τὸν πατέρα ἢ τὸν κύριον. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ συγχύσωμεν τὰς περιπτώσεις ταύτας πρὸς τὴν ἄμεσον ἀντιπροσωπείαν, διότι ὁ ἐξουσιαστής διὰ πράξεων τῶν ὑπεξουσίων ἀπέκτα αὐτοδικαίως, ἀνεξαρτήτως καὶ αὐτῆς τῆς βουλήσεώς του. Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ συγχύσωμεν τὴν ἄμεσον ἀντιπροσωπείαν πρὸς τὴν παραγωγὴν ὑποχρεώσεων τοῦ ἐξουσιαστοῦ ἔνεκα συμβολαίων τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ διατελούντων, διότι καὶ ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ πράξεων, αἵτινες κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ ἐπιχειροῦντος δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πράξεις ἑτέρου προσώπου ἀντὶ τοῦ πράττοντος, ἀλλὰ περὶ ἰδίων πράξεων, μεθ' ὧν τὸ δίκαιον συνδέει ἔννομα ἀποτελέσματα.

Τὴν ἄλλειψιν λοιπὸν ἀμέσου ἀντιπροσωπείας ἐθεράπευον οἱ Ῥωμαῖοι τὸ μὲν διὰ τῆς διὰ τῶν ὑπεξουσιῶν καὶ δούλων ἀποκτήσεως, τὸ δὲ διὰ τῆς ἐμμέσου λεγομένης **ἀντιπροσωπείας**, ἥτοι ὅταν τις ἀπέκτα ἐπὶ ἰδίῳ ὀνόματι, κατόπιν δὲ μετεβίβαζε τὸ ἀποκτηθὲν εἰς τὸν ἐντολέα του.

Ἡ ἀρχὴ ὅμως αὕτη τοῦ Ρ. Δ. κατηργήθη παρ' ἡμῖν διὰ τοῦ δικαίου τῶν ἐθίμων, ἐπομένως κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον ἐπιτρέπεται ἢ ἄμεσος ἀντιπροσωπεία, ἐπιτρέπεται δηλ. ἀντὶ νὰ δηλώσῃ τις τὴν βούλησίν του νὰ δηλώσῃ ἕτερος τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν ἀντὶ τοῦ πρώτου· ἀντὶ νὰ δηλώσω ἐγὼ τὴν βούλησίν μου ὅτι θέλω ν' ἀγοράσω πρᾶγμα τι, ἐπιτρέπεται νὰ δηλώσῃ ὁ Α τὴν θέλησίν του ἀντ' ἐμοῦ ὅτι θέλει νὰ ἀγοράσῃ τὸ πρᾶγμα τοῦτο.

Τὸ πρόσωπον, τὸ ὅποιον ἐκδηλοῖ τὴν βούλησίν του ἐπ' ὀνόματι ἄλλου ὀνομάζεται **ἀντιπρόσωπος**· τὸ δὲ πρόσωπον ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου ὁ ἀντιπρόσωπος ἐκδηλοῖ τὴν θέλησίν του ὀνομάζεται **ἀντιπροσωπευόμενος**. Λέγω εἰς τὸν Α νὰ ἀγοράσῃ πρᾶγμα τι· ὁ Α ὑπάγει εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἀγοράζει τὸ πρᾶγμα τοῦτο· ἢ δηλώσῃ τῆς βουλήσεως τοῦ Α εἶναι δηλώσῃ τῆς βουλήσεως ἐμοῦ, θεωρεῖται ἢ ἀγοραπωλησία ὅτι κατηρτίσθη παρ' ἐμοῦ τοῦ ἰδίου. Τούτου ἕνεκα τὰ νομικὰ ἀποτελέσματα ἐπέρχονται ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀντιπροσωπευομένου, συνεπῶς ὁ ἀντιπρόσωπος δὲν ἀποκτᾷ δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις.

Ἐκ τούτου ἔπονται τὰ ἑξῆς :

1) Ὅτι ὁ ἀντιπρόσωπος δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ συμβόλαιον ἐν ὀνόματι ἄλλου προσώπου καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸ ἰδίῳ ὀνόματι.

2) Ὅτι διὰ τῆς ἀντιπροσωπείας, ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων εἶναι ὁ ἀντιπροσωπευόμενος, ἐπομένως αὗτος εἶναι ὁ δικαιοῦχος ἢ ὁ ὀφειλέτης ὡσεὶ ἐπιχειρεῖ μόνος τὸ συμβόλαιον. Ἐπομένως δυνατόν δι' ἑτέρου προσώπου ν' ἀποκτηθῶσι δικαιώματα ἅτινα δὲν δύνανται νὰ μεταβιβασθῶσιν ὡς π.χ. αἱ δουλείαι.

3) Ὁ ἀντιπρόσωπος οὐδὲν ἀποκτᾷ, ἀλλ' ὁ ἀντιπροσωπευόμενος ὅστις ἀμέσως γίνεται δικαιοῦχος. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι δὲν ἀπαι-

τεῖται ἐκχώρησις ἐκ μέρους τοῦ ἀντιπροσώπου. Ἐπίσης ὁ ἀντιπροσωπευόμενος εἶνε ἄμεσος ὀφειλέτης.

4) Ἐπειδὴ ὁ ἀντιπρόσωπος δὲν εἶνε ὄργανον ἀλλοτριᾶς βουλήσεως ἀλλ' αὐτὸς ὁ πράττων, οὗτος μόνον λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ συνιστάται πῶς ἐξετάζεται ἂν ἔχῃ τὴν ἱκανότητα πρὸς τὸ ἐπιχειρεῖν νομικὰ πράξεις, ἂν ἡ δὴλωσις συμφωνῇ πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ κτλ. Ἐπὶ μὲν ὅταν ὁ ἀντιπρόσωπος δηλώσῃ ὅτι θέλει τὸ β πρᾶγμα, ἐν ᾧ πρᾶγματι θέλει τὸ γ, τὸ συμβόλαιον εἶνε **ἄκυρον**. Ὁμοίως ἂν ὁ ἀντιπρόσωπος ἀγοράσῃ πρᾶγμα ἔχον κεκρυμμένα ἐλαττώματα, γνωστὰ μὲν αὐτῷ, ἄγνωστα δὲ τῷ ἀντιπροσωπευμένῳ, οὗτος δὲν δύναται νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν, διότι λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν τὸ πρόσωπον τοῦ ἀντιπροσώπου.

Τοῦ κανόνος ὅμως ὅτι ἐπιτρέπεται ἄμεσος ἀντιπροσωπεύειν ὑπάρχουσι καὶ ἐξαιρέσεις, ὡς ἐπὶ οἰκογενειακῶν σχέσεων, υἱοθεσίας, κηδευσίας, γάμου. Ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων ἀπαγορεύεται ἡ ἀντιπροσωπεύειν, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν.

Ὅπως ὅμως ἐπέλθωσι τ' ἀνωτέρω ἀποτελέσματα, ἀνάγκη ὁ ἀντιπρόσωπος νὰ ἔχῃ ἐξουσίαν πρὸς τοῦτο. Ἡ ἐξουσία δὲ αὕτη τοῦ ἀντιπροσώπου δύναται νὰ στηρίζηται :

1) Εἰς τὸν νόμον, ὡς ἡ πατρικὴ ἐξουσία, ἡ ἐπιτροπεία· ὁ ἐπίτροπος ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ ἀγοράζει πρᾶγμα τι, ἡ δὲ ἀγορὰ αὕτη θεωρεῖται ὡς γενομένη παρὰ τοῦ ἐπιτροπευομένου. 2) Εἰς **δικαστικὴν ἀπόφασιν**, ὡς ἡ ἐξουσία τῶν κηδεμόνων. 3) Εἰς τὴν **θέλησιν** τοῦ ἀντιπροσωπευομένου· δύναται ὁ ἀντιπροσωπευόμενος νὰ θέλῃ ὅπως ἡ δὴλωσις τοῦ ἀντιπροσώπου θεωρηθῇ ὡς ἰδίᾳ· καὶ ἂν μὲν θέλῃσις τοῦ ἀντιπροσωπευομένου προηγήθῃ τῆς καταρτίσεως τοῦ συμβολαίου, τότε ὑπάρχει **πληρεξουσιότης**, ἂν δὲ ἐπηκολούθησῃ, τότε ὑπάρχει **ἐπικύρωσις** ἢ **ἐγκρισίς**. Λέγω εἰς τὸν Α νὰ μοι ἀγοράσῃ πρᾶγμα τι καὶ ὁ Α ἀγοράζῃ τὸ πρᾶγμα τοῦτο· ἡ ἀγορὰ θεωρεῖται ὡς γενομένη παρ' ἐμοῦ, διότι ἤθελον ἐγὼ συνεπεῖα τῆς ἐντολῆς ἣν ἐδῶκα ὅπως ἡ ἀγορὰ θεωρηθῇ ὡς γενομένη παρ' ἐμοῦ· ἡ θέλησίς μου προηγήθῃ τῆς καταρτίσεως τοῦ συμβολαίου. Ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι ὁ Α ἀγοράζῃ πρᾶγμα τι ἄνευ τῆς ἐντολῆς μου· ἡ ἀγορὰ αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γενομένη παρ' ἐμοῦ· ἐγὼ ὅμως μανθάνω τὴν

ἀγοράν καὶ ἐπικυρῶ αὐτήν, διὰ τῆς ἐπικυρώσεως ταύτης τὸ συμβόλαιον καθίσταται ἔγκυρον, ἐν τῇ περιπτώσει δὲ ταύτῃ ἡ θέλησίς μου ἐπηκολούθησεν.

Λοιπὸν, ὅπως ἡ δῆλωσις τῆς βουλήσεως τοῦ ἀντιπροσώπου θεωρηθῇ ὡς δῆλωσις τῆς βουλήσεως τοῦ ἀντιπροσωπευομένου, ἀνάγκη ὁ ἀντιπρόσωπος νὰ ἔχῃ τὴν πρὸς τοῦτο ἐξουσίαν. Ἐὰν ὅμως ὁ ἀντιπρόσωπος δὲν ἔχῃ ἐξουσίαν πρὸς τοῦτο (ὁ Α ἀγοράζει μίαν οἰκίαν ἐπ' ὀνόματί μου, χωρὶς νὰ δώσω εἰς αὐτὸν ἐντολήν, χωρὶς νὰ εἶνε ἐπίτροπός μου), ἐρωτᾶται : ἡ δῆλωσις τῆς βουλήσεως τοῦ ἀντιπροσώπου εἶνε ἄκυρος ἢ ἔγκυρος ; Βεβαίως δὲν εἶνε ἄκυρος, διότι δὲν ἀντίκειται εἰς τοὺς κανόνας τοῦ δικαίου, ἡ ἀγορὰ ὅμως ἡ γενεμένη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀγορὰ γενεμένη παρ' ἐμοῦ, διότι ἐγὼ δὲν ἤθελον νὰ ἀγοράσω· ἡ δῆλωσις λοιπὸν τῆς βουλήσεως τοῦ ἀντιπροσώπου δὲν εἶνε ἄκυρος, δὲν ἐπέρχεται ὅμως τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἡ ἀγορὰ δὲν θεωρεῖται ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παραδείγματι ὡς ἀγορὰ γενεμένη παρ' ἐμοῦ τοῦ ἀντιπροσωπευομένου, ὑπάρχει ἐν τῷ μεταξύ μετέωρος κατάστασις, εἰς ὑπάρχει καὶ ἐπὶ τῶν συμβολαίων ὑπὸ αἵρεσιν. Ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α 1000 δραχ. ἐὰν ἡ ναῦς ἔλθῃ ἐκ τῆς Ἀσίας· ἡρτημένης τῆς αἰρέσεως δὲν παράγεται τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ τὸ συμβόλαιον εἶνε μὲν ἔγκυρον, ἐν τῷ μεταξύ ὅμως ὑπάρχει μετέωρος κατάστασις. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου· ἐὰν τις ἐπ' ὀνόματι ἄλλου δηλώσῃ τὴν βούλησίν του, τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα ἡρτηται· ἐὰν ὅμως αὐτὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἡ δῆλωσις τῆς βουλήσεως, ἐπικυρώσῃ ταύτην, τότε ἰσχυροποιεῖται ἡ δῆλωσις τῆς βουλήσεως· ἡ δὲ ἐπικύρωσις ἔχει ἀναδερμικὴν δύναμιν, τὸ ἔννομον δηλ. ἀποτέλεσμα θεωρεῖται παραχθὲν ἅμα τῇ δηλώσει τῆς βουλήσεως τοῦ ἀντιπροσώπου. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὰ δικαιώματα, ἅτινα ἀπεκτήθησαν ἐν τῷ μεταξύ, ἐξακολουθοῦσιν ὑφιστάμενα καὶ μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν. Ἐὰν λ. χ. ἐν τῷ μεταξύ ἀπέκτησε τὸ δικαίωμα τῆς ἐμφυτεύσεως, τὸ δικαίωμα τοῦτο διατηρεῖται καὶ ἰσχύει καὶ μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν. Ἐὰν ὅμως ὁ ἀντιπροσωπευόμενος δὲν ἐπικυρώσῃ τὴν δῆλωσιν τῆς βουλήσεως τοῦ ἀντιπροσώπου, τότε ἡ δῆλωσις αὕτη τῆς βουλήσεως, οὐδεμίαν νομικὴν σημασίαν ἔχει,

καὶ δὲν ἐνέχεται ὁ ἀντιπροσωπευόμενος. Ὁ Α ἀγοράζει μίαν οἰκίαν ἐπ' ὀνόματί μου· ἡ ἀγορὰ αὕτη οὐδεμίαν νομικὴν σημασίαν ἔχει. Ἀλλ' ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ὁ συνάψας τὸ συμβόλαιον ἀνέλαβῃ ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως ὁ ἀντιπροσωπευόμενος ἐπικυρώσῃ τὴν σύμβασιν· ἐὰν ὁ ἀντιπροσωπευόμενος δὲν ἐπικυρώσῃ τὴν σύμβασιν, τότε οὗτος ὑποχρεῖται εἰς τὸ διαφέρειν. Ὁ Α ἀγοράζει πρᾶγμά τι ἐπ' ὀνόματί μου, ὁ πωλητὴς τῷ λέγει ὅτι δὲν ἔχει πληρεξουσιότητα, ἀλλ' ὁ Α ἀπαντᾷ ὅτι ἔχει· τότε ἐὰν δὲν ἐπικυρώσῃ τὴν ἀγοραπωλησίαν, ὁ Α ὑποχρεῖται εἰς τὸ διαφέρειν.

Γ'. Περὶ ἐλαττωματικῶν συμβολαίων.

Ἐλαττωματικὸν συμβόλαιον καλεῖται τὸ συμβόλαιον τὸ μὴ συνάπτεσθαι ὡς οὐδέποτε πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ δικαίου. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐλαττωματικοῦ συμβολαίου εἶναι διάφορα, σπουδαῖα δὲ εἶναι τὰ ἐξῆς δύο: Α') τὸ συμβόλαιον εἶναι ἄκυρον καὶ Β) τὸ συμβόλαιον εἶναι διαρρηκτόν.

1. Περὶ ἀκύρων συμβολαίων.

Ἄκυρον καλεῖται συμβόλαιον, ὅπερ καίπερ φυσικῶς ὑπάρχον, δὲν ὑπάρχει νομικῶς· τὸ ἄκυρον συμβόλαιον εἶνε γεγονὸς νομικῶς ἀνύπαρκτον. Ἐὰν τις φρενοβλαβὴς ὢν συντάξῃ διαθήκην, ἡ διαθήκη αὕτη οὐδεμίαν νομικὴν σημασίαν ἔχει· φυσικῶς ἡ διαθήκη ὑφίσταται, ἀλλ' νομικῶς δὲν ὑφίσταται. Ἐπίσης ἐὰν ὁ ἄνηθος περὶ δώσῃ πρᾶγμά τι ἐπὶ σκοπῷ μεταβιβάσεως τῆς κυριότητος, ἡ μεταβίβασις αὕτη τῇ κυριότητι θεωρεῖται ὡς μὴ γενομένη, τὸ συμβόλαιον εἶνε ἄκυρον.

Ἐκ τῆς ἐννοίας δὲ ταύτης ὅτι τὸ ἄκυρον συμβόλαιον εἶναι νομικῶς ἀνύπαρκτον, ἔπονται τὰ ἐξῆς :

Α'. Ὅτι τὸ ἄκυρον συμβόλαιον δὲν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὸ σκεπτόμενον ἐννομον ἀποτέλεσμα, δὲν δύναται νὰ ἀναιρέσῃ, παραγάγῃ ἢ τροποποιήσῃ δικαίωμα τι. Ἐὰν ὁ Α φρενοβλαβὴς παραδῶσῃ πρᾶγμά τι εἰς τὸν Β, θέλων ὅπως μεταβιβάσῃ πρὸς αὐτὸν τὴν κυριότητα ἢ κυριότης δὲν μεταβιβάζεται, ἡ ἐὰν ὁ Α φρενοβλαβὴς ὑποσχεθῇ εἰς τὸν Β 1000 δρ. ἡ ὑπόσχεσις αὕτη οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει, διότι

Α δὲν ἔχει τὴν ἰκανότητα πρὸς τὸ πράττειν καὶ τὸ συμβόλαιον θεωρεῖται ὡς μὴ καταρτισθέν. Οὐδὲ νὰ ἀναιρέσῃ δικαίωμά τι δύναται τὸ ἄκυρον συμβόλαιον. Ἐὰν ὀφείλω τῷ Α 1000 δρ. καὶ οὗτος ἐν καταστάσει μέθης μοὶ χάριση τὸ χρέος, ἡ δῆλωσις αὕτη δὲν ἰσχύει ὥπως ἀναιρέσῃ τὸ δικαίωμά του ὡς δυνειστοῦ, διότι ἐγένετο ἐν μέθῃ.

Β'. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἔπεται ὅτι ἕκαστος τῶν συμβαλλομένων δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀκυρότητα τοῦ συμβολαίου, ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ πᾶς ἔχων συμφέρον· τὸ συμβόλαιον δὲν εἶναι ἄκυρον μόνον διὰ τὸν ἑνα τὸν συμβαλλομένων καὶ ἔγκυρον διὰ τὸν ἄλλον, ἀλλ' εἶνε δι' ἄμφοτέρους· ἐὰν λ.χ. ἐκποιήσῃ τις πρᾶγμα τοῦ ὁποίου ἡ ἐκποίησις ἀπαγορεύεται, δύναται καὶ δικαιοῦται αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀκυρότητα τοῦ συμβολαίου. Οὕτως ἡ ἐκποίησις προικῶν ἀκινήτων ἀπαγορεύεται· ἐὰν λοιπὸν σύζυγος πωλήσῃ προικῶν ἀκίνητον, ἡ κυριότης δὲν μεταβιβάζεται εἰς τὸν ἀγοραστήν, μὴ μεταβιβάζομένης δὲ τῆς κυριότητος δύναται ὁ ἐκποιήσας νὰ ζητήσῃ τὴν πιστροφὴν αὐτοῦ. ἐπικαλούμενος τὴν ἀκυρότητα τοῦ συμβολαίου. Ἐὰν δὲ ὁ ἀγοραστής προτείνῃ τὴν ἐνστάσιν τῆς πωλήσεως καὶ ἀγορᾶς τοῦ πράγματος, δύναται νὰ προτείνῃ τὴν ἀντένστασιν ὅτι ἡ ἐκποίησις αὕτη εἶναι ἄκυρος.

Γ'. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐννοίας τοῦ ἀκύρου συμβολαίου ἔπεται ὅτι, ἡ πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ ἀκύρου συμβολαίου, διδομένη ὑποθήκη ἢ ἐγγυήσις εἶναι ἄκυρος, διότι δὲν ὑπάρχει τι δυνάμενον νὰ ἀσφαλισθῇ. Ἐὰν ἀνηθὸς ὑποσχεθῇ 1000 δρ. καὶ ἐγὼ παραχωρήσω ὑποθήκην πρὸς τὸν ἀσφάλειαν τοῦ συμβολαίου, ἐπίσης ἡ ὑποθήκη εἶναι ἄκυρος, διότι δὲν ὑπάρχει δικαίωμα ν' ἀσφαλισθῇ.

Δ'. Ἐτέρα συνέπεια τῆς ἀνωτέρω ἐννοίας εἶνε ὅτι ἐπὶ τοῦ ἀκύρου συμβολαίου δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι δυνατόν εἶνε νὰ γίνῃ χρήσις ἐνδίκων μέσων πρὸς ἀναιρέσιν αὐτοῦ, διότι πᾶν ὅ,τι δὲν ὑπάρχει δὲν δύναται νὰ προσβληθῇ καὶ ἀναιρεθῇ. Ἐὰν καθ' ὑποθεσιν ὁ Α συντάξῃ τὴν διαθήκην του, καὶ ἡ διαθήκη αὕτη εἶνε ἄκυρος, ἐγὼ δὲ εἶμαι ἀδιαιθέτου κληρονόμος, δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ προσβάλω τὴν διαθήκην καὶ διαρρήξω αὐτήν, διότι διαθήκη δὲν ὑφίσταται. ἀλλὰ δύναται νὰ ἐγείρω τὴν ἀγωγὴν, τὴν ὁποίαν ἤθελον ἐγείρῃ ἂν δὲν ὑπῆρξε διαθήκη ὅπως λάβω τὴν κληρονομίαν.

Ε'. Τὸ ἄκυρον συμβόλαιον δὲν δύναται νὰ ἐπικυρωθῇ διὰ μετνεστέρας πράξεις, καθ' ὅσον πᾶν ὅ,τι δὲν ὑπάρχει νομικῶς δύνανται νὰ ἐπικυρωθῇ, ἐπομένως ἂν ἀνήλικός τις ὑποσχεθῇ τι ἢ ὁμοίαις σχέσις αὐτοῦ εἶνε ἄκυρος καὶ ἂν κατόπιν ἐνηλικιωθεῖς ἐπικυρώσῃ ταύτην, καθότι *quod ab initio vitiosum est non potest tra-*
temporis convallescere.

2. Περὶ διαρρηκτῶν συμβολαίων

Διαρρηκτὸν συμβόλαιον καλεῖται ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει οὐ μόνον σικὴν ὑπαφξιν ἀλλὰ καὶ νομικὴν, ὅπερ ὁμοίως ἔνεκα ἐμφαλοχωρητοῦ τινὸς ἐλαττώματος δύναται ν' ἀνατραπῇ. Ὁ Α μοὶ λέγει: ἦ δίδεις τὸ ὥρολόγιον ἢ σὲ φονεύω· τὸ συμβόλαιον εἶναι ἔγκυρον ἐπειδὴ εἶνε ἔγκυρον μετατίθεται εἰς τὸν Α ἡ κυριότης· οὐχ ἦττον δὲ τὸ συμβόλαιον ἂν καὶ ὑπάρχῃ νομικῶς δύναται νὰ προσβληθῇ τῷ ὠρισμένου προσώπου καὶ νὰ ἀνατραπῇ, ὑπάρχει δὲ ἔνδικον μέσον οὐ δύναται νὰ ἀνατραπῇ τὸ συμβόλαιον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ κάμω χρὴ τοῦ ἐνδίκου τούτου μέσου, τὰ ἔννομα ἀποτελέσματα ἐξακολουθοῦσιν ὑφίστανται.

Ἐκ τῆς ἐννοίας ὅτι τὸ διαρρηκτὸν συμβόλαιον ὑπάρχει οὐ μὴ φυσικῶς ἀλλὰ καὶ νομικῶς ἔπονται τὰ ἐπόμενα:

Α'. Διὰ τοῦ διαρρηκτοῦ συμβολαίου παράγονται, καταργοῦνται, τροποποιοῦνται τὰ δικαιώματα καὶ τοῦτο διότι τὸ συμβόλαιον εἶναι ἔγκυρον. Ὁ Α δι' ἀπατηλῶν μέσων μὲ πείθει νὰ δωρήσω αὐτῷ 1 ὄρ.· τὸ συμβόλαιον εἶνε ἔγκυρον καὶ παράγονται τὰ ἔννομα ἀποτελέσματα, ἐγὼ δὲ καθίσταμαι ὀφειλέτης καὶ ὁ Α δανειστής. Πρώτη πὸν συνέπεια τοῦ διαρρηκτοῦ συμβολαίου εἶνε ὅτι δι' αὐτοῦ παράγονται, καταργοῦνται ἢ τροποποιοῦνται δικαιώματα.

Β'. Τὸ διαρρηκτὸν συμβόλαιον δὲν δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ πᾶς ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνος, χάριν τοῦ ὁποίου ἐνυμοῦσθηται ἢ διὰ τῆς ἐπὶ αὐτῷ ὁ Α δι' ἀπατηλῶν μέσων μὲ πείθει νὰ δωρήσω αὐτῷ τι· μόνος δύναται νὰ ζητήσῃ τὴν διάρρηξιν τοῦ συμβολαίου, οὐχὶ δὲ πᾶς ὡς τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ τῶν ἄκυρων συμβολαίων. Ἡ ὑποθέτωμεν πῶλῳ εἰς τὸν Α πρᾶγμα τι ἐπὶ τιμῇ ἐλάχιστον τοῦ $\frac{1}{2}$ τῆς ἀξίας

τοῦ Μόνον ἐγὼ ὁ πωλητὴς δύναμαι νὰ προσβάλλω τὴν ἀγοραπωλησίαν καὶ τὴν διαρρήξιν.

Γ'. Ἡ διὰ διαρρηκτὸν συμβόλαιον παρεχομένη ἀσφάλεια εἶναι ἐγκυρὸς, οὐχ ἥττον καὶ αὕτη εἶναι διαρρηκτὴ, οἷα εἶναι καὶ ἡ φύσις τοῦ κυρίου συμβολαίου. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ἡ ἀσφάλεια ἰδοθῇ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ δανειστοῦ, ἐν ἣ περιπτώσει ὁ ὀφειλέτης ἤθελεν ἐπικαλεσθῇ τὸ δικαίωμα ὅπερ ἔχει τοῦ νὰ προσβάλλῃ τὸ διαρρηκτὸν συμβόλαιον καὶ νὰ τὸ διαρρήξῃ.

Δ'. Τὸ διαρρηκτὸν συμβόλαιον δύναται νὰ ἐπικυρωθῇ καὶ νὰ καταστῇ οὕτω ἀδιαρρηκτον, ἐν ᾧ, ὡς ἐρρήθη, τὸ ἄκυρον συμβόλαιον δὲν δύναται νὰ ἐπικυρωθῇ διότι δὲν ὑπάρχει. Ἐκτὸς τῆς ἐπικυρώσεως τὸ διαρρηκτὸν συμβόλαιον δύναται νὰ καταστῇ ἐγκυρον, ἂν ὁ πρὸς διάρρηξιν δικαιούμενος ἀπ' αὐτοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ τοῦτο διὰ τῆς παραγραφῆς.

Ε'. Τὸ διαρρηκτὸν συμβόλαιον, ὡς ἐρρήθη, πρὶν ἢ διαρρηχθῇ ἐπιδέχεται τὰ ἐννομα ἀποτελέσματα· διαρρηχθέντος ὅμως τούτου ἄπαξ, ἐκλείπουν ταῦτα διὰ τὸ μέλλον, ἐν ᾧ τὰ κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπεληφθέντα ἀποτελέσματα ἐξακολουθοῦσιν ὑφιστάμενα.

Τὰ ἐνδικοα μέσα, δι' ὧν δύναται τὸ διαρρηκτὸν συμβόλαιον νὰ διάρρηχθῇ, εἶναι τὰ ἐξῆς: α'.) ἡ ἐνστάσις λ.χ. τοῦ δόλου. τοῦ φόβου κτλ. β'.) αἰτήσις ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν δικαστὴν, δι' ἧς ζητεῖται ἡ διάρρηξις τοῦ συμβολαίου καὶ ἡ ἐπαναφορὰ τῶν πραγμάτων εἰς τὴν κατάστασιν ἣσιν πρὸ αὐτοῦ, λ.χ. ἡ εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις, ἡ μέμφις ἀστόργου διαθήκης κτλ. Ἐὰν λ.χ. ἀνήλικός τις συνάψῃ συμβόλαιον, ἀγοράσῃ παρ' ἐμοῦ πρᾶγμα τι καὶ ζημιωθῇ, τότε τὸ συμβόλαιον εἶναι μὲν ἐγκυρον ἀλλὰ διαρρηκτὸν· δύναται ὁ ἀνήλικος νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν καὶ νὰ ζητήσῃ ὅπως τὰ πράγματα ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν, ὡς θεωρήτῃ τὴν κυριότητα, ἣτις μεταβιβάσθη εἰς τὸν Α, ὡς μὴ μεταβιβάσθεισαν. Ἡ ἐγὼ ἐγκαθιστῶ τὸν Α κληρονόμον μου καὶ ὁ Α εἶναι πρόσωπον αἰσχροῦ, ἐγὼ δὲ καὶ ἀδελφόν, ὁ ἀδελφός μου δύναται διὰ τῆς μέμφεως ἀστόργου διαθήκης νὰ διάρρήξῃ τὴν διαθήκην γ'.) ἡ ἀγωγή ἡ ἀπευθυνομένη κατὰ τοῦ προσώπου, ὅπως τὸ πρόσωπον τοῦτο ἐπαναφέρῃ διὰ τῆς βουλαιτικῆς ἀποφάσεως τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν. Ο Α &

ἀπατηλῶν μέσων μὲ πείθει νὰ δώσω αὐτῷ τὸ ὥρολόγιόν μου· ἐγὼ δὲ νικῶμαι νὰ ἐγείρω ἀγωγὴν, ζητῶν παρὰ τοῦ Α ὅπως οὗτος μοι ἐπιστρέψῃ τὸ ὥρολόγιον.

3. Εἶδη ἀκύρων καὶ διαρρηκτῶν συμβολαίων.

α'.) Ἀπόλυτος καὶ σχετικὴ ἀκυρότης. Ὡς εἵπομεν, συμβόλαιον ἄκυρον εἶναι γεγονὸς νομικῶς ἀνυπαρκτον. Ὡς ἐκ τούτου ἐὰν ἐπικυρώσῃ συμβόλαιον ἄκυρον ἢ ἐπικυρώσῃς αὐτὴ οὐδεμίαν νομικὴν σημασίαν ἔχει. Ὁ Α φρενοβλαβῆς συντάσσει τὴν διαθήκην του· ἐκ βραδύτερον ἐχεφρονήσας ἐπικυρώσῃ τὴν διαθήκην του ταύτην, ἢ τοιαύτην ἐπικυρώσῃς οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει καὶ ἡ διαθήκη ἐξακολουθεῖ νὰ ᾖ ἄκυρος.

Οὐχ ἦττον ὑπάρχουσι συμβόλαια, τὰ ὅποια ἂν καὶ εἶναι ἄκυρα ἐν τούτοις, ἐὰν εἰς τῶν συμβαλλομένων ἐπικυρώσῃ αὐτά, τὰ συμβόλαια ταῦτα καθίστανται ἔγκυρα ὥσπερ ἦσαν τοιαῦτα ἐξ ἀρχῆς. Ἡ τοιαύτη ἀκυρότης καλεῖται οὐ σχετικὴ, ἐν ᾧ τοῦναντίον πᾶσα ἄλλη καλεῖται ἀπόλυτος, ὡς μὴ δυναμένη ν' ἀρθῇ δι' οὐδενὸς μέσου. Οὕτω λ.χ. ἀνήλικος συνάπτει συμβολαίον τι ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ κηδεμόνος του· ἡ κηδεμὼν τις ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ δικαστηρίου ἐκποιεῖ πράγμα τι. Τὸ συμβόλαιον τὸ παρὰ τοῦ ἐπιτρόπου καταρτισθὲν εἶναι ἄκυρον, νομικῶς τὸ συμβόλαιον θεωρεῖται ὡς μὴ καταρτισθὲν. Ἐὰν ὅμως ὁ ἀνήλικος, ἐνήλικος καταστάς, ἐπικυρώσῃ τὸ ἀκύρως καταρτισθὲν συμβόλαιον τότε τοῦτο ἰσχυροποιεῖται ἀναδρομικῶς, θεωρεῖται δηλ. ὥσπερ ἦτο ἀρχῆς ἢ το ἔγκυρον.

β'. Καθολικὴ καὶ μερικὴ ἀκυρότης. Τὸ ἐλάττωμα ἕνεκα τοῦ ὁποῦ ἐπέρχεται ἡ ἀκυρότης, δύναται ν' ἀφορᾷ ὁλόκληρον τὸ συμβόλαιον ἢ μέρος μόνον αὐτοῦ. Ἐὰν τὸ ἐλάττωμα εἶναι καθολικόν, τότε καὶ ἡ ἀκυρότης εἶναι καθολικὴ· ἐὰν εἶνε μερικὴ, ἐὰν ἀφορᾷ μέρος μόνον τοῦ συμβολαίου, τότε τὸ συμβόλαιον ἐν μέρει μόνον εἶνε ἄκυρον. Οὐ ἦττον ἐνταῦθα ἐρωτᾶται: ἐὰν μέρος τοῦ συμβολαίου εἶνε ἄκυρον, τὸ ἕτερον μέρος αὐτοῦ εἶνε ἐπίσης ἄκυρον ἢ ἔγκυρον; Τὸ ἐλαττωματικὸν μέρος τοῦ συμβολαίου εἶνε ἄκυρον ἢ καὶ τὸ μὴ ἐλαττωματικόν; Πρὸς ταῦτα νὰ διακρίνωμεν, ἐὰν τὸ ἐλαττωματικὸν μέρος τοῦ συμβολαίου

ἢ εἶνε ἄκυρον ἀποτελεῖ τὴν *βάσιν* τοῦ συμβολαίου, ὅτε ὁλόκληρον τὸ συμβόλαιον εἶνε ἄκυρον, ἐν ᾧ ἐν τῇ ἐναντία περιπτώσει τὸ μὴ ἐλαττωματικὸν μέρος εἶνε ἐγκυρον. Ὑποθέσωμεν ὅτι συντάσσω τὴν διαθήκην μου καὶ κληροδοτῶ εἰς τὸν Α μίαν οἰκίαν, ἢ κληροδοσία ὃ' αὕτη γινετο καθ' ὅλους τοὺς τύπους, ὥστε αὕτη καθ' ἑαυτὴν δὲν φέρει οὐδὲν ἐλάττωμα· οὐχ ἥττον ἐγκαθιστῶ κληρονόμον μου τὸν Β καὶ ἡ ἐγκατάστασις αὕτη ἐνεκα ἐνὸς λόγου εἶνε ἄκυρος. Ἡ ἀκυρότης τῆς ἐγκαταστάσεως ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνεπιφέρει καὶ τὴν ἀκυρότητα τῆς κληροδοσίας, διότι ἡ ἐγκατάστασις τοῦ κληρονόμου ἀποτελεῖ τὴν *βάσιν* τῆς διαθήκης· ἄκυρου λοιπὸν οὐσης τῆς ἐγκαταστάσεως, ἀκυρεῖται καὶ ἡ κληροδοσία. Ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι πρόκειται περὶ δωρεᾶς ὑπερβαίνουσας τοὺς 500 χρυσοῦς· ὡς γνωστόν, δωρεὰ τοιαύτη εἶναι νὰ συνταχθῇ ἐπὶ πρωτοκόλλου· ἐνταῦθα πρέπει νὰ εἰπώμεν ὅτι ὡς πρὸς τοὺς 500 χρυσοὺς εἶνε ἄκυρος ἡ δωρεὰ, ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς δὲ 500 ἐγκυρος, διότι τὸ ἐλαττωματικὸν μέρος δὲν ἀποτελεῖ τὴν *βάσιν* τοῦ συμβολαίου. Ἐνταῦθα ἰσχύει ὁ κανὼν ὅτι τὸ ἐγκυρον μέρος τοῦ συμβολαίου δὲν βλάπτεται διὰ τοῦ ἀκύρου (*utile per inutile non vitiatur*).

γ.) *Ἀρχικὴ καὶ ἐπιγενόμενη ἀκυρότης*. Ἡ ἀκυρότης ἢ τὸ διαρρηκτὸν ἐνὸς συμβολαίου δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς καταρτίσεως αὐτοῦ ἢ νὰ λάβῃ χώραν βραδύτερον. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει πᾶρχει ἀρχικὴ ἀκυρότης, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἐπιγενόμενη ἀκυρότης. Συντάσσω τὴν διαθήκην μου καὶ μὴ ἔχων τέκνα ἐγκαθιστῶ τὸν Α κληρονόμον μου· ἀλλὰ βραδύτερον ἀποκτῶ ἐν τέκνον· ἡ διαθήκη ἀμέσως ἀκυρεῖται. Ἡ δωροῦμαι εἰς τὸν Α 1000 δρ.· ἡ δωρεὰ εἶνε ἐγκυρος ἐν ἀρχῇ, βραδύτερον ὁ Α φαίνεται ἀχάριστος καὶ ἡ δωρεὰ καθίσταται διαρρηκτὴ. Οὐχ ἥττον καὶ ἐνταῦθα ἐρωτᾶται: Ἐὰν συμβόλαιόν τι εἶνε ἐγκυρον καὶ ἀδιάρρηκτον καὶ κατόπιν λάβῃ χώραν περιστατικὸν τι τὸ ὅποιον ἂν ἐλάμβανε χώραν ἐν ἀρχῇ τὸ συμβόλαιον θὰ ἦτο ἄκυρον ἢ διαρρηκτὸν, τὸ συμβόλαιον τοῦτο καθίσταται ἄκυρον ἢ διαρρηκτὸν; Κατὰ κανόνα δεόν νὰ ἀποφανθῶμεν *ἀποφατικῶς*· τὸ ἐγκύρως συνταχθέν συμβόλαιον ἐξοκολουθεῖ νὰ εἶνε ἐγκυρον καὶ ἐὰν ἐπέλθῃ βραδύτερον περιστατικὸν τι, τὸ ὅποιον ἐὰν ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς, τὸ συμβόλαιον θὰ ἦτο ἄκυρον ἢ διαρρηκτὸν. Ὁ Α συντάσσει τὴν διαθήκην του ἐν καλῇ

καταστήσει (διανοητικῇ)· βραδύτερον φρενοβλαθεῖ καταστάντι ἀκυροῦται ἡ διαθήκη ἢ ὄχι; Τὸ περιστατικόν τοῦτο εἰάν ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς ἡ διαθήκη ἤθελεν εἶσθαι ἄκυρος, ἀλλὰ δὲν ἀκυροῦται ἡ διαθήκη, ὡς εἴπομεν.

Οὐχ ἦρτον τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχουσι καὶ ἐξαιρέσεις ὑπάρχουσι περιπτώσεις, καθ' ἃς τὸ ἐγκύτως καὶ ἀδιαρρήκτως καταρτισθὲν συμβόλαιον καθίσταται ἄκυρον καὶ διαρρηκτόν, εἰάν λάβῃ χώραν περιστατικόν τι, τὸ ὁποῖον εἰάν ὑπῆρχεν ἐν ἀρχῇ, τὸ συμβόλαιον ἤθελεν εἶσθαι ἄκυρον. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α πρᾶγμα τι τὸ ὁποῖον εἶναι ἐντὸς τῆς συναλλαγῆς· βραδύτερον τὸ πρᾶγμα τοῦτο καθίσταται ἐκτὸς τῆς συναλλαγῆς, τὸ συμβόλαιον ἀκυροῦται. Ἡ δ' Α συντάσσει τὴν διαθήκην του, ὣν ἱκανός, βραδύτερον ὁμῶς ἀπόλλυσι τὴν ἱκανότητά του νὰ εἶναι ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων ἢ διαθήκη ἐνταῦθα ἀκυροῦται.

Δ'. Ἑνέργεια τῶν συμβολαίων.

Ἡ ἐνέργεια τῶν συμβολαίων ὀρίζεται διὰ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκδηλωθείσης βουλήσεως, ἥτις εἰδικώτερον ὀρίζεται διὰ τῆς ἐρμηνείας. Οὐχ ἦρτον ἡ ἐνέργεια αὕτη δύναται νὰ περιορισθῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐπιχειροῦντος τὸ συμβόλαιον διὰ προσθήκης αἰρέσεως, προθεσμίας ἢ προϋποθέσεως.

Ι. Περὶ αἰρέσεων.

Α'. Ἑρροία αἰρέσεων.

Εἴπομεν ἄνωτέρω ὅτι, εἰάν τις δηλώσῃ ὅτι θέλει τι ἕνεκά τινος λόγου καὶ ὁ λόγος οὗτος δὲν εἶναι ἀληθής, ἡ θέλησίς του αὕτη εἶναι ἰσχυρὰ ἀδιαφύρως τοῦ λόγου, ὑφισταμένη ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ καὶ τῶν παραγαγόντων αὐτὴν αἰτίων. Ἐκ τούτων ἔπεται ὅτι ὁ θέλων νὰ μὴ ἐπέλθῃ τὸ ἐννομον ἀποτέλεσμα ἐν περιπτώσει ἐλλείψεως τῶν αἰτίων τῶν παραγαγόντων τὴν βούλησιν αὐτοῦ ἀνάγκη ν' ἀσφαλισθῇ τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποῖου δύναται νὰ ἀσφαλισθῇ εἶναι ἡ αἴρεσις.

Αἵρεσις ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ καλεῖται ἡ εἰς τὴν δήλωσιν τῆς βου-

λήσεως γενομένη προσθήκη, δι' ἧς δηλοῦται, ὅτι τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα τὸ ἔννομον ἐξαρτᾶται ἐκ τινος περιστατικού. Ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α 1000 δραχμ. ἐὰν ἔλθῃ ὁ φίλος μου ἐκ τῆς Ἀσίας· θέλω νὰ δώσω 1000 δρ. θέλω ὅμως νὰ δώσω, διότι ὑποθέτω ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ φίλος μου ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἐξαρτῶ τὴν θέλησίν μου ταύτην ἐκ τῆς ἐλεύσεως τοῦ φίλου μου· ἡ ἐξάρτησις αὕτη τῆς δηλώσεως ἀπὸ τοῦ περιστατικού ὀνομάζεται αἵρεσις.

Ἐκ τῆς εὐρείας ταύτης ἐννοίας τῆς αἵρέσεως ἔπεται ὅτι ἡ αἵρεσις ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὑπάρχει καὶ ἐὰν τὸ γεγονός, ἐκ τῆς ἐκβάσεως τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐνεστώς, τὸ παρελθὸν ἢ τὸ μέλλον. Ὑπόσχομαι ἐὰν ὁ φίλος μου ζῇ, ἐὰν συνέβῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἢ ἐὰν ἔλθῃ τὸ πλοῖον ἐκ τῆς Ἀσίας· ἡ ἐξάρτησις αὕτη τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος ἐκ τῶν περιστατικῶν τούτων, ὀνομάζεται αἵρεσις. Ἐπίσης αἵρεσις ὑπάρχει ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ὅσκις τὸ γεγονός, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα, κατ' ἀνάγκην θέλει συμβῇ ἢ κατ' ἀνάγκην θέλει ἀπολειφθῇ. Ὑπόσχομαι 1000 δρ. ἐὰν ἀνατεῖλῃ αὐρίον ἐξ ἀνατολῶν ὁ ἥλιος ἢ ἐὰν ἀνέλθῃ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἢ ἐὰν πίῃς τὴν θάλασσαν. Ἐπίσης καὶ τὸ περιστατικὸν τοῦτο δύναται νὰ ὀνομασθῇ αἵρεσις. Ὡσαύτως αἵρεσις ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὑπάρχει καὶ ὅσκις τὸ γεγονός εἶνε μὲν μέλλον καὶ ἀβέβαιον, ἐννοεῖται ὅμως οἶκοθεν, ὡς νομικὸν προαπαιτούμενον πρὸς παραγωγὴν τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος· ὡς λ. γ. ἔστω μοι ὁ Α κληρονόμος ἐὰν ἐπιζῇ ἐμοῦ.

Ἡ ἐννοία ὅμως αὕτη τῶν αἵρέσεων δὲν εἶναι ἡ νομικὴ ἐννοία αὐτῶν, ἀναφέρομεν δ' αὐτὴν τὸ μὲν διότι ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν λαμβάνομεν τὰς αἵρεσεις ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ, τὸ δὲ διότι καὶ ἡ εὐρεία αὕτη ἐννοία ἔχει νομικὴν τινὰ σημασίαν, καθόσον ὑπάρχουσι συμβόλαια τινὰ, περὶ ὧν κατωτέρω, μὴ ἐπιδεχόμενα οὐδεμίαν αἵρεσιν, ἐπομένως οὔτε αἵρεσιν ἐν τῇ εὐρείᾳ ταύτῃ σημασίᾳ.

Ὅπως ὑπάρξῃ ἀληθής, γνησίᾳ αἵρεσις ἐν τῇ νομικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἀπαιτοῦνται τὰ ἐξῆς δύο προαπαιτούμενα. Πρῶτον τὸ γεγονός, ἐκ τῆς ἐκβάσεως τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἀπαιτεῖται νὰ εἶναι ἐξ ἀντικειμένου ἀρέβαιον· ἄρα τὸ γεγονός πρὸ-

πει νὰ εἶναι μέλλον, διότι μέλλοντα μόνον γεγονότα δύνανται νὰ εἶναι καὶ ἀθέβαια. Ἐπομένως ἐὰν τὸ γεγονὸς ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔνεστώς ἢ τὸ παρελθὸν δὲν ὑπάρχει ἀληθές, γνησίαι αἵρεσις, ἀλλὰ καθὼς λέγουσι τὰ Βασιλικά, αἰρετικουφανής ἢ, ὡς ἐκφράζονται οἱ Πανδέκται, κατ' ἐπιφάνειαν μόνον.

Ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α 1000 δραχ. ἐὰν ζῇ ὁ φίλος μου Β· τὸ γεγονός, ἐκ τῆς ἐκθάσεως τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ ἔννομον ἀποτελεσμα, εἶναι ἔνεστώς, ἐπομένως δὲν εἶναι ἐξ ἀντικειμένου ἀθέβαιον καὶ δὲν ὑπάρχει ἀληθές αἵρεσις. Ἐγκαθιστῶ τὸν Α κληρονόμον μου, ἐὰν συνέβῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο εἰς Παρισίους· ἐπίσης ἐνταῦθα τὸ γεγονός ἀναφέρεται εἰς τὸ παρελθὸν καὶ δὲν ὑπάρχει ἀληθές αἵρεσις, ἔνεκα τούτου δὲν ἐφαρμόζονται οἱ περὶ αἵρέσεως ἰσχύοντες κανόνες.

Ἀφ' ἑτέρου ὅμως δὲν ἀρκεῖ τὸ γεγονός νὰ εἶνε μέλλον ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶνε καὶ ἀθέβαιον, διότι ὅλα τὰ μέλλοντα δὲν εἶνε πάντοτε καὶ ἀθέβαια. Ὡστε ἐὰν γεγονός τι, καίτοι μέλλον, κατ' ἀνάγκην θέλῃ συμβῇ ἢ κατ' ἀνάγκην θέλῃ ἀπολειφθῇ, δὲν ὑπάρχει ἀληθές αἵρεσις καὶ δὲν ἐφαρμόζονται οἱ κανόνες περὶ αἵρέσεων, τοῦτο δὲ ἔχει μεγάλην σημασίαν ἐπὶ τελευταίων διατάξεων. Ὑπόσχομαι 1000 δραχ. ἐὰν ὁ ἥλιος ἀνατελῇ αὐριον ἢ ἐὰν δὲν ψάυσῃ τὸν οὐρανὸν διὰ τοῦ θακτύλου· τὸ γεγονός ἐνταῦθα εἶνε μέλλον, ἀλλὰ δὲν εἶνε καὶ ἀθέβαιον· ἔνεκα τούτου δὲν ὑπάρχει ἀληθές αἵρεσις. Ὡστε πρὸς ὑπαρξιν ἀληθοῦς αἵρέσεως πρέπει πρῶτον τὸ γεγονός νὰ εἶναι ἐξ ἀντικειμένου ἀθέβαιον ἢ μέλλον καὶ ἀθέβαιον.

Ἐκτὸς τούτου, δεύτερον, τὸ γεγονός ἐκ τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ ἔννομον ἀποτελεσμα νὰ μὴ ἀποτελῇ οὐσιῶδες ἀπαιτούμενον πρὸς παραγωγὴν τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος· πρέπει νὰ εἶναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ μὴ ἀπαιτῇ τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ αὐτὸς ὁ νόμος πρὸς παραγωγὴν τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος, ἀλλὰ νὰ εἶναι προϊὼν τῆς θελήσεως αὐτοῦ τοῦ συμβαλλομένου. Ἐγκαθιστῶ τὸν Α ἐξωτικὸν κληρονόμον μου ἐὰν θέλῃ· τὸ περιστατικὸν τοῦτο εἶναι μέλλον καὶ ἀθέβαιον, ἐν τούτοις δὲν εἶνε αἵρεσις διότι πρὸς ἀπόκτησιν τῆς κληρονομίας ἀπαιτεῖται νὰ δηλώσῃ ὁ κληρονόμος τὴν θέλησίν του ὅτι θέλει νὰ γίνῃ κληρονόμος, ἐγὼ δὲ λέγων, «ἐὰν θέλῃ» λέγω τι περιττὸν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ νοούμενον. Τὸ ἐναντίον ὅμως πρέπει νὰ παραδεχθῶ

μεν. ἔάν ὁ κληρονόμος εἶναι οἰκείος. ὑπεξούσιον τέκνον (suus). ἔάν
εἴπω· ἐγκαθιστῶ τὸ ὑπεξούσιον τέκνον μου κληρονόμον ἔάν θέλῃ. ἐν
τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν λέγω τι περιττόν, ἀλλὰ ὑπάρχει ἀληθής,
γνησία αἵρεσις, διότι οἱ ὑπεξούσιοι ἀποκτῶσιν αὐτοδικαίως τὴν κλη-
ρονομίαν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλώσωσι τὴν βούλησιν περὶ ἀποδοχῆς
αὐτῆς· ὥστε τὸ «ἔάν θέλῃ» δὲν εἶναι ἐνταῦθα περιττόν, δὲν ἐννοεῖται
ἀπὸ ἐκτουτοῦ. Ἐπίσης ἂν εἴπω κληροδοτῶ εἰς τὸν Α μίαν οἰκίαν, ἔάν
ὁ κληρονόμος προσέλθῃ εἰς τὴν κληρονομίαν· καὶ ἐν τῇ περιπτώσει
ταύτῃ δὲν ὑπάρχει αἵρεσις, διότι ἔάν δὲν προσέλθῃ ὁ κληρονόμος εἰς
τὴν κληρονομίαν, ἡ διαθήκη καθίσταται ἔρημος (desitutum) καὶ
ἀκυροῦται, ἀκυρουμένης δὲ τῆς διαθήκης ἀκυροῦται καὶ τὸ κληροδό-
τημα, ὥστε ἡ προσθήκη τοιαύτης αἵρέσεως εἶναι ἐντελῶς περιττή. Ὡσαύ-
τως ἔάν εἴπω ὅτι πωλῶ εἰς τὸν Α πρᾶγμα τι, ἔάν συμφωνήσω μετ'
αὐτοῦ περὶ τοῦ τιμήματος, λέγω τι περιττόν, διότι ἄνευ συμφωνίας
δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἀγοραπωλησία. Μὴ ὑπαρχούσης δ' ἄλη-
θοῦς αἵρέσεως, δὲν ἐκαρμόζονται καὶ οἱ περὶ αἵρέσεων ἰσχύοντες κανό-
νες, τοῦτο δὲ εἶναι λίαν σπουδαῖον. Οὕτως ἔάν ὁ κληροδόχος ἀποθάνῃ
καὶ μετὰ ταῦτα προσέλθῃ ὁ κληρονόμος εἰς τὴν κληρονομίαν, δὲν θεω-
ρεῖται ὡς ἀληθὲς αἵρεσις καὶ οἱ κληρονόμοι τοῦ κληροδόχου δικαιοῦνται
νὰ ζητήσωσι τὸ κληροδότημα· ἔάν τούναντιον ὑπῆρχεν αἵρεσις, ἔάν ἡ
αἵρεσις «ἔάν ὁ κληρονόμος προσέλθῃ εἰς τὴν κληρονομίαν» ἐθεωρεῖτο
ὡς ἀληθής, τότε οἱ κληρονόμοι οὐδὲν δικαίωμα θὰ εἶχον, διότι ἡ αἵ-
ρεσις πρέπει νὰ ἐξέλθῃ ζῶντος τοῦ ἐπὶ αἵρεσει τετιμημένου τοῦ κλη-
ροδόχου.

Ὡστε πρὸς ὑπαρξιν ἀληθοῦς αἵρέσεως ἀπαιτεῖται τὸ γεγονός ἀπὸ
τῆς ἐκβάσεως τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέ-
λεσμα α'.) νὰ εἶναι μέλλον καὶ ἀβέβαιον ἢ ἐξ ἀντικειμένου ἀβέβαιον
καὶ β'.) νὰ μὴ ἀποτελῇ ἀναγκαστικὸν στοιχεῖον πρὸς παραγωγὴν τοῦ ἐν-
νόμου ἀποτελέσματος.

Ἐάν τὸ γεγονός, ἐκ τῆς ἐκβάσεως τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ σκο-
πούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἀναφέρεται εἰς τὸ μέλλον κατ' ἀνάγκην
ὅμως θέλῃ συμβῆ, τότε ὑπάρχει ἀναγκαῖα αἵρεσις. Ἐάν τὸ γεγονός
ἀναφέρεται εἰς τὸ μέλλον κατ' ἀνάγκην ὅμως θέλῃ ἀπολειφθῇ, ὑπάρ-
χει ἀδύνατος αἵρεσις. Ἐάν τὸ γεγονός ἀποτελῇ οὐσιῶδες στοιχεῖον

πρὸς παραγωγὴν τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος, τότε ὑπάρχει σιωπηρὰ ἢ νομικὴ αἵρεσις.

Ἀρνητικῶς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι αἱ ἐξῆς αἵρέσεις εἶναι ἀληθεῖς αἵρέσεις: α') αἱ αἵρέσεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ παρελθόν ἢ ἐνεστώτες (conditiones in praesens aut praeteritum coelatae) β') αἱ ἀδύνατοι αἵρέσεις (conditiones impossibiles) γ') αἱ ἀναγκαῖαι αἵρέσεις (conditiones necessariae) καὶ δ') αἱ σιωπηραὶ ἢ νομικαὶ αἵρέσεις (conditiones quae tacite negotium insunt).

Συνήθως οἱ συγγραφεῖς λέγουσιν ὅτι τὸ ἐκ τῆς αἵρέσεως ἐξαρτῶμενον δὲν εἶνε ἡ παραγωγὴ τοῦ σκοπομένου ἐννόμου ἀποτελέσματος ἀλλ' ἡ ὑπαρξὶς τῆς βουλήσεως. Τοιαύτη εἶνε ἡ κινῶς παραδοδεγμένη γνώμη, ὅτι δηλ. αἵρεσις εἶνε ἡ εἰς τὴν δῆλωσιν τῆς βουλήσεως γενομένη προσθήκη, ἡ ἐξαρτῶσα τὴν ὑπαρξίν τῆς βουλήσεως (οὐχὶ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος) ἀπὸ τινος περὶ στατικῆς. Ἡ γνώμη αὕτη ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὀρθή, διότι δηλῶν ὅτι θέλει τι εἶναι συμβῆναι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, δηλοῖ ἐπίσης ὅτι δὲν θέλει εἶναι δὲν συμβῆναι, ὥστε ἐκ τῆς πληρώσεως τῆς αἵρέσεως ἡρτηται ὑπαρξὶς ἢ οὐ τῆς βουλήσεως. Ὑπόσχομαι 1000 δρ. εἰάν ἐλθῇ ὁ φίλος μου· δύναμαι νὰ εἰπῶ ὅτι ἀναρτῶ τὴν βουλήσιν μου ἀπὸ τῆς ἐλπίσεως τοῦ φίλου μου· ἂν δὲν ἐλθῇ ὁ φίλος μου δὲν ὑπάρχει βουλήσις.

Ἐν τούτοις ἀκριθέστερον παρατηροῦντες πειθόμεθα ὅτι ἡ ἐννοια αὕτη δὲν εἶνε ὀρθή, διότι εἰάν παραδεχθῶμεν ὅτι ἐκ τῆς αἵρέσεως ἐξαρτᾶται ἡ ὑπαρξὶς τῆς βουλήσεως, ἀναγκαίως πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει βουλήσις πρὶν πληρωθῇ ἡ αἵρεσις, διότι ἡ δύναμις τῆς βουλήσεως ἐκδηλωθεῖσα ἅπαξ παύει νὰ ὑπάρχῃ. Ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α 1000 δρ. εἰάν ἐλθῇ ὁ φίλος μου· εἰάν παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει βουλήσις πρὶν ἢ πληρωθῇ ἡ αἵρεσις, δεόν νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ὅτι ἡ βουλήσις ὑπάρχει βούλησις καθ' ἣν στιγμὴν ἔρχεται, διότι δὲν δηλῶ καθ' ἣν στιγμήν ὅτι θέλω νὰ γίνω ὀφειλέτης τοῦ Α. Ὡστε κατὰ τὴν γνώμην ταύτην δεόν νὰ παραδεχθῶμεν τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος ἄνευ βουλήσεως. Ἀλλ' εἰάν ἐπὶ τῆς ἐπὶ αἵρέσει δηλωθείσας τῆς βουλήσεως δὲν παράγεται βούλησις, τότε τί παράγεται; Πάντοτε πρέπει νὰ παραχθῇ τι διὰ τῆς κινήσεως τῆς βουλητικῆς.

νάμεως, τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰ μὴ βούλησις· ἡ βούλησις ὅμως αὕτη δὲν εἶνε ἀπεριόριστος, ἀλλὰ περιορισμένη, μὴ δυναμένη νὰ παραγάγῃ τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ κατὰστασίς τις. Ὑπάρχει λοιπὸν πρὸ τῆς πληρώσεως τῆς αἵρέσεως παραγωγικὴ δύναμις δηλ. βούλησις, ὅπως ὑπάρχῃ παραγωγικὴ δύναμις ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς πρὶν τεχθῇ ἄνθρωπος. Ὅπως δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὁ Α τρώγει ἢ περιπατεῖ ἐπὶ αἵρεσει, οὕτω πῶς δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι θέλει ὑπὸ αἵρεσιν δυνάμεθα ὅμως νὰ παραδεχθῶμεν περιεχόμενον τῆς βουλήσεως ὑπὸ αἵρεσιν. Ἡ βούλησις, καίπερ ὑπάρχουσα, δὲν δύναται νὰ παραγάγῃ ἔννομον ἀποτέλεσμα, διότι εἶναι περιορισμένη· τότε μόνον δύναται νὰ παραχθῇ ἔννομον ἀποτέλεσμα, ὅταν πληρωθῇ ἡ αἵρεσις.

Κατ' ἄλλους συγγραφεῖς, τὸ ἐκ τῆς αἵρέσεως ἐξακτῶμενον δὲν εἶναι ἡ ὑπαρξίς τοῦ περιεχομένου τῆς βουλήσεως, ἀλλ' ἡ ὑπαρξίς τοῦ συμβολαίου. Ἐπίσης καὶ ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ συμβόλαιον ὑφίσταται φυσικῶς, ὑφίσταται καὶ νομικῶς. Ὅτι δὲ ὑφίσταται καὶ νομικῶς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐνεργεῖ καὶ παράγει ἀποτελέσματα τινα. Οὕτω π. χ. ἐπὶ πωλήσεως ὑπὸ αἵρεσιν πράγματός τινος, ὁ πωλητὴς ὑποχρεοῦται νὰ μὴ καταστρέψῃ ἢ πωλήσῃ εἰς ἕτερον ἢ δῶ-η ὡς ἐνέχυρον τὸ πρᾶγμα. Ἐκ τῶν σπουδαίων τούτων ἀποτελεσμάτων ἀναγκαίως ἐξάγεται ὅτι ἡρητημένης τῆς αἵρέσεως τὸ συμβόλαιον ὑφίσταται οὐ μόνον φυσικῶς ἀλλὰ καὶ νομικῶς.

Ἐτεροι τέλος φρονοῦσιν ὅτι αἵρεσις καλεῖται πᾶν γεγονὸς μέλλον καὶ ἀβεβαίον, ἐκ τῆς ἐκβάσεως τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα. Καὶ ὁ ὁρισμὸς οὗτος εἶνε ἀτελής, διότι καὶ μὲν αἵρεσις καλεῖται τὸ γεγονὸς ἐκ τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ δὲν καλεῖται τοῦτο μόνον αἵρεσις· αἵρεσις κυρίως καλεῖται πράξις τις διὰ τῆς ὁποίας ἀναρτᾶται ἐκ τινος γεγονότος ἡ παν-ραγωγὴ τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος. Διὰ τοῦτο εἶπομεν ὅτι αἵρεσις καλεῖται ἢ εἰς τὴν δῆλωσιν τῆς βουλήσεως γενομένη προσθήκη. Οὐχ ἦττον ὅμως αἵρεσις καλεῖται καὶ τὸ περιστατικόν, ἐκ τῆς ἐκβάσεως τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα.

Ἐκ τούτου δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὑπάρχουσι δύο βουλήσεις. ἦτοι μία βούλησις ἣτις εἶνε ἀπεριόριστος καὶ δευτέρα βούλησις ἣτις εἶνε περιορισμένη καὶ περιορίζει τὴν πρώτην· μία μόνον βούλησις

ὑπάρχει καὶ ἡ βουλήσις αὕτη περιορίζεται ὑπὸ τῆς αἰρέσεως. Ὁ τύπος λοιπὸν τῆς αἰρέσεως δὲν εἶναι α') θέλω νὰ παραχθῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἔννομον-ἀποτέλεσμα· β') θέλω ὅμως νὰ παραχθῇ, ἂν συμβῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ γεγονός, ἀλλ' εἶνε: θέλω νὰ παραχθῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀποτέλεσμα, ἂν συμβῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ γεγονός· ἡ αἵρεσις ἀποτελεῖ μετὰ τῆς βουλήσεως ἕν ὁργανικὸν ὅλον, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ αἵρεσις ἄνευ βουλήσεως, ἡ δ' αἵρεσις εἶνε ἅπλους περιορισμὸς τῆς βουλήσεως.

Ὅθεν κατὰ ταῦτα αἵρεσις ἐν τῇ στενῇ νομικῇ σημασίᾳ καλεῖται ἢ εἰς τὴν δῆλωσιν τῆς βουλήσεως γενομένη ἢ τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα καθιστώσα ἐξαρτητὸν ἐκ τινος γεγονότος ἐξ ἀντικειμένου ἀβεβαίου καὶ μὴ ἀφ' ἐαυτοῦ ἤδη ἐννοουμένου ὡς ἀναγκαίου στοιχείου πρὸς παραγωγὴν τοῦ ἐννόμου τούτου ἀποτελέσματος καὶ τοῦ γεγονότος, ἀφ' οὗ τοῦτο ἤρτηται.

Β'. Εἶδη αἰρέσεων.

Αἱ αἵρεσεις διαιροῦνται εἰς διάφορα εἶδη·

Α'. Αἱ αἵρεσεις δύνανται νὰ εἶνε *θετικαὶ ἢ ἀποθετικαί*· θετικὴ μὲν καλεῖται ἡ αἵρεσις, ὡςάκις τὸ γεγονός ἐκ τῆς ἐκθάσεως τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα, εἶνε θετικὸν δηλ. ἡ ὑπαρξίς γεγονότος τινός. Σοὶ πωλῶ τοῦτο τὸ πρᾶγμα· ἐὰν ὅμως μοι γίνωσιν ἐπωφελέστεραι προσφοραί, νὰ θεωρηθῇ ἡ πώλησις ὡς μὴ γενομένη. Ἀποθετικὴ δὲ καλεῖται ἡ αἵρεσις, ὡςάκις τὸ γεγονός ἐκ τῆς ἐκθάσεως τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα εἶνε ἀποθετικόν, ἡ ἔλλειψις, ἡ ἀνυπαρξία γεγονότος τινός. Σοὶ ὑπόσχομαι 1000 δρ. ἐὰν δὲν ἀνέλθῃς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Β'. Ἐκτὸς τούτου τὸ γεγονός ἐκ τῆς ἐκθάσεως τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ εἶνε *πραγματικὸν* (ἐὰν ἔλθῃ τὸ πλεῖον ἐκ τῆς Ἀσίας) ἢ *νομικὸν* (ἐὰν γίνῃ κύριος τῆς Α οἰκίας κτλ.). Ἐντεῦθεν δὲ αἱ αἵρεσεις διαιροῦνται εἰς *νομικὰς καὶ πραγματικάς*.

Γ'. Αἱ αἵρεσεις διαιροῦνται εἰς *ἀναβλητικάς καὶ διαλυτικάς*. Καὶ ἀναβλητικὴ μὲν καλεῖται ἡ αἵρεσις, ὡςάκις ἀναβάλλεται ἡ ὑπαρξίς

καὶ ἡ γένεσις τοῦ σκοπούμενου ἐννόμου ἀποτελέσματος μέχρι τῆς πληρώσεως τῆς αἰρέσεως (λ.χ. σοὶ δωροῦμαι μίαν οἰκίαν, ἐὰν ὁ φίλος μου ἔλθῃ ἐκ Παρισίων). Διαλυτική δὲ ὁσάκις κωλύεται ἡ ἐξακολούθησις παραχθέντος τινὸς ἐννόμου ἀποτελέσματος (σοὶ δωροῦμαι μίαν οἰκίαν· ἐὰν ὅμως ἔλθῃ ὁ φίλος μου ἡ δωρεὰ νὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ γενεμένη). Οὐχ ἦρτον ἡ ἔννοια αὕτη τῆς διαλυτικῆς αἰρέσεως, ὅτι δηλ. κωλύεται ἡ ἐξακολούθησις τοῦ παραχθέντος ἐννόμου ἀποτελέσματος, εἶνε κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον τσιαύτη· διότι ἀκριβῶς παρατηροῦντες πειθόμεθα ὅτι καὶ ἡ διαλυτικὴ αἴρεσις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀναβλητικὴ καὶ μόνον τὸ ἐκ τῆς αἰρέσεως ἐξαρτώμενον εἶνε διάφορον. Καὶ ἐπὶ τῆς διαλυτικῆς αἰρέσεως ἀναβάλλεται τι μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι ἐπὶ τῆς διαλυτικῆς αἰρέσεως ἀναβάλλεται ἡ καταστροφή, ὁ θάνατος τοῦ παραχθέντος ἐννόμου ἀποτελέσματος, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς ἀναβλητικῆς ἀναβάλλεται ἡ παραγωγή, ἡ γένεσις αὐτοῦ.

Ὡστε δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐπὶ διαλυτικῆς αἰρέσεως ὑπάρχει κατάφασις μετ' ἀρνήσεως. Ἡ διαλυτικὴ αἴρεσις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀναβλητικὴ, παρεπομένη δήλωσις τῆς βουλήσεως ἐπὶ διαλύσει τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς κυρίας βουλήσεως. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐπὶ διαλυτικῆς αἰρέσεως ὑπάρχουσι δύο δηλώσεις τῆς βουλήσεως, δύο συμβόλαια, ἡ κυρία δήλωσις τῆς βουλήσεως ἣτις εἶνε ἀπεριόριστος καὶ ἐνεκα τῆς ὑποίας παράγεται τὸ σκοπούμενον ἐννομον ἀποτέλεσμα, καὶ ἡ παρεπομένη δήλωσις τῆς βουλήσεως, ἣτις εἶνε ὑπὸ αἵρεσιν ἀναβλητικὴν. Ὅθεν ὁ τύπος τῆς διαλυτικῆς αἰρέσεως ἔν εἶνε : θέλω νὰ παραχθῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀποτέλεσμα, ἐὰν ὅμως συμβῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ γεγονός νὰ διαλυθῇ, ἀλλ' εἶνε α'.) θέλω νὰ παραχθῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἐννομον ἀποτέλεσμα β'.) ἐὰν συμβῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ γεγονός θέλω νὰ ἀνατραπῇ τὸ παραχθὲν ἀποτέλεσμα· ὥστε ὑπάρχουσι δύο συμβόλαια, τὸ ἐν ἄνευ αἰρέσεως καὶ τὸ δεύτερον ἐπὶ αἰρέσει ἀναβλητικῇ (ἐὰν συμβῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο). Ὑπόσχομαι λόγῳ δωρεᾶς 1000 δρ. ὑπάρχει ἐν συμβόλαιον ἄνευ αἰρέσεως διὰ τοῦτο παράγεται τὸ ἐννομον ἀποτέλεσμα, ἐγὼ γίνομαι ὀφειλέτης, ὁ δὲ Α δανειστὴς μου· ἐὰν ὅμως συμβῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἡ δωρεὰ νὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ γενεμένη· δεύτερον συμβόλαιον ὑπὸ αἵρεσιν. Ἐὰν ἐξέλθῃ ἡ αἴρεσις, ἐνεργεῖ αὕτη

διαλυτικῶς καὶ ἐπιφέρει τὴν καταστροφὴν τοῦ παραχθέντος ἐννομου ἀποτελέσματος.

Δ'. Ἐκτὸς τῶν διακρίσεων τούτων, αἱ αἵρέσεις διαίρουνται ἐν ἐξουσιαστικὰς (potestativae), μικτὰς (mixtae) καὶ τυχαίας (casuales). Ἐξουσιαστικὴ ἢ δυνητικὴ αἵρεσις καλεῖται, ὡςάκις ἡ ἐκπλήρωσις αὐτῆς ἤρτηται ἀπὸ μόνης τῆς θελήσεως τοῦ ἐπὶ αἵρεσει δικαιοῦχου (τοῦ ἐπὶ αἵρεσει τετιμημένου ἢ δανειστοῦ)· μικτὴ ὡςάκις ἡ ἐκπλήρωσις αὐτῆς ἤρτηται ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ ἐπὶ αἵρεσει δικαιοῦχου καὶ ἑτέρου τινὸς περιστατικοῦ· τυχαία τέλος καλεῖται ἡ αἵρεσις, ὡςάκις ἡ ἐκπλήρωσις αὐτῆς δὲν ἤρτηται ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ ἐπὶ αἵρεσει δικαιοῦχου, ἀλλ' ἤρτηται εἴτε ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ ἐπὶ αἵρεσει ὀφειλέτου, εἴτε ἐξ ἄλλου τινὸς περιστατικοῦ.

Οὕτως ἡ αἵρεσις : ἐὰν ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, εἶναι ἐξουσιαστικὴ, διότι ἡ πλήρωσις αὐτῆς ἤρτηται ἀπὸ μόνης τῆς θελήσεως τοῦ ἐπὶ αἵρεσει δικαιοῦχου. Τοῦναντίον ἐὰν εἶπω εἰς τὸν Α' σοὶ ὑπόσχομαι ἐν χρυσῶν ὥρολόγιον, ἐὰν ὑπάγω εἰς Παρίσιους, ἡ αἵρεσις ἐνταῦθα εἶναι τυχαία, διότι δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ ἐπὶ αἵρεσει δικαιοῦχου, ἀδιάφορον δέ, ἐὰν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ ἐπὶ αἵρεσει ὀφειλέτου. Ἐπίσης ἐὰν εἶπω εἰς τὸν Α' σοὶ ὑπόσχομαι 1000 ὀρ. ἐὰν νυμφευθῇ τὴν Β, ἡ αἵρεσις εἶναι ἐνταῦθα μικτὴ διότι καὶ μὲν ἡ ἐκπλήρωσις αὐτῆς ἤρτηται ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ ἐπὶ αἵρεσει δικαιοῦχου, ἐν τούτοις ὅμως ἤρτηται καὶ ἀπὸ τῆς θελήσεως ἑτέρου προσώπου.

Γ'. Ἀποτελέσματα τῶν αἱρέσεων.

Γενικά.

Ὡς εἴπομεν προηγουμένως ἐξετάζοντας τὴν ἔννοιαν τῶν αἱρέσεων τὸ ἐκ τῆς αἵρέσεως ἐξαρτώμενον δὲν εἶναι ἡ βούλησις ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῆς βουλήσεως, ἥτοι τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα. Ἡ βούλησις λοιπὸν ὑπάρχει καὶ πρὸ τῆς πληρώσεως τῆς αἵρέσεως ἐξ ἧς καὶ ὑπαρχούσης, δὲν παράγεται τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα ἕνεκα τοῦ ἐπὶ αὐτὴν τεθέντος περιορισμοῦ, ἥτοι ἕνεκα τῆς προσθήκης τῆς αἵρέσεως. Διὸ πρὸς παραγωγὴν τοῦ νομικοῦ ἀποτελέσματος, ἀνάγκη καὶ ἐκλεῖναι

ὁ περιορισμός ἐκείνος ἢ νὰ καταστῇ διαρκής, ὅπως μὴ δυνηθῇ νὰ παραγάγῃ αὐτὸ ποτέ. Ἐντεῦθεν ἐξάγονται ἀφ' ἐαυτῶν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκθάσεως (πληρώσεως ἢ ματαιώσεως) τῆς αἵρέσεως. Διὰ τῆς ἐκθάσεως τ. ἔ. τῆς αἵρέσεως ἐκλείπει ἢ καθίσταται διαρκής ὁ περιορισμός τῆς βουλήσεως, ἄρα ἢ παράγεται ἤδη τὸ δι' αὐτῆς σκοπούμενον ἀποτέλεσμα, ἢ ἐκλείπει πᾶσα πρὸς παραγωγὴν αὐτοῦ ἐλπίς. Τὸ ἀπ' ἀρχῆς δυνατόν κατέστη νῦν διὰ τῆς ἐκθάσεως τῆς αἵρέσεως ἢ πραγματικόν καὶ βέβαιον ἢ ἀδύνατον.

Ὅθεν ἐὰν ἡ ἐκπλήρωσις τῆς αἵρέσεως εἴνε βεβαία ἅμα τῇ δηλώσει τῆς βουλήσεως παράγεται ἀμέσως καὶ τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα· ὥστε ἐπὶ μὲν τῶν ἀναθλητικῶν αἵρέσεων τὸ ἀποτέλεσμα παράγεται ἀμέσως, ὥστε ἐγένετο ἡ δήλωσις τῆς βουλήσεως· ἄνευ αἵρέσεως, ἐπὶ δὲ τῶν διαλυτικῶν παράγεται ἐπίσης τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα, τὸ διαλύον τὸ παραχθὲν ἤδη, ἥτοι ἐν τῇ αὐτῇ στιγμῇ διαλύεται τὸ διὰ τῆς κυρίας δηλώσεως τῆς βουλήσεως παραχθὲν ἀποτέλεσμα, ὡς νὰ μὴ συνήρθη τὸ συμβόλαιον. Ἐὰν τούναντίον ἡ μὴ πλήρωσις τῆς αἵρέσεως εἴνε βεβαία, τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα δὲν παράγεται, ὡς ἐκ τούτου ἐπὶ τῶν ἀναθλητικῶν αἵρέσεων ἡ δήλωσις τῆς βουλήσεως λογίζεται ὡς οὐδέποτε γενομένη, ὡς τοιαύτη δὲ λογίζεται ἐπὶ διαλυτικῆς αἵρέσεως ἢ παρεπομένη δήλωσις τῆς βουλήσεως δι' ἧς σκοπεῖται ἡ διάλυσις τοῦ διὰ τῆς κυρίας δηλώσεως τῆς βουλήσεως παραχθέντος ἀποτελέσματος. Διὸ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἐξακολουθεῖ ἰσχύον ἄνευ οὐδενὸς φόβου διαλύσεως αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῶν ἀληθινῶν αἵρέσεων ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς ζητήματα : πρῶτον, ἡρτημένης τῆς αἵρέσεως, ποία εἴνε ἡ νομικὴ κατάστασις, ἥτοι τί ἰσχύει ἐφ' ὅσον εἴνε ἀθέβαιον ἐὰν τὸ ὡς αἵρεσις προστεθὲν γεγονὸς θέλῃ πραγματοποιηθῇ ; Δηλαδή ἐπὶ μὲν θετικῶν αἵρέσεων ἐφ' ὅσον εἴνε ἀθέβαιον, ἐὰν τὸ γεγονὸς, οὕτινος ἡ ἐκπλήρωσις ἐτέθη ὡς αἵρεσις, θέλῃ ἐπέλθῃ, ἐπὶ δὲ τῶν ἀποθετικῶν, ἐὰν τὸ γεγονὸς, οὕτινος ἡ μὴ ἐξέδοις ἐτέθη ὡς αἵρεσις, θέλῃ ἀπαιρεθῇ ; Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου θέλωμεν πραγματευθῇ κατωτέρω. Δεύτερον ζήτημα ἀναφύονμεν ἐπὶ τῶν ἀληθινῶν αἵρέσεων εἴνε, ματαιωθεῖσθαι τῆς αἵρέσεως ποία ἡ νομικὴ κατάστασις ; ὁπλ. τί ἰσχύει ὅσῳ κατέστη βέβαιον ἔτι τὸ δι' αἵρεσις τεθὲν γεγονὸς δὲν θέλει πραγματοποιηθῇ ; Τὸ ζήτημα τοῦτο

αὐθόλως χρήζει ειδικωτέρας αναπτύξεως, τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως αὐτὴν παραγοῦσας ἀποτελέσματα. Τρίτον ἐν περιπτώσει πληρώσεως τῆς αἰρέσεως, ἤτοι ἐὰν τὸ ὡς αἵρεσις τεθὲν γεγονὸς πραγματοποιηθῇ, ἀνέφονται πάλιν παρεπόμενα ζητήματα. Ἐπὶ ἀληθῶν αἰρέσεων γίνονται ἐν γένει τὰ ζητήματα : ἀπὸ ποίας ἐποχῆς χρονολογεῖται τὸ διὰ τῆς πληρώσεως τῆς αἰρέσεως παραχθὲν ἀποτελεσματὸς τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως ; Ἄφ' ἧς ἐποχῆς ἐπληρώθη ἡ αἵρεσις, ἢ ἀφ' ἧς ἐγένετο δῆλωσις τῆς βουλήσεως ; ἢ, ὡς συνήθως λέγουσιν ἔχει ἡ πληρωθεῖσα αἵρεσις ὀπισθενεργὸν δύναμιν ; Περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος θέλομεν πραγματευθῇ κατωτέρω, ὡς καὶ περὶ τοῦ ἀναφευμένου ζητήματος ἐπὶ διαλυτικῶν αἰρέσεων, τίνι τρόπῳ αἴρονται πάλιν τὰ ὑπάρξαντα μέχρι τῆς πληρώσεως τῆς αἰρέσεως, νομικὰ ἀποτελέσματα ; Ἐν τέλει δ' ἐφ' ὅλων τῶν αἰρέσεων, ἀληθῶν καὶ μὴ ἀληθῶν, ἐρωτᾶται, πόθεν δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι αἵρεσις τις ἐπληρώθη ; ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου κατωτέρω.

Ι. Κατάστασις ἡρτημένης τῆς αἰρέσεως.

Ἡρτημένης τῆς αἰρέσεως, τὸ διὰ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως σκοπούμενον ἐννομον ἀποτελεσματὸς δὲν παράγεται, δὲν ὑπάρχει ἐπὶ μὲνως ἡρτημένης τῆς αἰρέσεως πράγματι δανειστής οὐδὲ πρᾶγμα ὀφειλέτης κτλ. Ἐνεκα τούτου ἐὰν ὁ ἐπὶ αἰρέσει ὀφειλέτης καταβάλῃ τὸ ἐπὶ αἰρέσει ὑποσχεθέν, νομίζων ὅτι ἐπληρώθη ἡ αἵρεσις, τότε δανεισθῇ καὶ ν' ἀναζητήσῃ αὐτὸ διὰ περὶ ἀχρεωσιθῆτος ἀγωγῆς (conducti indebiti). Ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α 1000 δρ. ἐὰν ἔλθῃ τὸ πλοῖον ἐκ τῆς Ἀσίας, νομίζων δὲ ὅτι τὸ πλοῖον ἦλθε, δίδω αὐτῷ τὸ ὑποσχεθέν πλοῖον κατόπιν μανθάνω ὅτι τὸ πλοῖον δὲν ἦλθεν· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, δύναμαι νὰ ἀναζητήσω τὰς 1000 δρ. διὰ τῆς περὶ ἀχρεωσιθῆτος ἀπαιτήσεως. Ἐπίσης ἐπειδὴ ἡρτημένης τῆς αἰρέσεως δὲν παράγεται τὸ σκοπούμενον ἐννομον ἀποτελεσματὸς, ἐὰν τις ἐπὶ αἰρέσει ὑποσχεθῇ πρᾶγμα ἄλλότριον καὶ παραδῶσῃ αὐτό, ὁ λαβὼν δὲν δύναται ν' ἀποκτήσῃ τὴν κυριότητα τοῦ πράγματος τούτου διὰ χρησιμότητάς του, διότι δὲν ὑπάρχει τίτλος.

Ἐν τούτοις ἐκ τοῦ ὅτι ἡρτημένης τῆς αἰρέσεως δὲν παράγεται τὸ σκοπούμενον ἐννομον ἀποτελεσματὸς, δὲν ἔπεται ὅτι ἡ δῆλωσις τῆς βου-

λήσεως είναι ἄκυρος, μὴ ἔχουσα νομικὴν σημασίαν· ἢ μὴ παραγωγὴ τοῦ σκοπομένου ἀποτελέσματος συμβαίνει οὐχί· διότι ἡ δήλωσις τῆς βουλήσεως δὲν ἀναγνωρίζεται ὑπὸ δικαίου, δηλ. διότι· εἶναι ἄκυρος, ἀλλὰ διότι ὁ βουλευθεὶς δὲν θέλει νὰ παραχθῇ καὶ ἄλλο τι γεγονός, ἐν δηλ. δὲν ἐξέλθῃ ἡ αἵρεσις. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τούτου : Διὰ τῆς συντάξεως τῆς διαθήκης καταργεῖται αὐτοδικαίως ἡ προϋπάρχουσα, ἐπὶ τῇ προϋποθέσει ὅτι ἡ νέα διαθήκη εἶναι ἔγκυρος· ἐὰν εἶναι ἡ νέα διαθήκη ἄκυρος, ἡ παλαιότερα δὲν καταργεῖται. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α' σήμερον συντάσσει διαθήκην καὶ ἐγκαθιστᾷ κληρονόμον αὐτοῦ τὸν Β'. αὐριον δὲ συντάσσει νέαν διαθήκην καὶ ἐγκαθιστᾷ τὸν Γ' ὑπὸ αἵρεσιν. Διὰ τῆς συντάξεως τῆς νέας διαθήκης καταργεῖται ἡ παλαιότερα ἢ οὐ ; Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ ὑπὸ αἵρεσιν συμβόλαιον, ἡ ὑπὸ αἵρεσιν τῆς βουλήσεως δήλωσις εἶναι ἄκυρος, τότε ἀναγκάως ἡ παλαιότερα διαθήκη δὲν καταργεῖται· ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ ὑπὸ αἵρεσιν δήλωσις τῆς βουλήσεως, καὶ περ μὴ παράγουσα τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα, δὲν εἶναι ἄκυρος, τότε ἡ παλαιότερα διαθήκη καταργεῖται. Αἱ πηγαὶ ἡμῶν παραδέχονται ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καταργεῖται ἡ διαθήκη, ἐκ τούτου δὲ συνάγομεν ὅτι ἡ ὑπὸ αἵρεσιν δήλωσις τῆς βουλήσεως δὲν εἶναι ἄκυρος. Ἐπίσης ὁ Α' μοὶ ὀφείλει 1000 δραχ. καὶ συνάπτω ἀνανέωσιν μετ' αὐτοῦ, δηλ. ὁ ὀφειλέτης ὑπόσχεται ὅτι ἀντὶ τῶν 1000 δραχ. θά μοι δώσῃ ἕνα ἵππον. Ἐπὶ τῆς ἀνανέωσης ἐπέρχεται κατάργησις τῆς προηγουμένης ὀφειλῆς διὰ τῆς παραγωγῆς νέας. Τί ἰσχύει ὁμοῦς ἐὰν ὁ ὀφειλέτης μοὶ ὑποσχεθῇ ὑπὸ αἵρεσιν, ἐὰν μοὶ εἴπῃ : Ἀντὶ τῶν 1000 δρ. ὑπόσχομαι νὰ σοι δώσω ἕνα ἵππον, ἐὰν συμβῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο ; Ἡ ὑπὸ αἵρεσιν ἀνανέωσις εἶναι ἔγκυρος ἢ ἄκυρος ; Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ἡρτημένης τῆς αἵρέσεως πᾶσα δήλωσις τῆς βουλήσεως εἶναι ἄκυρος καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ ἀνανέωσις εἶναι ἄκυρος, τότε κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐγὼ ὁ δανειστὴς δύναμαι νὰ ζητήσω τὰς 1000 δρ. πρὸ τῆς πληρώσεως τῆς αἵρέσεως. Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι εἶναι ἔγκυρος, πρέπει κατ' ἀνάγκην ἐπίσης νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν δύναται νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ ὀφειλέτου τὸ ὀφειλόμενον πρὶν ἐξέλθῃ ἡ αἵρεσις.

Αἱ πηγαὶ λέγουσιν ὅτι ὁ δανειστὴς ἐπὶ τῆς ἐπὶ αἵρεσει ἀνανέωσης

δὲν δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ ὀφειλόμενον πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς αἱρέσεως, ἐξ οὗ ἔπεται ὅτι ἡ ὑπὸ αἵρεσιν ἀνανέωσις εἶνε ἄκυρος. Ἐτέρα ἐπι-
ἀποδείξεις ὅτι, ἡρτημένης τῆς αἱρέσεως, τὸ συμβόλαιον δὲν εἶνε ἄκυ-
ρον, καίπερ μὴ παράγον τὸ σκοπούμενον ἀποτελέσμα.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου, ὅτι ἡ δῆλωσις τῆς βουλήσεως ἡρτημένης τῆς
αἱρέσεως δὲν εἶναι ἄκυρος, ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἔχει καὶ θετικῶς
νομικὴν σημασίαν· διότι ἂν καὶ δὲν δύναται νὰ παραγάγῃ τὸ σκο-
πούμενον ἔννομον ἀποτελεσμα, ὑπάρχει ὅμως ἐλπίς πρὸς παραγωγὴν
αὐτοῦ, ἡ δ' ἐλπίς αὕτη ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τοῦ κεκτημένου
δικαιώματος τοῦ εἰς ὃν ἐγένετο ἡ ὑπόσχεσις. Ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α
1000 δρ. Ἡρτημένης τῆς αἱρέσεως, δὲν παράγεται δικαίωμα τι,
οὐχ ἥττον ὁ Α, καίπερ μὴ δικαιούμενος νὰ ζητήσῃ τὰς 1000 δρ.
πρὶν ἢ ἐξέλθῃ ἡ αἵρεσις, καίπερ μὴ ἀποκτήσας δικαίωμα ἐπὶ τῶν
1000 δρ., οὐχ ἥττον ἀπέκτησε τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ γίνῃ πράγματι
δανειστής, τοῦ νὰ λάβῃ πράγματι τὰς 1000 δρ. ἐν ἡ περιπτώσει
πληρωθῇ ἡ αἵρεσις. Τὸ δικαίωμα δὲ τοῦτο τὸ συνιστάμενον εἰς τὸ
νὰ γίνῃ ὁ ἐπὶ αἵρεσει δανειστής πράγματι δανειστής, νὰ ἀποκτήσῃ
τὸ ὑποσχεθὲν αὐτῷ, δυνάμεθ' νὰ ὀνομάσωμεν δικαίωμα ἐλπίδος.

Ἐκ τοῦ δικαιώματος τούτου ἔπονται αἱ ἐξῆς συνέπειαι.

1. Ὁ ἐπὶ αἵρεσει ὑποσχεθεὶς δὲν δύναται νὰ διαρρήξῃ αὐθαίρε-
τως τὸ συμβόλαιον, ἀλλ' ὀφείλει νὰ περιμείνῃ τὴν ἐκβασιν τῆς αἱρέ-
σεως, καὶ τοῦτο διότι ὁ ἐπὶ αἵρεσει δανειστής ἀπέκτησε τὸ δικαίωμα
τοῦ νὰ γίνῃ πράγματι δανειστής, ἐν ἡ περιπτώσει πληρωθῇ ἡ αἵρε-
σις. Ἐὰν τοῦναντίον παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡρτημένης τῆς αἱρέσεως οὐ-
δεὶς δεσμὸς ὑφίσταται μεταξύ δανειστοῦ καὶ ὀφειλέτου, μεταξύ τοῦ
ὑποσχεθέντος καὶ τοῦ πρὸς ὃν ἐγένετο ἡ ὑπόσχεσις, πρέπει κατὰ κα-
νὸνα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ ὑποσχεθεὶς δύναται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν
νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ὑπόσχεσιν του.

2. Ὁ ἐπὶ αἵρεσει ὀφειλέτης ὑποχρεοῦται νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ πράξεις
καθιστώσας ἀδύνατον καθόλου ἢ ἐν μέρει τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐν
νόμῳ ἀποτελέσματος, ἐξιούσης τῆς αἱρέσεως. Ἐὰν λ. χ. ὑποσχεθῶ νὰ
παραδώσω ἓνα δοῦλον ἢ ἄλλο τι πρᾶγμα εἰς τὸν Α, ἐὰν ἔλθῃ ἡ νύξ
ἐκ τῆς Ἀσίας, ὑποχρεοῦμαι νὰ μὴ φρονέσω τὸν δοῦλον ἢ καταστρέψω
τὸ πρᾶγμα καὶ κατόπιν ἰσχυρίζομαι ὅτι δὲν εἶμαι ὑπόχρεως ἀδυνα-
...

του καταστάσης τῆς παραδόσεως. Ἐάν δὲ καταστρέψω τὸ πρᾶγμα ἡρτημένης τῆς αἰρέσεως καὶ κατόπιν πληρωθῇ πράγματι ἡ αἵρεσις, δὲν δύναμαι νὰ εἶπω πρὸς τὸν Α ὅτι τῶν ἀδυνάτων οὐκ ἐστὶν ἐννοχὴ (impossibilium nulla obligatio). Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ ὀφειλέτης ἡρτημένης τῆς αἰρέσεως ὑποχρεοῦται νὰ μὴ καταστήσῃ δόλῳ ἀδύνατον τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος, ὑποχρεοῦται ἐπίσης νὰ μὴ καταστήσῃ αὐτὴν ἀδύνατον καὶ διὰ τῆς ἀμελείας αὐτοῦ. Ἐάν ἡ παροχὴ καταστῇ ἀδύνατος ἔνεκα ἀμελείας τοῦ ἐπὶ αἰρέσει ὀφειλέτου, οὗτος κατὰ κανόνα ὑποχρεοῦται εἰς ἀποζημίωσιν. Ὑπάρχουσιν ὅμως περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ ὀφειλέτης δὲν ὑποχρεοῦται εἰς ἀποζημίωσιν, ἐάν ἡ παραγωγὴ τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος κατέστη ἀδύνατος ἔνεκα τῆς ἀμελείας αὐτοῦ. Οὕτως ἐάν δωρήσω εἰς τὸν Α πρᾶγμα τι ὑπὸ αἵρεσιν, ἐγὼ ὑποχρεοῦμαι μόνον διὰ δόλον καὶ μεγάλην ἀμέλειαν, οὐχὶ δὲ δι' ἐλαφράν ἀμέλειαν· ὑποχρεοῦμαι ἐάν ἡ παραγωγὴ κατέστη ἀδύνατος ἐν γνώσει μου ἢ διότι δὲν κατέβαλον τὴν ἐπιμέλειαν τὴν ὁποῖαν καταβάλλουσι πάντες οἱ ἄνθρωποι, οὐχὶ δὲ καὶ ἐάν δὲν κατέβαλον τὴν ἐπιμέλειαν συνετοῦ οἰκογενειάρχου. Πότε ὅμως ὁ ὀφειλέτης ὑποχρεοῦται καὶ ἔνεκα ἀμελείας καὶ πότε δὲν ὑποχρεοῦται ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἶδους τῆς νομικῆς σχέσεως, δηλ. ὁ ὑπὸ αἵρεσιν ὀφειλέτης ἐνέχεται ἔνεκα τῆς ἀμελείας του, ὡς ἤθελεν ἐνέχεσθαι καθ' ἣν περίπτωσιν τὸ συμβόλαιον ἦτο ἄνευ αἰρέσεως.

3. Ἡρτημένης τῆς αἰρέσεως ὁ ὀφειλέτης ὑποχρεοῦται νὰ μὴ διακωλύσῃ τὴν ἐξοδὸν αὐτῆς κατὰ τρόπον ἀντιβαίνοντα εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ συμβολαίου, ἄλλως ἡ αἵρεσις θεωρεῖται πληρωθεῖσα. Ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α. 1000 δρ. ἐάν ἔλθῃ ἡ ναῦς ἐκ τῆς Ἀσίας· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὑποχρεοῦμαι νὰ μὴ ἐμποδίσω τὴν ἐξοδὸν τῆς αἰρέσεως νὰ μὴ γράψω εἰς τὸν πλοίαρχον νὰ μὴ ἔλθῃ. Ἐάν ἐμποδίσω τὴν ἐξοδὸν τῆς αἰρέσεως, ἡ αἵρεσις θεωρεῖται ὡς πληρωθεῖσα. Συνήθως λέγουσιν ὅτι ὁ ἐπὶ αἰρέσει ὀφειλέτης ὑποχρεοῦται νὰ μὴ διακωλύσῃ τὴν ἐξοδὸν τῆς αἰρέσεως. Ὁ κανὼν οὗτος ἐν τῇ γενικότητι αὐτοῦ εἶνε ἐσφαλμένος· διότι ἐάν εἶπω εἰς τὸν Α σοὶ δωροῦμαι ἐν ὠρολόγιον, ἐάν ὑπάγω εἰς Παρισίους, καὶ δὲν πηγαίνω, ἐμποδίζω καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὴν ἐξοδὸν τῆς αἰρέσεως, ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ αἵρεσις πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς πληρωθεῖσα· ἐγὼ γίνωμαι ὀφειλέτης

πράγματι καὶ ὀφείλω νὰ δώσω τὸ ὑποσχεθέν· Βεβαίως ὄχι, διότι ἐνταῦθα ἡ διακώλυσις τῆς ἐξόδου τῆς αἵρέσεως δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ συμβολαίου, ὡς ἐδέχθημεν ἀνωτέρω.

4. Τὸ δικαίωμα τῆς ἐλπίδος, τὸ δικαίωμα δηλ. τὸ ὁποῖον ἀπέκτησεν ὁ ἐπὶ αἵρέσει δανειστής τοῦ νὰ γίνῃ πράγματι δανειστής καὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ εἰς αὐτὸν ὑποσχεθέν πρᾶγμα, δύναται νὰ μεταβιβασθῇ εἰς ἕτερον πρόσωπον ἐκχωρούμενον. Ὡσαύτως τὸ δικαίωμα τοῦτο μεταβιβάζεται εἰς τοὺς κληρονόμους, ὅπως μεταβιβάζεται ἐπίσης καὶ ἡ ὑποχρέωσις τοῦ ἐπὶ αἵρέσει ὀφειλέτου εἰς τοὺς κληρονόμους. Ὑποσχομαι εἰς τὸν Α 1000 δρ. ἔάν συμβῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, καὶ ὁ Α ἀποθάνῃ· ἡ ἐλπίς τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησε διὰ τὰς 1000 δρ. μεταβιβάζεται εἰς τοὺς κληρονόμους του. Ἐνεκὰ τοῦτου, ἔάν κατόπιν πληρωθῇ ἡ αἵρεσις, ὑποχρεοῦμαι νὰ καταβάλω εἰς αὐτοὺς τὸ ὑποσχεθὲν τῷ Α ποσόν. Ἐπίσης ἔάν ὑποσχεθῶ τὰς 1000 δρ. καὶ ἀποθάνω ἐνώπρὸ τῆς πληρωσεως τῆς αἵρέσεως, κατόπιν δὲ πληρωθῇ ἡ αἵρεσις οἱ κληρονόμοι μου ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλωσι τὰς 1000 δραχμάς. Ὡστε τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἐλπίδος μεταβιβάζεται ἐνεργητικῶς καὶ παθητικῶς.

Οὐχ ἥττον ἐνταῦθα ὑπάρχει διαφορὰ μεταξύ τῶν συμβολαίων ἐν ζωῇ καὶ τῶν συμβολαίων αἰτίᾳ θανάτου· ἐπὶ τῶν συμβολαίων αἰτίᾳ θανάτου, ὅπως τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἐλπίδος μεταβιβασθῇ εἰς τοὺς κληρονόμους τοῦ τετιμημένου, ἀπαιτεῖται ἡ αἵρεσις νὰ ἐξέλθῃ ζῶντος αὐτοῦ. Ἐάν εἶπω· ἐγκαθιστῶ τὸν Α κληρονόμον μου ἔάν συμβῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἔάν ἔλθῃ τὸ πλοῖον ἐκ τῆς Ἀσίας, καὶ ἀποθάνῃ δ' ὁ ὑπὸ αἵρεσιν ἐγκαταστάς, τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον ἀπέκτησε τοῦ νὰ γίνῃ κληρονόμος, τοῦ νὰ ἐπαχθῇ εἰς αὐτὸν κληρονομία τις, τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἐλπίδος δὲν μεταβιβάζεται εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ. Ἐάν ἐπομένως μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξέλθῃ ἡ αἵρεσις, οἱ κληρονόμοι του οὐδὲν δικαίωμα ἔχουσιν. Ὡστε ἐπὶ τελευταίων διατάξεων ἡ αἵρεσις πρέπει νὰ πληρωθῇ ζῶντος τοῦ τετιμημένου, ζῶντος τοῦ ἐπὶ αἵρέσει κληρονόμου ἢ κληροδόχου, ἄλλως οὗτοι οὐδὲν δικαίωμα ἔχουσιν. Καὶ τοῦτο διότι ἐπὶ τῶν ἐν ζωῇ συμβολαίων τὸ πρόσωπον τοῦ ἐπὶ αἵρέσει δικαίουχου εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορον, ἐν ᾧ τὸν θάνατον τοῦ ἐπὶ αἵρέσει δικαίουχου συμβολαίων ὁ διαθέτης θέλει ὅπως ὠρισμένον

πρόσωπον γίνῃ κληρονόμος ἢ κληροδόχος. θέλει ὅπως ὠρισμένον πρό-
σωπον ἀποκτήσῃ δικαίωμα, δὲν ἐνδιαφέρεται δὲ περὶ τῶν κληρονό-
μων τοῦ κληρονόμου ἢ κληροδόχου.

5. Ὡς εἵπομεν, ἡρτημένης τῆς αἵρέσεως παράγονται μὲν ἕτερα
νομικὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ τὸ σκοπούμενον ἐννομον ἀποτέλεσμα
δὲν παράγεται. ἔνεκα δὲ τούτου δὲν δύναται νὰ ἐγερθῇ ἀγωγή ἐπὶ
παροχῇ τοῦ ἐπὶ αἵρέσει ὀφειλομένου. Ἐν τούτοις δύνανται νὰ ἐγε-
ρῶσιν ἄλλαι ἀγωγαὶ ἔνεκα τοῦ ἐπὶ αἵρέσει ὀφειλομένου. Οὕτω ὁ ἐπὶ
αἵρέσει δανειστής δύναται νὰ ἐγείρῃ ἀγωγήν ἐπὶ παροχῇ ἀσφαλείας
ἐν ᾗ περιπτώσει κινδυνεύει ἡ μέλλουσα πραγματοποιήσις τοῦ προσ-
δοκωμένου δικαιώματος ὑπὸ τοῦ ἐπὶ αἵρέσει ὀφειλέτου. Ἐὰν λ. χ.
ὁ Α μοι ὑποσχεθῇ μίαν οἰκίαν καὶ μεταχειρίζεται αὐτὴν οὕτως ὥστε
μετ' ὀλίγον χρόνον αὕτη θέλει καταστραφῇ, τότε δύναμαι νὰ ζητήσω
ἀσφάλειαν, μέχρις οὗ πληρωθῇ ἡ αἵρεσις. Ἐκτὸς τούτου ἐπὶ κληρο-
δοσιῶν, ἀνεξαρτήτως ἀν ὑπάρχῃ κίνδυνος μὴ πραγματοποιήσεως τοῦ
σκοπούμενου ἀποτελέσματος ἢ ὅχι, ὁ ἐπὶ αἵρέσει κληροδόχος δύνα-
ται νὰ ζητήσῃ ἀσφάλειαν παρὰ τοῦ κληρονόμου μέχρι τῆς ἐξόδου
τῆς αἵρέσεως. Πρὸς τούτοις ὁ ἐπὶ αἵρέσει δανειστής ἐν τῇ περιπτώσει
ἐπέλθῃ συρροῇ δανειστῶν εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ ἐπὶ αἵρέσει ὀφειλέτου,
δύναται καὶ ὀφείλει ἐπίσης νὰ ἐγείρῃ ἀγωγήν ὅπως καταταχθῇ μετὰ τῶν
λοιπῶν δανειστῶν. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἐπὶ αἵρέσει δανειστής ἐν τῇ
περιπτώσει ταύτῃ δὲν δικαιούται νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν διανομὴν τῆς
περιουσίας, ἀλλ' οἱ λοιποὶ δανεισταὶ οἱ διανεμόντες τὴν περιουσίαν
ὀποχρεοῦνται νὰ π. ἀσχωσιν εἰς αὐτὸν ἀσφάλειαν.

6. Ἐὰν ὁ ἐπὶ αἵρεσει ὀφειλέτης πράγματός τινας, ἡρτημένης ἔτι
τῆς αἵρέσεως, παρίδωκεν αὐτό, ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς παραδό-
σεως ταύτης; Ἐὰν π. χ. ὁ Α ἐπώλησεν εἰς τὸν Β τὸν ἵππον τοῦ ἐπὶ
τῇ αἵρεσει ἐὰν ἔλθῃ τὸ πλοῖον ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ
πλοίου παρέδωκεν αὐτόν, μεταβιβάζεται διὰ τῆς παραδόσεως εἰς τὸν
Β ἡ κυριότης τοῦ ἵππου, καὶ ταύτης μεταβιβαζομένης ὁ λήπτης γί-
νεται νομικὸς ἢ φυσικὸς μόνον νομεύς;

Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε ζήτημα ἐρμηνείας. Ἐὰν μὲν ὁ παραδούς τὸ
πρᾶγμα ἤθελε νὰ μεταβιβάσῃ τὴν κυριότητα τοῦ παραδοθέντος πρά-
γματος, ὁ δὲ λήπτης ν' ἀποκτήσῃ τὴν κυριότητα αὐτοῦ, τότε ἡ κυ-

ριότητος μεταβιβάζεται, διότι πρὸς μεταβίβασιν τῆς κυριότητος οὐδὲ ἕλλο ἀπαιτεῖται εἰ μὴ, ἂν ἐνός μὲν νὰ ὑπάρχῃ βούλησις πρὸς μεταβίβασιν (animus transferendi dominium) ἂν ἑτέρου δὲ βούλησις πρὸς ἀποδοχὴν τῆς κυριότητος (animus accipiendi dominium). Ἐὰν δὲ ὁ παραδούς τὸ πρᾶγμα δὲν ᾔθελε τὴν μεταβίβασιν τῆς κυριότητος, αὕτη δὲν μεταβιβάζεται.

Ἐν ἀμφιβολίᾳ ὅμως, ἂν βηλ. διὰ τῶν ἐρμηνευτικῶν μέσων δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν τὴν θέλησιν τῶν μερῶν, ἂν ᾔθελον τὴν μεταβίβασιν τῆς κυριότητος ἢ μὴ, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν μεταβιβάζεται ἡ κυριότης, ἐπομένως ὅτι ὁ παραδούς δὲν ᾔθελε τὴν μεταβίβασιν τῆς κυριότητος. Μία μόνον ἐξαιρέσις ὑπάρχει, ἐπὶ προικοῦ. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῆς ἐξαιρέσεως ταύτης, ἐν ἀμφιβολίᾳ ἡ κυριότης δὲν μεταβιβάζεται.

Ἐὰν ὁ παραδούς τὸ πρᾶγμα ἐπερύλαξεν εἰς ἑαυτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἀναζητήσῃ αὐτὸ κατὰ τὸ δοκοῦν, τότε ὑπάρχει περὶ αὐτοῦ ἐπομένως ὁ παραδούς δύναται νὰ τὸ ἀναζητήσῃ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν. Ἐὰν ὅμως ὁ παραδούς δὲν ἐπερύλαξεν εἰς ἑαυτὸν τοιοῦτον δικαίωμα, τότε ἂν τὸ ἀναζητήσῃ προτείνεται· ἐναντίον αὐτοῦ ἡ ἐνστάσις τοῦ δόλου. Ἐὰν ὑποσχεθῇ εἰς ἐμέ ὁ Α τὸ ὥρολόγιόν του ὑπὸ αἵρεσιν καὶ μοι τὸ παραδώσῃ, κατόπιν δὲ, πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς αἵρέσεως, ἐγείρω ἀγωγὴν ἐπὶ ἐπιστροφῇ τοῦ ὥρολογίου, δύναμαι νὰ ἀντιτάξω εἰς αὐτὸν ὅτι τοῦτο ἀντίκειται εἰς τὴν καλὴν πίστιν καὶ ὅτι ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτὸν ζητῶν τὸ πρᾶγμα, ἐν ᾧ γινώσκει καλῶς ὅτι ἡ αἵρεσις δὲν ἐξῆλθε, πρέπει νὰ περιμείνῃ τὴν ἐξόδον τῆς αἵρέσεως, ἂν ἂν ἄπαξ παρέδωκεν αὐτό· ἂν ἡ αἵρεσις ἀτονήσῃ τότε βεβαίως δικαιούται νὰ ἀπαιτήσῃ τὸ ὥρολόγιον. Ἐὰν ὅμως ὁ παραδούς προσέθηκεν ὅτι ἐν οἰκδηρῷ στιγμῇ δύναται ν' ἀναζητήσῃ τὸ παραδοθέν πρᾶγμα, τότε βεβαίως δὲν δύναται νὰ προταθῇ κατ' αὐτοῦ ἡ ἐνστάσις τοῦ δόλου, διότι δὲν ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτὸν.

Ἐπίσης ἂν ὁ παραδούς τὸ πρᾶγμα παρέδωκεν αὐτὸ ἐκ πλάνης, τότε βεβαίως δύναται ν' ἀναζητήσῃ αὐτὸ διὰ τῆς *condictio indebiti*· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐπίσης δὲν δύναται νὰ προταθῇ κατ' αὐτοῦ ἡ ἐνστάσις τοῦ δόλου, διότι παρέδωκε τὸ ὑποσχεθέν, νομίζων

ὅτι ἐπληρώθη ἡ αἵρεσις· ἐπομένως ἐκὼν ἐπλανήθη, ἐκὼν δὲν ἐπληρώθη ἡ αἵρεσις, ἡ αἵτησις αὐτοῦ δὲν περιέχει ἀντίφασιν.

II. Νομικὰ ἀποτελέσματα πληρωθείσης τῆς αἵρέσεως.

Ποῖα τὰ ἀποτελέσματα ἐξιούσης τῆς αἵρέσεως ;

Ἐξιούσης ἡ πληρωθείσης τῆς αἵρέσεως ἐκλείπει ὁ περιορισμὸς τῆς βουλήσεως καὶ ἔνεκα τούτου παράγεται τὸ δι' αὐτῆς σκοπούμενον ἐννομον ἀποτέλεσμα ὅπερ πρότερον ἦτο ἀβέβαιον καὶ μετέωρον. Ἄρα ἐπὶ μὲν ἀναβλητικῆς αἵρέσεως παράγεται τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπὶ αἵρεσει δανειστοῦ, ἐπὶ δὲ διαλυτικῆς ἀνατρέπεται τὸ παραχθέν ἤδη ἐννομον ἀποτέλεσμα.

Ἡ πλήρωσις τῆς αἵρέσεως ἐνεργεῖ ὡς λέγουσιν, *ipso jure*, δηλ. ἐπὶ διαλυτικῆς αἵρέσεως ἅμα πληρωθείσης αὐτῆς τὰ πράγματα ἐπανέρχονται εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν ἄφ' ἐαυτῶν· ὅχι μόνον ὑποχρεῖται ὁ λήπτης νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἄφ' ἐαυτῶν ἐπανέρχονται, δηλ. ἡ κυριότης τὸ ἐμπράγματον δικαίωμα ἐπαναστρέφει εἰς τὸν πρῶτον κτήτορα. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ὁ πρῶτος κτήτωρ ἔχει καὶ ἔνδικα μέσα πρὸς ἀναζήτησιν αὐτῆς, προσωπικὴν ἀγωγὴν, τὴν τοῦ ἀχρεωσθέντος ἀπαίτησιν κλπ. Ἐκὼν παρὰδῶσω εἰς τὸν Α μίαν οἰκίαν ὑπὸ αἵρεσιν διαλυτικὴν, ἡρτημένης τῆς αἵρέσεως ὁ λήπτης εἶνε κύριος, ἐγὼ δὲ ἀπώλεσα τὴν κυριότητα. Πληρωθείσης τῆς αἵρέσεως, ἡ οἰκία ἐπανέρχεται εἰς ἐμέ ἄφ' ἐαυτῆς· ἐγὼ γίνομαι κύριος αὐτοδικαίως. Ἐνεκα τούτου ἐκὼν ἐν τῷ μεταξὺ ὁ λήπτης ἔθηκε βάρη ἐπὶ τοῦ πράγματος, τὰ βάρη ταῦτα ἀποσβέννυνται ἄφ' ἐαυτῶν ἐξιούσης τῆς αἵρέσεως, ἀποσβέννυνται ἡ κυριότης καὶ μετ' αὐτῆς καὶ τὰ βάρη τὰ ὅποια ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ πράγματος.

Οὐχ ἥττον ἐνταῦθα ἀναρῶνται τὸ ζήτημα ; Ποῖα εἶνε ἡ νομικὴ σχέσις ὡς πρὸς τὸ παρελθόν ; Ποῖα ἡ νομικὴ κατάστασις κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ; Ἀπὸ πότε χρονολογεῖται τὸ ἐννομον ἀποτέλεσμα τὸ παραχθέν ἅμα τῇ πληρώσει τῆς αἵρέσεως ; ἀπὸ πότε π.χ. χρονολογεῖται ἡ κτήσις τῆς κυριότητος τοῦ ἐπὶ ἀναβλητικῇ αἵρεσει παρὰδοθέντος πράγματος, ἡ κτήσις τοῦ ἐνοχικοῦ δικαιώματος κτλ ;

ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐπληρώθη ἡ αἵρεσις ἢ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως; Ἡ πληρωθεῖσα αἵρεσις ἔχει ἀναδρομὴν δύνανται; Ὑπόσχεμα εἰς τὸν Α τὴν παραχώρησιν μιᾶς αἰκίας αἵρεσιν καὶ πρὸ τῆς πληρώσεως τῆς αἵρέσεως ὁ λήπτης γίνεται ῥίσις ἐρωτᾶται ὁμοῦς ἡ κυριότης του χρονολογεῖται ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐξῆλθεν ἡ αἵρεσις ἢ ἀφ' ἧς ἐποχῆς παρεδόθη εἰς αὐτὸν τὸ πρᾶγμα.

Πρὸς λύσιν τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος ἐξεταστέον ἀκρύτερον τὴν ἔννοιαν τῆς ὀπισθενεργοῦ δυνάμεως τῆς πληρωθείσης αἵρεσεως καὶ τὴν βούλησιν τοῦ θέσαντος τὴν αἵρεσιν, ἥτοι ἐὰν οὐκ ἤθελε τὴν ὀπισθενεργὸν δύνανται ἢ ὄχι. Ἡ ἔννοια τῆς ὀπισθενεργῆς δυνάμεως τῆς πληρωθείσης αἵρέσεως δύναται νὰ ἐννοηθῇ τριχῶς. Πρῶτον ἐξιούσης τῆς αἵρέσεως, ἡ παραγωγή τοῦ διὰ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως σκοπούμενου λογίζεται γενομένη οὐχὶ κατὰ τὴν ἐπιτομήν τῆς πληρώσεως αὐτῆς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως, ὥσπερ αὕτη ἐγένετο ἄνευ αἵρέσεως π.χ. πληρώσεως τῆς αἵρέσεως ἡ κυριότης τοῦ ἐπὶ ἀναβλητικῇ αἵρεσει λαθὼν πρᾶγμα τι δὲν παράγεται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πληρώσεως τῆς αἵρέσεως, ἀλλὰ λογίζεται ὡς τὸ πρῶτον παραχθεῖσα, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐγένετο ἡ δηλώσις τῆς βουλήσεως. Δεύτερον ἐξιούσης τῆς αἵρέσεως ἡ παραγωγή τοῦ διὰ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως σκοπούμενου ἀποτελέσματος δὲν πρέπει νὰ λογισθῇ, ὡς ἄνωτέρω, γενομένη κατὰ τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἐπιτομήν τῆς ἐπὶ αἵρεσει δηλώσεως τῆς βουλήσεως, ἀλλὰ ὅταν τῇ πληρώσει τῆς αἵρέσεως, γενομένης δὲ αὐτῆς κατὰ τὴν ἐπιτομήν αὐτήν, τὸ παραχθέν τοῦτο ἀποτέλεσμα λογίζεται ὡς παραχθέν κατὰ τὴν ἐπιτομήν τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως. Κατὰ τὴν ἔννοιαν λοιπὸν αὐτήν τὸ νῦν παραχθέν ἅμα τῇ πληρώσει τῆς αἵρέσεως ὁ ἀποτέλεσμα λογίζεται ὡς ἐξ ὑπαρχῆς παραχθέν, ἐν ᾧ κατὰ τὴν πρῶτον ἔννοιαν ἡ παραγωγή αὐτοῦ λογίζεται ὡς γενομένη ἔκτοτε, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως π.χ. ἡ κυριότης τοῦ ἀναβλητικῇ αἵρεσει λαθόντος πρᾶγμα τι γινώσκται τὸ πρῶτον κατὰ τὴν πληρώσει τῆς αἵρέσεως εἴτα δὲ λογίζεται ὡς ἔκτοτε παραχθέν. Τρίτον, ἐξιούσης τῆς αἵρέσεως, ἀνακαλύπτομεν τὴν ἐξ ὑπαρχῆς πραγματικῆς παραγωγῆς τοῦ διὰ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως σκοπούμενου ἀποτελέσματος. Ἡ παραγωγή λοιπὸν, κατὰ τὴν ἔννοιαν

ταύτην, δὲν γίνεται, ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐννοίᾳ ἅμα τῇ πληρώσει τῆς αἰρέσεως. οὔτε πρέπει νὰ λογισθῇ, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ ἐννοίᾳ, ὡς γενομένη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως, ἐνῷ πράγματι δὲν ἐγένετο, εἰμὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. καίπερ τούτου ἀδήλου ἡμῖν ὄντος, ἐν ὧν ἤρτητο ἡ αἵρεσις π.χ. ὁ ἐπὶ ἀναβλητικῇ αἰρέσει λαθὼν πράγμα τι δὲν γίνεται κατὰ πρῶτον κύριος ἅμα τῇ ἐξόδῳ τῆς αἰρέσεως, οὔτε λογίζεται μόνον κύριος κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς παραδόσεως τοῦ πράγματος, ἐν ᾧ ἄλλῃθὺς δὲν ἦτο, διότι πράγματι ἦτο ἤδη κύριος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἐν ὧν δὲν ἤρτηται ἡ αἵρεσις, ὑπάρχει ἀβεβαιότης, ἀμφιβολία, ἀνπαρήχθη τὸ νομικὸν ἀποτέλεσμα ἢ ὄχι· ἐξιούσης ὅμως ταύτης, δηλὸν γίνεται ὅτι ἐξ ἀρχῆς παρήχθη. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ ἐξοδος τῆς αἰρέσεως οὐδεμίαν ἄλλην νομικὴν σημασίαν ἔχει εἰμὴ ἀποδεικτικὴν μόνον, δηλ. διὰ τῆς πληρώσεως αὐτῆς διαγινώσκουμεν, ὅτι τὸ ἐννομον ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἤρτημένης τῆς αἰρέσεως καὶ περ ὑπάρχον ἦτο εἰς ἡμᾶς κεκαλυμμένον, παρήχθη ἤδη.

Ποία ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἐννοιῶν τῆς ὁπισθενεργοῦ δυνάμεως τῆς πληρωθείσης αἰρέσεως εἶνε ἡ ὀρθοτέρᾳ, καὶ ποίαν παραδέχθη τὸ Ῥωμαϊκὸν Δίκαιον; Περί τούτου θέλομεν παραγματευθῇ παρακατιόντες, ἀφ' οὗ προηγουμένως παραγματευθῶμεν τὸ ζήτημα, ἀν τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον παραδέχεται τὴν ὁπισθενεργὸν δυνάμιν τῆς πληρωθείσης αἰρέσεως.

Τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸ ζήτημα δηλ. ἀν ἡ πληρωθεῖσα αἵρεσις ἔχῃ ἀναδρομικὴν δυνάμιν, εἶνε ζήτημα ἐρμηνείας· πρέπει νὰ προσπαθῶμεν διὰ τῶν ἐρμηνευτικῶν μέσων ν' ἀνεύρωμεν τὴν θέλησιν τοῦ προσθέσαντος τὴν αἵρεσιν. Ἐὰν ὁ προσθέσας τὴν αἵρεσιν ἤθελεν ὅπως ἡ πληρωθεῖσα αἵρεσις ἔχῃ ἀναδρομικὴν δυνάμιν, τότε ἡ θέλησις τοῦ αὐτοῦ ἰσχύει. Τὸ παραχθὲν ἐννομον ἀποτέλεσμα διὰ τῆς πληρώσεως τῆς αἰρέσεως θεωρεῖ ὡς παραχθὲν ἅμα τῇ δηλώσει τῆς βουλήσεως. Τούναντίον ἐὰν ἀνεύρωμεν ὅτι ὁ προσθέσας τὴν αἵρεσιν δὲν ἤθελεν ὅπως ἡ αἵρεσις ἔχῃ ἀναδρομικὴν δυνάμιν, τότε τὸ ἀποτέλεσμα θεωρεῖται ὡς παραχθὲν ἅμα τῇ πληρώσει τῆς αἰρέσεως.

Ἐν ἀμφιβολίᾳ ὅμως τί ἰσχύει; Ἐν ἀμφιβολίᾳ φυσικώτερον ἤθελεν εἶσθαι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ προσθέσας τὴν αἵρεσιν δὲν ἤθελε

τὴν ὀπισθενέργειαν αὐτῆς. ὅτι ἤθελεν ὅπως τὸ παραχθὲν ἔννομον
 ἀποτέλεσμα χρονολογῆται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς αἰρέσεως. οὐχὶ δὲ
 ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως. Διότι ἀπὸ τῆς ἐπο-
 χῆς τῆς πληρώσεως τῆς αἰρέσεως ἡ βούλησις αὐτοῦ κατέστη ἀπε-
 ριόριστος καὶ τὸ δικαίωμα ἐπραγματοποιήθη. Ὡστε ἐν ἀμφιβολίᾳ
 ὀρθότερον ἤθελεν εἶπαι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ προσθέσας τὴν αἴρ-
 σιν ἤθελε νὰ προσθέσῃ καὶ προθεσμίαν. Ἐὰν εἶπω εἰς τὸν Α: σὺ
 ὑπόσχομαι 1000 δρ. ἐὰν ἔλθῃ ὁ φίλος μου ἐκ τῆς Ἀσίας, φυσικώ-
 τερον εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι λέγων αἰὲν ἔλθῃ ὁ φίλος μου ἐκ
 τῆς Ἀσίας» δηλῶ ὅτι θέλω νὰ γίνω ὀφειλὴς τοῦ Α τότε ὅταν
 ἔλθῃ ὁ φίλος, δὲν θέλω δὲ νὰ γίνω ἀπὸ τοῦδε, ὅθεν κατὰ τὴν ἔννοιαν
 ταύτην ἐν πάσῃ αἰρέσει περιέχεται ἐκτὸς τοῦ εἶναι καὶ τὸ ὕψος, ἐμ-
 περιέχεται δηλ. καὶ προθεσμία. Οὐχ ἥττον καὶ ἄλλως ἐπίσης εἰ-
 δυνατόν ἐπὶ τῆς ὑπὸ αἵρεσιν δηλώσεως τῆς βουλήσεως νὰ σκεφθῶμεν
 Δυνάμεθα δηλ. νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ ὑπὸ αἵρεσιν δῆλωσις τῆς βουλήσεως
 εἶνε πράγματι ἔγκυρος καὶ ὑποχρεωτική, ἐνυπάρχει ὁμως ἐν αὐτῇ
 περιορισμός, τις, ἐλάττωμά τι, δηλ. ἡ αἵρεσις ἕνεκα δὲ τοῦ ἐλατ-
 τώματος τούτου δὲν δύναται νὰ παραχθῇ τὸ σκοπούμενον ἔννομον
 ἀποτέλεσμα. Ἐξιούσης ὁμως τῆς αἰρέσεως ἐκλείπει ὁ περιορισμός
 τὸ ἐλάττωμα ἥτοι ἡ αἵρεσις ἕνεκα τούτου ἀσφαλιζέται καὶ ἡ ἐξο-
 κολούθησις αὐτῆς, ὑφισταμένης ἤδη ἄνευ περιορισμοῦ δηλ. ἄνευ αἰ-
 ρέσεως ἕνεκα τούτου ὁμως ἡ δῆλωσις τῆς βουλήσεως δὲν μεταβά-
 λει τὴν χρονολογίαν αὐτῆς, καὶ ὡς ἐκ τούτου δεόν νὰ θεωρηθῇ αὐ-
 τὴν ὡς ἐὰν ἐξ ὑπαρχῆς ἐγένετο ἄνευ αἰρέσεως. Ἐν ἄλλαις λέξεις ν ὁ δ-
 λῶν ὅτι θέλω νὰ ἐπέλθῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀποτέλεσμα, ἐὰν ὑπάρξῃ
 τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ γεγονός δηλοῖ ὅτι ἐὰν ὑπάρξῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο
 γεγονός θέλω νὰ παραχθῇ τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα ἀπὸ τοῦδε. Δι-
 οτι τοῦτο ἄμα ὑπάρξῃ τὸ γεγονός (πληρωθῇ δηλ. ἡ αἵρεσις) τὸ ἔννομον
 ἀποτέλεσμα τὸ παραχθὲν νῦν λογίζεται ὡς παραχθὲν ἔκτατε. ὡς ἐ-
 λέγε μόνον: θέλω νὰ ἐπέλθῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀποτέλεσμα ὁμοί-
 ῶς ὁ δηλῶν ὅτι θέλω νὰ ἐπέλθῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα
 θέλω ὁμως τὸ παραχθὲν τοῦτο ἀποτέλεσμα ν' ἀνατραπῇ, ἐὰν ὑπάρξῃ
 τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ γεγονός, δηλοῖ ὅτι ἐὰν ὑπάρξῃ τὸ γεγονός ἐκεῖν
 θέλω ν' ἀνατραπῇ τὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ τοῦδε διὰ τοῦτο ἄμα ὑπάρ-

τὸ γεγονός, τὸ ἀνατραπέν νῦν ἀποτέλεσμα λογίζεται ὡς ἔκτοτε ἀνατραπέν, ὡς ἐάν ἔλεγε μόνον: θέλω ν' ἀνατραπῇ τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ ἀποτέλεσμα, δηλ. θέλω νὰ θεωρηθῇ ὡς οὐδέποτε ὑπάρξαν.

Ὡστε ἐν ἀμφιβολίᾳ δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν δύο ἔννοιαις, ὅτι ὁ προσθέσας τὴν αἵρεσιν ἤθελεν ὅπως τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα παραχθῇ ἅμα τῇ πληρώσει τῆς αἰρέσεως χρονολογείται δηλ. ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς πληρώσεως τῆς αἰρέσεως καὶ ὅτι ἤθελεν ὅπως τὸ παραχθέν ἔννομον ἀποτέλεσμα χρονολογῆται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως, τῆς κατάρτισεως δηλ. τοῦ συμβολαίου.

Τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον παρεδέχθη κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην τὴν δευτέραν ἔννοιαν, ὅτι δηλ. ὁ προσθέσας τὴν αἵρεσιν ἤθελεν ὅπως τὸ παραχθέν ἔννομον ἀποτέλεσμα χρονολογῆται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως, οὐχὶ δὲ ἀπὸ τῆς πληρώσεως τῆς αἰρέσεως. Ἐπομένως κατὰ τὸ Ρ. Δ. πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ἐν ἀμφιβολίᾳ ὅτι ὁ θέσας τὴν αἵρεσιν ἤθελεν ὅπως ἡ πληρωθεῖσα αἵρεσις ἔχῃ ἀναδρομικὴν δύναμιν. Ὡστε ἐπὶ κυριότητος, γενόμενός τις κύριος θεωρεῖται τοιοῦτος ἀπ' ἀρχῆς, ἀπὸ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως· ὁ ὀφειλέτης, ὁ γενόμενος ὀφειλέτης διὰ τῆς πληρώσεως τῆς αἰρέσεως θεωρεῖται ὡς γενόμενος ὀφειλέτης ἀπ' ἀρχῆς, ἀπ' ἧς ἐποχῆς ἐγένετο ἡ σύμβασις. Ἐάν λ. χ. ὑποσχεθῶ εἰς τὸν Α μίαν οἰκίαν ὑπὸ αἵρεσιν, καὶ κατόπιν ἐξέλθῃ ἡ αἵρεσις μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς ἔτους, ὁ Α γίνεται κύριος τῆς οἰκίας, ἡ δὲ κυριότης του χρονολογείται ἀπ' ἧς ἐποχῆς ἐγένετο ἡ δῆλωσις τῆς βουλήσεως. Ἐπίσης δωροῦμαι εἰς τὸν Α μίαν οἰκίαν, λέγω δὲ πρὸς αὐτόν ἐκ συμβολῆς τοῦτο ἢ ἐκείνο ἢ δωρεὰ νὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ γενομένη, ἅμα τῇ ἐξόδῳ τῆς αἰρέσεως ὁ Α πύει τοῦ νὰ εἶναι κύριος· ἡ κυριότης ἐπανερχεται ἀπ' ἐαυτῆς εἰς ἐμὲ, ἡ δὲ κυριότης τοῦ Α θεωρεῖται ὡς μὴ ὑπάρξασα, τὸ συμβολαῖον θεωρεῖται ἀνατραπέν ἅμα τῇ δηλώσει τῆς βουλήσεως.

Τούτου τεθέντος, ὅτι δηλ. ἡ πληρωθεῖσα αἵρεσις ἔχει ἀναδρομικὴν ἰσχύν, ἐρωτᾶται πάλιν ποῖαν ἔννοιαν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναπτυσθεισῶν δέχεται τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον;

Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου λέγομεν ὅτι τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον παραδέχεται τὴν δευτέραν ἔννοιαν τῆς ὀπισθενεργοῦ δυνάμεως τῆς πληρωθείσης αἰρέσεως, ἥτοι, ὅτι, ἐξιούσης τῆς αἰρέσεως ἡ παραγωγὴ

τοῦ ἐνιόμου ἀποτελέσματος, δὲν λογίζεται ὡς γενομένη κατὰ τὴν
 ἐποχὴν τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως, ἀλλὰ πράγματι ἅμα τῇ ἐξόδῳ
 τῆς αἰρέσεως· ἔνεκα δὲ τῆς εἰκαζομένης βουλήσεως τοῦ θάσαντος τὴν
 αἶρεσιν, τὸ παρχθέν ἤδη ἀποτέλεσμα λογίζεται ὡς παραχθέν κατὰ
 τὴν ἐποχὴν τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως· τοῦτο δὲ ἐξάγεται ἐκ πολ-
 λῶν διατάξεων τῶν πηγῶν ἡμῶν αἵτινες ἤθελον εἶσθαι ἀνεξήγητοι
 ἄνευ τῆς τοιαύτης ἐννοίας τῆς ὀπισθενεργοῦ δυνάμεως τῆς πληρωθεί-
 σης αἰρέσεως. Π. χ. τὰ ἐξ ἀντικειμένου προαπαιτούμενα συμβολαίου
 τινὸς κρίνονται οὐχὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγκροτήσεως αὐτοῦ ἐπι-
 αίρεσει, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πληρώσεως τῆς αἰρέσεως· ἂν κατὰ
 τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπάρχωσι ταῦτα παράγεται τὸ ἔννομον ἀποτέ-
 λεσμα, ἄλλως οὐχί. "Οθεν, ἐὰν π. χ. ὁ Α ἡγήρασεν ἐπὶ αἰρέσει τινὶ
 παρὰ τοῦ Β πράγματι τὸ ἴδιον, τοῦτο δὲ πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς αἰρέσεως
 δὲν ἀνήκει πλέον εἰς αὐτόν, τὸ συνάλλαγμα τῆς ἀγοραπωλησίας εἶνε
 ἔγκυρον καὶ παράγει, ἐξιοῦσης τῆς αἰρέσεως, τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα,
 διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πληρώσεως τῆς αἰρέσεως ὑπάρχουσιν ὅλα
 τὰ νομικὰ προαπαιτούμενα τοῦ συμβολαίου τῆς ἀγοραπωλησίας.
 Ἐντεῦθεν ὁμως ἐξάγομεν ὅτι ἡ ἐννοια τῆς ὀπισθενεργοῦ δυνάμεως
 τῆς αἰρέσεως εἶναι ἡ παρ' ἡμῶν παραδεδεγμένη· διότι ἂν τὸ ῥωμαϊκὸν
 δίκαιον παρεδέχετο τὴν πρώτην ἐννοιαν, ὅτι ἡ παραγωγὴ λογίζεται
 ὡς γενομένη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως ἔπρεπε
 νὰ μὴ παραχθῇ τὸ ἀποτέλεσμα ἐκεῖνο, καίτοι κατόπιν ἡ αἶρεσις
 ἐξῆλθε· καθότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραχθῇ
 ἔνεκα ἐλλείψεως ἐνὸς τῶν προαπαιτούμενων, ἐν ᾧ παραδέχεται αὐτὸ
 ὡς παραχθέν, ὅπερ δηλοῖ, ὅτι παραδέχεται ὅτι ἡ παραγωγὴ γί-
 νεται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐξόδου τῆς αἰρέσεως, καταστραφέντος
 π. χ. τοῦ πράγματος, τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα, κατὰ τὸ Ρ. Δ.
 δὲν δύναται νὰ παραχθῇ, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ λογισθῇ ὡς παραχθέν, ἂν
 ἡ παραγωγὴ ἐλογίζετο γενομένη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπὶ αἰρέσει
 δηλώσεως τῆς βουλήσεως, διότι τότε ὑπῆρχον ὅλα τὰ νομικὰ προα-
 παιτούμενα τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων
 ἐξάγεται ἐπίσης καὶ τὸ ἐσφραγμένον τῆς τρίτης ἐννοίας τῆς ὀπισθενε-
 ροῦ δυνάμεως τῆς πληρωθείσης αἰρέσεως. Ἀνεξαρτήτως δὲ τῶν ἀνω-
 τέρω λόγων ἀναφέρομεν εἰσέτι καὶ τὰ ἐξῆς. Ἄν τὸ ῥωμαϊκὸν δὲ

κλον παρεδέχετο, ὅτι ἐξιούσης τῆς αἵρέσεως, δὲν παράγεται νῦν τὸ
 νομον ἀποτελεσμα, ἀλλὰ δηλοῦται μόνον ἡ ἡρτημένη τῆς αἵρέσεως
 παρξίς αὐτοῦ, ὅτι ἐπομένως τὸ ἀποτέλεσμα ἐκεῖνο πράγματι ὑπῆρχε
 καὶ πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς αἵρέσεως, καὶ περ ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς, ἐν τῷ
 μεταξὺ δὲν ἤθελεν ὀρίσει ὡς εἴπομεν ἄνωτέρω, ὅτι ἡρτημένης τῆς αἵρέ-
 σεως οὐδὲν ὀφείλεται (nihil interim debetur). οὔτε συνεπείχ τούτου,
 περὶ τὸ ἡρτημένης τῆς αἵρέσεως καταβληθὲι δύναται νὰ ἀναζητηθῇ
 πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς αἵρέσεως διὰ τῆς περὶ ἀχρεωσότητου ἀπαιτήσεως.

Ὅμοιως ἂν τὸ ῥωμ. δίκαιον παραδέχεται τὴν ἐννοίαν ταύτην ἐπρε-
 νὰ ὀρίσῃ ὅτι, ἡρτημένης τῆς αἵρέσεως, ὃ ἐπὶ ἀναβλητικῇ αἵρέσει
 παραδοὺς πράγμα τι ἢ ὃ ἐπὶ διαλυτικῇ αἵρέσει κτητάμενος αὐτὸ δὲν
 δύναται νὰ τὸ διεκδικήσῃ οὔτε νὰ ἐγείρῃ τὴν περὶ κλοπῆς ἀπαιτήσιν,
 τὴν ἀγωγὴν τοῦ Ἀκουιλίου νόμου, κλαπέντος ἢ καταστραφέντος
 πράγματος, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην θὰ ὑπῆρχεν ἐντελής ἀθε-
 ταιότης, ἂν ἦτο κύριος ἢ οὐ. Ἄλλ' αἱ πηγαὶ ἡμῶν ὀρίζουσι σαφῶς,
 ὅτι ὃ ἐπὶ ἀναβλητικῇ αἵρέσει παραδοὺς πράγμα τι ἢ ὃ κτητάμενος
 ἐπὶ διαλυτικῇ αἵρέσει εἶνε κύριος δυνάμενος νὰ ἐγείρῃ τὴν διεκδικητι-
 κὴν ἀγωγὴν τοῦ Ἀκουιλίου νόμου.

Ἐκ πάντων τούτων ἐξάγεται, ὅτι κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον ἡ ἀνω-
 ῥω ἐννοία περὶ τῆς ὀπισθενεργεῦ δυνάμεως τῆς πληρωθείσης αἵρέσεως
 εἶναι ἐσφαλμένη. Μάλιστα δὲ οὔτε πρέπει νὰ γίνῃ κατὰ τὴν ἐννοίαν
 αὐτὴν λόγος, ὅτι ἡ πληρωθεῖσα αἵρεσις ὀπισθενεργεῖ διότι ἀρ' οὐ αὕτη
 ὁδῶς ἐνεργεῖ ἀλλὰ καθιστᾷ γνωστὴν μόνον τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ὑπάρ-
 ούσαν νομικὴν κατάστασιν, δὲν δύναται νὰ ὀπισθενεργήσῃ, καὶ ἀρῶ
 καὶ τὸ γεγονός ἐξ οὗ ἡρτῇται ἡ παραγωγὴ τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσμα-
 τος, δὲν ἐξασκεῖ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ· ἀλλ' ἔχει ἀπο-
 κλειτικὴν μόνον σημασίαν, δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ὀπισθενερ-
 γείας αὐτοῦ. Οὐχ ἦττον ἀποπλανηθέντες ἐκ τινων περιπτώσεων,
 ἀθ' ἅς τὸ ῥωμ. δίκαιον παρεδέχθη τὴν ἄνωτέρω ἐννοίαν, παρεδέ-
 ῃσαν τὴν ἐννοίαν ταύτην καὶ ἐπὶ τῆς ὀπισθενεργεῦ δυνάμεως τῆς
 πληρωθείσης αἵρέσεως· ἡ γνώμη ὅμως αὕτη εἶνε ἐσφαλμένη, διότι εἰς
 τὰς περιπτώσεις ταύτας ὑπάρχει, πρὸ τῆς ἐκδόσεως γεγονότος τινός
 ἐντελής ἀθεβαιότητος, ἐνεκα δὲ τούτου ἡ κυριότης μένει ἐν τῷ μεταξὺ
 ἐτέωρος, οὐδενός δυνάμενος νὰ ἐγείρῃ διεκδικητικὴν ἀγωγὴν ἢ τὴν

περί κλοπῆς ἀπαίτησιν, καὶ τὴν ἀγωγὴν τοῦ Ἀκουιλίου νόμου, ἐπὶ τῆς πληρωθείσης αἵρέσεως δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα, τῆς νομικῆς σχέσεως μὴ οὔσης πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς αἵρέσεως ἀβεβαίας καὶ ἀμβόλου, ἀλλὰ βεβαίας, ἀβεβαίας δὲ καὶ μετεώρου μόνον ὡς πρὸς μέλλουσιν αὐτῆς ὑπαρξίν.

Παραδεχθέντες ἀνωτέρω ὅτι τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον δέχεται τὴν ἀσθενεργὸν δύναμιν τῆς πληρωθείσης αἵρέσεως, δεόν ἐνταῦθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τοῦτο ἰσχύει ὑπὸ τοὺς ἐπομένους εἰδικωτέρους περιρρισμούς.

α') Τὸ παραχθὲν ἅμα τῇ πληρώσει τῆς αἵρέσεως ἔννομον ἀτέλεσμα τότε μόνον χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς δηλώσεως τῆς βουλῆσεως, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπάρχουσιν ὅλα νομικὰ προαπαιτούμενα πρὸς παραγωγὴν τοῦ ἀποτελέσματος ἐκείνου ἐὰν δὲν ὑπάρχωσι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὅλα τὰ νομικὰ προαπαιτούμενα, δὲν δύναται νὰ χρονολογηθῇ ἀπ' αὐτῆς, διότι τὸ ὑπὸ αἵρεσιν συμβόλαιον δὲν δύναται νὰ ἐπιφέρει περισσότερα νομικὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ ὅσα ἤθελεν ἐπιφέρει τὸ μὴ ὑπὸ αἵρεσιν συμβόλαιον. Π. ὑπόσχομαι νὰ παραδώσω εἰς τὸν Α μίαν οἰκίαν λόγῳ ζωρεᾶς, συμβῇ τοῦτο ἢ ἐκείνο· μετὰ παρέλευσιν δὲ ἐνὸς μηνὸς παραδίδω αὐτὴν τὴν οἰκίαν καὶ μετὰ παρέλευσιν δεκά μηνῶν ἐξέρχεται ἡ αἵρεσις ἀπὸ πότε χρονολογεῖται ἡ κτήσις τῆς κυριότητος; Ἡ κτήσις κυριότητος ἐνταῦθα χρονολογεῖται ἀπ' ἧς ἐποχῆς παρέδωκα τὴν οἰκίαν καὶ οὐχὶ ἀπ' ἧς ἐποχῆς ὑπεσχέθην εἰς τὸν Α ὅτι θὰ παραδώσω αὐτῷ μίαν οἰκίαν καὶ τοῦτο διότι μόνον ἀπ' οὗτου παρὲς εἰς αὐτὸν ἡ οἰκία ὑπάρχει ὅλα τὰ νομικὰ προαπαιτούμενα πρὸς μεταβίβασιν τῆς κυριότητος. Οὕτως δὲ προσὸν πρὸς μεταβίβασιν κυριότητος εἶνε ἡ παράδοσις τοῦ πράγματος· καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπὶ ὑπεσχέθην εἰς τὸν Α τὴν παράδοσιν τοῦ πράγματος δὲν παρέδωκα πρᾶγμα, δὲν ὑπῆρχον ἐπομένως ὅλα τὰ προαπαιτούμενα ὥπως ἡ κυριότης χρονολογηθῇ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐὰν λοιπὸν ἐγὼ πρὶν παραδώσω τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν ἐπὶ αἵρεσει δανειστήν, εἰς τὸν Α, ἐπὶ ἤθηκα βάρη ἐπ' αὐτοῦ π. χ. ὑπεθήκαην, καὶ κατόπιν τὸ παρέδωκα μετὰ τοῦτο δὲ ἐπληρώθη ἡ αἵρεσις, ἡ ὑπεθήκη ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ εἶνε ἰσχυρά, διότι ἡ κυριότης τοῦ λήπτου χρονολογεῖται

ἡ ἐποχὴ παρεῴθη αὐτῷ τὸ πρᾶγμα. Ὡσαύτως ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α ἐν πρᾶγμα καὶ παραδίδω αὐτό, κατόπιν πρὸ τῆς πληρώσεως τῆς αἵρέσεως ἐπιθέτω βάρη ἐπ' αὐτοῦ, συνιστῶ ἐμφύτευσιν, ἐπιφάνειαν κτλ. μετὰ ταῦτα δὲ πληροῦται ἡ αἵρεσις, ἐνταῦθα, ἐπειρῶ, ὡς παρεδέχθημεν ἄνωτέρω, ἡ κυριότης τοῦ Α χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς παραδόσεως τοῦ πράγματος δηλ. ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς καταρτίσεως τοῦ συμβολαίου, τὰ βάρη τὰ ὅποια ἐγὼ ἐπέθηκα ἐπὶ τοῦ πράγματος αἴρονται, διότι ἡ κυριότης τοῦ λήπτου χρονολογεῖται ἀπὸ σήμερον, ἐγὼ δὲ ἐπομένως δὲν ἔχω δικαίωμα νὰ ἐπιθέτω βάρη ἐπὶ τοῦ πράγματος.

β') Ἡ ὀπισθενέργεια τῆς πληρωθείσης αἵρέσεως ἰσχύει μόνον ὡς πρὸς τὴν κτίσιν τοῦ δικαιώματος οὐχὶ δὲ καὶ ὡς πρὸς τὴν υποχρέωσιν πρὸς πληρομήν, διότι ἡ ὑπὸ αἵρεσιν συνκροθεῖσα υποχρέωσις εὐναταὶ νὰ γίνῃ ἀπαιτητὴ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς πληρώσεως τῆς αἵρέσεως, οὐχὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς δηλώσεως τῆς βουλῆσεως. Ἐντεῦθεν δ' ἐπεταὶ ὅτι ἡ παραγράφῃ τῆς ἀξιώσεως τοῦ δικαιούχου δύναται νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐξόδου τῆς αἵρέσεως καὶ ὅτι αἱ καρποὶ τοῦ μεταξὺ χρόνου δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῶσιν, ἐκτός ἂν συνωμολογήθῃ ῥητῶς τὸ ἐναντίον.

γ') Ὁ κανὼν περὶ τῆς ὀπισθενεργου δυνάμεως τῆς πληρωθείσης αἵρέσεως ἰσχύει ἐπὶ τῶν ἐν ζωῇ δηλώσεων μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν αἰτία θανάτου γενομένων, ὁ δὲ λόγος τούτου εἶνε προφανής. Ὡς εἵπομεν πολλάκις, τὸ ἅμα τῇ ἐξόδῳ τῆς αἵρέσεως παραγόμενον ἀποτελεσμαθ θεωρεῖται δυνάμει τῆς ὀπισθενεργου δυνάμεως αὐτῆς ὡς παραχθὲν ἔκτοτε. Τί πράγεται ὁμοῦ ἐξιούσης τῆς αἵρέσεως, ἐπὶ τῶν αἰτία θανάτου δηλώσεων τῆς βουλῆσεως; Βεβαίως οὐχὶ ἡ κτήσις τοῦ κληρονομουμένου ἢ κληροδοτουμένου δικαιώματος ἀλλὰ μόνον ἡ ἐπαγωγὴ τῆς κληρονομίας ἢ κληροδοσίας ἅρα τὴν ἐπαγωγὴν ταύτην δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς γενομένην κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ θανάτου τοῦ κληρονομουμένου ἢ κληροδοτουμένου δικαιώματος. Ἐντεῦθεν δ' ἐπεταὶ ὅτι ἂν κληροδοτηθῇ εἰς τὸν Α ἡ ἐπικρατὶς κτήματος τινος, εἰς δὲ τὸν Β ὑπὸ αἵρεσιν ἡ ψιλὴ κυριότης, ἡστημένης δὲ τῆς αἵρέσεως ἀποκτήσῃ ὁ Α καὶ τὴν ψιλὴν κυριότητα καὶ ἐντεῦθεν ἀνακρίβη ἡ ἐπικρατὶς αὐτοῦ, ἐξιούσης τῆς αἵρέσεως ὁ Β ἀποκτᾷ τὴν κυριότητα πλήρη, ἐν ᾧ ἂν ἀνέτρεχεν ἡ ἐξιούσα αἵρεσις εἰς τὴν ἀρχὴν

τῆς συστάσεως τῆς κληροδοσίας, ἐκ τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς θὰ ἤρτηται ἂν ἔλθῃε χώραν σύγχυσις ἢ μή.

III. Νομικὰ ἀποτελέσματα ἀτονήσεως τῆς αἰρέσεως.

Ἀτονήσεως τῆς αἰρέσεως δὲν παράγεται τὸ σκοπούμενον ἐννομον ἀποτέλεσμα. Ἄρα ἐπὶ ἀναβλητικῆς αἰρέσεως οὐδὲν δικαίωμα παράγεται, ἡ σύμβασις καὶ ἐν γένει τὸ συμβόλαιον θεωρεῖται ὡς μὴ καταρτισθέν. Ἐὰν ὑποσχεθῶ εἰς τὸν Α 1000 δρ. ἐὰν ἔλθῃ τὸ πλοῖον ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἀτονήσῃ ἡ αἵρεσις, ἤτοι ναυαγήσῃ τὸ πλοῖον, τὸ συμβόλαιον θεωρεῖται ὡς μὴ γενόμενον. Ἐπὶ διαλυτικῶν αἰρέσεων ἀτονήσεως τῆς αἰρέσεως δὲν ἀποσβέννυται τὸ παρὰ τὸν ἤδη ἐννομον ἀποτέλεσμα οὔτε ὑπάρχει φόβος ἀποσβέσεως αὐτοῦ. Δωροῦμαι εἰς τὸν Α μίαν οἰκίαν, ἐὰν ὁμοῦ συμβῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἡ δωρεὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ γενομένη· ἐὰν ἀτονήσῃ ἡ αἵρεσις, ἡ δωρεὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται.

Δ'. Ἰδιαιτεραί τινα αἰρέσεις.

I. Ἀδύνατοι αἰρέσεις.

Ἀδύνατος αἵρεσις καλεῖται ἡ μὴ δυναμένη νὰ πληρωθῇ εἴτε ἐνεκα νομικῶν εἴτε ἐνεκα φυσικῶν λόγων.

Σοὶ ὑπόσχομαι 1000 δρ. ἐὰν ψύσῃ τὸν οὐρανὸν τῷ δακτύλῳ ἡ αἵρεσις αὕτη εἶνε φυσικῶς ἀδύνατος· ἡ σοὶ ὑπόσχομαι 1000 δρ. ἐὰν πῆγῃ τὴν θάλασσαν· ἐπίσης ἐνταῦθα ἡ αἵρεσις εἶνε φυσικῶς ἀδύνατος. Τοῦναντίον σοὶ ὑπόσχομαι 1000 δρ. ἐὰν ὁ Α ἄνηθος συντάξῃ ἔγκυρον διαθήκην· ἡ αἵρεσις αὕτη εἶνε νομικῶς ἀδύνατος· ἐπίσης ἐὰν εἴπω σοὶ ὑπόσχομαι 1000 δρ. ἐὰν ὁ Α φρενοβλαθῆς συντάξῃ ἔγκυρον διαθήκην, ἡ αἵρεσις εἶνε νομικῶς ἀδύνατος.

Ποῖα εἶνε τὰ ἀποτελέσματα τῶν νομικῶς ἢ φυσικῶς ἀδυνάτων αἰρέσεων; Ἐνταῦθα πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὰ συμβολαία ἐν ζῳῇ ἀπὸ τὰ συμβολαία αἰτίᾳ θανάτου. Ἐπὶ συμβολαίων ἐν ζῳῇ, αἱ ἀδύνατοι αἰρέσεις ἐνεργοῦσιν ἀκυρωτικῶς, ἐπιφέρουσι ἐπὶ τὴν ἀκυρότητα τοῦ συμβολαίου. Τοῦναντίον ἐπὶ συμβολαίων αἰτίᾳ θανάτου θεωροῦνται ὡς μὴ γεγραμμένα. Σοὶ ὑπόσχομαι 1000 δρ. si mare hibis

ἐνταῦθα ἡ ὑπόσχεσίς μου εἶνε ἄκυρος, διότι ἀναρτῶ τὴν παραγωγὴν τοῦ σκοπούμενου ἐννόμου ἀποτελέσματος ἐκ τινος περιστατικοῦ τὸ ὅποιον δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν. Τούναντίον ἐὰν εἶπω ἐγκαθιστῶ τὸν Α κληρονόμον μου, ἐὰν ψαύσῃ τὸν οὐρανὸν τῷ δακτύλῳ, ἡ αἵρεσις αὕτη θεωρεῖται ὡς μὴ γεγραμμένη.

Αἱ παροδικῶς ἀδύνατοι αἵρέσεις πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀδύνατοι ἢ ὡς δυναταί; ἐπομένως αἱ παροδικῶς ἀδύνατοι αἵρέσεις ἐπὶ συμβολαίων ἐν ζωῇ ἐνεργοῦσιν ἀκυρωτικῶς καὶ ἐπὶ συμβολαίων αἰτίᾳ θανάτου θεωροῦνται ὡς μὴ γεγραμμένα: ἢ ὄχι;

Παροδικῶς ἀδύνατοι καλοῦνται αἱ αἵρέσεις, αἵτινες δὲν δύνανται μὲν νὰ πληρωθῶσιν ἅμα τῇ δηλώσει τῆς βουλήσεως, δύνανται ὅμως νὰ πληρωθῶσι βραδύτερον. Ἐὰν θεωρήσωμεν τὰς αἵρέσεις ταύτας ὡς δυνατάς, τότε δὲν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐπὶ συμβολαίων ἐν ζωῇ ἐνεργοῦσιν ἀκυρωτικῶς καὶ ὅτι ἐπὶ συμβολαίων αἰτίᾳ θανάτου θεωροῦνται ὡς μὴ ὑπάρχουσαι. Τούναντίον ὅμως πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ἐὰν θεωρήσωμεν ταύτας ὡς ἀδύνατους. Ἰπὸσχομαι εἰς τὸν Α 1000 δρ. ἐὰν τὸ 7ετές παιδίον γίνῃ δικαστής· ἡ αἵρεσις αὕτη εἶνε προδήλως ἀδύνατος νῦν, δύναται ὅμως νὰ πληρωθῇ βραδύτερον. Ἡ ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α 1000 δρ., ἐὰν ἡ Α δούλη συνάψῃ ἐγκυρον γάμον· ἡ αἵρεσις αὕτη δὲν δύναται νὰ πληρωθῇ ἅμα τῇ δηλώσει τῆς βουλήσεως, ἀλλὰ δύναται νὰ πληρωθῇ βραδύτερον ἀπελευθερουμένης τῆς δούλης. Ἡ ὑποθέσωμεν ὅτι πρὸ τῆς καταργήσεως τῆς δεκάτης λέγω εἰς τὸν Α σοὶ δίδω 1000 τάλληρα, ἐὰν δὲν πληρῶνω δεκάτην· ἡ αἵρεσις αὕτη ἐπίσης δὲν εἶνε δυνατόν νὰ πληρωθῇ νῦν, δύναται ὅμως νὰ πληρωθῇ βραδύτερον μεταβαλλομένης τῆς νομοθεσίας. Λοιπὸν αἱ αἵρέσεις αἱ παροδικῶς ἀδύνατοι πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀδύνατοι ἢ ὡς δυναταί;

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ διακρίνωμεν: ἐὰν ἡ παροδικῶς ἀδύνατος αἵρεσις, ἡ μὴ δυναμένη νὰ πληρωθῇ ἅμα τῇ δηλώσει τῆς βουλήσεως, δύναται νὰ πληρωθῇ βραδύτερον μεταβαλλομένου πραγματικοῦ τινος περιστατικοῦ, τότε ἡ παροδικῶς ἀδύνατος αἵρεσις δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς δυνατή, τοῦτο δὲ κατὰ τὴν ἀρχοῦσαν γνώμην. Ἄρα ἐπὶ συμβολαίων ἐν ζωῇ ἡ αἵρεσις αὕτη ἡ παροδικῶς ἀδύνατος δὲν ἐπιφέρει τὴν ἀκύρωσιν αὐτῶν, ἐπὶ συμβολαίων αἰτίᾳ θανάτου δὲν διαγράφεται.

Οὕτως ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παραδείγματι, ἐὰν ὁ Α ἑπταετῆς γίνῃ δικαστής, ἡ αἵρεσις αὕτη ἢ παροδικῶς ἀδύνατος δύναται νὰ καταστῇ δυνατὴ μεταβαλλομένου πραγματικοῦ τινος περιστατικοῦ, ὅταν τὸ παιδίον καταστῇ ἐνήλικος. Ἐπίσης ὑπόσχομαι 1000 δρ. ἐὰν ἡ Α δούλη συνάψῃ ἔγκυρον γάμον, ἡ αἵρεσις εἶνε παροδικῶς ἀδύνατος· δύναται ὁμως νὰ πληρωθῇ βραδύτερον, ἐπερχομένης πραγματικῆς τινος μεταβολῆς, δηλ. ἀπελευθερουμένης τῆς δούλης. Κατὰ τὴν ἀρχοῦσαν λοιπὸν γνώμην, ὅταν ἡ παροδικῶς ἀδύνατος αἵρεσις δύναται νὰ πληρωθῇ βραδύτερον ἐπερχομένης πραγματικῆς τινος μεταβολῆς, αὕτη πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς δυνατὴ. Τοῦναντίον ἐὰν ἡ παροδικῶς ἀδύνατος αἵρεσις δύναται νὰ πληρωθῇ βραδύτερον μόνον διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς νομοθεσίας, τότε πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀδύνατος, ἐπομένως ἐπὶ συμβολαίων ἐν ζωῇ πρέπει νὰ ἐνεργῇ ἀκυρωτικῶς, ἐπὶ δὲ συμβολαίων αἰτίᾳ θανάτου νὰ διαγράφηται. Ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α 1000 δρ. ἐὰν δὲν πληρώσω δεκάτην· ἡ αἵρεσις αὕτη δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ πληρωθῇ ἄνευ μεταβολῆς τῆς νομοθεσίας. Τὸ καθ' ἡμᾶς φρονοῦμεν ὅτι καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιπτώσει ἡ παροδικῶς ἀδύνατος αἵρεσις πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς δυνατὴ καὶ τοῦτο διότι δύναται νὰ πληρωθῇ ἔνεκα τούτου παραδεχόμεθα ὅτι καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιπτώσει ἡ παροδικῶς ἀδύνατος αἵρεσις, ἡ δυναμένη νὰ καταστῇ δυνατὴ μεταβαλλομένης τῆς νομοθεσίας, ἐπὶ συμβολαίων μὲν ἐν ζωῇ δὲν ἐπιφέρει τὴν ἀκύρωσιν, ἐπὶ συμβολαίων δὲ αἰτίᾳ θανάτου δὲν διαγράφεται· ἐὰν εἴπω : ἐγκαθιστῶ τὸν Α κληρονόμον μου· ἐὰν δὲν πληρώσω φόρους οἰκοδομῶν, ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἀνωτέρω γνώμην δὲν διαγράφεται ἡ αἵρεσις.

"Ὅστε γενικῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ παροδικῶς ἀδύνατος αἵρεσις, ἡ μὴ δυναμένη νὰ πληρωθῇ ἄμα τῇ δηλώσει τῆς βουλῆσεως, δυναμένη ὁμως νὰ πληρωθῇ βραδύτερον, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς δυνατὴ, ἀδιάφορον δὲ ἐὰν αὕτη δύναται νὰ πληρωθῇ ἐπερχομένης πραγματικῆς τινος μεταβολῆς ἢ μόνον διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς νομοθεσίας.

Ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα ἐξισοῦνται πρὸς τὰς ἀδυνατούς αἱ αἰήθηκοι αἵρέσεις, ἐπομένως καὶ αἱ ἀνήθηκοι αἵρέσεις, ἐπὶ μὲν συμβολαίων ἐν ζωῇ ἐνεργοῦσιν ἀκυρωτικῶς, ἐπὶ δὲ συμβολαίων αἰτίᾳ θανάτου διαγράφονται.

Ἀνήθικοι αἰρέσεις λέγονται αἱ αἰρέσεις ἐκεῖναι δι' ὧν ἡ δόλῳσις τῆς βουλήσεως ἔχει ὡς περιεχόμενον τι ἀντικείμενον εἰς τοὺς κανόνας τοῦ δικαίου ἢ τῆς ἠθικῆς. Οὕτως ἀνήθικος αἵρεσις ὑπάρχει, ἐὰν δι' αὐτῆς πρόκειται νὰ ἀμειφθῇ τις διὰ τὴν ἐπιχείρησιν πράξεως ἀπηγορευμένης ἢ διὰ τὴν παράλειψιν πράξεως ἐπιβαλλομένης αὐτῷ ὑπὸ τοῦ δικαίου ἢ τῆς ἠθικῆς. Ἐπίσης ἀνήθικος εἶνε ἡ αἵρεσις, δι' ἧς ἐπηρεάζεται ἡ ἐλευθερία τῆς ἀποφάσεως ἐπὶ πραγμάτων ὅλως προαιρετικῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει ποσῶς νὰ ἐπηρεάζεται ὑπὸ ξένων ἀντιδράσεων. Οὕτως ἀνήθικος εἶνε ἡ αἵρεσις ἡ ὑποστηρίζουσα τὴν ἀγαμίαν. Ἀνήθικος ἐπίσης εἶνε ἡ αἵρεσις ἡ ἐπιβάλλουσα εἰς τὸν τετιμημένον ὄρκον ὅτι θέλει ἐπιχειρήσῃ ὠρισμένας πράξεις. Ὑπόσχωμαι εἰς τὸν Α 1000 δρ. ἐὰν φρονέσῃ τὸν Β· ἡ αἵρεσις αὕτη εἶνε ἀνήθικος, διότι ἀντίκειται εἰς τοὺς κανόνας τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἠθικῆς· ἐνεκα τούτου τὸ συμβόλαιον εἶνε ἄκυρον. Τοῦναντίον ἐὰν εἶπω : ἐγκαθιστῶ τὸν Α κληρονόμον μου ἐὰν ὁ Α φρονέσῃ ἢ ψευδομαρτυρήσῃ· ἡ προσθήκη τοιαύτης αἰρέσεως θεωρεῖται ὡς μὴ ὑπάρχουσα, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ ἀδυνάτων αἰρέσεων. Ἡ ὑπόσχωμαι εἰς τὸν Α 1000 δρ. ἐὰν τηρήσῃ τὸν ὄρκον του· καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις εἶνε ἀνήθικος, διότι ἡ τήρησις τοῦ ὅρκου εἶνε καθήκον τοῦ Α καὶ οὐδεμίαν πρέπει οὕτως νὰ περιμένη ἀμειβὴν ἐκ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος· ἐπομένως ἐὰν τοιαύτη αἵρεσις προστεθῇ εἰς τὴν τελευταίαν διάταξιν, θέλει θεωρηθῇ ὡς μὴ ὑπάρχουσα. Τοῦναντίον ἐὰν εἶπω : σοὶ δίδω 1000 δρ. ἐὰν ἐπιχειρήσῃ πρᾶξιν ἀθέμιτον, διὰ τῆς προσθήκης τῆς τοιαύτης αἰρέσεως ἐπιβάλλω τρόπον τινὰ ποινὴν εἰς ἐμυτὸν ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελον ἐπιχειρήσῃ κακὴν τινα πρᾶξιν· ὥστε ἡ τοιαύτη αἵρεσις ἐπιτρέπεται. Ἐπίσης ἀθέμιτοι εἶνε αἱ αἰρέσεις ἐκεῖναι δι' ὧν ἐπηρεάζεται ἡ ἐλευθερία τῆς ἀποφάσεως ἐπὶ πραγμάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάζεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ἐξωτερικᾶς ἐπιδράσεως. Οὕτω π. χ. ὑπόσχωμαι εἰς τὸν Α 1000 δρ. ἐὰν ἀλλάξῃ τὴν θρησκείαν του· ἡ αἵρεσις αὕτη θεωρεῖται ὡς ἀνήθικος, ἐπομένως ἐπὶ συμβολαίων ἐν ζωῇ ἄκυροὶ αὐτά, ἐπὶ δὲ συμβολαίων αἰτία θανάτου διαγράφεται. Ὑπόσχωμαι εἰς τὸν Α 1000 δρ. ἐὰν νυμφευθῇ καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις εἶνε διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀνήθικος. Ἐπίσης ἐὰν μένῃ διαρκῶς ἐν Ἀθήναις, ἐπηρεάζω διὰ τῆς αἰρέσεως ταύτης τὴν θέλησιν ἐπὶ θέματι, ἐπὶ τοῦ ὁποίου αὕτη πρέπει νὰ εἶνε ἐντελὴς

ἐλευθέρα. Εἴπαμεν προσέτι ὅτι ἀνήθικοι εἶνε καὶ αἱ αἱρέσεις αἱ στηρίζουσαι τὴν ἀγαμίαν· ἐὰν λοιπὸν εἴπω : σοὶ ὑπόσχομαι 1000 ἐὰν δὲν νυμφευθῇς ἢ αἵρεσις αὕτη νομικῶς θεωρεῖται ὡς μὴ γενομένη.

Εἰς τὰς ἀδυνάτους αἱρέσεις πρέπει νὰ κατατάζωμεν τέλος καὶ αἱρέσεις, αἵτινες δὲν εἶνε μὲν πραγματικῶς ἀδύνατοι, ἀλλ' ὅποιαί τινες εἴησαν δύσκολον νὰ πραγματοποιηθῶσι, δηλ. τὰς δυσκατορθώτους αἱρέσεις. Σοὶ ὑπόσχομαι 1000 ὄρ. ἐὰν οἰκοδομήσῃς μίαν οἰκίαν ἐν τριῶν ἡμερῶν· ἡ αἵρεσις αὕτη δὲν εἶνε μὲν ὄντως ἀδύνατος, ἀλλ' ὅσοι δύσκολώτατον νὰ πραγματοποιηθῇ· ἕνεκα λοιπὸν τούτου κατατάσσεται μετὰ τῶν ἀδυνάτων αἱρέσεων.

2. Ἀναγκαῖαι αἱρέσεις.

Ἀναγκαῖαι αἱρέσεις καλοῦνται ἐκεῖναι ὧν ἡ ἐκπλήρωσις κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως εἶνε βεβαία, διότι τὸ γεγονός ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα κατὰ φυσικὸν ἢ νομικὸν νόμον κατ' ἀνάγκην θέλει συμβῆναι. Τοιαῦται αἱρέσεις δὲν εἶνε ἀληθεῖς κύριαι αἱρέσεις, ἀλλ' αἰρετικοφανεῖς, καθότι τὸ γεγονός δὲν εἶναι ἀντικειμένον ἀθέβαιον, ἀλλὰ βέβαιον, ἐπομένως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ὑπάρχει τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖον τῶν ἀληθῶν αἱρέσεων.

Ἐπὶ τέλους παρατηροῦμεν ὅτι ὑπάρχουσι συμβόλαιά τινα, τὰ ὅποια δὲν ἐπιδέχονται ὀρισμέναις αἱρέσεις. Οὕτω λ. χ. δὲν δύναται τὸ ἐγκαταστῆ κληρονόμος ὑπὸ διαλυτικῆς αἵρεσιν· ἐὰν εἴπω : ἐγκαταστὴν ὁ Α κληρονόμος μου, ἐὰν ὅμως συμβῇ τούτο ἢ ἐκεῖνο ἐγκαταστὴν ὁ Β, ἡ αἵρεσις αὕτη ἢ διαλυτικὴ θεωρεῖται ὡς μὴ γενομένη· ἐπομένως ἅμα ὁ Α γίνῃ κληρονόμος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε τοιοῦτος καὶ ἐν μέλλον¹.

Ἐπίσης ἐὰν εἴπω : ἐγκαταστὴν κληρονόμος μου ἐκεῖνος τὸν ὅστις

1 Εἰς τὸ λάθος τοῦτο ὑπέπεσε καὶ ὁ ποιητὴς Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Κόκκινος οἱ ὁποῖοι ἐν τῇ διαθήκῃ του εἶπεν ὅτι : ἐγκαταστὴν κληρονόμος τοὺς ἀνεψιούς μου, ἐὰν οὗτοι ἀποθάνωσιν ἄνευ τέκνων καλῶ καὶ ἐγκαταστὴν (εἶνε αἱ λέξεις τῆς διαθήκης) κληρονόμος μου τὸ Πανεπιστήμιον· ἡ προσθήκη τοιαύτης αἱρέσεως ἐθεωρήθη ὡς μὴ γενομένη· ἅμα οἱ κληρονόμοι τοῦ Κοκκίνου προσέβησαν εἰς τὴν κληρονομίαν, διότι ἐκτίθεντο νὰ παύσωσιν ὄντες τοῦ λοιποῦ κληρονόμοι· τὸ Πανεπιστήμιον δὲν δύναται νὰ γίνῃ κληρονόμος καὶ ἐν τῇ περιπτώσει οἱ κληρονόμοι τοῦ Κοκκίνου ἀποθάνωσιν ὄντες τέκνων. Ἐν παρόδῳ σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι ἡ κληρονομία δύναται νὰ περιέλθῃ ἢ εὐθέως ἢ δι' ἄλλον δύτερον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ὡς καθολικὸν καταπίστευμα.

θέλει ὁ Β, ἡ αἴρεσις αὕτη δὲν ἐπιτρέπεται, ἡ ἐγκατάστασις εἶνε ἄκυρος. Ἐπίσης, ὡς θέλομεν ἴδω εἰς τὸ κληρονομικὸν δίκαιον, ἐάν τις ἐγκαταστήσῃ οἰκεῖόν του κληρονόμον ὑπὸ αἵρεσιν, ἡ αἴρεσις αὕτη ἐνεργεῖ ἄκυρωτικῶς, ἐκτὸς ἐάν εἶνε ἐντελῶς ἐξουσιαστική, ἐάν ὧγλ. ἡ ἐκπλήρωσις αὐτῆς ἤρτηται ἀπὸ τοῦ ἐγκαταστάτου.

Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχουσι συμβόλαια (*actius legitimi*) τὰ ὁποῖα εἶναι ἀνεπίδεκτα αἵρέσεως· ἐάν προστεθῇ οἰκδήποτε αἵρεσις εἰς τοιαῦτα συμβόλαια, ἡ αἴρεσις αὕτη ἐπιφέρει τὴν ἀκύρωσιν εἰς αὐτά· τοιοῦτον συμβόλαιον εἶναι λ. χ. ἡ ἀποδοχὴ τῆς κληρονομίας.

II. Περὶ προθεσμιῶν.

Ἐκτὸς τῆς αἵρέσεως ὁ ἐπιχειρῶν τὸ συμβόλαιον δύναται νὰ προσθήσῃ καὶ ἕτερον περιορισμὸν εἰς τὴν θέλησιν αὐτοῦ· δυνατόν τις νὰ θέλῃ ὅπως παρὰ τὴν ἐννομόν τι ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ νὰ θέλῃ ἀφ' ἑτέρου ὅπως τὸ ἐννομον τοῦτο ἀποτέλεσμα παρὰ τὴν ἐν ὧρισμένῳ χρονικῷ σημείῳ. Ἐν ἄλλαις λέξεσι δύναται τις νὰ προσθήσῃ προθεσμίαν εἰς τὸ συμβόλαιον.

Προθεσμία δὲ καλεῖται ἡ εἰς τὴν δῆλωσιν τῆς βουλήσεως γενομένη προσθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἀναρτᾶται ἡ παραγωγὴ τοῦ σκοπούμενου ἐννόμου ἀποτελέσματος ἐκ τινος χρονικοῦ σημείου. Ὡστε, ὡς εὐκόλως παρατηροῦμεν, ἡ προθεσμία διαφέρει τῆς αἵρέσεως κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἐν ᾧ διὰ τῆς αἵρέσεως ἀναρτᾶται ἡ παραγωγὴ τοῦ ἐννόμου ἀποτελέσματος ἐκ τινος ἀβεβαίου καὶ μέλλοντος περιστατικοῦ, ἐνταῦθα ἀναρτᾶται ἐκ τινος χρονικοῦ σημείου.

Εἰδὼν προθεσμιῶν. Ὅπως αἱ αἵρέσεις, οὕτω καὶ αἱ προθεσμίαι δικιροῦνται εἰς ἀναβλητικὰς καὶ διαλυτικὰς· ἀναβλητικὴ προθεσμία καλεῖται ἡ εἰς τὴν δῆλωσιν τῆς βουλήσεως γενομένη προσθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἀναβάλλεται ἡ παραγωγὴ τοῦ σκοπούμενου ἐννόμου ἀποτελέσματος μέχρι τῆς προθεσμίας τοῦ ταχθέντος χρονικοῦ σημείου. Διαλυτικὴ δὲ καλεῖται ἡ προθεσμία ἡ διαλύουσα τὸ παρὰ τὸν ἤδη ἐννομον ἀποτέλεσμα. Ἐπίσης ὅπως ἐπὶ αἵρέσεων εἶπομεν ὅτι ἡ διαλυτικὴ αἴρεσις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀναβλητικὴ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ διαλυτικὴ αἴρεσις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀνα-

βλητική, διαφέρει δὲ μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι τὸ ἐκ τῆς προθεσμίας ἐξαρτώμενον εἶναι διάφορον ἐπὶ τῆς ἀναβλητικῆς προθεσμίας ἀναβάλλεται ἢ παραγωγή τοῦ σκοπούμενου ἐνόμου ἀποτελέσματος, ἐν ἡ ἐπὶ τῆς διαλυτικῆς ἀναβάλλεται ἢ καταστροφή, ὁ θάνατος τοῦ παραχθέντος τοιούτου. Καὶ εἰς τὴν μίαν περίπτωση καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀναβάλλεται τι, μόνον δὲ τὸ ἀναβαλλόμενον εἶναι διάφορον. Ὡστε ἐπὶ διαλυτικῆς προθεσμίας ὑπάρχουσι δύο συμβόλαια, τὸ κύριον συμβόλαιον τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπεριόριστον, ἄνευ προθεσμίας, καὶ τὸ παρεπόμενον συμβόλαιον τὸ ὁποῖον εἶναι ὑπὸ προθεμίαν. Παράδειγμα ἀναβλητικῆς προθεσμίας: ὑπόσχομαι νὰ μεταβιβάσω τὴν κυριότητα ἐνὸς ἵππου τὴν πρώτην Μαΐου. Παράδειγμα διαλυτικῆς προθεσμίας: Ἐνοικιάζω τὴν οἰκίαν μου εἰς τὸν Α ἐπὶ ἐξ μῆνας ἅμα ἔλθῃ ἡ προθεσμία, παρέλθωσιν οἱ ἐξ μῆνες, ἀνατρέπεται τὸ παραχθὲν ἔννομον ἀποτέλεσμα. Ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α νὰ τῷ δίδω ἐπὶ 5 ἔτη 50 δραχ. τὸν μῆνα καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχει διαλυτικὴ προθεσμία, μετὰ παρέλευσιν 5 ἐτῶν ἀνατρέπεται τὸ παραχθὲν ἔννομον ἀποτέλεσμα.

Τὸ χρονικὸν σημεῖον ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ὁποῖου ἀναρτᾶται ἡ παραγωγή τοῦ σκοπούμενου ἐνόμου ἀποτελέσματος δύναται νὰ εἴναι ὀήλον (dies certus) ἢ ἀδήλον (dies incertus). Ὀήλον ἢ ῥήτον δύναται νὰ εἴναι διττῶς α') ὀήλον ὡς πρὸς τὸ ἐάν, ἀδήλον δὲ ὡς πρὸς τὸ πότε (dies certus an et incertus quanto) β') δήλον ὡς πρὸς τὸ ἐάν, ὀήλον ὡς πρὸς τὸ πότε (dies certus an certus an certus quanto). Ἐπίσης τὸ χρονικὸν σημεῖον δύναται νὰ εἴναι ἀδήλον διττῶς: ἢ ἀδήλον πρὸς τὸ ἐάν καὶ ὀήλον πρὸς τὸ πότε (dies incertus an certus quando) ἢ ἀδήλου πρὸς τὸ ἐάν καὶ πρὸς τὸ πότε (dies incertus an et quando). Προθεσμία δῆλη ὡς πρὸς τὸ ἐάν καὶ τὸ πότε εἶναι ἡ ἐξῆς: σοὶ ὑπόσχομαι 1000 δρ. τὴν 1 Μαΐου δῆλη ὡς πρὸς τὸ ἐάν καὶ ἀδήλος ὡς πρὸς τὸ πότε: ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α 1000 δραχ. ὅταν ἀποθάνῃ ὁ Β. Ἀδήλος ὡς πρὸς τὸ ἐάν καὶ πότε. Ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α 1000 δρ. τὴν ἡμέραν τῶν γάμων μου, ἐνταῦθα εἶναι ἀδήλον ἐάν θά νυμφευθῇ καὶ πότε θά νυμφευθῇ. Τέλος προθεσμία ἀδήλος ὡς πρὸς τὸ ἐάν καὶ δῆλη ὡς πρὸς τὸ πότε: Ὑπόσχομαι εἰς τὸν Α ἀνήλικον 1000 δρ. τὴν ἡμέραν τῆς ἐνηλικιωσέως του. Ἡ προθεσμία ὡσάκις ἔχει τὸ ἐάν ἀδήλον περιέχει πάντοτε αἵρεσιν

καὶ συνεπῶς ἰσχύουσιν οἱ τῶν αἱρέσεων ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντες κانونες· ὡς αὖτις δὲ ἔχει δῆλον τὸ ἐάν, ἰσχύει ἐν ἀμφιβολίᾳ ὡς καθαρὰ προθεσμία, ἀδιάφορον ἂν τὸ πότε εἶναι δῆλον ἢ ἄδηλον.

Ἀποτελέσματα προθεσμίας. Ταῦτα ἐξάγονται ἐκ τῆς ἐννοίας αὐτῆς. Πρὸ τῆς ἐλεύσεως αὐτῆς καθ' ἣν θὰ ἐπέλθῃ τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα, βεβαίως ἢ δῆλωσις τῆς βουλήσεως δὲν παράγει τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα· ὡς ἐπὶ αἱρέσεων εἴπομεν οὕτω καὶ ἐνταῦθα πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῆς προθεσμίας δὲν παράγεται τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα.

Ἡ δῆλωσις τῆς βουλήσεως εἶναι ἔγκυρος καὶ ὑποχρεωτικὴ πλὴν τούτου ἔχει καὶ νομικὴν ἐπιρροήν, ὡς ἐπὶ αἱρέσεων, διότι εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ παραχθῇ τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα καὶ μόνον ἢ βεβαιότης αὕτη οἶδει τὸ δικαίωμα εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτῆς δῆλωσις. Ἐκ τούτου περιοριζόμεθα συνεπείας, ἃς ἐπὶ αἱρέσεων ἀνεπτυξάμεν, τούτέστιν α') ὁ ἐπὶ προθεσμίᾳ ὀφειλόμενος δὲν δύναται νὰ διαρρήξῃ αὐθαίρετως τὸ συμβόλαιον, ἀλλ' ὀφείλει νὰ περιμένῃ τὴν λήξιν τῆς προθεσμίας· β') ὑποχρεοῦται νὰ μὴ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν παραγωγὴν τοῦ σκοπούμενου ἀποτελέσματος· γ') τὸ ὑπὸ προθεσμίαν δικαίωμα δύναται νὰ ἐκχωρηθῇ· δ') τὸ ὑπὸ προθεσμίαν δικαίωμα μεταβιβάζεται εἰς τοὺς κληρονόμους τοῦ δικαιούχου καὶ τὰνάπαλιν ἢ ὑποχρέωσις.

Ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ ζήτημα· ἐάν πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῆς προθεσμίας παραδοθῇ τὸ πρᾶγμα, μεταβιβάζεται ἡ κυριότης; Τοῦτο εἶναι ζήτημα ἐρμηνευτικόν, ἐπομένως ἂν μὲν ὁ παραδούς ᾔθελε νὰ μεταβιβάσῃ τὴν κυριότητα, τότε χωρεῖ ἡ μεταβίβασις· ἂν δὲ δὲν ᾔθελε, τότε δὲν μεταβιβάζεται. Ἐν ἀμφιβολίᾳ παραδεκτέον τὸ δεύτερον.

Τὸ σκοπούμενον λοιπὸν ἀποτέλεσμα τῆς προθεσμίας παράγεται ἅμα τῇ δηλώσει τῆς βουλήσεως, ὅτλ παράγεται τὸ δικαίωμα, ἀναβάλλεται ὅμως ἡ ἐνᾶσκησις αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη ἀντίκειται εἰς πολλὰ χωρία τῶν πηγῶν καὶ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ προσθέσαντος τὴν προθεσμίαν, διότι παραδέχεται ἐκεῖνο, ὅπερ οὐδ' ὁ προσθεὶς τὴν προθεσμίαν ᾔθελε, διότι ὁ προσθεὶς τὴν προθεσμίαν ἐνόει νὰ ἀποκτηθῇ τὸ δικαίωμα ἅμα ἐπέλθῃ ἡ λήξις τῆς τεθείσης προθεσμίας.

III. Περὶ προϋποθέσεως.

Ἐτέρος περιορισμός, τὸν ὅποιον δύναται νὰ θέσῃ ὁ ὀηλῶν τῆς βούλησίν του, ἕτερος αὐτοπεριορισμός τῆς βουλήσεως, ὅπως ἡ αἵρεσις καὶ ἡ προθεσμία, εἶνε ἡ προϋπόθεσις.

Πολλάκις ὁ ὀηλῶν τὴν θέλησίν του θέλει νὰ παραχθῇ ἔννομόν ἀποτέλεσμα, δι' ὃ καὶ παράγεται τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο· θέλει ὅμως νὰ παραχθῇ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο προϋποθέτων ὅτι ὑπῆρξεν, ἢ ὅτι ὑπάρχει, ἢ ὅτι ὑπῆρξε περιστατικόν τι. Ἐὰν ἡ προϋπόθεσις αὕτη δὲν εἶνε ἀληθής, τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἂν καὶ συνάδῃ πρὸς τὴν ἐκδηλωθεῖσαν θέλησιν, ἀντίκειται ὅμως πρὸς τὴν ἀληθῆ, τὴν γνησίαν θέλησιν τοῦ προσώπου, τὴν θέλησιν τὴν ὁποίαν θὰ εἶχεν ἐὰν ἐγένετο· σκεν ὅτι ἡ προϋπόθεσις δὲν εἶνε ἀληθής· συνεπῶς ἡ ἐξακολούθησις τοῦ παραχθέντος ἤδη ἐννόμου ἀποτελέσματος, ἂν καὶ κατὰ τύπον εἴη δεδικαιολογημένη, κατ' οὐσίαν ὅμως εἶνε ἀδικαιολόγητος, ἐπομένως δέον ν' ἀνατραπῇ.

Ὅπως ἐπὶ αἵρέσεων, οὕτω καὶ ἐπὶ προϋποθέσεως ὁ ὀηλῶν τὴν θέλησίν του θέλει μὲν νὰ παραχθῇ ἔννομόν τι ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ αὐτῷ θέλει καὶ ἄλλο τι περιστατικόν. Οὐχ ἥττον μεταξὺ αἵρέσεων καὶ προϋποθέσεως ὑπάρχει ἡ ἐξῆς σπουδαία διαφορὰ· ἐπὶ αἵρέσεσιν ὀηλῶν τὴν θέλησίν του ἀναρτᾷ τὴν παραγωγὴν τοῦ σκοπούμενου ἐννόμου ἀποτελέσματος ἐκ τοῦ περιστατικοῦ τούτου, ἐν ᾧ ἐπὶ προϋποθέσεσιν, ἐὰν ἡ προϋπόθεσις δὲν εἶνε ἀληθής, τότε τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἂν καὶ συνάδῃ πρὸς τὴν ἐκδηλωθεῖσαν βούλησιν, δὲν συνάδει ὅμως πρὸς τὴν ἀληθῆ, γνησίαν βούλησιν, τότε τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἂν καὶ κατὰ τύπον δεδικαιολογημένον, κατ' οὐσίαν εἶνε ἀδικαιολόγητον, ἐπομένως πρέπει νὰ ἀνατραπῇ. Α. χ. νομίζων ὀφείλω εἰς τὸν Α 1000 ὀρ. λέγω πρὸς αὐτόν· σοὶ δίδω τὰς 1000 ἄς σοὶ ὀφείλω καὶ ὁ Α λαμβάνει αὐτάς. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὀηλῶν ὅτι θέλω νὰ μεταβιβάσω εἰς τὸν Α τὸ ποσὸν τῶν 1000 ὀρ., δι' ὅπου ὅμως· Διότι προϋποθέτω ὅτι εἶμαι ὀφειλέτης, ἐὰν ἡ προϋπόθεσις αὕτη δὲν εἶνε ἀληθής τότε ἡ ἐξακολούθησις τοῦ παραχθέντος ἤδη ἐννόμου ἀποτελέσματος, ἡ κυριότης ἣν ἀπέκτησεν ὁ Α διὰ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεώς μου, συνάδει μὲν πρὸς τὴν ἐκδηλωθεῖσαν θέλησίν μου

ἀντίκειται ὅμως πρὸς τὴν θέλησιν τὴν ὁποίαν ἤθελον ἔχει, ἐὰν ἐγίνωσκον ὅτι δὲν εἶμαι ὀφειλέτης τοῦ Α· τὸ παραχθὲν λοιπὸν ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἂν καὶ κατὰ τύπους δεδικαιολογημένον κατ' οὐσίαν εἶνε ἀδικαιολόγητον. Ἡ κυριότης τοῦ Α ἐπὶ ἤλθε συνεπείᾳ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεώς μου· κατ' οὐσίαν ὅμως εἶνε ἀδικαιολόγητος, διότι δὲν συνάδει πρὸς τὴν θέλησιν τὴν ὁποίαν θὰ εἶχον, ἐὰν ἐγίνωσκον ὅτι δὲν εἶμαι ὀφειλέτης τοῦ Α, συνεπῶς ἔχω κατ' αὐτοῦ τὴν ἀπαίτησιν περὶ ἀχρεωστικτοῦ ὅπως μοι ἐπιστρέψῃ τὰ χρήματα. Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅπως καὶ ἐπὶ αἱρέσεων θέλω νὰ παραχθῇ τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα, θέλω ὅμως καὶ ἄλλο τι, θέλω νὰ εἶμαι ὀφειλέτης τοῦ Α. Ἡ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α πρόκειται νὰ νυμφευθῇ. Τὴν παρμονὴν τῆς τελέσεως τοῦ γάμου του δίδω εἰς αὐτόν 1000 δρ. λόγῳ προικῆς, δηλῶ ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὅτι θέλω νὰ γίνῃ ὁ Α κύριος τῶν 1000 δρ. ἀλλὰ δηλῶ τοῦτο, προϋποθέτων ὅτι θὰ τελεσθῇ ὁ γάμος, ἕνεκα τούτου δὲν λέγω θέλω νὰ σὲ καταστήσω κύριον τῶν 1000 δρ. ἐὰν γίνῃ ὁ γάμος, ἀλλὰ καθαρῶς θέλω νὰ σὲ καταστήσω κύριον τῶν 1000 δρ. ἕνεκα τούτου ὁ Α γίνεται ἀμέσως κύριος. Ἐὰν βραδύτερον δὲν τελεσθῇ ὁ γάμος, ἐὰν ἡ νύμφη ἀποθάνῃ, ἐὰν δηλ. ἡ προϋπόθεσις δὲν πραγματοποιηθῇ, τότε τὸ παραχθὲν ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἡ κυριότης τῶν χρημάτων, ἣν ἀπέκτησεν ὁ Α συνάδει μὲν πρὸς τὴν ἐκδηλωθεῖσαν θέλησίν μου, ἀλλὰ δὲν συνάδει πρὸς τὴν ἀληθῆ, τὴν γνησίαν θέλησίν μου, ἐκείνην τὴν ὁποίαν θὰ εἶχον ἐὰν ἐγίνωσκον ὅτι ἡ προϋπόθεσις δὲν θέλει πραγματοποιηθῇ· συνεπῶς τὸ παραχθὲν ἔννομον ἀποτέλεσμα ἂν καὶ κατὰ τύπους δεδικαιολογημένον, κατ' οὐσίαν εἶνε ἀδικαιολόγητον, ὁ Α ἐγένετο κύριος ἄνευ δεδικαιολογημένης αἰτίας· ἕνεκα τούτου τὸ ἐπελθὸν ἀποτέλεσμα δύναται νὰ ἀνατραπῇ, ἐγὼ δύναμαι νὰ ἐγείρω κατὰ τοῦ Α τὴν ἀπαίτησιν ἄνευ αἰτίας καὶ νὰ ζητήσω τὴν ἐπιστροφὴν τῶν χρημάτων.

Τὰ ἔνδικα μέσα δι' ὧν δύναται νὰ προστατευθῇ ὁ ἐκ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως ζημιούμενος εἶνε α.) ἐνστάσις δι' ἧς δύναται ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἐκ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεώς του παραχθεῖσαν ἀξίωσιν· ἐκτός δὲ τούτου ἔχει καὶ β.) ἀγωγὴν τὴν *condictio sine causa* κατὰ τοῦ πρὸς ὃν ἐγένετο ἡ δῆλωσις τῆς βουλήσεως, ὅπως οὗτος ἐπαναφέρει τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν.

Τὸ προϋποτιθέμενον περιστατικόν δύναται, ὅπως καὶ ἐπὶ αἰρέσεων ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ν' ἀναφέρεται εἰς τὸ παρελθόν, παρὸν ἢ μέλλον. Π. χ. ὑποθέσωμεν ὅτι ἀποθνήσκω· μεταξύ τῶν ἐγγράφων μου εὐρίσκεται μία διαθήκη, ἐν τῇ ὁποία εἶνε διωρισμένος κληρονόμος μου ὁ Α'. οὗτος δηλοῖ ὅτι θέλει νὰ γίνῃ κληρονόμος μου. ἀλλ' οἱ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμοι μου προσβάλλουσι τὴν διαθήκην ἰσχυριζόμενοι ὅτι εἶνε ἄκυρος ἕνεκα ἐλλείψεως τύπου τινός· ὑπάρχει λοιπὸν ἀμφισβήτησις μεταξύ τοῦ ἐν τῇ διαθήκῃ ἐγκαταστάτου κληρονόμου καὶ τῶν συγγενῶν· ἐπὶ τέλους ἐπέρχεται συμβιβασμός· καὶ ὁ ἐν τῇ διαθήκῃ κληρονόμος μου λέγει· λάβετε σεῖς τὸ $\frac{1}{2}$ τῆς περιουσίας καὶ ἐγὼ τὸ ἕτερον $\frac{1}{2}$ καὶ οὕτω συμβιβάζονται. Τί προϋποθέτουσιν ἐνταῦθα οἱ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμοι; ὅτι ἡ διαθήκη ἐν ᾗ εἶνε διωρισμένος ὁ Α' εἶνε γνησία, ὅτι ἐγένετο ὑπ' ἐμοῦ τοῦ κληρονομουμένου· ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι ἀνακαλύπτεται βραδύτερον ὅτι ἡ διαθήκη ἐκείνη ἦτο πλαστή· οἱ συγγενεῖς μου τότε δύνανται νὰ προσβάλωσι τὸν συμβιβασμὸν ἕνεκα ἐλλείψεως προϋποθέσεως. Ἐνταῦθα ἡ προϋπόθεσις ἀναφέρεται εἰς τὸ παρελθόν. Νομίζω ὅτι ὀφείλω εἰς τὸν Α' 1000 δρ. καὶ ἕνεκα τούτου τῷ τὰς παραδίδω, θέλω νὰ καταστήσω κύριον αὐτῶν τὸν Α' προϋποθέτων ὅτι εἶμαι ὀφειλέτης του· ἐὰν ὅμως ἡ προϋπόθεσις αὕτη δὲν εἶνε ἀληθής, τότε ἀνατρέπεται τὸ παραχθέν ἐννοητὸν ἀποτέλεσμα· ἐγὼ ἔχω κατὰ τοῦ Α' τὴν *condictio indebiti* δι' ἧς δύναμαι νὰ ζητήσω τὴν ἐπιστροφὴν τῶν χρημάτων. Ἐνταῦθα τὸ προϋποτιθέμενον γεγονὸς ἀναφέρεται εἰς τὸ παρὸν. Ἐνοικιάζω μίαν οἰκίαν καὶ προϋποθέτω ὅτι θὰ κατοικήσω ἐν αὐτῇ ἐπὶ 5 ἔτη προπληρώνω ὁλόκληρον τὸ μίσθωμα τῶν 5 ἐτῶν. Ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι βραδύτερον ἡ οἰκία πυρπολεῖται, ἐπομένως δὲν πραγματοποιεῖται ἡ προϋπόθεσις· ἐνταῦθα τὸ περιστατικόν τὸ προϋποτιθέμενον ἀναφέρεται εἰς τὸ μέλλον.

Ἐκτός τούτου τὸ προϋποτιθέμενον περιστατικόν, διὰ τὸ ὅποιον ἐηλοῖ τις τὴν βούλησίν του, δύναται νὰ εἶνε μὲν ἀληθές ἐν ἀρχῇ, νὰ παύσῃ ὅμως βραδύτερον νὰ εἶνε ἀληθές. Ἐπομένως δύναται τὸ διὰ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως παραχθέν ἐννοητὸν ἀποτέλεσμα νὰ εἶνε ἐν ἀρχῇ δεδικοιολογημένον κατ' εὐσίαν, νὰ παύσῃ ὅμως βραδύτερον νὰ εἶνε τοιοῦτον. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν δύναται ὁ δηλῶν τὴν βούλησίν

που νὰ μὴ ἔχῃ ἀγωγὴν καὶ βραδύτερον ν' ἀποκτήσῃ, ἐπειδὴ ἡ προϋπόθεσις ἐξέλιπεν. Ὑποθέσωμεν ὅτι δίδω εἰς τὸν Α πρᾶγμα τι πρὸς χρησιν· ὁ Α δὲν καταβάλλει τὴν ἐπιμέλειαν συνετοῦ οἰκογενειάρχου καὶ ἀπόλλυσι τὸ πρᾶγμα τοῦτο· ὡς γνωστόν, ἔχω ἀγωγὴν ἐναντίον σου ὅπως μὲ ἀπεζημιώσῃ, ὁ δὲ Α πρὸς ἀπεζημιώσιν μοὶ δίδει 1000 δρ. προϋποθέτων ὅτι ἐπῆλθεν ἡ ζημία, ἡ προϋπόθεσις αὕτη εἶνε ἀληθής, διότι ἐγὼ ἐκ τῆς ἀπωλείας τοῦ πράγματος βεβαίως ζημιούμαι. Ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι εὐρίσκει τις τὸ πρᾶγμα τοῦτο καθ' ὁδὸν καὶ μοὶ τὸ φέρει· ἐν τιαύτῃ περιπτώσει ἡ προϋπόθεσις ἐξέλιπε, διότι ἤρθη ἡ ζημία μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ πράγματος· τὸ παραχθὲν ἔννομον ἀποτέλεσμα μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ πράγματος οὐ μόνον κατὰ τύπους ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν εἶνε ἀδικαιολόγητον ἐγὼ θεωροῦμαι ὅτι κατέστην πλουσιώτερος ἄνευ δεδικαιολογημένης αἰτίας, ἐπομένως ὁ Α δύναται νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν χρημάτων. Ἡ ὑποθέσωμεν ὅτι συνάπτω μίαν σύμβασιν ἀγοραπωλησίας μετὰ τοῦ Α καὶ δίδω εἰς αὐτὸν ἓνα δακτύλιον ὡς ἀρραβῶνα· ἡ κυρία σημασία τοῦ ἀρραβῶνος εἶνε ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς ἀποδείξις τῆς ἥδη καταρτισθείσης συμβάσεως, ἀρραβῶν λοιπὸν δίδεται ἐκ μέρους μου εἰς ἀποδείξιν ὅτι ἡ σύμβασις τῆς ἀγοραπωλησίας κατηρτίσθη· ἐὰν πράγματι κατηρτίσθῃ ἡ σύμβασις δὲν δύναμαι ἐγὼ νὰ ζητήσω τὸν ἀρραβῶνα, διότι ἡ προϋπόθεσις εἶναι ἀληθής. Ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι βραδύτερον ἡ σύμβασις αὕτη διαλύεται, διότι ἕκαστος δὲν ἐκπληροῖ τὴν ὑποχρέωσιν αὐτοῦ· ἡ προϋπόθεσις μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἀγοραπωλησίας ἐξέλιπε· ἕνεκα τούτου ἔχω δικαίωμα νὰ ζητήσω τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ δακτυλίου. Λοιπὸν ἡ προϋπόθεσις δύναται νὰ εἶνε ἀληθής ἐν τῷ χρόνῳ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως καὶ βραδύτερον νὰ ἐκλείψῃ.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου ἡ προσθήκη τῆς προϋποθέσεως δύναται νὰ γίνῃ εἰς τὴν δήλωσιν τῆς βουλήσεως ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς. Ῥητῶς π.χ.: σοὶ δίδω τι ἐπὶ τῇ προϋπόθεσις ὅτι ὑπάρχει, ὅτι ὑπῆρχε, ἢ ὅτι θὰ ὑπάρξῃ τι, ἢ διὰ τοῦτον ἢ δι' ἐκείνου τὸν λόγον· ἐὰν ἡ προϋπόθεσις αὕτη δὲν εἶνε ἀληθής, ἰσχύει ὅτι εἴπομεν ἀνωτέρω. τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα ἀνατρέπεται. Σιωπηρῶς δύναται νὰ γίνῃ ἡ προσθήκη τῆς προϋποθέσεως, ὅταν συνάγῃται ἐκ τοῦ λοιποῦ περιεχομένου τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως. Ἐνταῦθα διακρίνομεν τὰς δύο ταύτας

περιπτώσεις ; Α'.) Ἐάν τις δώσῃ εἰς τινὰ ἀντικείμενον περιουσίαν καὶ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτὸν ὄρον τινὰ ἢ τρόπον τοῦ νὰ πράξῃ τι, τότε ἐκπλήρωσις τοῦ ὄρου ἐμπεριέχει τὴν προϋπόθεσιν τῆς δόσεως τοῦ ἀντικειμένου τῆς περιουσίας· ἐπειδὴ ὁ δοὺς προϋποθέτει ὅτι ὁ λήπτης θέλει ἐκπληρώσει τὸν ὄρον, καὶ ἡ προϋπόθεσις ἐῖς τὴν ἐγένετο ἡ δόσις δὲ πραγματοποιοῖται, συνεπῶς τὸ παραχθὲν ἔννομον ἀποτέλεσμα θεωρεῖται ὡς κατ' οὐσίαν ἀδικαιολόγητον· ὁ δοὺς ἔχει ἀγωγὴν κατὰ τὸν λήπτου, τὴν *condictio sine causa*, ὅπως οὗτος ἐπαναφέρῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν· ἐάν δὲ ὁ λήπτης ἐγείρῃ ἀγωγὴν ἐναντίον του, ὁ δοὺς ἔχει ἔνστασιν ὅπως τὸν ἀποκρούσῃ. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ δηλῶν τὴν θέλησίν του θέλει μὲν νὰ παραχθῇ ἔννομον τι ἀποτέλεσμα, θέλει ὅμως συγχρόνως καὶ ἄλλο τι, νὰ ἐκπληρωθῇ ὁ ὄρος· ἐάν δὲν πραγματοποιηθῇ ἡ προϋπόθεσις αὕτη, τότε τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα ἀντίκειται πρὸς τὴν ἀληθῆ τὴν γνησίαν θέλησίν του, ἐκείνην ἣν θὰ εἶχεν ἐάν ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ ὄρος δὲν ἤθελε πραγματοποιηθῇ. Δωροῦμαι εἰς τὸν Α τὴν περιουσίαν μου ἐπὶ τῷ ὄρῳ ν' ἀνεγείρῃ ἐν πτωχοκομείῳ· θέλω νὰ καταστήσῃ κύριον τῆς περιουσίας μου τὸν Α ἄνευ αἰρέσεως καὶ ἔνεκα τοῦτο καθίσταται κύριος ὁ Α, θέλω ὅμως τοῦτο προϋποθέτων ὅτι θέλει ἐκπληρώσει τὸν ὄρον τὸν ὅποιον ἐπέβαλον εἰς αὐτόν· ἐάν ἡ προϋπόθεσις αὕτη δὲν πραγματοποιηθῇ, τότε τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα εἰς κατ' οὐσίαν ἀδικαιολόγητον, ἀντίκειται πρὸς τὴν ἀληθῆ θέλησίν μου· ἐάν ἐγίνωσκον ὅτι ὁ ὄρος δὲν θέλει πραγματοποιηθῇ· ὁ Α κατέστ' ἐκ πλουσιώτερος ἄνευ δεδικαιολογημένης αἰτίας, ἐγὼ συνεπῶς δύναμαι νὰ ἐγείρω κατ' αὐτοῦ τὴν *condictio sine causa*. ἥτις ἐνταῦθα καλεῖται εἰδικῶς *causa data causa non secuta*. Ἡ ἐκπλήρωσις λοιπὸν τοῦ ὄρου ἐμπεριέχει τὴν προϋπόθεσιν τῆς δόσεως τοῦ ἀντικειμένου τῆς περιουσίας.

Β'. Ἐκάστη δὴλωσις τῆς βουλήσεως ἔχει πρῶτον τινὰ λόγον ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ δὴλωσις τῆς βουλήσεως, ἐκτὸς ἐάν παραδεχθῶμέν τινὰ ὡς φρενοβλαβῆ. Οὐδεμία πράξις γίνεται ἄνευ τινὸς λόγου. Δηλῶ ὅτι θέλω νὰ σὲ καταστήσω κύριον ἐνὸς ὠρολογίου, σὺ δὲ γίνεσαι κύριος διὰ ποῖον λόγον θέλω νὰ γίνῃς κύριος

ἄνευ λόγου ἔν εἶνε δυνατόν νὰ θέλω νὰ σὲ καταστήσω κύριον τοῦ πράγματος.

Λοιπὸν ἐκάστη δηλώσις τῆς βουλήσεως πρέπει νὰ ἔχῃ πρῶτόν τινα λόγον· ἡ ἀλήθεια τοῦ πρώτου τούτου λόγου περιέχει προϋπόθεσιν τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως· ὁ δηλῶν τὴν θέλησίν του, διὰ τινα λόγον προϋποθέτει βεβαίως ὅτι ὁ λόγος οὗτος εἶνε ἀληθής· ἄλλως τὸ παρὰ τὸν ἐννομον ἀποτέλεσμα κατ' οὐσίαν εἶνε ἀδικαιολόγητον.

Οὐχ ἥττον ἐνταῦθα πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁπισθεν τοῦ πρώτου λόγου δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν ἕτεροι ἀπώτεροι λόγοι· οἱ λόγοι οὗτοι, οἵτινες πρόκειται νὰ πραγματοποιηθῶσιν διὰ τῆς πραγματοποίησεως τοῦ πρώτου λόγου, δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν, μόνον ὁ πρῶτος λόγος λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν νομικῶς, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ἀπώτεροι, οἱ ἔμμεσοι λόγοι λ.χ. ὁ Α θέλει νὰ γίνῃ δήμαρχος· ἐνταῦθα τοῦτου δωρεῖται εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων 100.000 δρ. ποῖος εἶνε ὁ πρῶτος λόγος ἐνταῦθα; ὅπως καταστήσῃ τὸν δῆμον πλουσιώτερον· ὁ πρῶτος οὗτος λόγος ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς δόσεως· ποῖος εἶνε ὁ ἀπώτερος λόγος; πᾶς τις ἐννοεῖ αὐτόν, οὗτος λοιπὸν οὐδαμῶς λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν νομικῶς. Ἔστω ἐκάστη δηλώσις τῆς βουλήσεως ἐμπεριέχει πρῶτόν τινα λόγον, ὁ δὲ πρῶτος οὗτος λόγος ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως· ἐὰν οὗτος δὲν εἶναι ἀληθής, ὁ δηλῶν τὴν θέλησίν του ἔχει ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ὠφεληθέντος εἰς αὐτῆς ὅπως οὗτος ἐπαναφέρῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν. Ἐπίσης ἔχει ἐνστασιν κατὰ τοῦ ὠφεληθέντος, ἐν ἣ περιπτώσει ὁ ὠφεληθεὶς ἐκ τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως ἐγείρῃ ἀγωγὴν ἐναντίον του.

Δυνάμεθα νὰ ὑπάγωμεν ὅλους τοὺς πρώτους λόγους τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως εἰς ὠρισμένας κατηγορίας; Πλείστοι συγγραφεῖς ἀπαντῶσι καταφατικῶς, λέγοντες ὅτι ἐκάστη δηλώσις τῆς βουλήσεως δύναται νὰ γίνῃ εἴτε λόγῳ δωρεᾶς (donandi causa), εἴτε λόγῳ ἀποσβέσεως χρέους (solvendi causa), εἴτε λόγῳ συστάσεως ἐνοχῆς (credendi causa). Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη ἔν εἶνε ὀρθή, αἰότι ὑπάρχουσι πλείστοι ὅσοι λόγοι οἵτινες ἔν δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρω κατηγορίας. Ὑποθέσωμεν λ. χ. ὅτι ὁ Α ἔχει θυγατέρα, ἣν πρόκειται νὰ ὑπανδρεύσῃ καὶ εἶδει εἰς τὸν μελλόνυμφον

τὴν παραμονὴν τῆς τελέσεως τοῦ γάμου 100000 δρ. προϋποθέτει ὅτι θὰ τελεσθῇ ὁ γάμος. Αὕτη ἡ δόσις τῶν 100 χιλ. δρ. γίνεται *amodo donandi*; Βεβαίως ὄχι, διότι ἡ προῖξ δὲν εἶνε δωρεά, ἀλλὰ δίδεται εἰς τὸν μελλόνυμφον πρὸς ἀνακούφισιν τῶν βαρῶν τοῦ γάμου. Δίδει τὰς 100000 δρ. ὁ Α εἰς τὸν μελλόνυμφον ὅπως ἀποσθῇ χρεὸς, τὸ ὅποιον ἔχει ἀπέναντι αὐτοῦ; ἐπίσης ὄχι. Δίδει τέλος τὸ ποσό τοῦτο ὅπως ὑποχρεώσῃ αὐτόν; ἐπίσης ὄχι. Ἀλλὰ διὰ ποῖον λόγον πρὸς σύστασιν προικῶς, πρὸς ἀνακούφισιν τῶν τοῦ γάμου βαρῶν. ὑποθέσωμεν ὅτι ἐγκαθιστῶ τὸν Α κληρονόμον μου, ἐὰν δώσῃ εἰς Β 1000 δρ. Ὡς γνωστὸν πρὶν ἢ πληρωθῇ ἡ αἵρεσις ὁ ἐγκατάστατος δὲν δύναται νὰ γίνῃ κληρονόμος· ἐνεκα τούτου ὁ Α ὅπως πληρωθῇ αἵρεσις, δίδει εἰς τὸν Α 1000 δρ. καὶ κατόπιν προσέρχεται εἰς κληρονομίαν· ἐνταῦθα ἡ δόσις τῶν 1000 δρ. ἐκ μέρους τοῦ ἐγκαταστάτου πρὸς τὸν Β. γίνεται λόγῳ δωρεᾶς; Βεβαίως ὄχι, διότι ὅπως ὑπάρῃ δωρεὰ ἀπαιτεῖται ὁ πρῶτος λόγος τοῦ δωρητοῦ νὰ ᾔῃ ἡ αὐξήσις περιουσίας τοῦ λήπτου, ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ ὁ πρῶτος λόγος τοῦ δὲν εἶναι βεβαίως αὐτός, ἀλλ' ἡ προσέλευσις του εἰς τὴν κληρονομίαν. Δίδει τὰς 1000 δρ. ὅπως ἀποσθῇ χρεὸς τὸ ὅποιον ἔχει ἀπέναντι Β; ὄχι· δίδει αὐτὰς ὅπως ὑποχρεώσῃ τὸν Α; ἐπίσης ὄχι. Ἀλλὰ ποῖον σκοπὸν; ὅπως πληρωθῇ ἡ αἵρεσις καὶ οὕτω δυναθῇ νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν κληρονομίαν. Ἐπίσης εἰς τὸ παράδειγμα, τὸ ὅποιον ἀνωτέρω ἀναφέρομεν, ἡ δόσις τοῦ ἀρραβῶνος ἢ μᾶλλον ὁ λόγος τῆς δόσεως ἀρραβῶνος ἐγένετο πρὸς ἄλλον τινὰ σκοπὸν παρὰ τὴν δωρεάν, ἀπόσθεσιν ὑποχρεώσεως· ἢ τὴν σύστασιν τοιαύτης. Ἐκ τῶν παραδειμάτων τούτων βλέπομεν ὅτι δὲν εἶνε ὀρθὴ ἡ γνώμη, καθ' ἣν πάντες οἱ πρῶτοι λόγοι δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς τρεῖς κατηγορίας. Διμεθὰ μὲν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ πρῶτος λόγος δηλώσεως τῆς βουλήσεως δύναται νὰ ᾔῃ εἰς ἐκ τῶν τριῶν τούτων· ὁμοῦ πάντοτε ὁ πρῶτος λόγος εἶνε ἢ δωρεὰ ἢ ἀπόσθεσις ἢ σύστασις ἐνδεχῆς.

Οὐχ ἥττον ἐὰν ἡ προϋπόθεσις συνάγῃται ἐξ ἄλλων περιστάσεων συνοδευόντων τὴν δήλωσιν τῆς βουλήσεως, ἡ προϋπόθεσις αὕτη ληθάνεται νομικῶς ὑπ' ὀψιν, ἢ ὄχι; Ἐὰν ὁ δηλῶν τὴν βουλήσιν αὐτὴν δὲν προσθέσῃ ἑρητῶς τὴν προϋπόθεσιν, οὕτω πάλιν εἶνε δυνατόν νὰ

ναχθῇ αὕτη ἐκ τοῦ λοιποῦ περιεχομένου τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως, ἀλλ' ἐξάγεται ἐξ ἄλλων περιστατικῶν συνοδεούντων τὴν δήλωσιν τῆς βουλήσεως, ἐὰν ἡ προϋπόθεσις δὲν εἴνε ἀληθής, ἐπέρχονται τὰ ἐννομα ἀποτελέσματα ; ἀνατρέπεται τὸ παραχθέν ἡδὴ ἐννομον ἀποτελεσμα ; Ἐνταῦθα πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὰ συμβόλαια ἐν ζωῇ ἀπὸ τὰ συμβόλαια αἰτία θανάτου. Ἐπὶ συμβολαίων ἐν ζωῇ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τότε μόνον ἡ προϋπόθεσις αὕτη λαμβάνεται νομικῶς ὑπ' ὄψιν, ὅταν αὕτη δύναται νὰ ἐννοηθῇ οὐχὶ παρ' ἐκάστου προσώπου, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πρὸς ὃν ἐγένετο ἡ δήλωσις τῆς βουλήσεως, ἀλλως δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν· εἴτε πραγματοποιηθῇ εἴτε μὴ εἴνε ἐντελῶς ἀδιάφορον· ὁ δηλῶν τὴν θέλησίν του δὲν δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι ἐπειδὴ ἡ προϋπόθεσις δὲν εἴνε ἀληθής σὺ κατέχεις ἄνευ δεδικαιολογημένης αἰτίας. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α εἴνε ἔμπορος· ὑπάρχει πόλεμος ἐγὼ δὲ ἀγοράζω σιτηρὰ παρὰ τοῦ Β, προϋποθέτων ὅτι θέλει ἐξακολουθήσῃ ὁ πόλεμος· ἀλλ' οὐδὲν περὶ τῆς προϋποθέσεώς μου ταύτης λέγω τῷ Α, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον ἀγοράζω. Ἐὰν τῶρα παύσῃ ὁ πόλεμος, δύναμαι νὰ εἴπω εἰς τὸν Α ὅτι ἐπειδὴ ἡ προϋπόθεσίς μου δὲν ἐπραγματοποιήθη, σὺ κατέχεις ἄνευ δεδικαιολογημένης αἰτίας, ὀφείλεις ἐπομείνως νὰ μοὶ ἀποδώσῃς τὰ χρήματα ; Βεβαίως ὄχι, διότι ἡ προϋπόθεσις μου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐννοηθῇ παρὰ τοῦ πρὸς ὃν ἐγένετο ἡ δήλωσις τῆς βουλήσεως. Ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι ὁ Α εἴνε μεμνηστευμένος καὶ ὥρεϊται εἰς τὴν μνηστὴν του ἐν κόσμῳ· ποία εἴνε ἡ προϋπόθεσις ἐνταῦθα; εἴνε ταιαύτη ὥστε δύναται νὰ τὸν ἐννοήσῃ ἡ μνηστὴ του, ἡ τέλεισις τοῦ γάμου· ἐὰν λοιπὸν βραδύτερον δὲν τελεσθῇ ὁ γάμος του, ἡ ὥρεα ἀνατρέπεται. Τούναντίον ἐπὶ συμβολαίων αἰτία θανάτου ἡ προϋπόθεσις λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν νομικῶς ἐὰν αὕτη δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἐκ τῶν περιστατικῶν τῶν συνοδεούντων αὐτήν. Ὑποθέσωμεν ὅτι ἐγκαθιστῶ τὸν Α κληρονόμον μου καὶ κληροδοτῶ εἰς τὸν Β μίαν οἰκίαν, νομίζων ὅτι ἡ οἰκία αὕτη μοὶ ἀνήκει, κατόπιν ἀποθνήσκω. Μετὰ ταῦτα ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ οἰκία αὕτη δὲν μοὶ ἀνήκει, δύναται ὁ κληροδόχος νὰ εἴπῃ εἰς τὸν κληρονόμον, ὅστις εἴνε βεβαρυμένος, νὰ παραδῶσῃ τὴν οἰκίαν, ὅτι πρέπει νὰ μοὶ παράσχω τὴν ἀξίαν τῆς οἰκίας· ὁ κληροδόχος δὲν δύναται νὰ εἴπῃ τοῦτο, ἡ κληροδοσία ἀνατρέπεται, ἐπειδὴ ἡ προϋπόθεσις δὲν εἴνε ἀληθής· ἐνεκα τοῦ

του τὸ παραχθὲν ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἂν καὶ κατὰ τύπου, δεδικαιολογημένον, κατ' οὐσίαν ὅμως εἶνε ἀδικαιολόγητον καὶ δεόν νὰ ἀνατραπῇ. Ἀλλως ἔχει ὅμως τὸ πρᾶγμα ἐὰν ἐγὼ ἐγίνωσκον ὅτι ἡ οἰκία αὕτη δὲν μοὶ ἀνήκει καὶ ἐν τούτοις ἐκληροδότησα αὐτήν· ἐν τούτῳ περιπτώσει εἰκάζεται ὅτι ἐγὼ ἤθελον νὰ κληροδοτήσω τὴν ἀξίαν τῆς οἰκίας εἰς τὸν Β· ἐπομένως ὁ βεβαρυμένος κληρονόμος ὑποχρεοῦται νὰ δώσῃ εἰς τὸν Β τὴν ἀξίαν τῆς οἰκίας. Ἡ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχω ἕνα συγγενὴ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμον μου· ἀλλ' αἴφνης μανθάνω ὅτι ὁ συγγενὴς οὗτος ἐπέσε μαχόμενος καὶ ἕνεκα τούτου συντάσσω τὴν διαθήκην καὶ ἐγκαθιστῶ κληρονόμον μου τὸν Α καὶ κατόπιν ἀποθνήσκω. Ἡ ἐγκατάστασις αὕτη δύναται νὰ ἀνατραπῇ ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς μου ἐν ἡ περιπτώσει οὗτος ζῇ· ὁ συγγενὴς μου δύναται νὰ εἴπῃ εἰς τὸν ἐγκατάστατον κληρονόμον· ἐγένεας πλουσιώτερος ἄνευ δεδικαιολογημένης αἰτίας, ἕνεκα τούτου πρέπει νὰ μοὶ ἀποδώσῃς τὴν κληρονομίαν· τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ἐπελθὼν ἀντίκειται πρὸς τὴν ἀληθῆ θέλησιν τοῦ κληρονομουμένου, ἐκείνην τὴν ὁποίαν θὰ εἶχεν ἐὰν ἐγίνωσκεν ὅτι ἐγὼ ζῶ. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐπὶ τελευταίων διατάξεων, ἐὰν ἀποδεικνύεται **ἐναργῶς** ὅτι ἐὰν ὁ διαθέτης δὲν ἐπλανᾶτο δὲν ἤθελε κληροδοτήσει τι εἰς τινὰ ἢ δὲν ἤθελε καταστήσῃ τινὰ κληρονόμον του, τότε ἡ ἐγκατάστασις εἶναι μὲν ἐγκυρὴ, οὐχ ἥττον δύναται νὰ ἀνατραπῇ.

Ἐνταῦθα ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν προσέτι τὰ ἐξῆς: Εἵπομεν ἄνωτέρω ὅτι ἐὰν τις δώσῃ ἀντικείμενον περιουσίας εἰς τινὰ καὶ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτὸν ὅρον τοῦ νὰ πράξῃ τι, τότε ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ὅρου ἐμπεριέχει τὴν προϋπόθεσιν τῆς δόσεως· ἐὰν ἡ προϋπόθεσις δὲν πληρωθῇ τότε ἀνατρέπεται τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ λήπτης ὑποχρεοῦται εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὅρου· λαμβάνων τὸ διδόμενον αὐτῷ ὑπόσχετο σιωπηρῶς ὅτι θέλει ἐκπληρώσῃ τὸν ὅρον καὶ ἕνεκα τούτου ὑποχρεοῦται εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ, ὑποκείμενος ἄλλως εἰς τὴν *actio praescriptis verbis*, τὴν ἀγωγὴν περὶ προγεγραμμένων ῥημάτων. Ἐὰν ὁ λήπτης δὲν θέλῃ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν ὅρον, δύναται νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτὸν πρὸς τοῦτο διὰ τῆς ἀνω ἀγωγῆς. Ὡστε ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐὰν τις δώσῃ ἀντικείμενον περιουσίας καὶ ἐπιβάλῃ ὅρον, ἀλλ' ὁ λήπτης δὲν ἐκπληρώσῃ αὐτόν, ὁ δὲν ἔχει πρῶτον τὴν ἀπαίτησιν ἄνευ

ατίας καὶ δεύτερον ἄλλο ἔνδικον μέσον, δι' οὗ δύναται νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν λήπτην εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὄρου. Τὸ πρῶτον ἔνδικον μέσον στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐλλείψεως προϋποθέσεως, τὸ δὲ δεύτερον ἐπὶ τῆς ὑποπληρᾶς ὑποσχέσεως τοῦ λήπτου ὅτι θέλει ἐκπληρώσῃ τὸν ὅρον· τὸ ἐν ἔνδικον μέσον δὲν ἀποκλείει τὸ ἕτερον. Οὐχ ἥττον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἐὰν ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ὄρου καταστῇ ἀδύνατος, ἡ ὑποχρέωσις τοῦ λήπτου ἀποσβέννυται· δὲν χωρεῖ λοιπὸν ἐναντίον αὐτοῦ ἡ *actio praescriptis verbis* διότι «τῶν ἀδυνάτων οὐδεμία ἐστὶν ἐνσχῆ». Ἐπὶ τοῦ προκειμένου κατὰ νομικὴν ἀκρίθειαν ἔπρεπε νὰ εἰπωμεν ὅτι ἐν ἀποσβέννυται καὶ ἡ ἀπαίτησις ἄνευ αἰτίας, διότι αὕτη στηρίζεται ἐπὶ ἄλλης βάσεως, ἐπὶ τῆς ἐλλείψεως τῆς προϋποθέσεως. Ὅπως ἐπὶ ἀρρέσεων, ἔπρεπε νὰ παραδεχθῶμεν κατὰ νομικὴν ἀκρίθειαν τὸ αὐτὸ καὶ ἐνταῦθα, ὅτι ἡ *condictio sine causa* χωρεῖ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει τῆς προϋπόθεσις καταστῇ ἀδύνατος ἄνευ πταίσματος τοῦ λήπτου. Ἐν ταῖς οἱ Ῥωμαῖοι παρεδέχθησαν τὸ ἐναντίον, ὅτι δὲν χωρεῖ· ἐὰν λοιπὸν ἡ προϋπόθεσις καταστῇ ἀδύνατος ἄνευ πταίσματος τοῦ λήπτου, δὲν ὑποχρεοῦται ὁ λήπτης νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν ὅρον, ἐκτὸς δὲ τούτου δὲν χωρεῖ ἡ *condictio sine causa*, διότι ἡ ἀγωγή περὶ προγεγραμμένων ῥημάτων ἐπιδόρᾳ ἐπ' αὐτῆς.

Ἐκτὸς τούτου ὅ,τι ἀποτέλεσμα ἐπιφέρουσιν αἱ ἀνήθικοι αἰρέσεις, καὶ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἐπιφέρουσι καὶ αἱ ἀνήθικοι προϋποθέσεις. Δηλ. ἐπὶ μὲν συμβολαίων ἐν ζωῇ ἐνεργοῦσιν ἀκυρωτικῶς, ἐπὶ δὲ συμβολαίων μετὰ θανάτου θεωροῦνται ὡς μὴ γεγραμμένοι. Ἐγκαθιστῶ τὸν Α' ἀχρόνον μου, ἐπιβάλλων εἰς αὐτὸν τὸν ὅρον νὰ ῥαπίσῃ τὸν Β'· ὁ αὗτος οὗτος θεωρεῖται ὡς μὴ γεγραμμένος. Ἐπὶ τῶν συμβολαίων ἐν ζωῇ πρέπει νὰ διακρίνωμεν: ἐὰν ἡ αἰσχροτής ἀναφέρηται εἰς τὸν δόντα, τότε οὗτος δὲν δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ τὸ ἄκυρον τῆς δηλώσεως τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, ἀδιάφορον ἐὰν ἐπραγματοποιήθῃ ἡ προϋπόθεσις ἢ ὄχι. Πέμπω εἰς τὸν Α' ἐντὸς μιᾶς ἐπιστολῆς 1000 τάλληρα ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ πράξῃ τι κακόν· ἐὰν ὁ λήπτης δὲν ἐκπληρώσῃ τὸν ὅρον, ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ ζητήσω τὴν ἐπιστροφὴν τῶν χρημάτων. Ἐὰν ἡ αἰσχροτής ἀφορᾷ τὸν λήπτην, τότε οὗτος δὲν δύναται ποτὲ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν δηλώσιν τῆς βουλήσεως τοῦ δόντος, ἀδιάφορον ἐὰν ἡ προϋπόθεσις ἐπραγματοποιήθῃ ἢ ὄχι. Ἐπὶ τέλους ἡ αἰσχροτής ἀφορᾷ ἀμφο-

τέρους, τότε τὰ πράγματα μένουσιν ὅπως ἔχουσιν· οὐδεὶς ἔχει δικαίωμα ἀπέναντι τοῦ ἄλλου, ἀδιάφορον ἂν ἐπραγματοποιήθη ἡ προϋπόθεσις ἢ ὄχι. Ἐὰν δώσω εἰς τὸν Α 1000 δρ. ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ ῥαπίσῃ τὸν Β, δὲν δύναμαι κατόπιν νὰ ἐγείρω κατ' αὐτοῦ ἀγωγὴν ζητῶν τὴν ἀπόδοσιν τῶν χρημάτων, εἰς τὴν δὲν ἐξεπλήρωσε τὸν ὄρον καὶ τὰν ὁπάλιν, ἐὰν ἐγὼ ὑποσχεθῶ τὰς 1000 δρ. ἐν τῇ περιπτώσει ὃ Α ῥαπίσῃ τὸν Β, δὲν δύναται ὃ Α νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν ζητῶν παρ' ἐμοῦ τὰ χρήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Εἰπομεν, ὅτι ὅπως παραχθῶσι τροποποιηθῶσιν ἢ ἀνατραπῶσι δικαιώματα, ἀνάγκη νὰ λάβωσι χώραν περιστατικά τινα, καὶ τὰ περιστατικά ταῦτα ἐκαλέσαμεν, νομικὰ γεγονότα. Τὰ νομικὰ γεγονότα δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὰς ἐξῆς κατηγορίας· ἢ συνίστανται εἰς τὴν δήλωσιν τῆς βουλήσεως ἰδιωτῶν, ἐν ἄλλαις λέξεσι τὰ νομικὰ ταῦτα γεγονότα εἶνε συμβόλαια, ἢ εἶνε δικαστικαὶ ἀποφάσεις, ἢ εἶνε ἄλλα τινὰ γεγονότα, τὰ ὅποια δὲν δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὰ συμβόλαια, οὔτε εἰς τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις. Μεταξὺ τῶν ἄλλων τούτων γεγονότων τῶν μὴ δυναμένων νὰ ὑπαχθῶσιν οὔτε εἰς τὰ συμβόλαια, οὔτε εἰς τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις, σπουδαίαν θέσιν κατέχουσιν αἱ ἀπηγορευμέναι πράξεις καὶ ἡ παρέλευσις ὠρισμένου χρονικοῦ διαστήματος.

Ἀπηγορευμένη πράξις ἢ ἀδίκημα (delictum) ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως καλεῖται ἡ πράξις δι' ἧς παρανόμως τις προσβάλλει ἀλλότρια δικαιώματα, καθιστάμενος ἕνεκα τούτου ὑπεύθυνος, ἀδιάφορον ἂν ἡ πράξις αὕτη συνεπάγεται ποινὴν ἢ ὄχι (ἐν ᾧ τὸ ἐναντίον ἰσχύει κατὰ τὸ ποινικὸν δίκαιον). Αἱ ἀπηγορευμέναι πράξεις ὑπάγονται εἰς δύο κατηγορίας. Ὑπάρχουσι πράξεις, αἵτινες καθ' ἑαυτὰς δὲν εἶνε παράνομοι, ὥς ἐκ τῆς σχέσεως ὅμως εἰς ἣν διατελεῖ ὁ πρά-

των πρὸς ἕτερα πρόσωπα καθὶ τανταὶ παράνομοι καὶ ἐπομένως ἀπηγορευμένοι. Οὕτω π. χ. ὁ Α δὲν εἶνε ὑπόχρεως νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς βιβλιοθήκης μου· ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι ῥίπτει τις τὸ σιγάρων του καὶ ὁ Α σιωπᾷ, ἕνεκα δὲ τούτου ἡ βιβλιοθήκη μου καταστρέφεται. Ὑποχρεοῦται ὁ Α διὰ τὴν παράβλεψίν του ταύτην; Βεβαίως ὄχι, διότι ἡ πράξις αὕτη καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶνε παράνομος, ὁ Α ὡς ἄτομον δὲν ἦτο ὑπόχρεως νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς βιβλιοθήκης μου. Ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι ἐγὼ ἀνέθεσκα τὴν φύλαξιν τῆς βιβλιοθήκης μου εἰς τὸν Α καὶ ὁ Α ἐν ᾧ βλέπει ὅτι ῥίπτει τις τὸ σιγάρων του ἐπ' αὐτῆς ἀπρακτεῖ καὶ ἡ βιβλιοθήκη μου πυρπολεῖται. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ Α ἐνέχεται, διότι ὑπάρχει σχέση, ἥτις τὸν ὑπεχρεοῦ νὰ προλάβῃ τὸ πῦρ.

Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχουσιν ἕτεροι πράξεις αἰτινες αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς εἶνε παράνομοι, ἐπομένως αἱ πράξεις αὗται εἶνε ἀπηγορευμένοι, ἀνεξαρτήτως ἐὰν ὁ πράττων διατελῇ εἰς νομικὴν τινα σχέσιν ἢ ὄχι· ὁ Α καταστρέφει πρᾶγμα ἀνήκον εἰς ἐμέ· ὑποχρεοῦμαι, ἀδιαφόρως τῇ· ὑπάρξεως νομικῆς τινος σχέσεως. Αἱ ἀπηγορευμένοι αὗται πράξεις αἱ προσβάλλουσιν ἀλλότρια δικαιώματα καὶ συνεπαγόμεναι ἀποτελέσματα τοῦ ἀστικοῦ δικαίου ὀνομάζονται ἀδικήματα ἐν τῇ στενῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως ἡ ἀδικήματα τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, κατ' ἀντίθεσιν τῶν ἀδικημάτων τοῦ δημοσίου δικαίου.

1. Προαπαιτούμενα ἀστικοῦ ἀδικήματος.

Ὅπως πράξις τις ἢ ἀπηγορευμένη ἢ ἀδικήμα, ἀπαιτοῦνται τὰ ἑξῆς:

1ον. Ἀπαιτεῖται ἡ πράξις νὰ εἶνε παράνομος, ὡς ἡλ. ὁ πράττων ἀπαιτεῖται νὰ προσβάλῃ ἀλλότρια δικαίωμα χωρὶς νὰ ἔχῃ πρὸς τοῦτο ἐξουσίαν, ἢ καθ' ὑπερβασιν τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ. Ἐνεκα τούτου, ἐὰν τις ἀσκήσῃ δικαίωμα ἀνήκον εἰς αὐτόν, ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος τούτου οὐδέποτε εἶνε παράνομος, καὶ ἐν τῇ περιπτώσει διὰ τῆς ἐνάσκησεως ταύτης ζημιοῦται τρίτος. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α ἀνορύσσει φρέαρ ἐν τῷ ἀγρῷ του καὶ διὰ τῆς ἀνορύξεως ταύτης κόπτει τὰς ρλέθας τοῦ γειτονικοῦ κτήματος, τὸ ὅποιον παύει τοῦ νὰ ἔχῃ ὕδωρ· ἡ πράξις αὕτη, ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος τοῦ Α, δὲν εἶνε παρά-

νομος, ἀδιάφορον ἐάν διὰ τῆς ἐνασκήσεως ζημιῶται τρίτος. Ἐπίσης ἐάν τις ἐπιφέρει εἰς τινά βλάβην εὐρισκόμενος ἐν καταστάσει ἀμύνης δὲν ὑποχρεῖται· ὁ Α μὲν ἐπιτίθεται, τὸν ἀποκρούω, συνάμα δὲ ἐπιφέρω βλάβην εἰς τὰ ἐνδύματά του· δὲν δύναται νὰ ζητήσῃ ἀποζημίωσιν, διότι ἐγὼ ἐπραξα τοῦτο εἰς κατάστασιν ἀμύνης.

2) Ἀπαιτεῖται ἐκτὸς τούτου ὁ πρᾶττων νὰ προσβάλλῃ **πράγματι** τὸ ἄλλότριον δικαίωμα, ἄλλως ἢ πρᾶξις δὲν εἶναι ἀπηγορευμένη, ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ ἀστικὸν δίκαιον δὲν ἀναγνωρίζει ἀπόπειραν (τὸ ἐναντίον δὲ ἰσχύει κατὰ τὸ ποινικὸν δίκαιον). Ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α θέτει πυρὰν εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ διαβάτης τις προλαμβάνει τὴν πυρκαϊάν· δὲν δύναμαι νὰ ἐγείρω ἀγωγὴν ἐναντίον του διὰ τὴν ἀπόπειράν του ταύτην ἐν ᾗ τὸ ἐναντίον ἰσχύει κατὰ τὸ ποινικὸν δίκαιον.

3) Ἀπαιτεῖται ἡ πρᾶξις νὰ δύναται νὰ **καταλογισθῇ** εἰς τὸν πρᾶττοντα, νὰ δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτὸν ὡς ὑπεύθυνον. Ὅπως δὲ πρᾶξις καταλογισθῇ ἀπαιτοῦνται τὰ ἑξῆς τρία: α') ἰκανότης βουλήσεως ἐκ μέρους τοῦ πρᾶττοντος. Ἐνεκα τούτου νήπια, τὰ νομικὰ πρόσωπα, τὰ πρόσωπα τὰ στερούμενα, καθόλου ἢ ἐν μέρει, βουλήσεως (διаркῶς ἢ пародикῶς) δὲν δύναται νὰ διαπράξωσιν ἀδικήματα· ἐάν λοιπὸν ἐν νήπιον μοὶ προσενήσῃ ζημίαν, δὲν δύναμαι νὰ ζητήσω παρ' αὐτοῦ ἀποζημίωσιν, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐάν παράφρων τις μὲ βλάβῃ. β') Ἀπαιτεῖται ἐλευθερία τοῦ πρᾶττοντος. Ἐάν τις λάβῃ τὴν χειρὰ μου καὶ διὰ τῆς χειρὸς μου ἐπιφέρει βλάβην εἰς τινά, ὁ ὑποστάς τὴν βλάβην δὲν δύναται νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν ἐναντίον μου· ἢ ἐάν τις μὲ ὠθήσῃ καὶ πέσω ἐπὶ τινος πράγματος καὶ τὸ καταστρέψω, ὁ κύριος τοῦ πράγματος δὲν δύναται νὰ ζητήσῃ παρ' ἐμοῦ ἀποζημίωσιν, διότι ἐγὼ δὲν ἐνήργησα ἐλευθέρως· τὸ αὐτὸ ἰσχύει ἐάν τις εὕρισκῃται ἐν καταστάσει ἀνάγκης· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐάν ἐπιφέρει βλάβην εἰς τὴν περιουσίαν ἄλλου δὲν ἐνέχεται. Κατάστασις ἀνάγκης ὑπάρχει ἐάν τις ἐπιφέρει βλάβην διότι θέλει νὰ ἀποκρούσῃ παρόντα καὶ ἀφενικὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς ἢ τῆς περιουσίας ἑαυτοῦ ἢ τῶν οἰκείων του. Ἐπὶ τέλους γ') ἀπαιτεῖται ἡ προσβολὴ νὰ ἔχῃ τὴν πηγὴν αὐτῆς ἐν τῇ βουλήσει τοῦ πράξαντος, τοῦτο δὲ δύναται νὰ λάβῃ χώραν διττῶς, εἴτε διότι ἡ προσβολὴ ἐγένετο διὰ τῆς βουλήσεως τοῦ προσώπου, εἴτε ἐνεκα ἀδρακείας τῆς βουλήσεως αὐτοῦ. Παρακαταθέτω εἰς τὸν Α

πρᾶγμα τι· καὶ ὁ Α τοῦ καταστρέφει ἐν γνώσει καὶ ἐκ προθέσεως· ἡ προσβολὴ αὐτῇ ἄμεσον ἔχει τὸν λόγον τῆς εἰς τὴν βούλησιν τοῦ Α. Ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι ὁ Α δὲν καταβάλλει τὴν ἐπιμέλειαν τὴν ὁποίαν καταβάλλουσιν αἱ ἐπιμελεῖς ἄνθρωποι καὶ ἕνεκα τούτου καταστρέφεται τὸ πρᾶγμα· ἐπίσης καὶ ἐνταῦθα ἡ προσβολὴ τοῦ δικαιώματός μου ἔχει τὴν πηγὴν τῆς εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Α, διότι ἡ καταστροφή ἐπῆλθεν ἕνεκα ἀδρανείας τῆς θελήσεως τοῦ Α.

Ἐὰν ὑπάρχωσι τὰ ἀνωτέρω περιστατικά, τότε λέγομεν ὅτι ὁ ἐπιχειρῶν τὴν πρᾶξιν διατελεῖ ἐν **πταίσματι**.

2. Βαθμοὶ πταίσματος.

Τὸ πταῖσμα διαιρεῖται εἰς δύο, εἴθῃ εἰς δόλον καὶ πταῖσμα ἐν τῇ στενῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως.

Δόλος καλεῖται τὸ ἐν γνώσει καὶ ἐκ προθέσεως ἀδικεῖν· ἐὰν τις ἐπιφέρῃ βλάβην εἰς τὴν περιουσίαν ἄλλου ἐν γνώσει καὶ ἐκ προθέσεως, τότε διατελεῖ ἐν δόλῳ. **Πταῖσμα** καλεῖται ἡ ἔλλειψις τῆς προσήκουσας προσοχῆς καὶ φρονήσεως· ἐὰν τις δὲν καταβάλῃ τὴν προσήκουσαν ἐπιμέλειαν καὶ φρόνησιν καὶ ἕνεκα τούτου ἐπέλθῃ ζημία εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ ἄλλου, τότε οὗτος διατελεῖ ἐν πταίσματι ἐν τῇ στενῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Τὸ πταῖσμα διαιρεῖται εἰς μέγα πταῖσμα καὶ εἰς ἑλαφρόν πταῖσμα. **Μέγα πταῖσμα** καλεῖται ἡ ἔλλειψις τῆς ἐπιμελείας, ἣν καταβάλλουσιν οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων· ἡ κατὰ τὰς Πηγάς, μέγα πταῖσμα εἶναι αὐτὸ μὴ νοεῖν, ὃ πάντες νοοῦσιν λ.χ. δίδω ἐν βιβλίον εἰς τὸν Α πρὸς χρῆσιν τοῦ καὶ ὁ Α τοῦ ἀφίνει εἰς τὸν κῆπον τοῦ· τοῦτο εἶναι μέγα πταῖσμα· ἐὰν ἀπολέσῃ τὸ πρᾶγμα ἐνέχεται. Τούτωντιον ἑλαφρόν πταῖσμα ἢ ἑλαφρὰ ἀμέλεια εἶναι ἡ ἔλλειψις τῆς ἐπιμελείας, ἣν καταβάλλουσιν οἱ ἐπιμελεῖς τῶν ἀνθρώπων.

Ἐκτός ὅμως τούτου τὸ ἑλαφρόν πταῖσμα ὑποδιαιρεῖται εἰς συγκεκριμένον πταῖσμα (*culpa levis in concreto*) καὶ εἰς ἀφηρημένον (*culpa levis in abstracto*). Κατὰ κανόνα ὁ νόμος λαμβάνει ὡς μέτρον τῆς ἐπιμελείας τὸν συνετὸν οἰκογενειάρχην. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ νόμος ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν νομέα νὰ καταβάλλῃ τὴν ἐπιμέλειαν ἣν οὗτος συγκεκριμένως καταβάλλει ἐν ταῖς ἰδίαις

ὑποθέσασιν, λοιπὸν οὗτος εἶνε ἑνσυχος συγκεκριμένου πταίσματος ἢ συγκεκριμένης ἀμελείας.

Πῶς ὅμως εἶνε τ' ἀποτελέσματα τοῦ πταίσματος;

Ἐάν δὲν ὑπάρχῃ νομικὴ τις σχέσις μεταξύ τοῦ ἐπενεγκόντος τὴν βλάβην καὶ τοῦ ὑποστάντος αὐτήν, τότε ὁ ἐπενεγκὼν τὴν βλάβην ἐνέχεται μόνον διὰ τὰς θετικὰς αὐτοῦ πράξεις, οὐχὶ δὲ διὰ παραλείψεις. Οὐδεὶς ἄνθρωπος ἐνέχεται διὰ τὰς παραλείψεις αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει διὰ τῶν παραλείψεων τούτων ἐπῆλθεν βλάβη εἰς τὴν περιουσίαν ἄλλου. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὅσον ἀφορᾷ τὰς θετικὰς πράξεις, διότι ὡς πρὸς αὐτὰς ἐνέχεται διὰ πᾶν πταῖσμα· τοῦτο ὅμως ἰσχύει, ὡς εἴπομεν, ἐν τῇ περιπτώσει δὲν ὑπάρχει νομικὴ τις σχέσις μεταξύ τοῦ ἐπενεγκόντος τὴν βλάβην καὶ τοῦ ὑποστάντος αὐτήν. Ἐὰν ὅμως ὑπάρχῃ ἐνοχικὴ τις σχέσις, τότε πρέπει νὰ διακρίνωμεν. Διὰ δόλον ἐνέχεται πᾶς ὀφειλέτης. Ἐπίσης πᾶς ὀφειλέτης ἐνέχεται διὰ μεγάλην ἀμέλειαν, διότι αὕτη ἐξισοῦται πρὸς τὸν δόλον. Ὅπως ἐπὶ δόλου ἐνέχεται ὁ ὀφειλέτης, οὕτω πῶς καὶ ἐπὶ μεγάλης ἀμελείας ἐνέχεται ἀδιάφορον ἂν ὁ ὀφειλέτης ὠφελῆται ἐκ τῆς πράξεως ἢ ὄχι. Διὸ πρᾶγμα τι πρὸς φύλαξιν εἰς τὴν Α καὶ οὗτος τὸ ἀφίνει ἐκτὸς τῆς οἰκίας του· ἂν τὸ πρᾶγμα ἀπολεσθῇ, ὑποχρεοῦται εἰς ἀποζημιώσιν ἂν καὶ ὁ ὀφειλέτης ἐκ τῆς συμβάσεως ταύτης οὐδὲν ὠφελήθῃ. Τρίτον ὑπάρχει περίπτωσις, καθ' ἣν πᾶς ὀφειλέτης ὅπως ἐπὶ μεγάλου πταίσματος ἐνέχεται καὶ δι' ἑλαφρὰν ἀμέλειαν, διότι ἡ ἐλαφρὰ ἀμέλεια ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ θεωρεῖται ὡς μεγάλη ἀμέλεια, ἐπομένως ἐξισοῦται πρὸς τὸν δόλον, αὕτη δὲ εἶναι ἡ ἐξῆς: ἂν τις δὲν καταβάλῃ τὴν ἐπιμέλειαν ἣν συνήθως καταβάλλει ἐν ταῖς ἰδίαις ὑποθέσεσι, τότε ἐνέχεται πάντοτε, ἀδιάφορον ἂν ὠφελῇται ἢ μὴ ἐκ τῆς νομικῆς σχέσεως.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τούτου ἐρωτᾶται, ὁ ὀφειλέτης ἐνέχεται καὶ δι' ἑλαφρὰν ἀμέλειαν; Ἐνταῦθα πρέπει νὰ διακρίνωμεν: ἂν ἡ ἐνοχικὴ σχέσις ὅρῃ τὸ συμφέρον αὐτοῦ μόνον ἢ τὸ συμφέρον αὐτοῦ καὶ τοῦ δανειστοῦ, τότε ἐνέχεται ὁ ὀφειλέτης καὶ δι' ἑλαφρὸν πταῖσμα. Ἐὰν τὸν ἀντιθέτως ἡ ἐνοχικὴ σχέσις ὅρῃ ἀποκλειστικῶς τὸ συμφέρον τοῦ δανειστοῦ, τότε ἐνέχεται μόνον διὰ μέγα πταῖσμα καὶ διὰ δόλον. Ὑποθέσωμεν δτι ὁ Α μοῖ πωλεῖ πράγμα τι ἀντὶ 1000 δρ. καὶ τὸ πρᾶ-

γμικ τοῦτο καταστρέφεται, διότι ἐν κατέβαλον τὴν ἐπιμέλειαν συνε-
τοῦ οἰκογενειάρχου, ἐνταῦθα ἐνέχομαι εἰς ἐλαφρὸν πταῖσμα, διότι
νομικὴ σχέσις ὁρᾷ τὸ συμφέρον ἐμοῦ καὶ τοῦ δανειστοῦ. Τούναντίον
ὅμως ἐάν δανειστὴς παρακαταθέσῃ πράγμα τι εἰς τὸν Α καὶ τὸ πρᾶ-
γμα τοῦτο καταστραφῇ ἔνεκα ἐλαφροῦ πταίσματος, ὁ Α δὲν ἐνέχεται
διότι ἡ παρακαταθήκη ὁρᾷ ἀποκλειστικῶς τὸ συμφέρον τοῦ δανει-
στοῦ καὶ οὐχὶ τοῦ ὀφειλέτου.

Ἐπὶ τέλους παρατηροῦμεν ὅτι ὑπάρχουσι περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ
ὀφειλέτης ἐνέχεται μὲν ὡς ὠφελούμενος, οὐχ ἥττον ὅμως ἐάν δυνήθῃ
ν' ἀποδείξῃ ὅτι κατέβαλε τὴν ἐπιμέλειαν τὴν ὁποῖαν καταβάλλει ἐν
ταῖς ἰδίαις ὑποθέσεσι, τότε ἀπαλλάσσεται τῆς υποχρεώσεώς του. Ὑπο-
θέσωμεν ὅτι συνάπτω ἑταιρείαν μετὰ τοῦ Α· ἐπειδὴ ἡ ἑταιρία ὁρᾷ τὸ
συμφέρον τὸ κοινόν, ἕκαστος ὀφειλέτης κατὰ τὸν ἀνωτέρω κανόνα
ἐνέχεται δι' ἐλαφρὸν πταῖσμα· ἐάν ἐγὼ ἐπιφέρω ζημίαν εἰς τὴν περιου-
σίαν τῆς ἑταιρείας, διότι δὲν κατέβαλον τὴν ἐπιμέλειαν συνετοῦ οἰκο-
γενειάρχου, ἐνέχομαι, οὐχ ἥττον, ἐάν ἀποδείξω ὅτι κατέβαλον τὴν
ἐπιμέλειαν ὅσην καὶ ἐν ταῖς ἰδίαις ὑποθέσεσιν, ἀπαλλάσσομαι τῆς υπο-
χρεώσεώς μου.

Ι. ΠΕΡΙ ΧΡΟΝΟΥ

Σπουδαίαν ὡσαύτως σημασίαν ἔχει ὅσον ἀφορᾷ τὴν παραγωγὴν,
τροποποίησιν, ἢ ἀναίρεσιν τῶν δικαιωμάτων καὶ ἡ παρελεύσις ὠρι-
σμένου χρονικοῦ διαστήματος. Οὕτως ἐκ τῆς παρελεύσεως ἡ ἐλεύ-
σις χρονικοῦ τινος ὠρισμένου διαστήματος, ἥρτηται ἡ παραγωγὴ
ἢ ἡ τροποποίησις δικαιώματός τινος· οὕτω λ. χ. ἐπὶ τῆς ἀναβλητικῆς
ἢ διαλυτικῆς προθεσμίας. Ἐκτὸς τούτου ἐκ τῆς παρελεύσεως ἡ ἐλεύ-
σις χρονικοῦ τινος σημείου ἥρτηται ἐπιβλαβὴ διὰ τοὺς ἰδιώτας ἀπο-
τελέσματα, ὅσας λ. χ. οὗτος ἐντὸς τῆς ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ ταχθείσης
προθεσμίας δὲν ἀπέδειξαν τὰ διαταχθέντα. Ὡσαύτως ἐκ τῆς παρε-
λεύσεως χρονικοῦ τινος σημείου ἥρτηται ἔννομός τις κατάστασις λ. χ.
ἐκ τῆς συμπληρώσεως τοῦ 21ου ἔτους ἥρτηται ἡ ἱκανότης τοῦ συναλ-
λάττεσθαι. Τέλος ἐκ τῆς παρελεύσεως χρονικοῦ τινος διαστήματος
ἥρτηται ἡ ἀπόσβεσις ἢ ἡ ἀπόκρησις δικαιώματός τινος. Ἐάν τις δὲν

ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ ἐφ' ὠρισμένον χρόνον, ἡ ἀξίωσις αὐτοῦ παραγράφεται, δηλ. ἀποσβέννυται· ὁ Α μοι ὀφείλει 1000 δρ. καὶ δὲν ἐνασκῶ τὴν ἀξίωσίν μου ἐπὶ τριάκοντα ἔτη, ἡ ἀξίωσίς μου παραγράφεται· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ βλέπομεν ὅτι ἡ παρέλευσις ὠρισμένου χρονικοῦ διαστήματος συνεπάγεται σπουδαῖα νομικά αποτελέσματα. Ὡσαύτως, ἐάν τις ἐφ' ὠρισμένον χρόνον κατέχῃ πρᾶγμα καθ' ὠρισμένον τρόπον ἀποκτᾷ διὰ τῆς χρησικτησίας τὴν κυριότητα. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει γίνεται λόγος περὶ παραγραφῆς, περὶ ἧς θὰ πραγματευθῶμεν εἰδικώτερον ἐνταῦθα.

1. Περὶ παραγραφῆς.

Παραγραφή γενικῶς καλεῖται τὸ σύνολον τῶν θεσμῶν, δι' ὧν ἡ ὑφισταμένη πραγματικὴ κατάστασις μεταβάλλεται διὰ τῆς παρέλευσεως τοῦ χρόνου εἰς νομικὴν. Πολλάκις συμβαίνει νὰ μὴ ἐνασκῶμεν δικαίωμά τι, διὰ δὲ τῆς μὴ ἐνασκήσεως ἀπόλλυμεν αὐτό, ἐν ᾧ τούναντιόν ἄλλοτε ἐνασκούντες δικαίωμά τι ἀποκτῶμεν αὐτό διὰ τῆς ἀσκήσεως. Ὡστε παραγραφή καλεῖται ἡ ἐφ' ὠρισμένον χρόνον καθ' ὠρισμένον τρόπον ἀσκήσεως ἢ μὴ ἀσκήσεως δικαιώματός τινος, τὴν συνεπαγομένην τὴν ἀπώλειαν ἢ τὴν ἀπόκτησιν τούτου. Οὕτω δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι διὰ τῆς ἀσκήσεως ἀποκτῶμεν δικαίωμά τι, διὰ τῆς μὴ ἀσκήσεως ἀπόλλυμεν αὐτό.

Ἡ παραγραφή, δι' ἧς κτῶμεθα δικαίωμά τι, καλεῖται κτητική· ἡ δὲ δι' ἧς ἀπόλλυμεν δικαίωμά τι διὰ τῆς μὴ ἐνασκήσεως, καλεῖται ἀποσβεστική. Ἀμφότερα δὲ τὰ εἶδη ταῦτα ὀνομάζονται δι' ἑνὸς ὀνόματος τακτικὴ ἢ ὠρισμένη παραγραφή καθ' ὅσον ὁ χρόνος εἶνε ὠρισμένος.

Διὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς παραγραφῆς τίκεται προσέτι τὸ τεκμήριον ὅτι ἡ ὑπάρχουσα πραγματικὴ κατάστασις ἐγένετο νομίμως· διὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς παραγραφῆς ἡ ὑπάρχουσα ἤδη πραγματικὴ κατάσταση λογίζεται νομίμως ἀρξασμένη, οὐχ ἥττον διὰ νὰ θεωρηθῇ ὅτι νομίμως ἤρξατο, ἀπαιτεῖται ἡ κατάστασις αὕτη νὰ ὑπῆρχε πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, δι' ὃ καὶ ἡ παραγραφή αὕτη καλεῖται παραγραφή τοῦ ἀμνημονεύτου χρόνου ἢ ἀόριστος παραγραφή. Ὡστε ἔχομεν τρία

εἶδη παραγραφῆς, τὴν κτητικὴν, ἀποσβεστικὴν καὶ τὴν παραγραφὴν τοῦ ἀμνημονεύτου χρόνου.

Πάντα ὁμῶς τὰ εἶδη ταῦτα τῆς παραγραφῆς δὲν εἶνε κοινὸν μέσον ἀποκτήσεως ἢ ἀπωλείας δικαιωμάτων τινος. Ἡ παραγραφὴ ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ δὲν ἰσχύει ἐφ' ὅλων τῶν δικαιωμάτων, δι' ὃ ἐν ὑπάρχουσι γενικοὶ κανόνες ἰσχύοντες ἐπὶ πάσης παραγραφῆς κτητικῆς τε καὶ ἀποσβεστικῆς. Γενικὴν σημασίαν κέλονται τὰ δύο μόνον εἶδη τῆς παραγραφῆς: 1) ἡ παραγραφὴ τῶν ἀξιώσεων καὶ 2) ἡ τοῦ ἀμνημονεύτου χρόνου παραγραφὴ ἕνεκα τούτου θὰ πραγματευθῶμεν περὶ αὐτῶν ἐνταῦθα.

Α'. Παραγραφὴ τῶν ἀξιώσεων.

1. "Erroria.

Παραγραφὴ ἀξιώσεων καλεῖται ἡ ἀπόσβεσις ἀξιώσεως τινος, ἕνεκα τῆς μὴ ἐνασκήσεως αὐτῆς ἐφ' ὠρισμένον χρόνον.

Ἄλλοι λέγουσιν ἀντὶ παραγραφῆς ἀξιώσεων παραγραφὴ τῶν ἀγωγῶν, ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶνε ὀρθή, διότι, ὡς θέλομεν ἶδει, διὰ τῆς παραγραφῆς δὲν ἀποσβέννεται ἡ ἀγωγή, ἀλλ' ἡ ἀξίωσις, τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον ἔχει τις νῦν ἀπαιτήσῃ τι παρ' ἄλλου προσώπου.

Κατὰ τὸ ἀρχαιότερον Ρ. Δ. αἱ ἀξιώσεις ἦσαν διηνεκεῖς, ἀπαράγραπτοι. Πρῶτοι οἱ Πραιτορες εἰσήγαγον τὸν θεσμόν τῆς παραγραφῆς εἰς τινὰς περιπτώσεις. Οἱ Πραιτορες εἶπον ὅτι αἱ ποινικαὶ ἀγωγαὶ (*cacti-ones poenales*) εἴτε *annales*, παραγράφονται μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς ἔτους. Ἐκτὸς τῶν ποινικῶν ἀγωγῶν, οἱ Πραιτορες παρεδέχθησαν ὅτι καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις αἱ ἀξιώσεις παραγράφονται. Οὕτω λ. χ. ὤρισαν ὅτι ἡ *actio quanti minoris* παραγράφεται μετὰ ἐν ἔτος, ἡ *actio rectoria* μετὰ 6 μῆνας, τὰ παραγγέλματα περὶ τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς ἀνακτήσεως τῆς νομῆς (*interdicta retinendae et recuperandae possessionis*) μετὰ ἐν ἔτος, ἡ εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις μετὰ 4 ἔτη κτλ. Κατὰ τὸ ἀρχαιότερον λοιπὸν Ρ. Δ. ὑπῆρχον ὠρισμέναι ἀγωγαὶ αἵτινες παραγράφονται μετὰ παρέλευσιν βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος, ὁ κανὼν ὅμως ἦτο ὅτι αἱ ἀξιώσεις εἶνε ἀπαράγραπτοι.

Τὸν κανόνα τοῦτον ἀνέτρεψεν Θεοδοσίος ὁ Α', ὀρίσας ὅτι πᾶσαι αἰάγωγαὶ παραγράφονται μετὰ παρέλευσιν 30 ἐτῶν ἐκτὸς τῶν ἀξιώσεων τῶν ἀνθρώπων. Περὶ τῶν ἀξιώσεων τῶν παραγραφομένων κατὰ τὸ ἀρχαιότερον Ρ. Δ. οὐδὲν ὥρισεν, ὥστε αὗται ἐξικολουθῶσι παραγραφόμεναι, ὡς καὶ πρότερον ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος.

Μετὰ τὸν Θεοδοσίον ὁ Ἀναστάσιος ἐξέδοτο νόμον δι' οὗ ἐπανέλαθε ὅ,τι καὶ ὁ Θεοδοσίος, προσθεὶς μόνον ὅτι ἐάν περὶ ὑπῆρχεν ἀμφιβολία ἐὰν ἀξιώσις τις ὑπάργεται εἰς τὸ ἀρχαιότερον Ρ. Δ. ἢ εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Θεοδοσίου, ἡ ἀξίωσις παραγράφεται μετὰ παρέλευσιν 40 ἐτῶν.

Ἐκτοτε καὶ κατὰ τὸ Ἰουστινιάνειον καὶ κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον, αἱ ἀξιώσεις παραγράφονται μετὰ τριάκοντα ἔτη. Ὁ κανὼν ὅμως οὗτος ὑπόκειται εἰς ἐξαιρέσεις· ὑπάρχουσιν ἀξιώσεις παραγραφόμεναι ἐντὸς βραχυτέρου τῶν 30 ἐτῶν χρόνου (καὶ αὗται εἶνε αἱ κατὰ τὸ ἀρχαιότερον Ρ. Δ. παραγραφόμεναι ταχύτερον) καὶ ἀφ' ἑτέρου ὑπάρχουσιν ἀξιώσεις παραγραφόμεναι ἐντὸς μακροτέρου τῶν 30 ἐτῶν χρονικοῦ διαστήματος.

2). Προαπαιτούμενα παραγραφῆς. Δύο εἰσὶ τὰ προαπαιτούμενα τῆς παραγραφῆς.

α') πρέπει νὰ εἶνε γεγενημένη ἀγωγή (actio nata) καὶ β') νὰ παρήλθῃεν ὁ ὑπο τοῦ νόμου ὁρισμένος χρόνος

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον προαπαιτούμενον παρατηρητέον ὅτι τὸ δίκαιον ἠθέληεν ἀντιφάσκει πρὸς ἐαυτὸ, ἂν ὥριζεν ὅτι ἀποσβέννυνται αἱ ἀξιώσεις καὶ εἰς αἷς περιπτώσεις ὁ δικαιοῦχος δὲν δύναται νὰ ἐνασκήτῃ αὐτάς· ἔνεκα τούτου ὥρισθῇ ὅτι, ὅπως ἀρχίσῃ παραγραφῆ, δεόν νὰ ᾖ νομικῶς δυνατόν εἰς τὸν δικαιοῦχον νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξιώσιν του, ἡ παραγραφὴ ἄρχεται ἀφ' ἧς ἐποχῆς εἶνε, ὡς λέγουσιν, ἡ ἀξίωσις ἀπαιτητῆ. Ἐὰν ὁ Α' μὲν ὑποσχεθῇ 1000 δρ. ἐὰν συμβῇ τοῦτο ἢ ἐκείνο, ἀπὸ πότε ἄρχεται ἡ παραγραφὴ τῆς ἐξουσίας μου; ἀφ' ἧς ἐποχῆς πληρωθῇ ἡ αἴρεσις, διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης παράγεται τὸ δικαίωμά μου, ἐκτὸς δὲ τούτου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης δύναμαι νὰ ἐνασκήσω αὐτὸ· ἐὰν ἐπομένως ἡ αἴρεσις πληρωθῇ μετὰ 30 ἔτη καὶ ἐγὼ ἐγείρω ἀγωγὴν κατ' αὐτοῦ, οὗτος δὲν δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι πρὸ 30 ἐτῶν

συνήφθη ἡ σύμβασις καὶ τὸ δικαίωμα σου ἀπεσθέσθη. Ὡσαύτως ἐάν τις ὑποσχεθῇ εἰς τινά τι ὑπὸ προθεσμίαν δικαιοῦχος, δὲν ἔρχεται πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας, διότι, ὡς εἵπομεν, πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας δὲν παράγεται τὸ σκοπούμενον ἔννομον ἀποτέλεσμα, ἡ ἀξίσις· λοιπὸν δὲν παραγράφεται ὅπως καὶ ἐπὶ αἰρέσεων· ἕνεκα τούτου ὁ ὑπὸ προθεσμίαν δικαιοῦχος δὲν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσίν του πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας. Ἡ ἐὰν παραδεχθῶμεν τὴν ἄρχουσαν γνώμην, τότε πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι ἄρχεται ἡ παραγραφή ἅμα τῇ λήξει τῆς προθεσμίας, διότι πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας, ὁ ὑπὸ προθεσμίαν δικαιοῦχος δὲν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσίν του, ἔχει μὲν ἀξίωσιν, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ αὐτήν.

Ἐνταῦθα ὅμως ἐρωτᾶται ἂν ἀπαιτεῖται νὰ λάβῃ χώραν προσβολὴ δικαιώματος, ὅπως ὑπάρξῃ παραγραφή; Περὶ τούτου ὑπάρχει ἀμφισβήτησις· ἡ ὀρθότερα γνώμη εἶνε ἐκείνη, καθ' ἣν τὸ ζήτημα λύεται ἀποφατικῶς, ὅτι ἐνλ. δὲν ἀπαιτεῖται προσβολὴ τοῦ δικαιώματος ὅπως ὑπάρξῃ παραγραφή, διότι καὶ πρὸ τῆς προσβολῆς ὑπάρχει ἀξίωσις. Ἐὰν λοιπὸν δώσω εἰς τὸν Α 1000 δραχ. ἡ παραγραφή ἄρχεται κατὰ τὴν δόξαν, ἣν παραδεχόμεθα ὡς ὀρθήν, ἀπὸ σήμερον, διότι ἀπὸ σήμερον ἐγὼ δύναμαι νὰ ἐνασκήσω τὴν ἀξίωσίν μου, δύναμαι νὰ ἐγείρω ἀγωγὴν καὶ νὰ ζητήσω παρ' αὐτοῦ τὰς 1000 δρ. Κατὰ τὴν ἀντίθετον δόξαν, ἡ παραγραφή ἄρχεται ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐγὼ ἐζήτησα ἀπὸ τὸν ὀφειλέτην τὰς 1000 δρ., καὶ οὗτος ἠρνήθη, διότι ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ὑπάρχει προσβολὴ δικαιώματος· ἐὰν λοιπὸν ἐγὼ ὁ δανειστής δὲν ἀπαιτήσω τὰς 1000 δρ. ἐπὶ δεκαετίαν, κατὰ τὴν γνώμην ταύτην ἡ ἀξίωσίς μου δὲν ἀποσθέννυται. Ἡ δόξα ὅμως ἀντίκειται πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παραγραφῆς, πρὸς τὴν δικαιολογικὴν βάσιν τοῦ θεσμοῦ τῆς παραγραφῆς. Ἐζήτησα νὰ παρακαταθίσω πρᾶγμα τι εἰς τὸν Α πρὸς οὐλαξίν· ἡ ἀγωγή περὶ παρακαταθήκης ἄρχεται ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐγένετο ἡ παρακαταθήκη τοῦ πράγματος (κατὰ τὴν γνώμην ταύτην ἦν παραδεχόμεθα), διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης δύναμαι ἐγὼ νὰ ἐνασκήσω τὴν ἀξίωσίν μου. Τὸ ἐναντίον ὅμως παραδέχονται οἱ ἀντιδοξῶντες· κατὰ τούτους ἡ παραγραφή ἄρχεται ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ παρακαταθέσας τὸ πρᾶγμα ἐζήτησε τὴν ἀπόδοσιν αὐτοῦ παρὰ τοῦ θεματοφύλακος καὶ

αὐτός ἡρνήθη, διότι, λέγουσιν, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ὑπάρχει πρὸς βολὴν δικαιώματος· ἐν ἣ λοιπὸν περιπτώσει δὲν ἐζήτησε τὸ πρᾶγ ἐπὶ δεκαετίαν, δὲν ἄρχεται ἡ παραγραφή, τοῦθ' ὅπερ ἀντίκειται πρὸς τὸν δικαιολογικὸν λόγον τοῦ θεσμοῦ τῆς παραγραφῆς. Ἐπίσης δαυείσω τινὶ χρήματα ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ μοὶ τὰ ἐπιστρέψῃ ἅμα αἰτήσῃ μου, κατὰ τὴν δόξαν ἣν παραδεχόμεθα, ἡ παραγραφή ἄρχεται ἀμέσως, διότι ἀμέσως δύναμαι νὰ ἐνασκήσω τὴν ἀξίωσίν μου· τὸ ἐναντίον κατὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην, ἡ παραγραφή ἄρχεται ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς αἰτήσεώς μου. Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι διὰ τῆς παραγραφῆς ἀποσβέννυται ἡ ἀγωγή, τὸ ἐνδίκον μέσον δι' αὐτὴν δικαιοῦμαι νὰ ἐκτελέσω τὴν ἀνόρθωσιν τῶν προσβληθέντων δικαιωμάτων μου, τότε ἐπὶ τῇ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀπαιτεῖται προσβολὴ δικαιώματος, διότι ὅπου ὑπάρξῃ ἀγωγή ἀπαιτεῖται ἀδίκημα. Ἀλλ' ἡμεῖς δὲν παραδεχόμεθα τὴν γνώμην ταύτην, ὅτι ὁγλ. διὰ τῆς παραγραφῆς παραγράφεται ἡ ἀγωγή, τὸ ἐνδίκον μέσον τὸ παραγόμενον διὰ τῆς προσβολῆς τοῦ δικαιώματος τοῦ ἄλλου, ἀλλ' ὅτι διὰ τῆς παραγραφῆς ἀποσβέννυται αὐτὴ ἡ ἀξίωσις, τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον ἔχει τις ν' ἀποκτήσῃ τι πρὸς ἄλλου προσώπου. Ἐὰν δώσω εἰς τὸν Α πρᾶγμα τι πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ τότε ἄρχεται ἡ παραγραφή τῆς ἀξιώσεώς μου τοῦ νὰ ζητήσω τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ πράγματος; ἄρχεται ἀμέσως ἀφ' ἧς ἐποχῆς δύναμαι ζητήσω τὴν ἀπόδοσιν τοῦ βιβλίου· ἐὰν δὲν δύναται ὁ δοὺς τὸ πρᾶγ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ δὲν ἄρχεται ἀμέσως ἡ παραγραφή· ἀλλ' ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ δοὺς δικαιοῦται νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπιστροφὴν· Ἀλλ' ἐὰν ὑπάρχῃ κατὰ παράκλησιν δόσις, ἐὰν ἐγὼ ἐδῶσα τὸ πρᾶγ ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ μοὶ τὸ ἐπιστρέψῃ ὅποτεδῇποτε τὸ ζητήσω, τότε ἡ παραγραφή ἄρχεται ἀμέσως.

Ἐὰν τώρα ἡ ἀξίωσις περιέλθῃ εἰς πρόσωπα, ἅτινα ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν δὲν δύναται νὰ διοικήσωσι τὴν περιουσίαν των, ἐπομένως δύνανται καὶ νὰ ἐνασκήσωσι τὰς ἀξιώσεις, τότε ἡ παραγραφή τῆς ἀξιώσεως ἄρχεται; Καὶ ἐὰν ἤρχισεν ἐν τῷ προσώπῳ ἄλλου ἐξακολούθησι ἡ ἐνασχολήσεως ὅτι ὁ Α ἔχει ἀπαίτησιν ἐναντίον μου, ἀποθνήσκει ὁ Α καὶ κληρονομεῖ εἰς παράφρων· ἡ παραγραφή ἄρχεται καὶ ἐὰν ἤρχισεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Α, ἐξακολούθησεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Β, ὁ Β θνήσκει ἢ ὄχι; Ὁ παράφρων δὲν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσιν.

Ὅχι ἦττον τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχουσιν ἐξαιρέσεις. Οὕτως αἱ ἀξιώσεις τῶν ἀνήθων δὲν παραγράφονται· ἐὰν ἐγὼ γίνω ὀφειλέτης ἐνός ἀνήθου μὴ συμπληρώσαντος τὸ 14ον ἔτος, ἡ ἀξίωσις τοῦ ἀνήθου δὲν παραγράφεται καὶ ἐὰν ἤρχισεν ἐν τῷ προσώπῳ ἄλλου· ἅμα ἔλθῃ εἰς αὐτὸν ἡρεμεῖ, σταματᾷ.

Αἱ ἀξιώσεις τῶν ἐφήθων παραγράφονται ἢ δὲν παραγράφονται; Ἐνταῦθα πρέπει νὰ διακρίνωμεν· ἐὰν αἱ ἀξιώσεις ἐκείναι παραγράφωνται ἐντὸς βραχυτέρου χρονικοῦ διαστήματος τῶν 30 ἐτῶν, τότε αἱ ἀξιώσεις αὗται, ἐὰν ἀνήκωσιν εἰς ἐφήθον δὲν παραγράφονται, τὸναντίον ἐὰν αἱ ἀξιώσεις αὗται παραγράφονται ἐντὸς μικροτέρου χρονικοῦ διαστήματος τῶν 30 ἐτῶν, τότε αἱ ἀξιώσεις αὗται καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ἀνήκουσιν εἰς ἐφήθον παραγράφονται. Δευτέρα ἐξαίρεσις εἶνε ὅτι τὰ ἀπροσπόριστα χρημάτια, ὧν τὴν διοίκησιν ἔχει ὁ πατήρ, εἶνε ἀπαράγραπτα ἐνόσω διαρκεῖ ἡ πατρικὴ ἐξουσία. Ἐχῶ μίαν ἀπαίτησιν κατὰ τοῦ Α, ἄρχεται ἡ παραγραφή, παρέρχονται 5 ἔτη, βραδύτερον ἀποθνήσκω καὶ με κληρονομεῖ εἰς ὑπεζεύσιος ἀφ' ἧς ἐποχῆς μεταδιβάσθῃ ἡ ἀπαίτησίς μου εἰς τὸν ὑπεζεύσιον ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἡρεμεῖ ἡ παραγραφή, δὲν ἔρχεται. Ἡ ἐὰν ἐγὼ γίνω τὸ πρῶτον ὀφειλέτης ἐνός ὑπεζεύσιου, τοῦ ὑποίου ἡ περιουσία ὑπόκειται εἰς τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, ἡ ἀξίωσις τοῦ ὑπεζεύσιου δὲν παραγράφεται ἐνόσω διαρκεῖ ἡ πατρικὴ ἐξουσία.

Ἐὰν ὁ δικαιούχος δὲν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσιν τοῦ ἐνεκα πραγματικοῦ κωλύματος, οὐχὶ νομικοῦ, ἄρχεται ἡ παραγραφή ἢ ὄχι, καὶ ἐὰν ἤρχισεν ἐξακολουθεῖ; Βεβαίως, ἐὰν ὁ Α δὲν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσιν τοῦ, διότι λ. χ. εἶνε ἀπὼν ἢ ἀσθενής, τοῦτο εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορον, ἡ παραγραφή ἄρχεται καὶ ἂν ἤρχισεν ἐξακολουθεῖ. Τότε μόνον δὲν ἄρχεται ἡ παραγραφή, ἅμα ὁ δικαιούχος δὲν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσιν ἐνεκα νομικοῦ κωλύματος. Οὐχ ἦττον τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχουσιν ἐξαιρέσεις. Ἐὰν ὑπάρχῃ πόλεμος ἐξωτερικὸς ἢ ἐσωτερικὸς, τότε ἡ παραγραφή ἐνόσω διαρκεῖ ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις, δὲν ἄρχεται καὶ ἐὰν ἤρχισεν, ἡρεμεῖ. Ἐπίσης ἐὰν λάθῃ χώραν ἐπιδημικὴ νόσος, ἐνόσω αὕτη διαρκεῖ, δὲν ἄρχεται ἡ παραγραφή καὶ ἐὰν ἤρχισεν, ἡρεμεῖ. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι τὰ περιστατικὰ ταῦτα δὲν νὰ λῶσιν χώραν διαρκούσης τῆς παραγραφῆς ἐκτὸς τούτου πρέπει νὰ εἶνε ἀδύνατον εἰς τὸν δανειστήν νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν κατὰ τοῦ

ὀφειλέτου. Οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως ὅπως θεραπεύσωσι τὴν ἀδικίαν τὴν ἐπερχομένην ἕνεκα τῆς ἐνάρξεως τῆς παραγραφῆς καίπερ μὴ δυναμένου τοῦ δανειστοῦ νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ ἕνεκα πραγματικοῦ κωλύματος παρεδέρχοντο τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν Ἐὰν ὁ δανειστής δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσιν τοῦ ἕνεκα πραγματικοῦ κωλύματος, ἤρχιζεν ἡ παραγραφή, οὐχ ἥττον ὁ δανειστής οὗτος εἶχε τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν, δυνάμενος νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ δικαστοῦ ὅπως θεωρήσῃ τὴν παραγραφήν, ὡς μὴ γενεμένην, ἐπομένως ὅπως ἐπανεέλθωσι τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν. Ἄλλ' ἢ εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις ἐχώρει μόνον ἐπὶ τῶν βραχυπροθέσμων παραγραφῶν, οὐχὶ ἐπὶ τῆς τῶν 30 ἐτῶν ἢ εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις ἐχώρει μόνον ἐπὶ τῶν ἀξιώσεων ἐκείνων, αἵτινες παρεγράφοντο μετὰ παρέλευσιν βραχυτέρου χρονικοῦ διαστήματος τῶν 30 ἐτῶν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐπὶ τῶν παραγραφομένων ἐντὸς μακροτέρου χρονικοῦ διαστήματος τῶν 30 ἐτῶν, διότι δὲν εἶνε δυνατόν ποτὶ νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ δικαιοῦχος ἕνεκα νομικῶν λόγων δὲν ἠδυνήθη ἐντὸς τοῦ διαστήματος τούτου νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσιν τοῦ.

Ταῦτα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐνάρξιν τῆς παραγραφῆς. Ἐκτὸς ὅμως τούτου εἴπομεν ὅτι ἀπαιτεῖται δεῦτερον, ὅπως παραγραφῇ ἡ ἀξίωσις, νὰ παρέλθῃ χρόνος ὠρισμένος ὑπὸ τοῦ νόμου. Κατὰ κανόνα ὁ χρόνος οὗτος καθ' ὃν παραγράφονται αἱ ἀξιώσεις εἶναι 30 ἔτη. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἀξιώσεις παραγραφόμεναι μετὰ παρέλευσιν μακροτέρου χρονικοῦ διαστήματος· περὶ τούτων πραγματευόμεθα ἐν ταῖς καθ' ἕκαστον. Ὑπάρχουσι λ. γ. ἀξιώσεις παραγραφόμεναι μετὰ παρέλευσιν 40 ἐτῶν. Οὕτως αἱ ἐκκρεμεῖς ἀξιώσεις· ὁ Α μοῖ ὀφείλει 1000 ἔρ. καὶ ἐγείρω ἀγωγὴν κατ' αὐτοῦ· διὰ τῆς ἐγέρσεως τῆς ἀγωγῆς διακόπτεται ἡ παραγραφή καὶ ἄρχεται νέα· ἡ ὑπόθεσις μένει ἐκκρεμής· ἀπὸ τῆς τελευταίας διαδικαστικῆς πράξεως πρέπει νὰ παρέλθῃ κατὰ τὸ Ρ. Δ. 40 ἐτὶ ὅπως ἀποσβεσθῇ ἡ ἀξίωσίς μου καὶ ἐν ἡ περιπτώσει ἡ ἀξίωσις πρὸ τῆς ἐγέρσεως τῆς ἀγωγῆς θὰ παρεγράφετο ἐντὸς 6 μηνῶν. Ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω ἡ *actio quandi minoris* παραγράφεται ἐντὶς 12 μηνῶν. Ἄλλ' ἐγὼ προηγουμένως ἐγείρω ἀγωγὴν, προχωρεῖ ἡ εἰκη καὶ ἐπὶ τέλους μένει ἐκκρεμής, τότε ὅπως ἀποσβεσθῇ ἡ ἀξίωσις αὕτη ἀνάγκη νὰ παρέλθωσι 40 ἔτη, ἐν ᾧ πρὸ τῆς ἐγέρσεως

τῆς ἀγωγῆς μετὰ 12 μῆνας θὰ ἀποσθέννυτο. Ἐπίσης ἡ ὑποθηκικὴ ἀγωγή (actio hypothecaria) παραγράφεται μετὰ παρέλευσιν 40 ἐτῶν, ἐν ᾧ ἡ ἀπαίτησις παραγράφεται μετὰ 30 ἔτη. Τοῦτο ὅμως δὲν ἰσχύει παρ' ἡμῖν.

Γενικῶς λοιπὸν λέγομεν ὅτι ὑπάρχουσιν ἀξιώσεις, αἱ ὁποῖαι παραγράφονται μετὰ παρέλευσιν μακροτέρου χρονικοῦ διαστήματος τῶν 30 ἐτῶν (ὑπάρχει καὶ ἀξίωσις παραγραφομένη μετὰ 50 ἔτη ἡ ἀγωγή δι' ἧς ζητεῖ τις τὰ χρήματα ἀπολεσθέντα ἐν χαρτοπαιγνίῳ) ἀπ' ἐτέρου δὲ ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἀξιώσεις παραγραφόμεναι ἐντὸς βραχυτέρου διαστήματος τῶν 30 ἐτῶν· αἱ ἀξιώσεις δὲ αὗται εἶνε ἐκεῖναι, αἵτινες παραγράφονται κατὰ τὸ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἰσχύον δίκαιον· ἐπίσης περὶ τῶν ἀξιώσεων τούτων θέλομεν πραγματευθῆ εἰς τὰ καθ' ἕκαστον.

2. Διακοπὴ καὶ ἀναστολὴ τῆς παραγραφῆς.

Ὅπως ὅμως παραγραφῇ ἡ ἀξίωσις, ἀνάγκη καθ' ἕνα τὸ διάστημα νὰ μὴ ἔλαβε χώραν ἀναστολὴ ἢ διακοπὴ. Καὶ ἐὰν μὲν ἐν τῷ μεταξὺ ἔλαβε χώραν διακοπὴ τότε ὁ χρόνος ὁ διαδοραμῶν δὲν ὑπολογίζεται. Ἐὰν δὲ ἔλαβε χώραν ἀναστολή, τότε ὁ χρόνος καθ' ὃν ὑπάρχει ἡ ἀναστολὴ δὲν ὑπολογίζεται, ὑπολογίζεται ὅμως ὁ πρὸ τῆς ἀναστολῆς χρόνος καὶ ὁ μετ' αὐτήν. Ὡστε ἡ διαφορὰ μεταξὺ διακοπῆς καὶ ἀναστολῆς εἶνε αὕτη: ἐπὶ μὲν διακοπῆς ὁ χρόνος ὁ πρὸ τῆς διακοπῆς δὲν ὑπολογίζεται, ἐν ᾧ ἐπὶ ἀναστολῆς ὁ πρὸ αὐτῆς χρόνος ὑπολογίζεται, δὲν ὑπολογίζεται δὲ μόνον ὁ χρόνος καθ' ὃν ὑπῆρχον τὰ περιστατικὰ τὰ ἐπενεγρόντα τὴν ἀναστολήν· ὁ πρὸ τῆς ἀναστολῆς χρόνος συνυπολογίζεται εἰς τὸν μετ' αὐτόν.

Οἱ λόγοι τῆς διακοπῆς τῆς παραγραφῆς εἶνε αἱ ἐξῆς:

1) Ἐὰν ὁ ὀφειλὴτης ἀναγνωρίσῃ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνάγοντος, τοῦ δικαιούχου, ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐποχῆς διακόπτεται ἡ παραγραφή. Δικαιοῦμαι νὰ λάβω παρὰ τοῦ Α 1000 δρ., δὲν ἐγείρω ἀγωγήν κατ' αὐτοῦ ἐπὶ 29 ἔτη καὶ 11 μῆνας, μετὰ παρέλευσιν ἐνός μηνὸς ἀποσθέννυται τὸ δικαίωμά μου, ἀλλὰ πρὶν ἢ λήξῃ 30ετία ὁ ὀφειλὴτης μου ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμά μου· διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως ταύτης διακόπτεται ἡ παραγραφή, ἅπας ὁ παρελθὼν χρόνος δὲν ὑπο-

λογίζεται, αρχεται δε νέα παραγραφή, από της αναγνώρισεως πρέπει να παρέλθωσιν, όπως αποσβεσθῇ ἡ ἀξιώσις μου, ἔτερα 30 ἔτη. Πρώτος λοιπὸν σπουδαῖος λόγος τῆς διακοπῆς τῆς παραγραφῆς εἶνε ἡ αναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τοῦ δικαιούχου ἐκ μέρους τοῦ ὑποχρέου. Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη δύναται νὰ γίνη ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς. Οὕτω σιωπηρὰ ἀναγνώρισις ὑπάρχει ὅταν ὁ χρεώστης πληρώσῃ μέρος τοῦ χρέους του ἀπέναντι τοῦ κεφαλαίου. Ὁ Α μοὶ ὀφείλει 1000 δρ. μετὰ 10 ἔτη μοὶ πληρώνει τὰς 500, ἐκ τῆς πράξεως ταύτης συνάγεται σιωπηρῶς ὅτι ἀναγνωρίζει τὸ χρέος· λοιπὸν τὰ 10 ἔτη, τὰ ὅποια παρήλθον δὲν ὑπολογίζονται εἰς τὸν χρόνον τῆς παραγραφῆς. Ἐπίσης· ἐὰν ὁ χρεώστης παραχωρήσῃ ὑποθήκην, ἐὰν δώσῃ ἐνέχυρον, πληρώσῃ τόκους κτλ. διὰ τούτου δηλοῖ ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν χρεώσιν του ἀπέναντι τοῦ δανειστοῦ.

2) Ἄλλος λόγος τῆς διακοπῆς τῆς παραγραφῆς εἶνε ἡ ἐγερσις τῆς ἀγωγῆς εἰς τὸ ἀρμόδιον δικαστήριον ἢ εἰς δικαιοκράτη. Ἡ παραγραφή διακόπτεται ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἐπίδοσεως τῆς ἀγωγῆς, οὐχὶ ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐνεχειρίσθῃ ἡ ἀγωγή εἰς τὸν κλητῆρα πρὸς ἐπίδοσιν.

3) Κατὰ τὸ Ρ. Δ. ἐὰν ὁ δικαιούχος δὲν δύναται νὰ ἐγείρῃ ἐνεχὰ ἀπουσίας, παρροσύνης, ἀνηθότητος, δύναται νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν ἢ εἰς τοὺς ἐγκρίτους τῶν πολιτῶν καὶ νὰ διαμαρτυρηθῇ. ἡ δὲ διαμαρτυρήσις ἐπιφέρει τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἐπιφέρει καὶ ἡ ἐγερσις τῆς ἀγωγῆς, ἐπιφέρει δηλ. τὴν διακοπὴν τῆς παραγραφῆς. Ὁ Α μοὶ ὀφείλει 1000 δραχ. ἀλλ' εἶναι ἀπὼν ἢ ἀνθός καὶ δὲν ἔχει ἐπίτροπον, ἢ τέλος ἡ κοινωνικὴ αὐτοῦ θέσις εἶναι τοιαύτη ὥστε γινώσκω ὅτι θέλω ἀπολέσει τὴν δίκην· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δύναμαι νὰ διαμαρτυρηθῶ, ἡ δὲ διαμαρτυρήσις ἐπιφέρει τὴν διακοπὴν τῆς παραγραφῆς. Ἡ ἀνάγκη ὅμως αὕτη σπανίως θέλει παρουσιασθῇ· μόνον προκειμένου περὶ ἀνηθότητος ἢ παρροσύνης, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ διωρισμένος ἐπίτροπος, ὁ δὲ ὑπολειπόμενος χρόνος δὲν ἀρκεῖ ὥπως διορισθῇ τοιοῦτος. Ὁ Α μοὶ ὀφείλει 1000 δρ. καὶ παρέρχονται 29 ἔτη, 11 μῆνες καὶ 20 ἡμέραι· ὑπολείπονται 10 ἡμέραι ὥπως παραγραφῇ ἡ ἀξιώσις μου, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ὁ Α ἀποθνήσκει καὶ τὸν διαδέχεται εἰς φρενοβλαβῆς· ἐγὼ θέλω νὰ ἐγείρω ἀγωγήν ἐναντίον του, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει καιρὸς ὥπως δι-

ορισθῇ ἐπίτροπος· ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει δύναμαι ἐγὼ διὰ διαμαρτυρήσεως νὰ διακόψω τὴν παραγραφὴν τῆς ἀξιώσεώς μου.

4) Τέταρτος λόγος διακοπῆς εἶναι ἡ ἀρνησιὰ τοῦ δικαιουχοῦ· τοῦτο ὁμῶς χωρεῖ ἐπὶ τῶν βραχυπροθέσμων παραγραφῶν, καθ' ἃς ὑπολογίζεται ὁ ὠφέλιμος χρόνος.

Οὐχ ἦττον, ὡς εἵπομεν, δὲν ἀρκεῖ νὰ μὴ ἔλαβε χώραν διακοπὴ τῆς παραγραφῆς, ἀλλ' ἀπαιτεῖται νὰ μὴ ἔλαβε χώραν οὐδὲ ἀναστολή. Οἱ λόγοι τῆς ἀναστολῆς εἶναι οἱ ἐπόμενοι: Α') Ἐὰν ἡ ἀξίωσις περιέλθῃ εἰς πρόσωπα ἐναντίον τῶν ὁποίων δὲν τρέχει ἡ παραγραφὴ, ἐν ὅσῳ ἡ ἀξίωσις ἀνήκει εἰς ταιαῦτα πρόσωπα, ἀναστέλλεται ἡ παραγραφὴ, ἡρεμεῖ· ὁ χρόνος οὗτος δὲν ὑπολογίζεται εἰς τὸν χρόνον τῆς παραγραφῆς. Οὕτως ἐὰν ἡ ἀξίωσις περιέλθῃ εἰς ἀνηθον, ἐναντίον τοῦ ὁποίου δὲν χωρεῖ παραγραφὴ, ἐν ὅσῳ ἡ ἀξίωσις ἀνήκει εἰς τὸν ἀνηθον ἀναστέλλεται, δὲν τρέχει· ἅμα ὁ ἀνηθος καταστῇ ἐφηθος ἢ ἅμα ἡ ἀξίωσις περιέλθῃ εἰς ἕτερον πρόσωπον, ἐναντίον τοῦ ὁποίου χωρεῖ παραγραφὴ, τότε ἡ παραγραφὴ τρέχει, ἐξακολουθεῖ· ὁ Α μοὶ ὀφείλει 1000 δρ. πρὸ 10 ἐτῶν. Μετὰ ταῦτα ἀποθνήσκω καὶ μὲ κληρονομεῖ ὁ Β ἀνηθος· τῆς ἀξιώσεώς μου περιελθούσης εἰς πρόσωπον, ἐναντίον τοῦ ὁποίου δὲν χωρεῖ παραγραφὴ, ἡρεμεῖ ἡ παραγραφὴ, δὲν προχωρεῖ· ἅμα ὁ ἀνηθος θθάσῃ εἰς τὴν ἐφηθότητα, τότε τρέχει, ἐξακολουθεῖ. Ὑπολογίζεται λοιπὸν ὁ πρὸ τῆς ἀναστολῆς χρόνος καὶ ὁ μετ' αὐτήν, ὁ ἐν τῷ μεταξύ δὲν ὑπολογίζεται. Β') Λόγος ἀναστολῆς εἶνε, ἐὰν ἐν τῷ μεταξύ παρεμπέσωσι πραγματικὰ τινὰ περιστατικά, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐξαιρετικῶς δὲν ἄρχεται ἡ παραγραφὴ. Εἵπομεν ὅτι ὁ δικαιούχος, ἐὰν δὲν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ ἕνεκα πραγματικοῦ κωλύματος, τότε ἡ παραγραφὴ ἄρχεται, δὲν ἐμποδίζεται. Οὐχ ἦττον ὑπάρχουσι καὶ τινὰ πραγματικὰ περιστατικά, τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουν τὴν ἐναρξιν τῆς παραγραφῆς· ὡς εἵπομεν ἐὰν ὑπάρχῃ ἐπιδημία ἢ πόλεμος, τὰ περιστατικὰ ταῦτα ἐμποδίζουν τὴν ἐναρξιν τῆς παραγραφῆς· ἐὰν λοιπὸν παρεμπέσωσιν ἐν τῷ μεταξύ καθ' ὃν χρόνον τρέχει ἡ παραγραφὴ, τότε ἐπέρχεται ἀναστολή τῆς παραγραφῆς. Ὁ Α μοὶ ὀφείλει 1000 δρ. παρέρχονται 10 ἔτη ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐγὼ δύναμαι νὰ ἐγείρω ἀγωγὴν ἐναντίον του· μετὰ ταῦτα καταλαμβάνεται ἡ χώρα ἡμῶν ὑπὸ πολεμίων· καθ' ὅλον αὐτὸ

τὸ διάστημα ἡρεμεῖ ἢ παραγραφὴ τῆς ἀξιώσεώς μου, ἅμα δὲ ἐκλείψῃ ὁ πόλεμος, ὁ λόγος τῆς ἀναστολῆς, τότε τρέχει ἡ παραγραφὴ, ὁ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνος δὲν ὑπολογίζεται, ἀλλ' ὑπολογίζεται ὁ πρὸ τῆς ἀναστολῆς χρόνος καὶ ὁ μετ' αὐτήν. Γ') Λόγος ἀναστολῆς εἶναι ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ, διαρκούντος τοῦ χρόνου τῆς παραγραφῆς, παρεμπέσωσι λόγοι νομικοί, ἔνεκα τῶν ὁποίων ὁ δικαιούχος δὲν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσίν του ἔνεκα λόγων νομικῶν· ἐν ὧσιν ὑπάρχουσιν οἱ λόγοι οὗτοι, ἡ παραγραφὴ ἀναστέλλεται ἅμα δὲ ἐκλείψωσι τότε ἐξακολουθεῖ τοιοῦτοι νομικοὶ λόγοι εἶναι α') ἡ πατρικὴ ἐξουσία, ὡς πρὸς τὸ ἀπροσπόριστον χρημάτιον, οὗτινος τὴν διοίκησιν ἔχει ὁ πατήρ. 'Ο Α μοι ὀφείλει 1000 δρ. παρέρχονται 10 ἔτη ἀφ' ἧς ἐποχῆς παρήχθη τὸ δικαίωμά μου. 'Αποθνήσκω καὶ με κληρονομεῖ εἰς ὑπεξούσιος· ἐν ὧσιν διαρκεῖ ἡ πατρικὴ ἐξουσία ἡ παραγραφὴ τῆς ἀξιώσεώς μου ἀναστέλλεται, διότι ὁ δικαιούχος δὲν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀξίωσίν του, δὲν δύναται νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν. 'Εκτὸς τούτου νομικὸς λόγος εἶναι β') τὸ δικαίωμα τῆς διασκέψεως τοῦ κληρονόμου· ἡ παραγραφὴ ἀναστέλλεται, ἡρεμεῖ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον. 'Ὡς γνωστόν, ὁ κληρονόμος ἔχει δικαίωμα νὰ σκεφθῇ ἐρ' ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα ὅπως προσέλθῃ εἰς τὴν κληρονομίαν ἢ μὴ. 'Εὰν λοιπὸν ἐν τῷ μεταξὺ οἱ δανεισταὶ ἐγείρῃσι ἀγωγὴν κατὰ τοῦ κληρονόμου, ἡ παραγραφὴ τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης ἡρεμεῖ κατὰ τὸν χρόνον τῆς διασκέψεως γ') 'Εὰν τις ἐξ ἀλλοτρίας ὕλης κατασκευάσῃ τι, ὁ κύριος τοῦ ὕλικου δὲν δύναται νὰ διεκδικήσῃ αὐτό, ἔνεκα τούτου δὲν τρέχει παραγραφὴ ἐναντίον τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ὕλην· ἐὰν κατόπιν καταλυθῇ ἡ οἰκοδομή, τότε ἐξακολουθεῖ. 'Ο Α κατέχει πρᾶγμα τι ἀνῆκον εἰς ἐμέ· ἐγὼ δὲν ἐγείρω ἀγωγὴν ἐπὶ 29 ἔτη, ἀλλὰ πρὶν ἢ παρέλθῃ τὸ ἔτος προσθέτει ὁ Α τὸ πρᾶγμα τοῦτο εἰς μίαν οἰκοδομήν· ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τῆς προσκολλησέως τοῦ πράγματος τούτου, ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ ἐγείρω ἀγωγὴν ἐναντίον του δυνάμει τοῦ νόμου ἀναστέλλεται, ἡρεμεῖ ἡ παραγραφὴ τῆς ἀξιώσεώς μου, ἅμα δὲ τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἀποχωρισθῇ τῆς οἰκοδομῆς, τότε ἐξακολουθεῖ ἡ παραγραφὴ.

3. *Ἀποτελέσματα τῆς παραγραφῆς.*

Ἡ παραγραφὴ δὲν πληροῦται ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς τελευταίας ἡμέρας· πρέπει νὰ παρέλθῃ ἡ τελευταία ὥρα τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ ἀπαιτουμένου πρὸς πλήρωσιν αὐτῆς χρόνου ἵνα πληρωθῇ.

Ἐκτὸς τούτου ἡ παραγραφὴ δύναται νὰ ἀρχίσῃ μεταξὺ ἄλλων προσώπων καὶ νὰ περατωθῇ μεταξὺ ἄλλων. Ὁ Α κατέχει πρᾶγμα ἀνῆκον εἰς ἐμέ, παρέχονται 20 ἔτη, ἀποθνήσκω καὶ μὲ κληρονομεῖ ὁ Β· ἅμα παρέλθωσιν 10 ἔτη ἡ ἀξίωσις μου παραγράφεται· ἡ παραγραφὴ ἤρξατο ἐν τῷ προσώπῳ ἐμοῦ καὶ ἐπερατώθη ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ διαδόχου μου.

Ἀλλὰ ποῖον εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα ἢ μᾶλλον ποία ἡ ἐνέργεια τῆς παραγραφῆς; Εἴπομεν ὅτι ὁ δικαιούχος δὲν δύναται τοῦ λοιποῦ νὰ ἐνασχέσῃ τὴν ἀξίωσιν του, ἡ ἀξιώσις του ἀποσβέννυται, ὅτι ἐπομένως παραγραφὴ ἀποσβεστικὴ λέγεται ἡ ἀπόσβεσις ἀξιώσεως ἕνεκα τῆς μὴ ἐνασκήτεως αὐτῆς ἐφ' ὠρισμένον χρόνον. Ἐνεκα ὅμως τούτου δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἀπόσβεσις τῆς ἀξιώσεως χωρεῖ αὐτοδικαίως, *ipso jure*, ὅτι ἡ ἀξίωσις ἀποσβέννυται ἅμα παρέλθωσι τριάκοντα ἔτη· ὁ χρεώστης μετὰ παρέλευσιν ὠρισμένου χρόνου ἀποκτᾷ δικαίωμα νὰ προσβάλῃ τὴν ἀξίωσιν τοῦ δικαιούχου καὶ νὰ τὴν ἀνατρέψῃ. Ἐν ἄλλαις λέξεσι μετὰ παρέλευσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου ὠρισμένου χρόνου, ἡ ἀξίωσις τοῦ δικαιούχου καθίσταται *διαρρηκτὴ*, δὲν ἀποσβέννυται· ἐὰν ὁ δικαιούχος ἐγείρῃ ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ὀφειλέτου, ὁ ὀφειλέτης ἔχει ἐνστάσιν νὰ προσβάλῃ τὴν ἀξίωσιν αὐτὴν καὶ νὰ τὴν διαρρήξῃ· δύναται νὰ εἴπῃ εἰς τὸν δικαιούχον : ναὶ μὲν ἔχεις ἀπαίτησιν κατ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἀφῆκες νὰ παρέλθωσι 30 ἔτη, ἕνεκα τούτου ἐξαιτοῦμαι ν' ἀπορριφθῇ ἡ ἀγωγή σου· ἡ ἀξίωσις λοιπὸν ἀποσβέννυται κατ' ἐνστάσιν (*per exceptionem*) καὶ οὐχὶ αὐτοδικαίως (*ipso jure*). Ἐνεκα τούτου ὁ ὀφειλέτης δύναται νὰ παραιτηθῇ τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ νὰ προσβάλῃ τὴν ἀξίωσιν τοῦ δανειστοῦ ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς.

Ἐνταῦθα ὅμως ἀναφέρεται τὸ ἐξῆς ζήτημα : ἀποσβεσμένης τῆς ἀξιώσεως, ἀποσβέννυται ἐπίσης καὶ τὸ δικαίωμα ἐξ οὗ αὕτη ἀπορρέει,

ἢ τὸ δικαίωμα ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενον ; Πρὸς τοῦτο διακριτέον ἐνοχικὰ ἀξιώσεις ἀπὸ τῆς ἐμπραγμάτων.

α'. Περὶ τῶν ἐνοχικῶν ἀξιώσεων.

Ἐπὶ τῶν ἐνοχικῶν ἀξιώσεων πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀπὸ ἀξιώσεως ἀποσβεσθῇ, ἀποσβέννυται καὶ τὸ ἐνοχικὸν δικαίωμα, ἡ ἀξίωσις τῶν ἐνοχικῶν δικαιωμάτων φέρει ἐν ἐαυτῇ ἅπαν τὸ δικαίωμα· τὸ δικαίωμα τῆς ἐνοχῆς ἐξαντλεῖται ἐν τῇ ἀξιώσει, ἀξιώσεις καὶ δικαιώματα ἑνώνονται. Ὡς εἵπομεν ἡ ἐξουσία αὕτη, τὸ ἐνοχικὸν δικαίωμα, ἐξαντλεῖται ἐν τῇ ἀξιώσει ταύτῃ· ἕνεκα τούτου ὁ δικαιούχος δὲν δύναται τοῦ λοιποῦ νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμά του. Ὁ Α' μοι ὀφείλει 1000 δρ. καὶ παρέρχονται 30 ἔτη· κατόπιν ἐγείρω ἀγωγὴν καὶ προτείνω τὴν ἐνστάσιν τῆς παραγραφῆς· διὰ τῆς ἐνστάσεως ταύτης ἀποσβέννυται ἡ ἀξίωσίς μου, ἀποσβέννυται δὲ καὶ τὸ δικαίωμά μου διότι ἡ ἀξίωσις ταυτίζεται πρὸς τὸ δικαίωμά μου. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α' βραδύτερον ἐγὼ γίνωμαι ὀφειλέτης τοῦ Α' δύναμαι νὰ προτείνω πρὸς συμφηρισμὸν τὴν ἀξίωσίν μου, τὴν ἀποσβεσθεῖσαν διὰ τῆς παραγραφῆς ; βεβαίως ὄχι· διότι δὲν ὑπολείπεται πλέον δικαίωμα, ὁποῖον νὰ δύναμαι νὰ ἐνασκήσω κατ' ἐνστάσιν. Οὐχ ἥττον ὑπάρχουσιν συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι φρονοῦσιν ὅτι διὰ τῆς παραγραφῆς ἐνοχικὸν δικαίωμα ἀποσβέννυται μόνον ἡ ἀγωγή, οὐχὶ τὸ δικαίωμα, τὸ ἐνοχικὸν μέσον, δι' οὗ ὁ δικαιούχος δύναται νὰ ζητήσῃ τὴν ἀνὸρθωσιν τῶν προσβληθέντων δικαίων. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι παραδέχονται ὅτι ὁ δικαιούχος ἔχει ἐνοχικὸν δικαίωμα καὶ μετὰ τὴν παραγραφὴν, δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμα αὐτοῦ κατ' ἐνστάσιν. Ἐν ἄλλαις λέξεσι ὑπάρχουσιν συγγραφεῖς φρονούντες ὅτι ἐπὶ τῶν ἐνοχικῶν δικαιωμάτων καὶ μετὰ τὴν παραγραφὴν ἡ ἐνοχὴ ὑφίσταται ὡς ἐνοχὴ μὴ προστεταμένη δι' ἀγωγῆς, ὡς obligatio naturalis. (Σαβινύ, Βρίντ) Δύναται τις μόνον νὰ δεχθῇ ὅτι ἡ ἐν γνώσει ἐκπλήρωσις παραγραφῆς ἀξιώσεως δὲν θεωρεῖται ὡρεά.

β'. Περὶ τῶν ἐμπραγμάτων ἀξιώσεων.

Ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων ἀξιώσεων, δὲν παραγράφεται, ὅπως ἐπὶ τῶν ἐνοχικῶν, καὶ τὸ ἐμπράγματον δικαίωμα, ἐξ οὗ ἡ ἀξίωσις ἀπορρέει.

καὶ τοῦτο διότι ἡ ἀξίωσις αὕτη δὲν φέρει ἐν αὐτῇ ἅπαν τὸ ἐμπράγμα-
τον δικαίωμα, τὸ δικαίωμα δὲν ἐξαντλεῖται ἐν τῇ ἀξιώσει. Ἡ καὶ
ἄλλως : ἡ ἀξίωσις, ἣν ἔχει τις νὰ ἀπαιτήσῃ παρ' ἄλλου προσώπου τι,
δὲν ἀποτελεῖ τὸ ἅμισον περιεχόμενον τοῦ ἐμπραγμάτου δικαιώματος,
ἀλλ' εἶναι συνέπεια μόνον αὐτοῦ· ἐκ τῆς ἐξουσίας δὲ ταύτης ἐπεται ἡ
ἐξουσία τοῦ δικαιοῦχου νὰ ἀπαιτήσῃ τὸ πρᾶγμα παρ' ἄλλου προσώ-
που· ὅμα ἀποσβεσθῇ ἡ ἐξουσία αὕτη, ἣν ὠνομάσαμεν ἀξίωσιν, δὲν
ἀποσβέννυται καὶ ἡ ἐξουσία ἣν ἔχει ἐπὶ τοῦ πράγματος ὁ δικαιοῦχος.
Ἕμαι κύριος ἐνός ὥρολόγιου· τὸ δικαίωμά μου συνίσταται εἰς τὸ ὅτι
ἔχω ἀπόλυτον καὶ ἀποκλειστικὴν ἐπὶ τοῦ πράγματος ἐξουσίαν· ἡ ἐξουσία
αὕτη ἀποτελεῖ τὸ ἅμισον περιεχόμενον τοῦ δικαιώματός μου. Τί ἐπεται
ἐκ τούτου; ὅτι ὑποχρεῖται πᾶς τις νὰ μὴ με διαταράξῃ, ὅτι ὑποχρε-
εῖται νὰ μοι ἀποδώσῃ τὸ πρᾶγμα ἐν ᾧ περιπτώσει περιέλθῃ εἰς χεῖ-
ρας αὐτοῦ· ἐκ τοῦ δικαιώματος ἐπὶ τοῦ πράγματος παράγεται ἡ ἀξί-
ωσις κατὰ πάντος προσώπου, ὅπως τὸ πρόσωπον τοῦτο μοὶ ἀποδώσῃ
τὸ πρᾶγμα. Ἐάν τώρα ἐγὼ δὲν ἐνασχῶσθω τὴν ἐξίωσίν μου ἐφ' ὥρι-
σμένον χρόνον, ἡ ἀξίωσις αὕτη ἀποσβέννυται, δὲν ἀποσβέννυται ὅμως
καὶ ἡ ἐξουσία ἣν ἔχω ἐπὶ τοῦ πράγματος. Ὁ Α κατέχει ἐν ὥρολόγιον ἰδι-
κὸν μου ἐπὶ 30 ἔτη· δὲν ἐγείρω ἀγωγὴν ἐναντίον του· βραδύτερον ἐγείρω
ἀγωγὴν, μοὶ προτείνει δὲ τὴν ἐνστάσιν τῆς παραγραφῆς· ἡ ἐξουσία
μου ἀποσβέννυται, τὸ δικαίωμα τὸ ὅποῖον ἔχω νὰ ἀπαιτήσω παρ' αὐ-
τοῦ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ πράγματος. Δὲν ἀποσβέννυται ὅμως καὶ ἡ ἐξου-
σία ἣν ἔχω ἐπὶ τοῦ πράγματος, εὐτιμὸς ἐξακολουθῶ νὰ εἶμαι κύριος.
Ἀλλὰ ποῖον εἶναι τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, νὰ ἦμαι κύριος καὶ νὰ μὴ
δύναμαι νὰ ζητήσω τὸ πρᾶγμα; τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἐάν τὸ πρᾶ-
γμα περιέλθῃ εἰς χεῖρας τρίτου μὴ διαδόχου τοῦ Α, ἐγὼ δύναμαι νὰ
ζητήσω αὐτὸ καὶ μετὰ παρέλευσιν 30 ἐτῶν· κατὰ τοῦ Β κλέψαντος
τὸ ὥρολόγιον τοῦτο χωρεῖ ἀγωγὴ, μὴ δυναμένου νὰ προτείνῃ τὴν ἐν-
στάσιν τῆς παραγραφῆς. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐάν ὁ κάτο-
χος εἶναι διάδοχος, διότι ἡ ἐνστάσις τῆς παραγραφῆς μεταβαίνει καὶ εἰς
τοὺς διαδόχους τοῦ κατόχου, καθολικοὺς ἢ εἰδικούς. Ἐννοεῖται ὅτι
τὸ ἐμπράγματον δικαίωμα ἀποσβέννυται ἐάν ὁ κάτοχος τοῦ πράγματος
ἀπαιτήσῃ δικαίωμα κυριότητος διὰ τῆς χρησικτησίας· ἀλλ' ἐάν δὲν
ὑπάρχῃ τοιαύτη περίπτωσις, τότε ἐξετάσωμεν τί ἰσχύει. Ὁ Α κατέ-

χει πράγμα τι με τὰ προσόντα τῆς χρησικτησίας μετὰ τὴν παρέλευσιν ὠρισμένου χρονικοῦ διαστήματος, τὸ δικαίωμά μου ἐπὶ τοῦ πράγματος ἀποσθέννυται· ἀλλ' ἐὰν δὲν κατεῖχε τὸ πρᾶγμα μετὰ τὰ προσόντα τῆς χρησικτησίας, ἐὰν κατεῖχε τὸ πρᾶγμα κακῇ τῇ πίστει, τότε δὲν δύναται νὰ ἀποκτήσῃ τὸ πρᾶγμα διὰ τῆς χρησικτησίας· τότε ἐὰν ἐγείρω ἀγωγὴν ἐναντίον του, δύναται νὰ μοι προτείνῃ τὴν ἐνστασιν τῆς 30ετούς παραγραφῆς.

Β'. Παραγραφὴ τοῦ ἀμνημονεύτου χρόνου.

Ἐκτὸς τῆς ἀναπτυχθείσης παραγραφῆς ταύτης ὑπάρχει, ὡς εἴπομεν, καὶ ἄλλη τις παραγραφὴ ἢ παραγραφὴ τοῦ ἀμνημονεύτου χρόνου. Ἐὰν πραγματικὴ τις κατάστασις ὡς πρὸς τὴν ἀσκήσιν δικαιώματός τινος ἢ ὡς πρὸς τὴν ἀπαλλαγὴν ἐξ ὑποχρεώσεώς τινος ὑπῆρχε πρὸ ἀμνημονεύτου χρόνου, τότε ἡ πραγματικὴ αὕτη κατάστασις τεκμαίρεται ὅτι ἤρξατο νομίμως, ἐνεκα τούτου δὲν πρέπει νὰ ἀμφισβητηθῇ ἡ νομιμότης αὐτῆς, οὔτε νὰ ζητηθῶσι δικαιολογίαι. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχει ἐν ὑδραγωγείον δημοσίον ἢ δημοτικόν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγὼ μετοχγεύω ὕδωρ εἰς τὴν οἰκίαν μου χωρὶς νὰ πληρώσω τι ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων. Ἡ πραγματικὴ αὕτη κατάστασις νομιμοποιεῖται, θεωρεῖται ὡς νομίμως ἀρξαμένη, ἐγὼ ἐπιμένω δὲν ὑποχρεοῦμαι καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ πληρώσω τι.

Τὸν κανόνα τοῦτον, ἐφ' οὗ στηρίζεται ἡ παραγραφὴ τοῦ μακροῦ χρόνου, παρεδέχοντο οἱ Ῥωμαῖοι εἰς ὠρισμένα μόνον θέματα: 1) ἐπὶ δημοτικῶν ὁδῶν 2) ἐπὶ ἀνθρωπίνων ἔργων, κατασκευασθέντων πρὸς βεῦσιν τοῦ ὁμβρίου ὕδατος· ἐὰν κατασκευάσθῃ ἔργον τι πρὸς βεῦτιν τοῦ ὁμβρίου ὕδατος καὶ τὸ κατασκεύασμα τοῦτο ὑπάρχῃ ἀπὸ ἀμνημονεύτου χρόνου, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς νομίμως γεγόμενον· 3) Τὸ αὐτὸ παρεδέχθησαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἐπὶ ὑδραγωγείων. Αἱ διατάξεις αὗται τοῦ Ρ. Δ. δύναται νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ παρ' ἡμῖν· ἀνάγκη δὲ καὶ νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ εἰς ἄλλα θέματα, κατὰ τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ 30ετῆς παραγραφὴ. Ὑποθέσωμεν ὅτι καλλιεργῶ τὸ κτήμα τοῦ Α καὶ πληρώνω ὠρισμένον μίσθωμα ἀπὸ ἀμνημονεύτου χρόνου· ἡ κατάστασις αὕτη δεόν νὰ θεωρηθῇ ὡς νομίμως ἀρξαμένη καὶ νὰ ἐξακο-

λουθήσῃ ἐπομένως καὶ εἰς τὸ μέλλον· ὁ κύριος δὲν δύναται νὰ μὲ ἐκβάλῃ, διότι ἐγὼ ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων καλλιεργῶ τὸ κτῆμα καὶ πληρώνω τὸ μίσθωμα.

Ὁ ἐπικαλούμενος τὴν παραγραφὴν ταύτην ἀνάγκη νὰ ἀποδείξῃ δύο τινά· Α) ὅτι οἱ νῦν ζῶντες ἄνθρωποι τοιαύτην γνωρίζουσιν τὴν σημερινὴν κατὰστασιν τῶν πραγμάτων· καὶ β') ὅτι οἱ νῦν ζῶντες ἄνθρωποι δὲν ἔμαθον παρὰ τῶν πατέρων αὐτῶν τὸ ἐναντίον, ὅτι δηλ. ἡ κατὰστασις αὕτη εἶχεν ἄλλως. Ἐὰν λοιπὸν ἐγερθῇ ἀμφισβήτησις περὶ ἐνὸς ὑδραγωγείου καὶ ὁ Α' ἐσχυρίσθῃ ὅτι λαμβάνει παρ' αὐτοῦ τὸ ὕδωρ ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων, πρέπει νὰ ἀποδείξῃ· ὅτι οἱ ζῶντες ἄνθρωποι οὕτω πως ἐγνώρισαν τὴν κατὰστασιν τῶν πραγμάτων καὶ ὅτι παρὰ τῶν πατέρων αὐτῶν δὲν ἔμαθον τὸ ἐναντίον. Τὸ ἀποδεικτικὰ μέσα ἐνταῦθα εἶνε τὰ κοινά, δύναται ν' ἀποδείχθῃ ἡ ἀλήθεια διὰ μαρτύρων, ὅρκου, ἐγγράφων κλπ. Ὅσάκις ἀποδεικνύεται διὰ μαρτύρων, οἱ μάρτυρες πρέπει νὰ εἶνε τοιαύτης ἡλικίας, ὥστε νὰ ἀντιπροσωπεύωσι τὴν παροῦσαν γενεάν, νὰ εἶνε τοῦλάχιστον 45 ἐτῶν¹.

II. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ.

Μέχρι τοῦδε ἐπραγματούθημεν περὶ τῆς παραγωγῆς, τροποποιήσεως καὶ κατάρχευσεως τῶν δικαιομάτων, ἥδη θέλομεν πραγματευθῇ περὶ τῆς ἐνασκήσεως τῶν δικαιομάτων, περὶ τῆς προσβολῆς καὶ τῆς προστασίας αὐτῶν.

Ἐνάσκησις δικαιώματος.

Ἐνάσκησις δικαιώματος καλεῖται ἡ πραγματοποιήσις τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῆς συναδούσης πρὸς τὸ δικαίωμα τοῦτο, ὥστε κοινῶς θεωρεῖται ὅτι ἐνασκεῖ τὸ δικαίωμά του, ὅστις πραγματοποιεῖ τὴν πραγματικὴν κατὰστασιν τὴν ἀνταποκρινομένην πρὸς αὐτό. Ὁ Α' μοι ὀφείλει 1000 δραχ. Ποία εἶνε ἡ πραγματικὴ κατὰστασις ἥτις

¹ Τὸ γερμανικὸν δίκαιον ἐφαρμόζει τὴν παραγραφὴν ταύτην ὡς μέσον δυνάμενον νὰ νομιμοποιήσῃ πᾶσαν σχέσιν· τοῦτο καὶ ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ἐφαρμόζοντες αὐτὴν εἰς πᾶσαν περίπτωσιν χρῆζουσιν νομιμοποιήσεως.

συνάδει πρὸς τὸ δικαίωμά μου; Τὸ νὰ ἔχω τὰς 1000 ταύτας δρ. εἰς τὴν ἐξουσίαν μου· ἀμα λοιπὸν λάβω τὰς 1000 δρ. ἐνασχῶ τὸ δικαίωμα μου, ἡ κατάστασις αὕτη συμφωνεῖ πρὸς τὸ δικαίωμά μου. Εἶμαι κύριος ἐνὸς ὠρολογίου· ποία εἶνε ἡ κατάστασις ἣτις συμφωνεῖ πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητός μου; Τὸ νὰ ἔχω ἐν τῇ νομῇ μου τὸ πρᾶγμα· ἀμα λάβω τὸ πρᾶγμα ἐν τῇ νομῇ μου ἐνασχῶ τὸ δικαίωμά μου.

Περὶ τῆς ἐνασχήσεως τῶν δικαιωμάτων παρατηροῦμεν εἰδικώτερον τὰ ἐξῆς:

Α'. Ὑπάρχουσι δικαιώματα, τὰ ὅποια ἀποσβέννυνται διὰ τῆς ἐνασχήσεως, τούναντίον δὲ ὑπάρχουσι δικαιώματα ἄλλα, τὰ ὅποια δὲν ἀποσβέννυνται διὰ τῆς ἐνασχήσεως. Ὁ Α μοὶ ὀφείλει 1000 δρ.· ἀμα ἐγὼ ἐνασχῶ τὸ δικαίωμά μου, ἀμα λάβω δηλ. τὰς 1000 δρ. δὲν ἔχω πλέον δικαίωμα. Τούναντίον ὁ Α κατέχει πρᾶγμα ἀνήκον εἰς ἐμέ· ἐὰν ἐγὼ ζητήσω καὶ λάβω τὸ πρᾶγμα, διὰ τῆς ἐνασχήσεως δὲν ἀποσβέννυνται τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητός μου. Ἐὰν ὁ Α ὑποσχεθῇ νὰ μὲ ὑπηρετῇ, ἐὰν ἐγὼ ἐνασχῶ τὸ δικαίωμά μου δὲν ἀποσβέννυνται, πρέπει νὰ παρέλθῃ ὁρισμένος χρόνος ἵνα ἀποσβεσθῇ. Τὰ ἐμπράγματα δικαιώματα δὲν ἀποσβέννυνται διὰ τῆς ἐνασχήσεως; (ἐκτὸς τοῦ δικαιώματος τῆς ὑποθήκης). Τούναντίον τὰ ἐνοχικά δικαιώματα καὶ αἱ ἀξιώσεις, αἱ ὅποια δὲν σκοποῦσι κατὰστασιν διαρκῆ.

Β'. Ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος δὲν εἶναι παράνομος καὶ ἐν ἡ περιπτώσει διὰ τῆς ἐνασχήσεως ταύτης ἐπέρχεται βλάβη εἰς τὴν περιουσίαν τρίτου ἀφ' ἧς χρώμενος τῷ ἰδίῳ δικαιώματι οὐδέναι βλάπτει». Ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α ἔχει ἐν οἰκίῳ πεδον καὶ ἐν αὐτῷ ὀρύσσει φρέαρ, διὰ τῆς ἀνορύξεως κόπτει τὰς φλέβας τοῦ γειτονικοῦ κτήματος, τὸ ὅποιον παύει πλέον τοῦ νὰ ἔχῃ ὕδωρ. Ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος τοῦ Α δὲν εἶναι παράνομος, ἀν καὶ διὰ ταύτης ἐπέρχεται βλάβη εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ γείτονος. Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἐξαιρετικαὶ τινες περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος εἶναι παράνομος, ἐὰν δι' αὐτῆς ἐπέρχεται βλάβη εἰς τὴν περιουσίαν ἄλλου. Κατὰ τὴν ἄρχουσαν ὁμως γνώμην, ὁ κανὼν οὗτος ὑπόκειται γενικῶς εἰς τὸν ἐξῆς περιορισμόν. Ἐὰν ὁ δικαιοῦχος ἐνασχῇ τὸ δικαίωμα του ἐπὶ τῷ μόνῳ καὶ ἀποκλειστικῶς σκοπῷ νὰ βλάβῃ τὸν ἄλλον, τότε ἡ ἐνάσκησις αὕτη ἀπαγορεύεται, εἶνε παράνομος κατὰ κανόνα, οὐχὶ δέ, ὡς ἐδέχθημεν

ἀνωτέρω, ἐπὶ ἐξαιρετικῶν περιπτώσεων. Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή· διότι ὁ λόγος ἕνεκα τοῦ ὁποίου ὁ δικαιοῦχος ἑνασκει τὸ δικαίωμα του εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφορος· ἀρκεῖ ὅτι ἔχει δικαίωμα· ὁ δὲ λόγος ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἑνασκει αὐτὸ δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ δικαίου, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἠθικῆς. Ἐγὼ μίαν οἰκίαν καὶ κακοβούλος γείτων ὑψώνει ἓνα τοῖχον μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, ὅπως μοὶ ἐμποδίσῃ τὴν θέαν. Ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματός του ἀπαγορεύεται, οὐσα παράνομος, διότι ἐγένετο ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ μὲ βλάψῃ. Κατὰ τὴν ἀρχουσαν γνώμην ναί, διότι ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος ἐγένετο μόνον ἐκ κακοβουλίας ὅπως μὲ βλάψῃ· τὸ καθ' ἡμᾶς φρονοῦμεν ὅτι ὁ ἑνασκῶν τὸ δικαίωμα του πράττει πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ πράξῃ ὡς κύριος, ὁ δὲ κύριος δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ πᾶν ὅ,τι θέλει ἐπὶ τοῦ πράγματος. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ διαφορὰ τῶν δύο τούτων γνώμων ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα δὲν εἶνε μεγάλη, διότι καὶ κατὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην ὅπως ὁ ζημιωθεὶς ἐκ τῆς ἐνασκήσεως τοῦ δικαιώματος ἄλλου δυνήθη νὰ ζητήσῃ ἀποζημιώσιν, πρέπει ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἑνασκῶν τὸ δικαίωμα του δὲν ἔχει οἰονδήποτε συμφέρον, ὄχι μόνον χρηματικόν, ἀλλ' οἰονδήποτε συμφέρον· ἡ ἀποδείξις ὅμως αὕτη εἶνε λίαν δύσκολος. Οὕτω λ.χ. ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω παραδείγματος ὅπως ἀπαγορευθῇ εἰς τὸν γείτονα, ὅστις ὑψώνει τὸν τοῖχον, νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμα του, πρέπει ν' ἀποδείχθῃ ὅτι ὁ γείτων οὗτος δὲν ἔχει οἰονδήποτε συμφέρον, ὅπερ εἶναι λίαν δύσκολον· νὰ ἀποδείξῃ δὲ ὁ ζημιούμενος. Κατὰ κανόνα λοιπὸν «*qui suo jure utitur neminum laedit*» ὁ χρώμενος τῷ ἰδίῳ δικαίωmati οὐδένα βλάπτει.

Ἐπίσης δυνατὸν ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος ν' ἀντιβαίνει πρὸς τὴν ἠθικὴν· οὐχ ἥττον, εἰ καὶ ἀντιβαίνουσιν πρὸς τὴν ἠθικὴν, ἡ ἐνάσκησις αὕτη δὲν ἀπαγορεύεται. Διότι, ὡς εἵπομεν, δικαίωμα εἶναι ἡ ἐξουσία ἡ ἀναγνωρίζομένη ὑπὸ τοῦ δικαίου· ἀρ' οὐ λοιπὸν ἡ ἐξουσία ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ δικαίου, ὁ δικαιοῦχος δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἐξουσίαν του ταύτην, ἀδιαφόρως ἐὰν διὰ τῆς ἐνασκήσεως βλάπτηται ἕτερόν τι πρόσωπον ἢ ὄχι. Οὐχ ἥττον ὑπάρχουσιν, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, ἐξαιρετικαὶ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ ἐνάσκησις ἀπαγορεύεται, ὅσας δι' αὐτῆς προσβάλλονται ἕτερα πρόσωπα.

Γ'. Ἡ ἐνάσκησις ἐπίσης δὲν εἶναι παράνομος καὶ ἐν ἡ περιπτώσει

διὰ τῆς ἐνασκήσεως διακωλύεται ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος ἄλλου προσώπου ἕνεκα τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Α μοί ὀφείλει 1000 δρ, καὶ ὅτι ἡ ὅλη περιουσία του συνίσταται εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο· ἐγὼ δὲ ἐνασκῶ τὴν ἀξιώσιν μου καὶ λαμβάνω τὰς 1000 δρ. Ἐκ τρίτον πρόσωπον δικαιοῦται νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ αὐτοῦ ὀφειλέτου ἐπίσης 1000 δρ, διὰ τῆς ἐνασκήσεως τοῦ δικαιώματός μου, κωλύεται ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ· ἐν τούτοις ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματός μου δὲν ἀπαγορεύεται, δὲν εἶναι παράνομος.

Ἐπίσης δὲν εἶναι παρανόμος ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος καὶ ὁσάκις διὰ τῆς ἐνασκήσεως ἀποσβέννυται τὸ δικαίωμα τρίτου. Ἐπὶ συνενοχῆς ἕκαστος ἐκ τῶν δανειστῶν δικαιοῦται νὰ ἀπαιτήσῃ τὸ ὅλον· ἐὰν εἰς ἐκ τῶν δανειστῶν ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμά του, ἀποσβέννυται διὰ τοῦτο τὸ δικαίωμα τῶν ἄλλων, ἐὰν δηλ. εἰς ἐκ τῶν δανειστῶν λάβῃ τὸ ὀφειλόμενον ἀποκλείει τοὺς λοιπούς· ἐν τούτοις ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματός του δὲν ἀπαγορεύεται μὴ οὕσα παράνομος. Ὑπάρχουσιν ὅμως περιπτώσεις καθ' ἃς ὁ νόμος ὁρίζει ὅτι ὠρισμένα πρόσωπα ὑποχρεοῦνται νὰ μὴ ἐνασκήσωσι τὸ δικαίωμά των, ἵνα μὴ ἀποσβέσωσι τὸ δικαίωμα ἄλλων· οὕτως ἐπὶ δικαίωματος ὑποθήκης. ἐπὶ κτήματος· ἐὰν ἐπὶ τινος ἔχωσι πολλοὶ δικαίωμα ὑποθήκης, ὁ ἔχων τὴν πρώτην ὑποθήκην, προτιμᾶται τῶν λοιπῶν. Ὑπάρχουσιν ἐπίσης δανεισταὶ οἵτινες εἶνε προνομιοῦχοι καὶ προτιμῶνται τῶν λοιπῶν εἰς τινὰς περιπτώσεις. Πολλάκις ἀποφασίζει ἐπὶ συγκρούσεως δικαιωμάτων ὁ κλῆρος. Ὑποθέσωμεν ὅτι κληροδοτῶ εἰς τοὺς Α. Β. Γ. ὠρισμένον πᾶγμα κατ' ἐλογὴν. Οἱ κληροδόχοι δὲν συμφωνοῦν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκλογὴν· τίς θέλει προτιμηθῇ; Περὶ τούτου ἀποφασίζει ὁ κλῆρος. Ἐπίσης ἐπὶ συρροῆς δανειστῶν, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ προνόμιον, διανέμεται ἡ περιουσία κατ' ἀναλογίαν μὲ ἀνάλογον ἐκπτώσιν μεταξὺ ὧν τῶν δανειστῶν· δὲν ἐνασκοῦσι τινὲς μόνον ἐξ ὁλοκλήρου τὸ δικαίωμά των, ἵνα μὴ ἀποκλεισθῶσιν οἱ λοιποί.

Δ'. Ὑπάρχουσιν περιπτώσεις, καθ' ἃς διὰ τῆς ἐνασκήσεως δικαιώματός τινος ἐπέρχεται ἀπόσβεσις ἐτέρου δικαιώματος τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Ὁ δικαιοῦχος ἐνασκῶν τὸ δικαίωμά του ἐπιφέρει τὴν ἀπόσβεσιν ἐτέρου δικαιώματος, τοῦτο δὲ χωρεῖ ἐπὶ τῶν ἀξιώσεων αἵτινες τίθουσιν εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν· ἕνα ὁ δικαιοῦχος ἐνασκήσῃ

μίαν αξίωσιν ἀποσβέννυνται ἡ ἑτέρα. Τοιαῦται δὲ εἶνε αἱ ἀξιώσεις, ὧν τὸ ἀντικείμενον εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτό· ἐὰν ὁ δανειστὴς ἐπιτύχῃ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, διὰ τῆς ἐνασκήσεως μιᾶς τότε ἀποσβέννυνται καὶ ἑτεραι. Π. χ. ἐὰν ὁ Α μοι κλέψῃ τὸ ὥρολόγιόν μου, ἐναντίον αὐτοῦ δύναμαι νὰ ἐγείρω. α') τὴν *Condictio furtiva*, τὴν περὶ κλοπῆς ἀγωγὴν πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ πράγματος β'). τὴν διεκδικητικὴν ἀγωγὴν τὴν πηγάζουσαν ἐκ τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος γ'). δυνατόν ἐπίσης νὰ δύναμαι νὰ ἐγείρω καὶ τὴν ἀγωγὴν τοῦ δικαιώματος τοῦ συναλλάγματος, ἐὰν παρεχώρησα εἰς αὐτὸν τὸ πᾶγμα καὶ οὗτος λαβὼν αὐτὸ πρὸς χρῆσιν τοῦ τοῦ ὑπεξήρουν. δ') δύναμαι νὰ ἐγείρω καὶ τὴν ἐκ τῆς παρακαταθήκης πηγάζουσαν ἀγωγὴν. Βλέπομεν ἐνταῦθα ὅτι ὑπάρχουσι πλείονες ἀξιώσεις τείνουσαι πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν. τὴν ἀπόδοσιν τοῦ πράγματος· Ἐὰν ὅμως ἐνασκήσω μίαν μόνον ἀξίωσιν, ἐὰν ἐγείρω τὴν διεκδικητικὴν ἀγωγὴν καὶ λάβῃ χώραν ἡ ἀπόδοσις, ἀποσβέννυνται διὰ τῆς ἐνασκήσεως ταύτης καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀγωγαί.

Ε'. Ἐπὶ τέλους παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἐνάσκησις τῶν δικαιωμάτων κατὰ κανόνα δύναται νὰ γίνῃ καὶ δι' ἀντιπροσώπου. Ὑπάρχουσιν ὅμως ἐξαιρετικαὶ περιπτώσεις καθ' ἃς ἀπαγορεύεται ἡ δι' ἀντιπροσώπου ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος· οὕτω λ. χ. τὸ δικαίωμα τοῦ διαθέτειν τὴν περιουσίαν δὲν δύναται νὰ ἐνασκηθῇ δι' ἄλλου προσώπου, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ οἰκογενειακὰ δικαιώματα.

Εἰς ἃς περιπτώσεις ἐπιτρέπεται ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος δι' ἀντιπροσώπου, τοῦτο δύναται νὰ γίνῃ διττῶς : α') ὁ δικαιούχος ἀναλαμβάνει τὴν ὑπεχρέωσιν ὅπως ἐπιτρέψῃ εἰς ἕτερον πρόσωπον νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμα αὐτοῦ· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ εἰς ὃν παρεχωρήθῃ ἡ ἐνάσκησις δὲν ἀποκτᾷ δικαίωμα ἐπὶ δικαιώματος, δὲν ἀποκτᾷ δικαίωμα αὐθὺπαρκτον, ἀνεξάρτητον, ἀλλ' ἀποκτᾷ μόνον δικαίωμα ἐναντίον τοῦ δικαιούχου, ὅπως οὗτος ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὸν νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμά του (τοῦ δικαιούχου). Ἐὰν π. χ. ἐγὼ μισθώσω μίαν οἰκίαν, ὁ μισθωτὴς ἀποκτᾷ δικαίωμα ὅπως ἐπιτραπῇ εἰς αὐτὸν ἡ χρῆσις τοῦ πράγματος τῆς οἰκίας, δὲν ἀποκτᾷ ὅμως δικαίωμα ἐπὶ τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητός μου, β') ὁ δικαιούχος παραχωρεῖ εἰς ἕτερον πρόσωπον αὐθὺπαρκτον ἀνεξάρτητον ἐπὶ τοῦ δικαιώματος

αὐτοῦ, ὅπως τὸ ἕτερον πρόσωπον ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμα αὐτοῦ, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὑπάρχει δικαίωμα ἐπὶ δικαιώματος. Ἐγὼ ἐν δικαίωμα καὶ παραχωρῶ εἰς τὸν Α ἐν δικαίωμα ἀνεξάρτητον ὅπως ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμά μου. Ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχω ἐπικαρπίαν ἐπὶ τινος κτήματος· ἡ ἐπικαρπία δὲν δύναται νὰ μεταβιβάσῃ εἰς ἕτερον πρόσωπον, ὁ ἐπικαρπώτης ὁμοῦς δύναται νὰ μεταβιβάσῃ τὴν ἐνάσκησιν τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ εἰς ἕτερον πρόσωπον. Λοιπὸν ἐγὼ μεταβιβάζω εἰς τὸν Α τὸ δικαίωμά μου, ὁ Α ἀποκτᾷ δικαίωμα ἐπὶ τοῦ δικαιώματος μου τῆς ἐπικαρπίας· ἐὰν ἐγὼ μεταβιβάσω τὴν ἐπικαρπίαν, ἐὰν παραχωρήσω τὴν ἐνάσκησιν τοῦ δικαιώματος μου εἰς ἕτερον πρόσωπον, ὁ Α πάντοτε προτιμᾶται διότι ἀπέκτησε δικαίωμα ἐπὶ τοῦ δικαιώματος. Τώρα τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐπικαρπίας ἐνταῦθα εἶνε τὸ ἐξῆς : ὅτι ἡ ἐπικαρπία ἀποσθέννυται διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἐπικαρπωτοῦ, οὐχὶ δὲ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ εἰς ὃν ἐγένετο ἡ παραχώρησις τῆς ἐνασκήσεως τοῦ δικαιώματος τῆς ἐπικαρπίας. Διότι ἐὰν ἐπῆρχετο ἡ ἀπόσθεις διὰ τοῦ θανάτου τοῦ εἰς ὃν μετεβιβάσθη ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος, τότε θὰ ἦτο ἀπλούτερον νὰ εἰπώμεν ὅτι μετεβιβάσθη τὸ δικαίωμα τῆς ἐπικαρπίας. Τὸ αὐτὸ παρεδίδοντο οἱ Ῥωμαῖοι περὶ ἐκχώρησεως ἐνοχικῶν ἀπαιτήσεων. Κατὰ τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ ἐνοχῶν δὲν χωρεῖ διαδοχή· ὁ δανειστής δηλ. δὲν δύναται νὰ μεταβιβάσῃ εἰς ἕτερον πρόσωπον τὴν ἀπαιτήσιν του, ὅπως ὁ κύριος τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος. Οὐχ ἦτον ἐπὶ τέλους παρεδέχθησαν ὅτι δύναται ὁ δανειστής νὰ μεταβιβάσῃ εἰς ἕτερον πρόσωπον τὴν ἐνάσκησιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπαιτήσεως αὐτοῦ, τὸ δὲ τρίτον πρόσωπον ἀποκτᾷ αὐθύπαρκτον, ἀνεξάρτητον δικαίωμα. Καθὼς λέγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι, ὁ δανειστής ἐξηκολούθει νὰ ἔχῃ τὴν obligatio δηλ. τὸ ἐνοχικὸν δικαίωμα, ὁ δὲ ἐκδοχεὺς εἶχε τὴν actio δηλ. τὴν ἀγωγὴν· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἀπέκτα τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμα, τοῦ νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦ δανειστοῦ. Ὁ δανειστής μετὰ τὴν ἐκχώρησιν ἐξηκολούθει νὰ ἔχῃ δικαίωμα, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνασκήσῃ αὐτό· ὁ πρὸς ὃν ἐγένετο ἡ ἐκχώρησις δὲν ἦτο δανειστής, ἀπέκτα ὁμοῦς τὴν ἐξουσίαν, τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐνασκήσῃ τὸ ἄλλο δικαίωμα. Ἐν τούτοις ἐπὶ τῆς ἐκχώρησεως, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει πρακτικὴ διαφορά, ἐὰν παραδεχθῶμεν κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον

δικαίον ὅτι ὁ ἐκχωρητὴς καὶ μετὰ τὴν ἐκχώρησιν ἐξῆκολουθεῖ νὰ εἶναι δανειστής, ὁ δὲ πρὸς ὃν ἐγένετο ἡ ἐκχώρησις τοῦ δικαιώματος ἀποκτᾷ μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦ δανειστοῦ ἐπειδὴ, λέγομεν, δὲν ὑπάρχει πρακτικὴ διαφορά, ἐνεκ τούτου λέγομεν ὅτι κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον δίκαιον ἀπλούστερον καὶ ὀρθότερον εἶνε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι μεταβιβάζεται ἡ ἀπαίτησις ἀπὸ τοῦ ἐκχωρητοῦ εἰς τὸν ἐκδοχέα, ὅτι ἐπομένως ἐπιτρέπεται εἰδικὴ διαδοχὴ καὶ ἐπὶ ἐνοχῶν. Ὅπως ἐπιτρέπεται εἰς ἐμὲ τὸν κύριον νὰ μεταβιβάσω τὴν κυριότητα, τὸ δικαίωμά μου εἰς ἄλλον, οὕτω πῶς ἐπιτρέπεται νὰ μεταβιβάσω τὴν ἀπαίτησιν, τὴν ὁποῖαν ἔχω εἰς τὸν Α. Διὰ τῆς μεταβιβάσεως ἐκχωρήσεως ὁ ἐκχωρητὴς παύει τοῦ λοιποῦ νὰ εἶναι δανειστής· ἐννοεῖται παύει νὰ εἶνε δανειστής, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ εἰς ὃν ἐγένετο ἡ ἐκχώρησις ἀνήγγειλεν εἰς τὸν ὀφειλέτην ὅτι ἐξεχώρηθη εἰς αὐτὸν ἡ ἀπαίτησις· βεβαίως πρὸ τούτου ἡ ἀξίωσις δὲν μεταβιβάζεται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μεταβιβάζεται.

III. ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Τὰ δικαίωματα δύναται καὶ νὰ προσβληθῶσιν. Προσβεβλημένον εἶνε τὸ δικαίωμα, ἐὰν ἡ πραγματικὴ κατάστασις αὐτοῦ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ δικαιούχου δὲν συνάδῃ πρὸς αὐτό. Π. χ. ὁ Α μοὶ κλέπτει τὸ ὥρολόγιόν μου· διὰ τῆς κλοπῆς ταύτης προσβάλλεται τὸ δικαίωμά μου, ἡ πραγματικὴ κατάστασις δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς αὐτὸ ἐναντίον τῆς θελήσεώς μου. Ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι δίδω πρᾶγμα τι εἰς τὸν Α, πρὸς χρῆσιν του· καὶ ἐνταῦθα ἡ πραγματικὴ κατάστασις δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ δικαίωμά μου· ἐν τούτοις τὸ δικαίωμά μου δὲν εἶνε προσβεβλημένον, διότι συνάδει τῇ βουλήσει μου. Ἡ προσβολὴ τοῦ δικαιώματος δύναται νὰ εἶνε διαρκὴς ἢ παροδική. Ὁ Α κατέχει πρᾶγμα τι ἀνήκον εἰς ἐμὲ παρὰ τὴν θέλησίν μου ἢ προσβολὴ τοῦ δικαιώματός μου εἶνε διαρκὴς. Ἡ ὁ Α μοὶ ὀφείλει 1000 ὀρ. καὶ ἀρνεῖται νὰ μοὶ τὰς ἀποδώσῃ, ἐπίσης ἡ προσβολὴ τοῦ δικαιώματός μου εἶναι διαρκὴς. Τούναντίον ὁ Α καταστρέφει πρᾶγμα ἀνήκον εἰς ἐμὲ ἢ προσβολὴ εἶνε παροδική. Ἐὰν ἡ προσβολὴ εἶνε διαρκὴς, τότε ἀπὸ τῆς προσβολῆς ταύτης τίκτεται ἀξίωσις πρὸς ἄρσιν τῆς

προσβολῆς. Ὁ προσβάλλων τὸ δικαίωμα ὑποχρεῦται νὰ ἄρῃ τὴν προσβολήν. Ἡ ἀξίωσις αὕτη δύναται νὰ ταυτίζηται ἐντελῶς πρὸς τὸ προσβληθὲν δικαίωμα, δύναται ὅμως καὶ ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτῆς νὰ εἶνε διάφορος τοῦ προσβληθέντος δικαιώματος, δύναται νὰ εἶνε εὐρυτέρα αὐτοῦ. Ὁ Α μὲν ὀφείλει 1000 δρ. τὸ δικαίωμά μου συνίσταται εἰς τὸ νὰ λάβω παρ' αὐτοῦ τὰς 1000 δρ. Ἐὰν δὲν με πληρώσῃ, χωρὶς νὰ διατελῇ ἐν ὑπερήμερίᾳ προσβάλλει τὰ δικαιώματά μου ἐκ τῆς προσβολῆς οὗ ταύτης τοῦ δικαιώματός μου τίκτεται ἡ ἀξίωσις πρὸς ἄρσιν τῆς προσβολῆς. Ἡ ἀξίωσις ἐπὶ τοῦ προκειμένου ταυτίζεται ἐντελῶς πρὸς τὸ προσβληθὲν δικαίωμά μου. Ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι ὁ ὀφειλέτης κατέστη ὑπερήμερος, τότε ἡ ἀξίωσις ἡ παραχθεῖσα διὰ τῆς προσβολῆς τοῦ δικαιώματος εἶνε εὐρυτέρα τοῦ προσβληθέντος δικαιώματος, διότι τότε δικαιοῦμαι νὰ ἀπαιτήσω ὅχι μόνον τὰς 1000 δρ. ἀλλὰ καὶ τοὺς τόκους. Ἡ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχω δικαίωμα ἐπὶ ἐνὸς ὥρολογίου· τὸ δικαίωμα ἐνταῦθα συνίσταται εἰς τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔχω ἐπὶ τοῦ ἐνσωμάτου τούτου πράγματος· ὁ Α προσβάλλει τὸ δικαίωμά μου τοῦτο καὶ λαμβάνει τὸ ὥρολόγιον εἰς τὴν κατοχήν του· ἐκ τῆς προσβολῆς ταύτης τίκτεται ἀξίωσις νὰ μοι ἀποδώσῃ τὸ πρᾶγμα· ἡ ἀξίωσις ὅμως αὕτη διαφέρει κατ' οὐσίαν τοῦ προσβληθέντος δικαιώματος· τὸ προσβληθὲν δικαίωμα συνίσταται εἰς τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔχω ἐπὶ τοῦ πράγματος, ἐν ᾧ ἡ ἀξίωσις συνίσταται εἰς τὸ νὰ ζητήσω παρὰ τοῦ κατόχου τοῦ πράγματος τὴν ἀπόδοσιν αὐτοῦ.

Ἐὰν ἡ προσβολὴ τοῦ δικαιώματος εἶναι παροδική, τότε ἐξ αὐτῆς τίκτεται ἀξίωσις πρὸς ἄρσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς προσβολῆς ταύτης ὡς τὴν ἀποζημίωσιν. Ὅπως ὅμως τις ἢ ἐνταῦθα ὑπόχρεως νὰ ἄρῃ τὰ ἀποτελέσματα τῆς προσβολῆς, ἀνάγκη νὰ διατελῇ ἐν πταίσματι. Ὁ Α κατέχει πρᾶγμα τι ἐμὸν καλῇ τῇ πίστει, νομίζων ὅτι τὸ πρᾶγμα τοῦτο τῷ ἀνήκει καὶ τὸ καταστρέφει. Ἡ προσβολὴ εἶνε παροδική· δύναμαι ἐγὼ νὰ ζητήσω ἀποζημίωσιν παρ' αὐτοῦ; Βεβαίως ὅχι, διότι οὗτος διετέλει ἐν καλῇ πίστει· ἐὰν διετέλει ἐν κακῇ πίστει, τότε βεβαίως δύναμαι νὰ ζητήσω, ὅπως ὁ προσβαλὼν τὸ δικαίωμά μου ἄρῃ τὴν προσβολήν. Ἐὰν ὁ προσβαλὼν τὸ δικαίωμά μου ὁρῇ θελήσῃ νὰ ἄρῃ τὴν προσβολήν, εἶνε ὑπόχρεως νὰ ἄρῃ τὰ ἀποτελέσματα τῆς προσβολῆς.

Ἐάν ἡ προσβολὴ εἶνε διαρκής, τότε ὁ δικαιούχος δὲν πρέπει νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν βίαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῆς πολιτείας, τὸ δικαίωμα δὲ τοῦτο, ὅπως ἡ πολιτεία ἄρῃ τὰ ἀποτελέσματα τῆς προσβολῆς, ὀνομάζεται actio. Ὅπως ὁμοίως ὁ δικαιούχος δυνήθη νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ὑποχρέου, ἀνάγκη ὁ ὑπόχρεος ν' ἀρνηθῇ νὰ ἱκανοποιήσῃ αὐτόν. Ἐάν ὁ ὑπόχρεος δὲν ἀρνηθῇ νὰ ἄρῃ τὰς συνεπείας τῆς προσβολῆς, τότε ὁ δικαιούχος δὲν δύναται νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν. ἂν δὲ ἐγείρῃ θέλει ἀπορριφθῇ καὶ θέλει καταδικασθῇ εἰς τὰ ἐξόδα. Ὁ Α μοὶ ὀφείλει 1000 δρ. ἀποδοτέας μετὰ ἓν ἔτος· παρέρχεται τὸ ἔτος καὶ ἐγὼ ἐγείρω ἀγωγὴν ἀμέσως ἐναντίον τοῦ χωρὶς νὰ τῷ ζητήσω προηγουμένως τὰς 1000 δρ. Ἡ ἀγωγή μου θέλει ἀπορριφθῇ, θέλω δὲ καταδικασθῇ καὶ εἰς τὰ ἐξόδα. Ἡ ὁ Α κατέχει πρᾶγμα ἀνῆκον εἰς ἐμέ καὶ ἐγὼ ἐγείρω ἀμέσως ἀγωγὴν χωρὶς νὰ ζητήσω πρῶτον παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ πράγματος· ἐπίσης ἡ ἀγωγή αὕτη θέλει ἀπορριφθῇ.

Ὅπως ἡ πολιτεία παράσχει βοήθειαν εἰς τὸν ἐνάγοντα, οὕτως τὸ δικαίωμα προσεβλήθη, ἀνάγκη νὰ ἀκούσῃ καὶ τὸν ἐναγόμενον, ἐντεῦθεν δὲ γεννᾶται δικαστικὸς ἀγὼν, ὅστις λύεται διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως. Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων λοιπὸν τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης· μέλλομεν νὰ πραγματευθῶμεν ἀμέσως.

Ἀποτελέσματα τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης.

Διὰ τῆς κατάρξεως τῆς δίκης παράγονται ἀποτελέσματα ἐξα-
σχοῦντα ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ ἐπιδίκου δικαίωματος. Τὰ ἀποτελέσματα
ταῦτα περιορίζονται ἐντὸς αὐτῆς τῆς δίκης· ἕνεκα τούτου ἐάν ἡ δίκη
ἀνατραπῇ, ἀνατρέπονται καὶ τὰ ἀποτελέσματα τὰ παραχθέντα μέ-
χρις αὐτῆς τῆς ἐποχῆς· ἐάν ἡ δίκη ἀναιρεθῇ ἐπίσης ἀνατρέπονται καὶ
τὰ ἀποτελέσματα τὰ παραχθέντα διὰ τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης, περὶ δὲ
τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων, οὐδεὶς δύναται νὰ γίνη λόγος ἐν ἑτέρᾳ
τινὶ δίκῃ· τὰ διὰ τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης παραχθέντα ἀποτελέσματα
στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἐξῆς σκέψεως: Ἀφρημένως ἐξετάζοντες τὴν
ἐννοίαν τῶν δικαστῶν, ὀφείλομεν νὰ εἰπώμεν ὅτι οἱ δικασταὶ ἅμα
προσκληθῶσι νὰ κρίνωσι περὶ διαφορᾶς τινος πρέπει νὰ ἀποφανθῶσιν

ἀμέσως περί αὐτῆς. Ὁ Α μοι ὀφείλει 1000 δρ. ἐγείρω ἀγωγὴν ἐναντίον του, φέρω τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ δικαστήριον, ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ ἀποφανθῇ ἀμέσως ἐὰν ἔχω δίκαιον ἢ ὄχι. Ἐπειδὴ ὁμως τοῦτο εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον, ἕνεκα τούτου, τὸ δίκαιον λίαν ὀρθῶς καθιέρωσε τὸν ἐξῆς κανόνα· ὅπως ἀποφύγωμεν τὴν βλάβην, ἥτις ἐπέρχεται εἰς τὸν ἐνάγοντα ὡς ἐκ τῆς βραδύτητος ἐὰν ὁ ἐνάγων ἐξέλθῃ νικητὴς, ὁ ἐναγόμενος καταδικάζεται ν' ἀποδώσῃ πᾶν ὅ,τι ἤθελεν ἔχει ὁ ἐνάγων ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ δικαστικοῦ ἀγῶνος. Διὰ τοῦ κανόνος τούτου αἰρεται ἡ βλάβη ἥτις ἐπέρχεται εἰς τὸν ἐνάγοντα· ὡς ἐκ τοῦ ὅτι ὁ δικαστὴς δὲν δύναται ἀμέσως ν' ἀποφανθῇ περί τοῦ δικαίου.

Οὐχ ἦττον ὁ κανὼν οὗτος δὲν εἶναι ἀπολύτως ὀρθός, ἀνάγκη νὰ προσθῶμεν τοὺς δύο περιορισμοὺς 1) ὅτι ὁ ἐναγόμενος ὑποχρεοῦται νὰ ἀποδώσῃ πᾶν ὅ,τι ἔχει ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου τῆς δίκης. Ἄλλως ἤθελεν ὀφειληθῇ ἐκ τῆς βραδύτητος τῆς διεξαγωγῆς. 2) ὁ ἐναγόμενος ὑποχρεοῦται ν' ἀποδώσῃ καὶ πᾶν ὅτι δὲν ἔχει μὲν, ἤθελεν ὁμως ἔχει ἐὰν δὲν διετέλει ἐν πταίσματι ὁ κακῆς πίστεως ἐναγόμενος, διότι οὗτος ἂν καὶ εἶναι πεπεισμένος ὅτι δὲν ἔχει δικαίωμα διεξάγει ἐν τούτοις τὸν δικαστικὸν ἀγῶνα· ὁ δὲ καλῆς πίστεως ἐναγόμενος διατελεῖ ἐν πταίσματι, τότε μόνον ἐὰν ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης δὲν καταβάλλῃ τὴν ἐπιμέλειαν συνετοῦ οἰκογενειάρχου· διότι καὶ μὲν εἶνε ἀληθές· ὅτι διὰ τῆς ἐγέρσεως τῆς ἀγωγῆς ὁ καλῆς πίστεως νομεὺς δὲν καθίσταται κακῆς πίστεως, ἀλλὰ οὐχ ἦττον πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐνδεχόμενον νὰ πλανᾶται· ἕνεκα τούτου πρέπει νὰ θεωρήσῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης, ὡς ἐμπεπιστευμένον εἰς αὐτόν, ἐπομένως ἐὰν δὲν καταβάλλῃ τὴν ἐπιμέλειαν συνετοῦ οἰκογενειάρχου, ἐνέχεται. Τροποποιήσεις, ὡς πρὸς τοῦτο ἐπῆλθε διὰ τῆς πολιτικῆς Ἀστυνομίας ἀρ. 156 § 4. Ἐφαρμόζοντες τὸν ἀνωτέρω κανόνα μετὰ τῶν δύο περιορισμῶν συνάγομεν τὰ ἀποτελέσματα.

Α'. Ἡ ἀξίωσις τοῦ ἐνάγοντος διὰ τῆς ἐνάρξεως δίκης αὐξάνεται· αὐξάνεται δὲ διότι ὁ ἐναγόμενος ὀφείλει ν' ἀποδώσῃ πάντας τοὺς καρπούς, οὓς συνέλεξε μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς δίκης, ἀδιαφόρως ἐὰν εἶναι καλῆς ἢ κακῆς πίστεως. Ὁ Α κατέχει πρᾶγμα ἀνῆκον εἰς ἐμὲ καλῇ τῇ πίστει· βραδύτερον ἐγείρω ἀγωγὴν ἐναντίον του· μετὰ τὴν ἔγερσιν τῆς ἀγωγῆς ὑποχρεοῦται νὰ μοι ἀποδώσῃ οὐ μόνον τὸ πρᾶγμα,

ἀλλὰ καὶ τοὺς καρποὺς οὓς συνέλεξε μετὰ τὴν κάταρξιν τῆς δίκης· ἡ ἀξίωσις μου λοιπὸν πρὸς ἀποδόσιν τοῦ πράγματος τὴν ἐναρξιν τῆς δίκης ἡξήσεν ὡς πρὸς τὸ ποσόν. Ἐπίσης ὑποχρεοῦται ὁ ἐναγόμενος νὰ ἀποδώσῃ καὶ τοὺς καρποὺς οὓς δὲν συνέλεξε μὲν, ἀλλ' ἡδύνατο νὰ συλλέξῃ ἐὰν κατέβαλλε τὴν ἐπιμέλειαν συνετοῦ οἰκογενειάρχου. Ὑποχρεοῦται λοιπὸν ὁ ἐναγόμενος νὰ ἀποδώσῃ τοὺς καρποὺς τοὺς συλλεχθέντας καὶ τοὺς συλλεκτέους. Ὁ Α κατέχει ἀγρὸν ἀνήκοντα εἰς ἐμέ· ἐγείρω ἀγωγὴν ἐναντίον του καὶ καταδικάζεται νὰ μοὶ ἀποδώτῃ τὸν ἀγρὸν. Ὁ Α ἀδικήσας ἐὰν διατελῇ ἐν καλῇ ἢ ἐν κακῇ πίστει ὑποχρεοῦται νὰ μοὶ ἀποδώτῃ πρὸς τούτοις ὅχι μόνον τοὺς συλλεχθέντας ἀλλὰ καὶ τοὺς συλλεκτέους καρποὺς. Ἐὰν διατελῇ ἐν κακῇ πίστει, τὸ πρᾶγμα εἶνε προδηλον· διότι οὗτος ἐνῷ γινώσκει ὅτι οὐδὲν δικαίωμα ἔχει, ἐν τούτοις διεξάγει τὸν ἀγῶνα· ἐὰν πάλιν διατελῇ ἐν καλῇ πίστει, πάλιν ἐνέχεται, διότι, ὡς εἴπομεν, πρέπει νὰ λάβῃ ὅπ' ὅψιν ὅτι ἐνδεχόμενον νὰ πλανᾶται, πρέπει λοιπὸν νὰ θεωρήσῃ τὸ πρᾶγμα ὡς ἐμπειπιστευμένον αὐτῷ καὶ νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπιμέλειαν συνετοῦ οἰκογενειάρχου. Τί ἰσχύει ὁμοίως ὡς πρὸς τοὺς καρποὺς, οὓς ἡδύνατο νὰ συλλέξῃ ὁ ἐνάγων, ἐὰν ἐλάμβανε τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ χρόνῳ τῆς κατάρξεως τῆς δίκης; Ἐὰν ὁ ἐνάγων ὡς ἐκ τῶν ἀτομικῶν αὐτοῦ σχέσεων ἡδύνατο νὰ συλλέξῃ περισσοτέρους καρποὺς παρ' ὅτους συνέλεξεν ὁ ἐναγόμενος, ἐνέχεται οὗτος καὶ δι' αὐτοὺς ἢ ὄχι; Ἐνταῦθα πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὴν καλῆς πίστεως ἐναγόμενον ἀπὸ τὸν καλῆς πίστεως. Ὁ μὲν καλῆς πίστεως ὡς διατελῶν ἐν πταισματι ἐνέχεται καὶ διὰ τοὺς καρποὺς τούτους· τούναντίον ὁ καλῆς πίστεως ἐναγόμενος δὲν ἐνέχεται δι' αὐτοὺς τοὺς καρποὺς. Ὡστε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν: ὁ καλῆς πίστεως ἐναγόμενος ἐνέχεται διὰ τοὺς συλλεχθέντας καρποὺς καὶ συλλεκτέους· ὁ δὲ κακῆς πίστεως ἐναγόμενος ἐνέχεται διὰ τοὺς αὐτοὺς καρποὺς τοὺς συλλεχθέντας καὶ τοὺς συλλεκτέους, ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ διὰ τοὺς καρποὺς, οὓς ἡδύνατο νὰ συλλέξῃ ὁ ἐνάγων, ἐὰν ἐλάμβανε τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ χρόνῳ τῆς κατάρξεως τῆς δίκης.

Β'). Ἀποτέλεσμα τῆς κατάρξεως τῆς δίκης εἶναι ὅτι ἡ ἀξίωσις τοῦ ἐνάγοντος ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη, ἐνῷ ἤθελεν ἀποσβεσθῇ ἄνευ τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης· ἐὰν ὁ ἐνάγων δὲν ἡγείρεν ἀγωγὴν ἐναντίον

τοῦ ἐναγομένου, ἡ ἀξίωσις τοῦ ἐνάγοντος ἤθελεν ἀποσβεσθῇ· οὕτως ἐάν τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης φθαρῇ ἢ καταστραφῇ καὶ ἐν γένει ἐάν ἡ παροχὴ τοῦ ἀντικειμένου καταστῇ ἀδύνατος, ἡ ἀξίωσις τοῦ ἐνάγοντος **ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται**. Ὁ Α κατέχει πρᾶγμα τι καλῇ τῇ πίστει ἀνήκον εἰς ἐμέ· ἐάν τὸ πρᾶγμα καταστραφῇ, διότι ὁ Α δὲν κατέβαλε τὴν ἐπιμέλειαν συνετοῦ οἰκογενειάρχου, οὐδαμῶς ἐνέχεται, ἐπομένως ἡ ἀξίωσις ἣν ἐγὼ εἶχον καταστρέφεται. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐάν ἐγὼ ἐγείρω ἀγωγὴν κατ' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐγέρσεως τῆς ἀγωγῆς, ἡ ἀξίωσις μου ὑφίσταται· ἐάν τὸ πρᾶγμα καταστραφῇ, διότι δὲν κατέβαλε τὴν ἐπιμέλειαν συνετοῦ οἰκογενειάρχου ὁ Α ἐνέχεται. Πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὸν καλῆς πίστεως ἐναγόμενον ἀπὸ τὸν κακῆς πίστεως, ὅπως ἴδωμεν εἰς ποίας περιπτώσεις ἡ ἀξίωσις τοῦ ἐνάγοντος ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη. Ὁ καλῆς πίστεως ἐναγόμενος ἐνέχεται ἐάν ἡ παροχὴ καταστῇ καθόλου ἀδύνατος ἢ ἐν μέρει, ἐάν δὲν κατέβαλε τὴν ἐπιμέλειαν συνετοῦ οἰκογενειάρχου ἢ ἐνεκα τοῦ δόλου του. Ἐνέχεται λοιπὸν ὁ καλῆς πίστεως ἐναγόμενος, ἐάν μετὰ τὴν κἀταρξιν τῆς δίκης καταστρέψῃ τὸ πρᾶγμα ἢ ἐάν μεταπωλήσῃ αὐτὸ κτλ. δι' ὃν λόγον εἴπομεν ἐν ἀρχῇ. Διότι, καίπερ καλῆς πίστεως, πρέπει οὐχ ἥττον νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐνδεχόμενον νὰ ὑπέπεσεν εἰς πλάνην. Δὲν ἐνέχεται ὅμως ἐάν ἡ παροχὴ τοῦ πράγματος κατέστη ἀδύνατος ἐνεκα τυχαίων λόγων. Τούναντίον ὁ κακῆς πίστεως ἐναγόμενος ἐνέχεται καὶ ἂν ἀκόμη ἡ παροχὴ καταστῇ ἀδύνατος ἐνεκα τυχαίων λόγων, διατελῶν πάντοτε ἐν **ὑπερημερίᾳ** (*iur semper moram facit*). Ἐάν ὁ Α κατέχῃ κακῇ τῇ πίστει μίαν οἰκίαν ἀνήκουσαν εἰς ἐμέ καὶ ἐγείρω ἀγωγὴν ἐναντίον του, οὗτος δὲ καὶ μετὰ τὴν κἀταρξιν τῆς δίκης ἐξακολουθεῖ νὰ κατέχῃ τὴν οἰκίαν καὶ ἐάν βραδύτερον αὕτη καταστραφῇ ἐκ τύχης, ἐνέχεται εἰς ἀποζημίωσιν.

Ἐννοεῖται ὅτι ἀπαλλάσσεται τῆς ὑποχρεώσεώς του ταύτης ὁ κακῆς πίστεως ἐναγόμενος ἐάν δυνηθῇ ν' ἀποδείξῃ ὅτι καὶ ὁ ἐνάγων ἤθελεν **ὑποστῇ τὴν αὐτὴν ζημίαν**, ἐάν ἐλάβανε τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ χρόνῳ τῆς κἀταρξεως τῆς δίκης· ὅπως δὲ ἀποδείξῃ τοῦτο ἀνάγκη νὰ ἀποδείξῃ δύο τινά : 1) ὅτι τὸ πρᾶγμα ἤθελε καταστραφῇ καὶ ἐάν εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τοῦ ἐνάγοντος καὶ 2) ὅτι ὁ ἐνάγων δὲν ἤθελεν ἐκποιήσῃ τὸ πρᾶγμα πρὸ τῆς καταστροφῆς. Εἰς τὸ ἀνωτέρω λοιπὸν παράδειγμα, ἐάν ὁ Α

ἀποδείξῃ ὅτι καὶ ἐγὼ ἐὰν ἐλάβανον τὴν οἰκίαν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς κατάρξεως τῆς δίκης ἤθελε καταστραφῇ, ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ ὅτι δὲν ἤθελον ἐκποιήσῃ τὴν οἰκίαν πρὸ τῆς καταστροφῆς, ἀπολλάσσεται τῆς ὑποχρεώσεώς του πρὸς ἀποζημίωσιν.

Γ'). Ἀποτέλεσμα τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης εἶνε τὸ ἐξῆς. Ὑπάρχουσιν ἀξιώσεις, αἵτινες οὖσαι συνδεδεμέναι στενῶς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ δικαιοῦχου ἢ τοῦ ὑποχρέου, ἀποσθέννυνται ἅμα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ. Αἱ ἀξιώσεις αὗται, δι' ὧν ἐπιδιώκεται ἡ ἱκανοποίησις τῆς φιλοτιμίας μᾶλλον ἢ ἡ ἀπόλαυσις κέρδους, ἀποσθέννυνται ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ δικαιοῦχου ἢ τοῦ ὑποχρέου, διὰ τῆς ἐνάρξεως ὅμως τῆς δίκης αἱ ἀξιώσεις αὗται μεταβαίνουνσιν ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ δικαιοῦχου ἢ τοῦ ὑποχρέου εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτῶν. Καὶ ἐν τῇ περιπτώσει δηλ. ταύτῃ, ἡ ἐναρξίς τῆς δίκης ἐπιφέρει τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα τὸ ὅποιον ἐπιφέρει ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει, ἥτοι αἱ ἀξιώσεις ἐξακολουθοῦσιν ὑφιστάμεναι, ἐν ᾧ ἤθελον ἀποσβεσθῇ ἄνευ τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης. Ἡ περὶ ὕδρευς λ.χ. ἀγωγή συνδέεται στενῶς μετὰ τοῦ προσώπου τοῦ ὑδρισθέντος· ἐὰν ὁ ὑδρισθεὶς δὲν ἐγείρῃ ἀγωγήν, ἡ ἀξίωσις του ἀποσθέννυται, ἐὰν ὅμως ἐγείρῃ ἀγωγήν καὶ κατόπιν ἀποθάνῃ, τότε ἡ ἀγωγή αὕτη μεταβαίνει εἰς τοὺς κληρονόμους του.

Δ'). Κατὰ τὸ ἀρχαιότερον Ρ. Δ. δὲν διεκόπτετο ἡ τακτικὴ καὶ ἡ ἐκτακτος χρησικτησία· ὁ ἐναγόμενος ἐξακολουθεῖ νὰ χρησιδεσπόζῃ τὸ πρᾶγμα, ἡδύνατο ἐπομένως διαρκούσης τῆς δίκης νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν κυριότητα αὐτοῦ (ὁ Α κατέχει πρᾶγμα ἀνῆκον εἰς ἐμὲ ἐπὶ 9 ἔτη· ἐγείρω ἀγωγήν κατ' αὐτοῦ· δὲν διακόπτεται ἡ χρησικτησία· ἔνεκα τούτου ὁ Α μετὰ ἐν ἔτος γ.νεται κύριος). Οὐχ ἥττον ὁ ἐναγόμενος ὑποχρεοῦτο προσωπικῶς. ἐὰν ὁ ἐνάγων ἡδύνατο ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἶχε δικαίωμα ἐν τῷ χρόνῳ τῆς κατάρξεως τῆς δίκης, ν' ἀποδώσῃ τὸ πρᾶγμα εἰς αὐτόν· ὁ ἐναγόμενος λοιπόν, ἂν καὶ ἐγένετο κύριος διαρκούσης τῆς δίκης, ἦτο προσωπικῶς ὑπόχρεος ν' ἀποδώσῃ τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν ἐνάγοντα, ἐν ᾗ περιπτώσει ἡδύνατο οὗτος ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἶχε δικαίωμα ἐν τῷ χρόνῳ τῆς κατάρξεως τῆς δίκης· ἡ χρησικτησία ὅμως δὲν διεκόπτετο. Κατὰ τὸ νεώτερον ὅμως δίκαιον, πᾶσα παραγραφή, ἐπομένως καὶ ἡ χρησικτησία διακόπτεται διὰ τῆς ἐνάρξεως

της δίκης, ἄρχεται δὲ νέα παραγραφή ἀπὸ τῆς τελευταίας διαδικαστικῆς πράξεως.

Ἐκτὸς τῶν αποτελεσμάτων τούτων τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἐπέρχονται συνεπεῖς θετικῆς διατάξεως. Οὕτω α') ἐὰν ὁ ἐνάγων ἀπαιτῇ κινητὸν τι ἢ ἀκίνητον ὡς ἀνήκον εἰς αὐτὸν δι' ἐμπραγμάτου ἀγωγῆς, ὁ ἐναγόμενος ὑποχρεοῦται διαρκεύσης τῆς δίκης νὰ μὴ ἐκποιήσῃ τὸ ἐπίδικον τοῦτο πρᾶγμα. Ἐὰν λοιπὸν ὁ ἐνάγων ἐγείρῃ κατὰ τοῦ ἐναγομένου τὴν διεκδικητικὴν ἀγωγὴν ἢ τὴν Πουβλικιακὴν ἢ τὴν περὶ κλήρου καὶ ζητήσῃ πρᾶγμα τι ἀνήκον εἰς αὐτόν, ὁ ἐναγόμενος ὑποχρεοῦται, ἐν ὅσῳ διαρκεῖ ἡ δίκη, νὰ μὴ ἐκποιήσῃ τὸ πρᾶγμα· ἐὰν ὁμοῦς ἐκποιήσῃ αὐτὸ ἢ ἐκποιήσῃς δὲν εἶναι ἄκυρος, ἀλλὰ διαρρηκτῆς, ἐὰν ὁ ἐνάγων ἐξέλθῃ νικητῆς, δύναται νὰ προσβάλῃ καὶ διαρρηξῇ αὐτήν, ἐπομένως νὰ λάβῃ τὸ πρᾶγμα παρὰ τοῦ τρίτου. β') Ὁ ἐνάγων ὑποχρεοῦται μετὰ τὴν κάταρξιν τῆς δίκης νὰ μοι ἐκχωρήσῃ τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ εἰς ἕτερον πρόσωπον· ἐὰν ὁ ἐνάγων ἐκχωρήσῃ τὴν ἀξίωσίν του εἰς ἕτερον, ὁ ἐναγόμενος δὲν εἶνε ὑπόχρεως ν' ἀπαιτήσῃ εἰς τὸν ἐκδοχέα ἐν περιπτώσει οὗτος ἐγείρῃ ἀγωγὴν. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι μοι ὀφείλει 1000 δραχ., κατόπιν δ' ἐκχωρῶ τὴν ἀπαίτησίν μου εἰς τὸν Β, ὅστις ἐγείρει ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α· ὁ Α δύναται ν' ἀρνηθῇ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὸν ἐκδοχέα. γ') Ἐὰν τις ἔχῃ δικαίωμα ἐπιλογῆς μεταξὺ διαφόρων ἀντικειμένων καὶ ἐγερθείσης ἀγωγῆς ζητήσῃ ἐν ἑκ τῶν πολλῶν, ἀπόλλυσι τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιλογῆς διὰ τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης. Ἐζήτησα τὸ β πρᾶγμα δὲν δύναμαι μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς δίκης νὰ ζητήσω τὸ α. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἐὰν τὴν ἐκλογὴν ἔχῃ ὁ ἐναγόμενος. Ὑποθέσωμεν ὅτι τις μοι ὑπεσχέθη νὰ μοι δώσῃ τὸ α ἢ τὸ β πρᾶγμα καὶ τὴν ἐπιλογὴν ἔχει αὐτός· ἐνταῦθα ἀπόλλυται τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιλογῆς· ὁ δικαστὴς θέλει καταδικάσει διαζευκτικῶς τὸν ἐναγόμενον καὶ ἐὰν οὗτος ἀρνήται νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν, ἡ ἐπιλογὴ περιέρχεται εἰς τὸν δανειστήν.

Ἐνταῦθα ὁμοῦς ἐρωτᾶται : ποῖον εἶναι τὸ σημεῖον καθὼς χωρεῖ ἡ ἐναρξιν τῆς δίκης ; ἡ ἐναρξιν τῆς δίκης ἐπέρχεται ἅμα τῇ ἐγέρσει τῆς ἀγωγῆς, ἅμα τῇ κοινοποιήσει τῆς ἀγωγῆς εἰς τὸν ἐναγόμενον, ἢ ἅμα τῇ προκατάρξει τῆς δίκης, ἢ ἅμα τῇ ἀρνητικῇ ἀπαντήσει τοῦ

ἐναγομένου, ὅτε καθίσταται βέβαιος ὁ δικαστικός ἀγών; Κατὰ ποῖον χρονικὸν σημεῖον πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι χωρεῖ ἡ ἐναρξίς τῆς δίκης; Ἐν ἀρχῇ τὸ Ρ. Δ. ἀπέβλεπεν εἰς τὸ τελικὸν τοῦτο σημεῖον, εἰς τὴν ἀρνητικὴν ἀπολογίαν τοῦ ἐναγομένου, εἰς τὴν ἀμφισβήτησιν τῆς δίκης. *litis contestatio*· βραδύτερον ὁμως παρεδέχθη ὅτι τινὰ νομικὰ ἀποτελέσματα ἐπέρχονται ἐν τῷ χρόνῳ τῆς κοινοποιήσεως τῆς ἀγωγῆς εἰς τὸν ἐναγόμενον. Οὕτω βέβαιον εἶναι ὅτι κατὰ τὸ Ρ. Δ. τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ ἀπαλλοτρίωσις τοῦ ἐπιδίκου πράγματος ἐχώρει ἅμα τῇ κοινοποιήσει τῆς ἀγωγῆς εἰς τὸν ἐναγόμενον. Εἶπομεν ὅτι ὁ ἐναγόμενος ὑποχρεοῦται νὰ μὴ ἐκποιήσῃ τὸ ἐπιδικὸν πρᾶγμα τὸ ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος διεκδικούμενον· τὸ ἀποτέλεσμα λοιπὸν τοῦτο ἐπέρχεται ἅμα τῇ κοινοποιήσει τῆς ἀγωγῆς εἰς τὸν ἐναγόμενον, οὐχὶ ἅμα τῇ προκατάρξει τῆς δίκης. Ἐπίσης βέβαιον εἶναι ὅτι κατὰ τὸ Ρ. Δ. τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι διὰ τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης ἐπέρχεται διακοπὴ τῆς ἀποσθεστικῆς ππραγραφῆς ἐχώρει ἅμα τῇ κοινοποιήσει τῆς ἀγωγῆς εἰς τὸν ἐναγόμενον. Τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ἐπὶ τῆς κτητικῆς ππραγραφῆς. Ἄν ὁ Α κατέχη πρᾶγμα ἀνῆκον εἰς ἐμὲ ἐπὶ 9 ἔτη καὶ 11 μῆνας, ἐγὼ δὲ ἐγείρω ἐναντίον τοῦ ἀγωγὴν, ἅμα τῇ κοινοποιήσει ταύτης διακόπτεται ἡ κτητικὴ ππραγραφὴ. Ἐπίσης ἐκ πολλῶν περιστατικῶν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ αὐξήσις τῆς εὐθύνης τοῦ ἐναγομένου χωρεῖ ἅμα τῇ κοινοποιήσει ἀγωγῆς. Τούναντίον τὰ λοιπὰ ἀποτελέσματα, ἐκτὸς τῶν ὅσα ἀνεφίραμεν, ἐπέρχονται ἅμα τῇ προκατάρξει τῆς δίκης, ἅμα δηλ. τῇ ἀρνητικῇ ἀπολογίᾳ τοῦ ἐναγομένου ὅτε καθίσταται βέβαιος ὁ δικαστικός ἀγών. Ἄρα κατὰ τὸ Ρ. Δ. καὶ ἀγωγαί, δι' ὧν ὁ ἐνάγων ζητεῖ τὴν ἐκκλινοποίησιν τῆς φιλοτιμίας του μᾶλλον ἢ τὴν ἀπόλαυσιν κέρδους τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀγωγῶν τούτων ἐπέρχονται ἅμα τῇ προκατάρξει τῆς δίκης. Ἐὰν ὁ ἐνάγων κοινοποιήσῃ εἰς τὸν ἐναγόμενον τὴν ἀγωγὴν, δὲν μεταβιβάζει αὐτὴ εἰς τοὺς κληρονόμους τοῦ ἐνάγοντος, ἐν ᾗ περιπτώσει αὗτος ἀποθάνῃ· ἄλλως ὁμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐὰν ὁ ἐνάγων ἀποθάνῃ μετὰ τὴν προκατάρξιν τῆς δίκης· τότε ἡ ἀγωγὴ μεταβιβάζει εἰς τοὺς κληρονόμους. Ἡ ἡμετέρα Πολ. Δικονομία ἐπέφερε περιορισμὸν τινὰ ὡς πρὸς τοῦτο, ὥρισε δηλ. ὅτι, ἅμα τῇ ἐγγραφῇ τῆς ὑποθέσεως εἰς τὸ πινάκιον, λογίζεται ἐρχομένη ἡ δίκη.

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς τελειοδικίας, ἀνάγκη νὰ εἰπώμεν ὀλίγα τινὰ ὡς πρὸς τὰς ἀγωγάς.

IV. ΠΕΡΙ ΛΓΩΓΩΝ

Ἐπομεν ὅτι ἀγωγή καλεῖται τὸ προστατευτικὸν μέσον τοῦ δικαιώματος· ἄρα ἀγωγή δὲν καλεῖται μόνον ἡ ἐπιθετικὴ πρᾶξις δι' ἧς ζητεῖ τις τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ προσβληθέντος δικαιώματος, ἀλλ' ἀγωγή εἶνε ἐπίσης καὶ ἡ *εὐστασις* ἣν δύναται τις ν' ἀντιτάξῃ κατ' ἄλλου προσώπου· ἀγωγή ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως εἶνε καὶ ἡ ἀσφάλεια καὶ ἐν γένει, ὡς εἴπομεν, πᾶν προστατευτικὸν τοῦ δικαιώματος μέσον.

Ἐκτὸς τούτου δεύτερον, ἀγωγή καλεῖται ἡ πρᾶξις ἡ ἐπιθετικὴ. δι' ἧς ζητεῖ τις τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ προσβληθέντος δικαιώματος. Ὁ Α κατέχει πρᾶγμα ἀνήκον εἰς ἐμέ καὶ ἐγείρω ἀγωγήν ἐναντίον τοῦ ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ αὐτό· ἡ πρᾶξις αὕτη ἡ ἐπιθετικὴ. δι' ἧς ἐγὼ ζητῶ τὴν ἄρσιν τῆς προσβολῆς, ὀνομάζεται ἀγωγή. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ἀγωγῆς ἐν τῇ δικονομικῇ σημασίᾳ.

Τρίτον ἀγωγή, κατὰ τὸ Ἰουστινιανέιον δίκαιον, καλεῖται τὸ δικαίωμα, τὸ ὅποσον ἔχει ὁ δικαιοῦχος νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμα αὐτοῦ. Εἶμαι κύριος ἐνὸς ὥρολογίου· ἐν ἣ περιπτώσει προσβάλλῃ τις τὸ δικαίωμα τῆς ἀκυρότητός μου, ἔχω δικαίωμα νὰ ἐνασκήσω αὐτὸ δι' ἀγωγῆς.

Ἡ ἀγωγή, ἐν τῇ τρίτῃ ταύτῃ σημασίᾳ, δὲν ἀποτελεῖ δικαίωμα αὐθύπαρκτον, ἀλλ' εἶναι μέρος τοῦ δικαιώματος, ὃ προστατεύει, ἡ ἀγωγή εἶναι τὸ δικαίωμα ἐν καταστάσει ἀγῶνος εὐρισκόμενον. Εἶμαι κύριος ἐνὸς ἀγροῦ, ἔχω δικαίωμα νὰ πράττω πᾶν ὃ, τι βούλωμαι, ν' ἀποκρούσω πάντα τρίτον ἀπὸ τοῦ νὰ πράξῃ τι ἐπὶ τοῦ κτήματος, ἔχω δικαίωμα ἐπίσης, ἐν ἣ περιπτώσει τὸ πρᾶγμα περιέλθῃ εἰς χεῖρας τρίτου, νὰ τὸ ζητήσω· τὸ πρὸς ἀγωγήν δικαίωμά μου ἀποτελεῖ μέρος τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος, δὲν ἀποτελεῖ δικαίωμα αὐθύπαρκτον. Ὁ Α μοὶ ὀφείλει 1000 δρ., ἔχω ἐξουσίαν ἐναντίον τοῦ ἄλλ' ἔχω συγχρόνως καὶ δικαίωμα, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ μοὶ ἐπιστρέψῃ τὰς 1000 δρ., νὰ ζητήσω τὴν βοήθειαν τῆς πολιτείας, νὰ ἐγείρω ἀγωγήν, τὸ δικαίωμά μου τοῦτο ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἐνοχικοῦ δικαιώματος.

Ἐντεῦθεν ἐπεταί ὅτι εἷς ἡ φύσις τοῦ δικαιώματος τοιαύτη καὶ ἡ φύσις τῆς ἀγωγῆς. Ἐνεκα τούτου αἱ ἀγωγαὶ διαιροῦνται εἰς προσωπικὰς καὶ ἐμπραγμάτους· προσωπικαὶ ἀγωγαὶ καλοῦνται αἱ πηγάζουσαι ἐκ προσωπικῶν δικαιωμάτων, τούναντίον ἐμπράγματατοι ἀγωγαὶ καλοῦνται αἱ πηγάζουσαι ἐξ ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων. Αἱ προσωπικαὶ ἀγωγαί, ὅπως τὰ προσωπικὰ δικαιώματα, ἀπευθύνονται καθ' ὠρισμένων προσώπων, ἤτοι ἐπὶ προσωπικῶν ἀγωγῶν τὸ ὑπόχρεον πρόσωπον εἶνε ὠρισμένον. Τούναντίον συμβαίνει ἐπὶ ἐμπραγμάτων ἀγωγῶν· αἱ ἐμπράγματατοι ἀγωγαὶ δὲν ἀπευθύνονται καθ' ὠρισμένων προσώπων· τὸ πρᾶγμα εἶναι ὑποτεταγμένον εἰς τὴν ἐξουσίαν μου· ἔχω δικαίωμα λοιπὸν κατὰ παντός, ὅπως μὴ μὲ διαταράξῃ. Ὑπάρχουσιν ὅμως ἀγωγαὶ αἵτινες, ἂν καὶ εἶνε προσωπικαί, ἀπευθύνονται μέχρι τινος βαθμοῦ κατὰ παντός προσώπου· καὶ τάνάπαλιν ὑπάρχουσιν ἐμπράγματατοι ἀγωγαί, αἵτινες ἀπευθύνονται μέχρι τινός βαθμοῦ καθ' ὠρισμένων προσώπων. Προσωπικὴ λ. χ. ἀγωγή ἀπευθυνομένη μέχρι τινός βαθμοῦ κατὰ παντός εἶνε ἡ ἀγωγή τοῦ φόβου. Τούναντίον ἡ Πουβλικιανὴ ἀγωγή, ἂν καὶ ὡς ἐμπράγματος ἐγείρεται κατὰ παντός, ἐνίοτε δὲν δύναται νὰ ἐγερθῇ κατὰ παντός, δὲν ἐγείρεται λ. χ. κατὰ τοῦ κυρίου. Ἐπίσης δὲν χωρεῖ καὶ κατ' ἐκείνου, ὅστις νέμεται τὸ πρᾶγμα ἐν ᾗ αἰτία μετὰ τοῦ ἐνάγοντος.

Ἐκτὸς αὐτοῦ ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ὀλίγα τινα καὶ περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἀγωγῶν.

Αἱ ἀγωγαὶ διηροῦντο κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον, ὡς ἐκ τῆς νομοθετικῆς πηγῆς αὐτῶν, εἰς *actiones civiles* καὶ εἰς *actiones honorarias*, εἰς ἀστικὰς ἀγωγὰς καὶ εἰς τιμητικάς. Ἀστικαὶ καλοῦνται αἱ ἀγωγαὶ αἱ εἰσαχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἀστικοῦ τῶν Ρωμαίων Δικαίου, ὑπὸ τοῦ *Jus civile*. Τούναντίον τιμητικαὶ καλοῦνται αἱ ἀγωγαὶ αἱ παραχθεῖσαι διὰ τοῦ διατάγματος τῶν ἀρχόντων.

Ἐκτὸς τούτου αἱ ἀγωγαὶ διαιροῦνται εἰς *actiones directas* καὶ εἰς *actiones utiles*, εὐθείας καὶ ὠφελίμους. Εὐθεῖαι καλοῦνται αἱ ἀγωγαὶ αἱ εἰσαχθεῖσαι πρὸς τοῦτο δι' ὠρισμένα θέματα, δι' ὠρισμένας περιπτώσεις. Αἱ ἀγωγαὶ αὗται ὅσας ἐφηρμύσθησαν εἰς ἄλλα θέματα ὀνομάζονται ὠφελίμοι. Οὕτω κατὰ τὸ Ρ. Δ. κατὰ τὸν Ἀκουίλιον νόμον, ἐάν τις βλάβῃ τὴν σωματικὴν ἀκεραιότητα πρᾶ-

γματός τινος, ὑποχρεοῦται εἰς ἀποζημίωσιν· ἐὰν λοιπὸν λάβω τὸν δακτύλιον τοῦ Α καὶ τὸν καταστρέψω, ἐνέχομαι εἰς ἀποζημίωσιν· τί ἰσχύει ὁμοῦς ἐὰν ὠθήσω τὸν Α καὶ πέσῃ ὁ δακτύλιος αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν; Ἐπὶ τῆς σωματικῆς ἀκεραιότητος τοῦ πράγματος βλάβη δὲν ἐπῆλθε, χωρεῖ ἡ ἀγωγή τοῦ Ἀκουιλίου νόμου; Κυρίως ἔπρεπε νὰ εἰπώμεν ὅχι, οὐχ ἦπτον διὰ τῆς ἐρμηνείας εὐρίσκομεν ὅτι ἡ ἀγωγή τοῦ Ἀκουιλίου νόμου ἐφαρμόζεται καὶ ἐνταῦθα, ὀνομάζεται δὲ ἀγωγή τοῦ Ἀκουιλίου νόμου ὠφέλιμος.

Ἐκτὸς τοῦτου τρίτον. Ἀπαιτήσεις ἐκ τοῦ νόμου, *condictio ex lege* καλεῖται ἡ ἀγωγή ἡ τεθειμένη ἐκ τοῦ νόμου καὶ μὴ φέρουσα ἴδιον ὄνομα. Κατὰ τὸ Ρ. Δ. αἱ ἀγωγαὶ ἔφερον ἴδιον ὄνομα, ἀλλ' ὑπάρχον καὶ ἀγωγαὶ εἰσαχθεῖσαι ὑπὸ τῶν πηγῶν τοῦ δικαίου καὶ μὴ ἔχουσαι ἴδιον ὄνομα· λ. χ. τὰ ψιλὰ σύμφωνα κατὰ τὸ Ρ. Δ. δὲν ἔτικτον ἀγωγὴν, αἱ τοιαῦται λοιπὸν ἀγωγαὶ ὠνομάσθησαν ἀπαιτήσεις ἐκ τοῦ νόμου.

Ἐκτὸς τοῦτου δευτέρον αἱ ἀγωγαὶ διακρίνονται κατὰ τὸ ρωμ. δίκαιον ὡς ἐκ τῆς διαδικασίας εἰς τὰ ἐξῆς εἶδη:

Α'. εἰς *actiones ordinariae* καὶ *extraordinariae*, τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους· τακτικαὶ καλοῦνται αἱ διεξαγόμεναι κατὰ τὴν τακτικὴν, συνήθη διαδικασίαν· ἐκτακταὶ καλοῦνται αἱ διεξαγόμεναι κατὰ τὴν ἐκτακτον διαδικασίαν.

Κατὰ τὸ κλασικὸν Ρ. Δ. ἡ διαδικασία εἶχεν ὡς ἐξῆς: Ὁ θεωρῶν ἑαυτὸν ἡδίκημένον ἢ ἐκάλει τὸν ἀδίκησαντα ἐνώπιον τοῦ πραιτορος, ὅστις ἔτασσε προθεσμίαν πρὸς συζήτησιν τῆς ὑποθέσεως, ἢ ἀνεκοίνου ἐνώπιον μαρτύρων τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ, ὀριζομένης προθεσμίας πρὸς συζήτησιν τῆς ὑποθέσεως ἐνώπιον τοῦ πραιτορος· ὁ πραιτωρ-ἡκροῶτο τῶν ἀξιώσεων τοῦ ἐνάγοντος καὶ ἐὰν μὲν ὁ ἐναγόμενος ὁμολόγῃ τὰ ὑπὲρ, ἢ δίκῃ ἐλύετο· ἐὰν τοῦναντίον ὁ ἐναγόμενος ἡρνεῖτο τὴν πραγματικὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς ἢ ὁμολόγῃ μὲν τοῦτο ἀντέτασσε ὁμοῦς ἐνστάσεις, τότε ὁ πραιτωρ συνέτασσε τόπον (*formula*) περιέχοντα τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρίδος, διώριζε δὲ δικαστὴν πρὸς ἐκδίκασιν τῆς διαφορᾶς. Ἡ ἐκδίκασις τῆς διαφορᾶς δὲν ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ πραιτορος, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλου προσώπου, παρ' αὐτοῦ διοριζομένου· ὥστε ἡ ἐκδίκασις διηρεῖτο εἰς δύο στάδια: α'.) ἡ ἐκδίκασις ἐγίνετο ἐνώπιον τοῦ δικαιο-

δότητος πραίτορος, in jus. θ'.) τὸ δὲ δευτέρου στάδιον ἦτο ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ, in iudicio. Ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι ἐσκοπεῖτο ἐν γένει ὁ προσδιορισμὸς καὶ ἡ ἐξακριβώσις τῆς ὑποθέσεως, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἡ ὀριστικὴ αὐτῆς ἐκδίκασις καὶ ἡ λεπτομερὴς ἀνάκρισις αὐτῆς. Αὕτη ἦτο ἡ συνήθης διαδικασία τοῦ κλασσικοῦ Ρ. Δ. Αἱ ἀγωγαί, αἱ ὁποῖαι ἐξεδικάζοντο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὀνομάζονταν τακτικά, συνήθεις. Οὐχ ἥττον ὑπῆρχον καὶ ἀγωγαί, αἵτινες ἐξεδικάζοντο ἐκτάκτως, ὑπῆρχον ἀγωγαί αἵτινες δὲν παρεπέμποντο ὑπὸ τοῦ πραίτορος πρὸς ἐκδίκασιν εἰς ἕτερον πρόσωπον, ἀλλ' ὁ πραίτωρ ἐξεδικάζεν αὐτὰς ὀριστικῶς, αἱ δὲ ἀγωγαί αὗται ὀνομάζοντο ἐκτακτοί. Ἐννοεῖται ὅτι προϊόντες τοῦ χρόνου ἡ διάκρισις αὕτη ἐξέλιπεν· παρ' ἡμῖν δὲ κατὰ μείζονα λόγον.

Ἐκτὸς τῆς διαφορᾶς ταύτης, ἥτις δὲν ἔχει σημασίαν παρ' ἡμῖν, ἄλλη διάκρισις τῶν ἀγωγῶν εἶναι ἡ ἐξῆς: Αἱ τακτικαὶ ἀγωγαί διαιροῦνται εἰς actiones in jus conceptae καὶ εἰς actiones in factum conceptae. Ὅσακις ὁ τύπος δι' αὐτὸν ὁ Πραίτωρ διώριζε τὸν δικαστὴν ἦτο καθωρισμένος ἐν τῷ διατάγματι αὐτοῦ τοῦ Πραίτορος, τότε ἡ ἀγωγή ἐκαλεῖτο in jus concepta. Τούναντίον αἱ ἀγωγαί, ὧν ὁ τύπος δὲν ἦτο καθωρισμένος ἐν τῷ διατάγματι, τῶν ὁποίων ὁ τύπος ἐγένετο τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ πραίτορος κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως, ὀνομάζοντο actiones in factum conceptae. Ἐπίσης ἡ διάκρισις αὕτη δὲν ἔχει σημασίαν κατὰ τὸ νεώτερον Ρ. Δ. καὶ κατὰ μείζονα λόγον κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν.

* Ἄλλη διάκρισις τῶν ἀγωγῶν, ὡς ἐκ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, εἶνε ἡ ἐξῆς: Δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι αἱ ἀγωγαί διαιροῦνται εἰς stricti juris καὶ εἰς bonae fidei, εἰς ἀγωγὰς αὐστηροῦ δικαίου καὶ ἀγωγὰς καλῆς πίστεως· ἡ διάκρισις αὕτη ἐλήφθη ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐξουσίας τοῦ δικαστοῦ. Ἐὰν ὁ πραίτωρ παρήγγελλεν εἰς τὸν δικαστὴν ὅπως περιορισθῇ ἀκριβῶς εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ τόπου, τότε ἡ ἀγωγή ὀνομάζεται actio stricti juris, ἀγωγή τοῦ αὐστηροῦ δικαίου. Τιαῦται λ. χ. ἀγωγαί ἦσαν ἡ ἀπαίτησις ἐπὶ τοῦ δανείου· ἐπὶ τῆς ἀπαιτήσεως ἐπὶ τοῦ δανείου ὁ δικαστὴς ἦτο ὑπόχρεως νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ τύπου· δὲν ἦτο ἐπιμενέως ὑπόχρεως νὰ ἐπιδικάσῃ καὶ τόκους εἰς τὸν ἀνάγοντα, οὔτε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ἂν κατὰ τὴν

σύμβασιν ἔλαβε χώραν φόβος, δόλος καὶ τὰ κτλ.· τούναντίον *bonae fidei* ἐκαλοῦντο αἱ ἀγωγαί, καθ' ἃς ὁ πραιτωρ εἰδίδου ἐξουσίαν τῷ δικαστῇ, ὅπως ἀποφασίζῃ κατὰ τὴν καλὴν πίστιν. Ἐπὶ τοιούτων ἀγωγῶν, ὁ δικαστὴς ἠδύνατο νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του καὶ ἐνστάσεις τινάς, ἃς ἐπρότεινεν ὁ ἐναγόμενος· ἐπὶ τοιούτων ἀγωγῶν ἠδύνατο καὶ ὁ ἐνάγων νὰ ζητήσῃ τὴν πληρωμὴν τόκου κτλ. Κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν δίκαιον, πᾶσαι αἱ ἀγωγαί εἶναι καλῆς πίστεως.

Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν τῶν ἀγωγῶν ὑπῆρχον καὶ αἱ *actiones arbitrarie*. Κατὰ τι ἀρχαιότερον ὁηλ. Γ. Δ, οἰονόησθε καὶ ἄν ἦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης, ἢ καταδίκη ἦτο πάντοτε χρηματικὴ· «πᾶσα καταδίκη χρημάτων ἐστίν». Ἐὰν ὁ ἐνάγων ἀπεδείκνυε τὸ δικαίωμά του, ὁ ἐναγόμενος καταδικάζετο πάντοτε εἰς χρήματα. Τῆς ἀρχῆς ταύτης ὑπῆρχον ἐξαιρέσεις ἐπὶ ἀγωγῶν, αἵτινες εἶχον ὡς ἀντικείμενον τὴν ἀπόδοσιν ἢ τὴν παροχὴν πράγματός τινος· ἐπὶ τοιούτων ἀγωγῶν ὁ δικαστὴς ἠδύνατο προκαταρκτικῶς, πρὶν ἢ ὁηλ. καταδικάσῃ τὸν ἐναγόμενον εἰς χρήματα, νὰ διατάξῃ αὐτὸν πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ πράγματος· ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ὑπήκουε, τότε ὁ δικαστὴς ἀπέλυεν αὐτόν· ἐὰν ὅμως ἠπείθει, τότε καταδικάζεν αὐτόν εἰς χρήματα.

Προσέτι αἱ ἀγωγαί διαιροῦνται, ὡς ἐκ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, εἰς *διατηρητικὰς* καὶ εἰς *ποινικὰς* ἢ *αὐξητικὰς ἀγωγάς*. Διατηρητικαὶ καλοῦνται αἱ ἀγωγαί δι' ὧν ἐπιδιώκεται ἡ ἐπαναφορὰ τῶν πραγμάτων εἰς τὴν πρὸ τῆς προσβολῆς τοῦ δικαιώματος κατάστασιν, εἰς τὴν διατήρησιν ἐπομένως τῆς καταστάσεως ταύτης. Τοιαῦται εἶνε αἱ ἐμπράγματα ἀγωγαί, ἐπίσης καὶ αἱ ἐκ συμβάσεως παραγόμεναι. Ὁ Α κατέχει ἐν ὥρολόγιον ἀνήκον εἰς ἐμέ· ἐγείρω ἀγωγὴν ἐναντίον του, ὅπως μοι τὸ ἀποδώσῃ· ἡ ἀγωγὴ αὕτη ὀνομάζεται διατηρητικὴ, διότι δι' αὐτῆς ζητῶ τὴν ἐπαναφορὰν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν πρὸ τῆς προσβολῆς κατάστασιν. Τούναντίον ποινικαὶ εἶνε αἱ ἀγωγαί ἐκεῖναι δι' ὧν ἐπιβάλλεται *τιμωρία* εἰς ὑπόχρεων, αἱ ἀγωγαί δι' ὧν ὁ δικαιοῦχος ζητεῖ νὰ αὐξήσῃ τὴν περιουσίαν του, ἐνεκα δὲ τούτου αἱ ἀγωγαὶ αὐταὶ καλοῦνται καὶ αὐξητικαί. Οὕτω λ. γ. ἡ περὶ κλοπῆς ἀγωγὴ εἶναι ποινικὴ, δι' αὐτῆς ὁ κλαπεὺς δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διπλάσιον καὶ ἐνίσταται τὸ τετραπλάσιον τῆς ἀξίας τοῦ κλαπέντος ἀντικειμένου.

Ὑπάρχουσι τέλος καὶ ἀγωγαί, αἵτινες εἶναι *μικταί*, ἐν μέρει ὁηλ.

διατηρητικά, ἐν μέρει δὲ αὐξητικά. Ἰπάρχουσιν ἀγωγαί, δι' ὧν ὁ δικαιοῦχος δύναται νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπαναφορὰν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν πρὸ τῆς προσβολῆς κατάστασιν καὶ ἐκτὸς τούτου δύναται νὰ ζητήσῃ καὶ ἄλλο τι.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν διακρίσεων τῶν ἀγωγῶν. Ὅπως ὅμως ἡ ἀγωγή ἐγερθῇ μετ' ἀποτελεσμαμάτων, ἀνάγκη νὰ εἶνε βάσιμος· ὅπως δὲ ἡ βάσιμος ἀπαιτοῦνται τὰ ἐξῆς τρία περιστατικά. α') Ἡ ἀξίωσις ἡ ἐπιδιωκόμενη διὰ τῆς ἀγωγῆς νὰ εἶναι νομικῶς δυνατὴ καὶ νὰ δύναται νὰ ἐκπληρωθῇ· ὅπως ὅμως ἡ ἀγωγή ἡ βάσιμος, ἀπαιτεῖται τὸ ἐπιδιωκόμενον δικαίωμα νὰ εἶνε νομικῶς ἐπιτετραμμένον, ὃ δὲ ἐν ἀγῶνι νὰ δύναται νὰ ἔχῃ κατὰ τὸν νόμον τοιοῦτον δικαίωμα. Ἐγείρω ἀγωγήν κατὰ τοῦ Α, ἰσχυρίζομενος ὅτι ὁ Α εἶνε δοῦλος μου· ἡ ἀγωγή μου θέλει ἀπορριφθῇ ὡς μὴ βάσιμος, διότι δουλεία δὲν ὑπάρχει παρ' ἡμῖν. Ἡ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Α κυρία ἰσχυρίζεται ὅτι ἔχει πατρικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ τέκνου τῆς· ἐνταῦθα τὸ δικαίωμα, τὸ ὅποιον ἀξιοῖ ἡ Α εἶναι μὲν ἐπιτετραμμένον, πατρικὴ ἐξουσία ὑπάρχει, αἱ γυναῖκες ὅμως δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι τοιοῦτον δικαίωμα καὶ ἐνεκα τούτου ἡ ἀγωγή εἶναι ἀβάσιμος.

Ἐκτὸς τούτου τὰ γεγονότα, ἐξ ὧν ὁ ἐνάγων συνάγει τὸ δικαίωμα αὐτοῦ, πρέπει νὰ εἶναι τοιαῦτα, ὥστε νὰ δύναται δι' αὐτῶν ν' ἀποκτήσῃ δικαίωμα τοιοῦτον· ἐὰν τὰ γεγονότα ἐξ ὧν ὁ ἐνάγων συνάγει τὸ δικαίωμα του κατὰ τὸν νόμον δὲν εἶναι τοιαῦτα, ὥστε νὰ δύναται τις ἐξ αὐτῶν ν' ἀποκτήσῃ τοιοῦτον δικαίωμα, τότε ἡ ἀγωγή θέλει ἀπορριφθῇ. Ἐγείρω ἀγωγήν κατὰ τοῦ Α πρὸς ἀπόδοσιν ἐνὸς πράγματος ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι εἰμαι κύριος, ἐπικαλοῦμαι δὲ τὸ περιστατικὸν ὅτι ἀπέκτησα τὴν κυριότητα διὰ συμβάσεως ἐκποιήσεως· ἡ ἀγωγή θέλει ἀπορριφθῇ διότι δὲν δύναται τις ν' ἀποκτήσῃ τὴν κυριότητα μόνον διὰ συμβάσεως ἐκποιήσεως, ἀλλ' ἀπαιτεῖται προσέτι κατὰ τὸ Ρ. Δ. καὶ παράδοσις τοῦ πράγματος. Ὡς εἵπομεν ὅμως, δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀξίωσις τοῦ ἐνάγοντος νὰ εἶναι νομικῶς δυνατὴ, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ δύναται νὰ ἐπιδιωχθῇ, τοιαύτη δὲ εἶναι ἐὰν ἀντίκηται νομικὸν τι κώλυμα. Ὁ Α μοὶ ὑπεσχέθη 1000 δρ. ὑπὸ προθεσμίαν· ἐγὼ πρὶν ἢ παρέλθῃ ἡ προθεσμία, ἐγείρω ἀγωγήν κατ' αὐτοῦ ζητῶν τὰς 1000 δραχ· ἡ ἀγωγή μου θέλει ἀπορριφθῇ, διότι ἐγὼ δὲν δύνα-

μαι νὰ ἐνασκήσω τὴν ἀξίωσίν μου πρὶν ἢ παρέλθῃ ἡ προθεσμία.

Α'. ὅθεν ἀπαιτεῖται ἡ ἀξίωσις τοῦ ἐνάγοντος νὰ εἶναι νομικῶς δυνατὴ ὅπως ἡ βάσιμος ἡ ἀγωγή.

Β'. Ἀπαιτεῖται ἡ ἀξίωσις νὰ εἶναι βάσιμος ὑπὸ πραγματικὴν ἢ ἱστορικὴν ἐποψίν, ἀπαιτεῖται δηλ. τὰ γεγονότα τὰ ὅποια ἐπικαλεῖται ὁ ἐνάγων πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἀπειλουμένου δικαιώματός του, νὰ ἔλαβον πράγματι χώραν καὶ νὰ ἔλαβον χώραν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ. Ἐγείρω ἀγωγήν κατὰ τοῦ Α ἐπὶ τῷ ὅτι οὗτος μοὶ ὀφείλει 1000 δρ. πρέπει νὰ ἀποδείξω ὅτι ἐγὼ ἐδώκα εἰς αὐτὸν τὰς 1000 δραχ. λόγῳ δανείου. Ὡστε ἡ βάσις τῆς ἀγωγῆς ἀποτελεῖται ἐκ δύο στοιχείων, ἐκ τοῦ νομικοῦ ἀντικειμένου καὶ ἐκ τοῦ πραγματικοῦ.

Γ'. Ἀπαιτεῖται ὁ ἐναγόμενος νὰ μὴ ἀναγνωρίζῃ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνάγοντος, διότι ἄλλως θέλει ἀπορριφθῇ ἡ ἀγωγή τοῦ ἐνάγοντος καὶ θέλει καταδικασθῇ οὗτος εἰς τὰ ἐξόδα. Ὡστε καὶ ἂν ἡ ἀξίωσις τοῦ ἐνάγοντος εἶναι βάσιμος ὑπὸ τε νομικὴν καὶ πραγματικὴν ἐποψίν, οὐχ ἤττον ὅπως δυνηθῇ νὰ ἐγείρῃ ἀγωγήν ἀσφαλῶς, ἀπαιτεῖται τὸ δικαίωμα τοῦ δικαιοῦχου νὰ μὴ ἀναγνωρίζηται ὑπὸ τοῦ ἐναγομένου. Ὁ Α μοὶ ὀφείλει 1000 δρ. καὶ ἐγὼ χωρὶς νὰ ζητήσω ταῦτα ἐγείρω ἀγωγήν· ὁ Α μοὶ λέγει ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ πληρώσῃ τὰς 1000 δρ. Ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει θέλει ἀπορριφθῇ ἡ ἀγωγή μου καὶ θέλω καταδικασθῇ εἰς τὰ ἐξόδα.

Ἐὰν πρόκηται περὶ τῶν ἀνωτέρω ἰσχυρισμῶν τοῦ ἐνάγοντος, ἐάν οὗτοι εἶναι ἀληθεῖς ἢ ὅχι, πρέπει νὰ διακρίνωμεν: Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ἐὰν ἡ ἀγωγή τοῦ ἐνάγοντος εἶναι βάσιμος, ἀποφαίνεται ὁ δικαστὴς κατὰ τὴν νομικὴν αὐτοῦ πεποιθήσιν. διότι «ὁ δικαστὴς γινώσκει τὸν νόμον» *jura novit curia*. Ὁ ἐνάγων δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ φέρῃ ἀποδείξεις, οὔτε ὁ δικαστὴς δικαιούται νὰ ἐπιβάλλῃ τοιαύτας· ἐὰν ἐγείρω ἀγωγήν ἰσχυρίζομενος ὅτι ὁ Α εἶναι δοῦλος μου καὶ ὁ Α ἀρνῆται τὸ δικαίωμά μου τοῦτο, ὁ δικαστὴς δὲν θέλει ἐπιβάλλῃ εἰς ἐμὲ ἀποδείξεις ὅτι τοιοῦτον δικαίωμα ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὑποχρεοῦται ν' ἀποφανθῇ περὶ τούτου. Ἐπίσης ἐὰν γυνὴ τις ἐγείρῃ ἀγωγήν ἰσχυρίζομένη ὅτι ἔχει πατρικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ της, ὁ δικαστὴς δὲν θέλει ἐπιβάλλῃ ἀποδείξεις. ἀλλ' εἶναι ὑπόχρεως ν' ἀποφανθῇ ἐὰν ἡ γυνὴ δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν.

"Αλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὅσον ἀφορᾷ τὴν πραγματικὴν βάρειν τῆς ἀγωγῆς, δηλ. ὅσον ἀφορᾷ τὰ πραγματικὰ περιστατικὰ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐνάγοντος· τὰ πραγματικὰ ταῦτα περιστατικὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γινώσκῃ ὁ δικαστὴς ἐνεκα τοῦτου ἀπαιτεῖται ν' ἀποδειχθῶσι· ἀλλ' ἐκτός τοῦτου καὶ ἐὰν ὁ δικαστὴς γινώσκῃ τὰ περιστατικὰ ταῦτα, δὲν δικαιοῦται νὰ παραδεχθῇ αὐτὰ ὡς ἀληθῆ πρὶν ἢ ἀποδειχθῶσιν. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ζητῶν παρ' αὐτοῦ 1000 δρ., στηρίζω δὲ τὴν ἀγωγὴν μου εἰς τὸ ὅτι τῷ ἐδάνεισα τὰς 1000 δρ. Ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἀρνήται τοῦτο, ἐγὼ ὑποχρεοῦμαι ν' ἀποδείξω τὸ περιστατικόν τοῦτο, τὸ παραγωγικόν τοῦ δικαιώματός μου· πρὸς τοῦτου δὲν δύναται ὁ δικαστὴς νὰ τὸ παραδεχθῇ ὡς ἀληθές καὶ νὰ καταδικάσῃ τὸν ἐναγόμενον. Καὶ ἂν ἀκόμη ὁ δικαστὴς ἦτο παρὼν καθ' ἣν στιγμὴν συνήθη τὸ δάνειον, πάλιν ὀφείλει νὰ ἐπιβῇ εἰς ἐμέ ἀπόδειξιν ὅτι ἐδάνεισα τὰς 1000 δρ., τοῦτο δὲ ὀφείλει νὰ πράξῃ ὁ δικαστὴς ἐξ ἐπαγγέλματος.

"Αλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἐὰν τὰ περιστατικὰ ταῦτα τὰ παραγωγικὰ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐνάγοντος ὁμολογῶνται παρὰ τοῦ ἐναγομένου ἢ ἐὰν τὰ περιστατικὰ ταῦτα εἴνε πασιδῆλα ἢ ἐὰν περὶ τῶν πραγματικῶν τούτων περιστατικῶν ἐξεδόθῃ τελεσίδικος ἀπόφασις. Διότι «τὸ δεδικασμένον ἀντὶ ἀληθοῦς παραλαμβάνεται» *res judicata pro veritate habetur*. Εἰς τὴν τρίτην ταύτην περίπτωσιν δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ἰδιαιτέρας ἀποδείξεως. Οὐχ ἥττον ἐνταῦθα ἀντιφύεται τὸ ἐξῆς ζήτημα. Τίς φέρει τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως; Τίς εἶνε ὑπόχρεως πρὸς ἀπόδειξιν καὶ ποῖον εἶνε τὸ ἀποδεικτέον θέμα; Ὡς πρὸς τοῦτο παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ἐνάγων ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τὰ γεγονότα ἐκεῖνα ἅτινα, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ εἶνε ἱκανὰ νὰ παραγάγῃσι τὸ δικαίωμα αὐτοῦ. Ὁ ἐναγόμενος ἐπίσης ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τὰ γεγονότα ἐκεῖνα, ἅτινα ἐπίσης εἶνε ἱκανὰ ὥπως παραγάγῃσι τὸ ἐννομον ἀποτέλεσμα τοῦ ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἀγωγὴν τοῦ ἐνάγοντος. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α πρὸς ἀπόδοσιν 1000 δρ., ἃς ἰσχυρίζομαι ὅτι τῷ ἐδάνεισα, εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ὀφείλω ν' ἀποδείξω τὴν σύμβασιν τοῦ δανείου. Ἡ ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α πρὸς ἀπόδοσιν ἐνός πράγματος, στηρίζω δὲ τὸ δικαίωμά μου εἰς σύμβασιν ἀγοραπωλησίας· ὑποχρεοῦμαι ν' ἀποδείξω τὸ περιστατικόν τοῦτο τὸ παραγωγικόν

κόν του δικαιώματός μου. Ἡ ἐγείρω τὴν περί κλήρου ἀπαίτησιν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι εἶμαι κληρονόμος ἐκ διαθήκης, ὑποχρεοῦμαι ν' ἀποδείξω ὅτι ὑπάρχει διαθήκη καὶ ὅτι αὕτη εἶνε ἐγκυρος καὶ ἐὰν ᾔθελεν ἀμφισβητηθῇ καὶ ὁ θάνατος τοῦ κληρονομουμένου ν' ἀποδείξω καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ, διότι τὰ τρία ταῦτα περιστατικά εἶνε τὰ παραγωγικά τοῦ δικαιώματός μου. Ἐὰν ἰσχυρίζωμαι ὅτι εἶμαι ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμος πρέπει ν' ἀποδείξω ὅτι εἶμαι συγγενῆς τοῦ ἀποθανόντος καὶ ὅτι εἶμαι ὁ πλησιέστερος συγγενῆς αὐτοῦ.

Ἀφ' ἐτέρου ὅμως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὑπάρχουσι περιστατικά τινα, ἅτινα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀπαιτοῦνται πρὸς παραγωγήν τοῦ ἀξιουμένου δικαιώματος, ἅτινα ἐπομένως αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἐνάγοντος· οὐχ ἥττον τὰ περιστατικά ταῦτα ὁ νόμος προϋποθέτει ὡς ὑπάρχοντα, ἔνεκα τούτου ὁ ἐνάγων δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῇ αὐτά, οὔτε νὰ τὰ ἀποδείξῃ· ἔνεκα τούτου τὰ περιστατικά ταῦτα δὲν ἀποτελοῦσι στοιχεῖον τῆς ἱστορικῆς βάσεως τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἐνάγοντος· ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ περιστατικά ταῦτα δὲν ὑπάρχουσιν ἢ ὅτι δὲν ὑπῆρχον, ὁ ἰσχυρισμός οὗτος εἶνε ἐνστασις ἣν ὀφείλει ὁ ἴδιος ν' ἀποδείξῃ· λ.χ. κατὰ τὸν νόμον ὅπως παραχθῇ ἐννομόν τι ἀποτέλεσμα ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχωσιν τὰ Α Β Γ Δ στοιχεῖα, ὁ δὲ νόμος λέγει ὅτι τὰ Α καὶ Β προϋποτίθενται ὡς ὑπάρχοντα, ὥστε εἶνε περιττὸν νὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ ἀποδείξῃ αὐτὰ ὁ ἐνάγων, ἀρκεῖ νὰ προτείνῃ καὶ ν' ἀποδείξῃ ἐν τῇ δίκῃ τὸ Γ καὶ Δ. Ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν ὑπάρχουσι τὰ Α καὶ Β, ὑποχρεοῦται αὐτός ν' ἀποδείξῃ τοῦτο. Τοιαῦτα πραγματικά περιστατικά παραγωγικά τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐνάγοντος, ἅτινα προϋποθέτει ὁ νόμος ὡς ὑπάρχοντα εἶνε τὰ ἐξῆς :

α'.) Ἡ καλὴ πίστις τοῦ ἐνάγοντος· αὕτη προϋποτίθεται ἐκ τοῦ νόμου, ἔνεκα τούτου εἶνε περιττὸν νὰ προταθῇ καὶ ν' ἀποδειχθῇ· ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ἐνάγων δὲν διετέλει ἐν καλῇ πίστει, ὁ ἰσχυρισμός οὗτος εἶνε ἐνστασις, ἣν ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ. Οὕτω λ.χ. μεταξύ τῶν περιστατικῶν, δι' ὧν δύνανται τις ν' ἀποκτήσῃ τὴν κυριότητα πράγματός τινος διὰ τῆς χρησικτησίας, εἶνε καὶ ἡ καλὴ πίστις. Ἐὰν τις λοιπὸν ἰσχυρίζεται, ὅτι ἀπέκτησε τὴν κυριότητα πράγματός τινος διὰ χρησικτησίας καὶ διεκδικῇ αὐτὸ εἰς χεῖρας τρίτου, εἶνε

ανάγκη νὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ ἀποδείξῃ τὴν καλὴν πίστιν; Βεβαίως ὄχι· ἡ καλὴ πίστις προϋποτίθεται ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς ὑπάρχουσα.

β'). Το μὴ ἐλάττωματικόν, τὸ κανονικόν τῶν νομικῶν γεγονότων, ἐξ ὧν ἤρτηται ἡ παραγωγή τοῦ ἀξιουμένου δικαίωματος, ἡ μὴ ὑπαρξίς κωλύματος, ἀνωμαλίας τῆς κτήσεως δικαίωματος προϋποτίθεται ὑπὸ τοῦ νόμου· ἐνεκα τοῦτου δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ὅπως ὁ ἐγείρων ἀγωγὴν προτείνῃ τὸ περιστατικόν τοῦτο πρὸς ὑπεστήρηξιν τῆς ἀγωγῆς του. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοι ἀποδώσῃ 1000 δρ., στηρίζω δὲ τὴν ἀγωγὴν μου εἰς σύμβασιν δωρεᾶς· ἐγὼ ὀφείλω ν' ἀποδείξω τὴν σύμβασιν ταύτην ἐν ᾗ περιπτώσει ὁ ἐναγόμενος ἀρνήται, διότι κατὰ κανόνα διὰ τῆς συμβάσεως τῆς δωρεᾶς τίκεται δικαίωμα· ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ δικαίωμά μου δὲν ὑπάρχει, διότι ὑπῆρχεν ἀνωμαλία τις, ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ αὐτὴν· λ. χ. ἰσχυρίζεται ὅτι ἤμην παράφρων ἢ ὅτι ἤμην ἀνίκανος τοῦ ἐπιχειρεῖν νομικὰς πράξεις, καθ' ἣν ἐπασχὴν συνήφθη ἡ σύμβασις· περὶ δωρεᾶς ὑποχρεοῦται τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον ν' ἀποδείξῃ αὐτός. Ἐὰν ἐγείρω τὴν hereditatis petitio ἐναντίον τοῦ Α ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι εἰμαι κληρονόμος ἐκ διαθήκης, ὀφείλω, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, ν' ἀποδείξω τὸ ἔγκυρον τῆς διαθήκης· κατὰ κανόνα ὅμως ἡ διαθήκη εἶνε ἔγκυρος· ὁ ἐγκυρὸς κληρονόμος ἀποκτᾷ τὸ κληρονομικόν δικαίωμα, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ἄλλο τι ἐλάττωμα· ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπάρχει τοιοῦτον ἐλάττωμα (ὅτι λ. χ. ὁ συντάξας τὴν διαθήκην ἦτο παράφρων ἢ ἀνίκανος πρὸς τὸ διαθεῖναι τὴν περιουσίαν του) ὑποχρεοῦται ν' ἀποδείξῃ τοῦτο.

γ') Πᾶν ὅ,τι κατ' ἀνάγκην καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ εἶνε συνδεδεμένον μετὰ τινος δικαίωματος ἢ μετὰ τινος ὑποχρεώσεως, προϋποτίθεται ἐκ τοῦ νόμου ὡς ὑπάρχον μετὰ τοῦ δικαίωματος ἢ τῆς ὑποχρεώσεως. Ἐὰν τις ἀποδείξῃ τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος αὐτοῦ, κατ' ἀνάγκην καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ τὸ δικαίωμα αὐτοῦ εἶνε ἀπεριόριστον· ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται ὅτι τοῦτο δὲν εἶνε ἀπεριόριστον, ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον, ὁ ἐνάγων δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ προτείνῃ ὅτι τὸ δικαίωμά του εἶνε τέλειον· ὁ νόμος προϋποτίθησιν αὐτὸ ὡς τοιοῦτον, διότι κατὰ κανόνα τὰ δικαιώματα εἶνε τέλεια, ἀπεριόριστα. Εἰμαι κύριος ἐνὸς κτήματος καὶ

ὁ Α με διαπραράσσει· ἐγείρω κατ' αὐτοῦ ἀγωγὴν τὴν ἀρνητικὴν· τί ὀφείλω ν' ἀποδείξω ; ὅτι εἶμαι κύριος τοῦ πράγματος· ἅμα ἀποδείξω τοῦτο τεκμαίρεται ὅτι τὸ δικαίωμα μου εἶνε ἀπεριόριστον, ὅτι ὁ ἐναγόμενος οὐδὲν δικαίωμα δουλείας ἔχει· ἐάν ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται ὅτι ἔχει ἐπ' αὐτοῦ δουλείαν, τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ αὐτός.

Ἐπὶ τέλους παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἐξακολουθήσις τοῦ παραχθέντος ἤδη δικαιώματος προϋποτίθεται ὑπὸ τοῦ νόμου· ἐάν τις ἀποκτήσῃ δικαίωμα τι, προϋποτίθεται ὑπὸ τοῦ νόμου ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐξακολουθεῖ καὶ εἰς τὸ μέλλον· δὲν ἔχει λοιπὸν ἀνάγκην οὔτε δύναται οὗτος νὰ ἐπικλεσθῇ γεγονότα τινὰ ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι τὸ δικαίωμα του δὲν ἀπεσβέσθη· ἐάν ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται ὅτι τοιαῦτα περιστατικὰ ἔλαβον χώραν βραδύτερον, ὀφείλει νὰ τ' ἀποδείξῃ ὁ ἴδιος· Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ 1000 δρ. ἅς τῷ ἔδωκα λόγῳ δανείου· ἀκριβῶς ἔπρεπε νὰ εἰπωμεν ὅτι ἐγὼ ὑποχρεοῦμαι ν' ἀποδείξω ὅτι ἀπέκτησα δικαίωμα ἐναντίον τοῦ Α πρὸς ἀπόδοσιν τῶν 1000 δρ. καὶ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενον ἤδη· ἀλλ' ἡ ἐξακολουθήσις τοῦ δικαιώματός μου προϋποτίθεται ὑπὸ τοῦ νόμου· ἐάν λοιπὸν ὁ ἐναγόμενος ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ δικαίωμα μου ἀπεσβέσθη, ὀφείλει τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον ν' ἀποδείξῃ αὐτός.

Τὸ περιστατικὸν τῆς ἀποσβέσεως τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἐνάγοντος δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖον τῆς βάσεως τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ.

Ὁ ἐναγόμενος δύναται νὰ ἀμυνθῇ διὰ διαφορῶν μέσων. Πρῶτον δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν ἀγωγὴν τοῦ ἐνάγοντος ὑπὸ νομικὴν ἔποψιν, δύναται ἐπομένως νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος ἀξιούμενον δὲν εἶνε ἐπιτετραμμένον, ἢ ὅτι εἶνε μὲν ἐπιτετραμμένον, ἀλλ' ὅτι ὁ ἐνάγων δὲν δύναται νὰ ἔχῃ αὐτό, ἢ τέλος δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι διὰ τῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα προτείνει ὁ ἐνάγων καὶ ἀποδεικνύει, δὲν δύναται νὰ παραδεχθῇ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀξιούμενον δικαίωμα. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι εἶναι δευλὸς μου· ὁ Α ἐναγόμενος ἀρνεῖται τὴν ἀγωγὴν μου ὑπὸ νομικὴν ἔποψιν, ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ἀγωγή μου δὲν εἶνε νομικῶς ἐπιτετραμμένη, διότι τὸ ἀξιούμενον ὑπ'

μοῦ δικαίωμα δὲν ἐπιτρέπεται, δικαίωμα δουλείας δὲν ἐπιτρέπει ἡ ὑμετέρα νομοθεσία.

Περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἰσχυρισμῶν τούτων τοῦ ἐναγομένου, ὀφείλει ὁ δικαστὴς αὐτεπαγγέλτως ν' ἀποφασίσῃ· ὁ ἐναγόμενος δὲν ὑποχρεοῦται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ βάσις τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἐνάγοντος δὲν εἶναι νομικῶς ἐπιτετραμμένη· ὁ δικαστὴς ὀφείλει αὐτεπαγγέλτως νὰ ἐξετάσῃ καὶ ἀποφασίσῃ ἐὰν πράγματι οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι τοῦ ἐναγομένου εἰσὶν ἀληθεῖς ἢ ὄχι· ἐὰν τὸ ἀξιούμενον δικαίωμα δύναται ν' ἀποκτηθῇ ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος ἢ ὄχι κτλ.

Δεύτερον ὁ ἐναγόμενος δύναται νὰ ὑπερασπισθῇ καίπερ βασιμῶς οὐσης τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἐνάγοντος ὑπὸ νομικὴν ἐποψιν, ἀπαντῶν ἀρνητικῶς εἰς τὴν ἱστορικὴν βάσιν αὐτῆς, ἰσχυριζόμενος ὅτι τὰ γεγονότα τὰ πραγματικά, τὰ ὁποῖα προτείνει ὁ ἐνάγων, δὲν ἔλαβον χώραν. Ὁ τοιοῦτος ἰσχυρισμὸς τοῦ ἐναγομένου ὀνομάζεται *ἀπάντησις*. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ τὰς 1000 ὀρ. ἅς τῷ ἐδάνεισαι· ὁ Α δὲν λέγει ὅτι τοιοῦτον δικαίωμα δὲν ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς πολιτείας, δὲν ἀρνεῖται ἐν γένει τὴν νομικὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς, ἀλλ' ἀρνεῖται ὅτι ἔλαβε χώραν τὸ περιστατικὸν τὸ πραγματικὸν τοῦ δικαιώματός μου, ἀρνεῖται ὅτι ἐγὼ τὸν ἐδάνεισα. Ὁ ἰσχυρισμὸς δὲ οὗτος ὀνομάζεται ἀπάντησις εἰς τὴν ἀγωγὴν.

Ἐν ταιαύτῃ δὲ περιπτώσει ὁ ἐνάγων ὑποχρεοῦται ν' ἀποδείξῃ τὰ γεγονότα τὰ παραγωγικὰ τοῦ δικαιώματός του.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου ὁ ἐναγόμενος δύναται νὰ ὑπερασπισθῇ προτείνων ἐναντίον τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἐνάγοντος ἐνστάσεις ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, δύναται δηλ. νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι εἰ καὶ βασιμῶς οὐσης τῆς ἀγωγῆς ὑπὸ τε νομικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐποψιν, εἰ καὶ ὑπαρχόντων τῶν γεγονότων τῶν παραγωγικῶν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐνάγοντος, ὑπάρχουσιν, οὐχ ἥττον ἕτερα γεγονότα, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἀγωγὴ ἢ καθ' ἐαυτὴν βάσιμος δὲν εἶνε ἐπιτετραμμένη ἐναντίον τοῦ ἐναγομένου, διὰ λόγον τινα ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τοῦ ἐναγομένου ὀνομάζεται ἐνστάσις ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ. Οὕτω 1) ὁ ἐναγόμενος δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι καὶ περ ὑπαρχόντων τῶν γεγονότων τῶν παραγωγικῶν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐνάγοντος, ὑπάρχουσιν ὅμως ἕτερα γεγονότα διακλύοντα τὴν παραγωγικὴν δύναμιν τοῦ δικαιώματος ἐκείνου, τῶν γε-

γονότων εκείνων. Ὁ ἐναγόμενος δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνάγοντος δὲν παρήχθη, διότι ὑπάρχουσιν, ἢ ὑπῆρξαν γεγονότα διακωλύοντα τὴν γένεσιν αὐτοῦ· τὰ γεγονότα ταῦτα ὀνομάζονται στάσεις διακωλυτικάι. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ 1000 δρ. ἃς μοὶ ἐδώρησεν· ὁ Α ἐναγόμενος δὲν ἀρνεῖται τὴν δωρεάν, ὁμολογεῖ τὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς, ἰσχυρίζεται ὅμως ὅτι ἦτο παράφρων καθ' ἣν ἐποχὴν ἔκαμνε τὴν δωρεάν, ἰσχυρίζεται ἐν γεγονόσι διακωλυτικὸν τοῦ δικαιώματός μου· διότι ἐπὶ συμβολαίων ἀπαιτεῖται ἐπιχειρῶν τὸ συμβόλαιον νὰ ἔχῃ πρὸ παντός ἄλλου βούλησιν· ἡ λοιπὴν ὁ ἐναγόμενος ἦτο παράφρων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δὲν ἔδυνατόν νὰ παραχθῇ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνάγοντος. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ πρᾶγμα τι λόγῳ ἀγοραπωλησίας· ἀποδεῖναι τὴν ἀγοραπωλησίαν δι' ἐνὸς συμβολαίου ὁ ἐναγόμενος ἀπαντᾷ· καὶ μὴ ἔλαβε χώραν ἀγοραπωλησίαν, οὐχ ἤττον ἐγὼ διετέλουν ἐν πλάνῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συμβάσεως. Ἐνταῦθα ἰσχυρίζεται περιστάτικόν ἐπιδρῶν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ δικαιώματός μου, διότι, ὡς εἵπομεν ἄλλοτε, ἐάν τις δηλώσῃ ὅτι θέλει τι τὸ ὑποῖον δὲν θέλει ἢ δηλώσῃ τὴν βουλήσεώς αὐτοῦ δὲν εἶνε ἔγκυρος. Λοιπὸν ὁ ἐναγόμενος δύναται ἰσχυρισθῇ ὅτι, καίπερ ὑπαρχόντων τῶν γεγονότων τῶν παραγωγικῶν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐνάγοντος, οὐχ ἤττον ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα γεγονότα διακωλυτικά τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως τῶν γεγονότων τῶν παραθέντων ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος.

2) Ὁ ἐναγόμενος δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἂν καὶ ἔλαβον χώραν γεγονότα, τὰ παραγωγικά τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐνάγοντος, ἐπομένῳ ἂν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνάγοντος παρήχθη, οὐχ ἤττον ἔλαβον χώραν βραδύτερον ἄλλα γεγονότα, διὰ τῶν ὁποίων ἐπῆλθεν ἡ ἀπόσβεσις τοῦ παραχθέντος ἤδη δικαιώματος. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ 1000 δρ. ἃς μοὶ ὀφείλει λόγῳ δανείου· ὁ Α λέγει· εἶνε ἀληθές ὅτι μοὶ ἐδάνεισες, οὐχ ἤττον εἶνε ἀληθές καὶ ἄλλο τι, ὅτι ἐγὼ σὲ ἐπλήρωσα πρὸ πολλοῦ, ὅτι ἔλαβε χώραν περιστάτικόν τι, τὸ ποῖον ἐπέφερε τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ δικαιώματός μου. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος ἀποτελεῖ ἔνστασιν, ἣν ὀφείλει νὰ ἀποδείξῃ ὁ ἐναγόμενος.

3) Ὁ ἐναγόμενος δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι, καίπερ ὑπαρχόντων τῶν γεγονότων τῶν παραγωγικῶν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐνάγοντος

καίπερ παραχθέντος τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐνάγοντος καὶ ὑφισταμένου, οὐχ ἥττον ὑπάρχουσι γεγονότα τινὰ διὰ τῶν ὁποίων διακωλύεται ἡ ἐνέργεια τοῦ δικαιώματος τούτου. Ἐν τῇ τρίτῃ ταύτῃ περιπτώσει, ὁ ἐναγόμενος παραδέχεται ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνάγοντος παρήχθη καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται, οὐχ ἥττον ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπάρχει γεγονός τι, δυνάμει τοῦ ὁποίου διακωλύεται ἡ ἐνέργεια τοῦ δικαιώματος τούτου, δυνάμει τοῦ ὁποίου τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνάγοντος καθίσταται ἀδρανές. Ἐν τῇ τρίτῃ ταύτῃ περιπτώσει ὁ ἰσχυρισμός τοῦ ἐναγομένου ὀνομάζεται *ἐνστάσις ἐν τῇ στενῇ σημασίᾳ*· ἐνστάσις κατὰ Ρ. Δ. Οὕτω λ. χ. ὁ Α λέγει· ἢ μοὶ ὑπόσχεσαι 1000 δρ. ἢ σέ φρονεῦω· ἐγὼ δὲ ἐκ φόβου ὑπόσχομαι· ἢ συμβάσις, ὡς εἴπομεν ἄλλοτε, εἶνε ἔγκυρος· ἐγκύρου οὕσης τῆς συμβάσεως ὁ Α ἀποκτᾷ δικαίωμα καὶ βραδύτερον ἐγείρει ἀγωγὴν ὅπως τῷ ἀποδώσω τὰς 1000 δρ. ὁ ἰσχυρισμός οὗτος τοῦ ἐναγομένου, ὅτι ὑπὸ τοῦ νόμου προστατεύεται καὶ δι' οὗ παραδέχεται τὴν γένεσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐνάγοντος καὶ τὴν ἐξακολουθήσιν τούτου, ἰσχυρίζεται ὅμως ὅτι ὑπάρχει γεγονός τι, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνάγοντος καθίσταται ἀδρανές, λέγεται ἐνστάσις κατὰ τὸ Ρ. Δ.

Αἱ ἐνστάσεις ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ διαιροῦνται εἰς *προσωρινὰς* καὶ *διαρκεῖς*, καθόσον αὗται δύνανται νὰ διακωλύσωσι τὴν ἐνέργειαν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐνάγοντος διαρκῶς ἢ προσωρινῶς. Δανείζω εἰς τὸν Α 1000 δρ. βραδύτερον συνάπτω μετ' αὐτοῦ σύμβασιν, δι' ἧς ὑπόσχομαι ὅτι δὲν θέλω ἐνασκήσῃ τὴν ἀξιώσίν μου ἐπὶ τριετίαν. Ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἐγὼ ἐγείρω ἀγωγὴν ἐναντίον του, οὗτος δύνανται νὰ μοὶ ἀντιτάξῃ τὴν ἐνστάσιν τῆς συμβάσεως τῆς ἀποχῆς. Ἡ ἐνστάσις αὕτη εἶναι προσωρινή καὶ οὐχὶ διαρκής, διότι μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἐτῶν δὲν ἰσχύει. Τοῦναντίον ἐὰν ὁ Α δι' ἀπειλῶν με ἀναγκάσῃ νὰ δώσω αὐτῷ 1000 δρ. δύνامي ἐν περιπτώσει ἐγέρσεως ἀγωγῆς νὰ προτείνω κατ' αὐτοῦ τὴν ἐνστάσιν τοῦ φόβου, ἡ δὲ ἐνστάσις αὕτη εἶναι διαρκής.

Ἐκτός τούτου αἱ ἐνστάσεις διαιροῦνται, κατὰ τὸ Ρ. Δ. εἰς *προσωπικὰς* καὶ *πραγματικὰς*. Προσωπικαὶ λέγονται αἱ ἐνστάσεις αἱ δυνάμεναι νὰ προταθῶσι κατὰ τοῦ δικαιοῦχου καὶ ὑπὸ τοῦ ὑποχρέου τοῦ ἔχοντος ὠρισμένης ἰδιότητος, πραγματικαὶ δὲ αἱ δυνάμεναι νὰ προταθῶσι κατὰ παντός δικαιοῦχου καὶ ὑπὸ παντός ὑποχρέου, ἀνεξαρτήτως

τῆς ιδιότητος αὐτοῦ. Ὁ Α δι' ἀπειλῶν μὲ ἀναγκάζει νὰ μεταβιβάσω εἰς αὐτὸν τὴν κυριότητα ἐνὸς ὥρολογίου· ἐγὼ ἔχω κατ' αὐτοῦ τὴν ἐνστασιν τοῦ φόβου, δύναμαι δὲ νὰ προτείνω αὐτὴν οὐ μόνον κατὰ τοῦ Α ἀλλὰ καὶ κατὰ παντός διακατόχου. Τούναντίον εἶναι ἐὰν ὁ Α δι' ἀπατηλῶν μέσων μὲ πείσῃ νὰ μεταβιβάσω εἰς αὐτὸν τὴν κυριότητα ἐνὸς ὥρολογίου, ἐγὼ ἔχω ἐναντίον αὐτοῦ τὴν ἐνστασιν τοῦ δόλου· ἐὰν ὅμως ὁ Α μεταβιβάσῃ τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Β· ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ προτείνω ἐναντίον αὐτοῦ τὴν ἐνστασιν τοῦ δόλου, διότι ἡ ἐνστασις αὕτη εἶναι προσωπική, προτεινομένη μόνον κατ' ἐκείνου ὅστις εἶναι ἐνσχος τοῦ δόλου, οὐχὶ δὲ κατ' ἄλλου προσώπου.

Τελεσιδίκος ἀπόφασις.

Σπουδαιότατα νομικὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς ἐννόμου σχέσεως ἐπιφέρει ἡ τελεσιδίκος ἀπόφασις. Τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ὁποῖον ἐπιφέρει ἡ τελεσιδίκος ἀπόφασις εἶναι ὅτι παράγει τυπικὸν δίκαιον μεταξὺ τῶν διαδίκων (τυπικόν, διότι εἶναι δυνατόν καὶ νὰ εἶναι ἄδικος) *res judicata jus facit inter partes*. Καλεῖται δὲ τελεσιδίκος ἡ ἀπόφασις ἡ μὴ δυναμένη νὰ προσβληθῇ ὑπ' οὐδενὸς τακτικοῦ ἐνδίκου μέσου. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς ἐπονται τὰ ἑξῆς:

1) Ἐὰν ἡ ἀπόφασις ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀξίωσιν τοῦ ἐνάγοντος καὶ συνεπῶς καταδικάσῃ τὸν ἐναγόμενον, ὁ ἐνάγων δύναται ν' ἀπαιτήσῃ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἀξιώσεώς του, χωρὶς νὰ εἶναι ὑπόχρεως πλέον ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἀξίωσις αὐτοῦ εἶνε βάσιμος, ἐπίσης νὰ εἶνε ὑπόχρεως νὰ ἀνεχθῇ τὰς ἐνστάσεις, ἃς κατ' αὐτοῦ προτείνει ὁ ἐναγόμενος· ἐὰν δὲ ὁ ἐναγόμενος δὲν ὑπακούῃ, χωρεῖ ἐναντίον αὐτοῦ καταναγκασμός. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοι ἀποδώσῃ 1000 δρ. καὶ ὁ δικαστὴς ἀναγνωρίζει τὴν ἀξίωσίν μου τελεσιδικίως καὶ καταδικάζει τὸν ἐναγόμενον· δύναμαι συνεπείᾳ τῆς τελεσιδικίου ἀποφάσεως νὰ ζητήσω ὅπως ὁ ἐναγόμενος ἐκπληρώσῃ τὴν ὑποχρέωσίν του. Ἐὰν ὁ ἐναγόμενος προτείνῃ ἐνστάσεις, ἐγὼ θ' ἀντιτάξω αὐτῷ τὴν ἐνστασιν τοῦ δεδικασμένου, *exceptio rei judicatae*. Ἡ τελεσιδίκος λοιπὸν ἀπόφασις ἀποτελεῖ νέον αὐτοτελὲς λόγον ἐπὶ τοῦ ὁποῖου δύναται νὰ στηριχθῇ τις.

ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι διὰ τῆς τελε-

σιδίκου απόφασεως καταναλίσκεται, αποσβέννεται ή αξίωσις του έναγοντος και παράγεται νέα αξίωσις, επέρχεται ανανέωσις. Έγείρω άγωγήν κατά του Α όπως μοί αποδώσῃ 1000 δρ. και εκδίδεται τελεσιδίκως απόφασις· δια τῆς εκδόσεως αὐτοῦ δυνάμεθα νά εἰπωμεν ὅτι ή αξίωσις μου ή παλαιά απεσβέσθη και παρήχθη νέα αξίωσις, ή αξίωσις ἐκ τῆς τελεσιδίκου απόφασεως· μάλιστα δὲ ή νέα αὕτη αξίωσις εφαρμόζεται και πρακτικῶς εἰς τινας περιπτώσεις. Οὕτω ἐάν ή αξίωσις περὶ τῆς τελεσιδίκου απόφασεως δὲν εἶνε δυνατόν νά μεταβιβάσθῃ εἰς τοὺς κληρονόμους τοῦ έναγοντος, μεταβιβάζεται ἅμα τῇ εκδόσει τῆς τελεσιδίκου απόφασεως. Οὐχ ἥττον ή σκεψις αὕτη δὲν πρέπει νά εφαρμοσθῇ ὡςάκεις δι' αὐτῆς πρόκειται νά ὑποστῇ βλάβην ὁ έναγων· ἐν τῇ περιπτώσει λοιπὸν αὕτη πρέπει νά παραδεχθῶμεν τὴν ἀληθὴ φύσιν τοῦ πράγματος, ὅτι δηλ. κατ' οὐσίαν ή αξίωσις δὲν απεσβέσθη διὰ τῆς εκδόσεως τῆς τελεσιδίκου απόφασεως, ή αξίωσις ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη και μόνον διὰ τῆς εκδόσεως τῆς τελεσιδίκου απόφασεως ἔλαβε αὕτη τὸν ὀριστικὸν αὐτῆς τύπον. Ὁ Α μοί ὀφείλει 1000 δρ. και ὁ Β ἡγγυήθη διὰ τὴν ἀπαίτησίν μου ἢ μοί παρεχώρησεν ὑποθήκην, ἐγείρω άγωγήν κατά του Α και εκδίδεται τελεσιδίκως απόφασις· ἐάν παραδεχθῶμεν ὅτι ή αξίωσις μου απεσβέσθη και ὅτι παρήχθη νέα αξίωσις, τότε πρέπει νά δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἐγγυητὴς ἀπῆλλάγη τοῦ χρέους, διότι ἅμα απεσβεσθῇ ή κυρία ἀπαίτησις απεσβέννεται και ή παρεπομένη. Πρέπει ἐπίσης νά δεχθῶμεν ὅτι ή ὑποθήκη απεσβέσθη· τοῦτο ὅμως εἶναι ἐσφαλμένον, διότι κατ' οὐσίαν, πράγματι, ή αξίωσις δὲν αποσβέννεται, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη ή αὕτη, με τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι διὰ τῆς εκδόσεως τῆς τελεσιδίκου απόφασεως ή αξίωσις λαμβάνει τὸν ὀριστικὸν αὐτῆς τύπον· τοῦ λοιποῦ ὁ ὀφειλέτης δὲν δύναται νά προτείνῃ ἐνστάσεις, ὑποχρεοῦται νά ὑπακούσῃ, ἐάν δὲ δὲν ὑπακούσῃ, χωρεῖ ἐναντίον αὐτοῦ ἐκτέλεσις ἀναγκαστική.

2) Ἐάν ή απόφασις απορρίψῃ τὴν άγωγήν τοῦ έναγοντος και ἀπολύσῃ τὸν ἐναγόμενον, ὁ ἐναγόμενος ἐν τῇ αὐτῇ περιπτώσει, ἐάν ὁ ἐναγόμενος θέλῃ νά ἐγείρῃ ἐκ νέου άγωγήν, ἔχει ἐναντίον αὐτοῦ τὴν ἐνστάσιν τοῦ δεδικοσμένου, δι' ἧς ἀποκρούει τὴν αξίωσιν τὴν ἐκ νέου εἰσαχθεῖσαν εἰς τὸ δικαστήριον ὑπὸ τοῦ έναγοντος. Έγείρω άγωγήν κατά του Α όπως μοί αποδώσῃ ἐν ὡρολόγιον τὸ ὑποῖον κατέχει, στη-

ρίζω δὲ τὴν ἀγωγὴν μου εἰς τὸ ὅτι ἀπέκτησα τὴν κυριότητα διὰ χρησικτησίας καὶ ἀπορρίπτεται ἡ ἀγωγὴ μου, διότι δὲν ἠδυνήθην ν' ἀποδείξω ὅτι ἀπέκτησα τὴν κυριότητα διὰ τοῦ τρόπου τούτου τῆς κτήσεως. Βραδύτερον ἐγείρω νέαν ἀγωγὴν, τὴν *διεκδικητικὴν*· προτείνεται ἐναντίον μου ἡ ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου· ὁ ἐναγόμενος δύναται νὰ μοὶ εἴπῃ ὅτι περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀπεφάνθη ἤδη ὁ δικαστὴς καὶ δὲν δύναται τοῦ λοιποῦ νὰ γίνῃ περὶ τούτου λόγος. Ἡ ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ 1000 δρ. ἅς τῷ ἔδωσα λόγω δανείου, ἀπορρίπτεται δὲ ἡ ἀγωγὴ μου καὶ ἐγείρω νέαν ἀγωγὴν· ὁ Α δύναται νὰ μοὶ προτείνῃ τὴν ἔνστασιν τοῦ δεδικασμένου, διὰ δὲ τῆς ἐνστάσεως ταύτης ἀποκρούεται ἡ ἀγωγὴ μου.

Εἰδικώτερον παρατηροῦμεν περὶ τῆς ἐνστάσεως τοῦ δεδικασμένου τὰ ἑξῆς.

Ἡ ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου χωρεῖ βεβαίως, ἐάν ὁ ἐνάγων ἐγείρῃ ἐκ νέου τὴν αὐτὴν ἀξίωσιν κατὰ τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ ἐν ὥρολόγιον τὸ ὅποσον κατέχει· ἀπορρίπτεται ἡ ἀγωγὴ μου· ἐγείρω ἐκ νέου τὴν διεκδικητικὴν ἀγωγὴν ὅπως μοὶ δώσῃ τὸ πρᾶγμα· ἐν τῇ πρώτῃ δίκῃ ἐγὼ ἰσχυρίζομαι ὅτι εἶχον δικαίωμα κυριότητος ἐπὶ τοῦ ὥρολογίου καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀξιῶ τὸ αὐτό· πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ δικαιώματος ἐναντίον τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ἐνεκα τούτου μοὶ προτείνεται ἡ ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου. Οὐχ ἦττον ἡ ἔνστασις αὕτη χωρεῖ ἐπίσης καὶ ἐν ἡ περιπτώσει ἡ ἀξίωσις ἡ εἰσαγομένη ἐκ νέου εἰς τὸ δικαστήριον εἶνε διάφορος τῆς ἀπορριφθείσης ἐν ἄλλῃ προγενεστέρᾳ δίκῃ, ἀρκεῖ μόνον νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἐν τῇ νέᾳ δίκῃ τὸ αὐτὸ ζήτημα, ὁ αὐτὸς *πραγματικὸς ἰσχυρισμὸς*· ὁ αὐτὸς δὲ ἰσχυρισμὸς ὑπάρχει εἰς τὰς ἑξῆς περιπτώσεις:

α'.) Ἐάν τις ἐπικαλεσθῇ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὠρισμένον νομικὸν κανόνα εἰσάγων εἰς τὸ δικαστήριον ἀξίωσιν τινα καὶ ἀπορριφθῇ ἡ ἀξίωσις του αὕτη προτείνεται ἐναντίον αὐτοῦ ἡ ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου, ἐάν βραδύτερον εἰσαγάγῃ τὴν αὐτὴν ἀξίωσιν εἰς τὸ δικαστήριον, στηρίζει δὲ ταύτην ἐπὶ ἄλλου νομικοῦ κανόνος, διότι ἡ ἀπόρριψις τῆς ἀγωγῆς ἐγένετο οὐχὶ ἐνεκα ἐλλείψεως τοῦ νομικοῦ κανόνος, ὃν ἐπικαλέσθη ἐν τῇ πρώτῃ δίκῃ, ἀλλ' ἐνεκα ἐλλείψεως παντὸς νομικοῦ κανόνος· ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ 1000 δρ. στηρίζω δὲ τὴν

ἀγωγὴν μου ἐπὶ τοῦ Χ νόμου καὶ ἀπορρίπτεται ἡ ἀγωγή μου. Βραδύτερον εἰσάγω εἰς τὸ δικαστήριον τὴν αὐτὴν ἀξίωσιν στηρίζω δὲ τὴν ἀγωγὴν μου ἐπὶ τοῦ Φ νόμου ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιπτώσει μοὶ προτείνεται ἡ ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου, διότι ἡ ἀπόρριψις τῆς ἀγωγῆς ἐν τῇ πρώτῃ δίκῃ ἐγένετο διὰ τὴν ἔλλειψιν νομικοῦ κανόνος καὶ οὐχὶ δι' ἔλλειψιν τοῦ κανόνος, ὃν ἐπεκαλέσθη· ὁ δικαστὴς ὀφείλει ἅμα τῷ ὑποβληθῶσι τὰ πραγματικὰ περιστατικά τῆς δίκης νὰ ἐξετάσῃ καὶ νὰ ἀνεύρῃ ὅλους τοὺς νομικοὺς κανόνας τοὺς ὑποστηρίζοντας τὴν ἀξίωσιν μου· ἐὰν ἀπορρίψῃ τὴν ἀξίωσιν, τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει νομικὸς τις κανὼν ὑποστηρίζων αὐτήν. Ὁ δικαστὴς δὲν εἶνε ὑποχρεωὸς νὰ περιορισθῇ εἰς τὸν νομικὸν κανόνα, ὃν ἐπρότεινεν ὁ ἐνάγων ἐν τῇ δίκῃ, ἀλλὰ πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅλους τοὺς δυνατοὺς κανόνας· ἐὰν λοιπὸν ἀπορρίψῃ τὴν ἀξίωσιν, τοῦτο σημαίνει ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει νομικὸς κανὼν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀξιώσεως τοῦ ἐνάγοντος.

Πρόκειται λοιπὸν περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, ἐπομένως δύναται νὰ προταθῇ ἡ ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ 1000 δρ. καὶ στηρίζω τὴν ἀγωγὴν μου εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἐντολῆς· ἐὰν ἀπορριφθῇ ἡ ἀγωγή μου, διότι δὲν δύναμαι ν' ἀποδείξω ὅτι ὁ Α ἐναγόμενος ἔλαβε παρ' ἐμοῦ 1000 δρ. δὲν δύναμαι βραδύτερον νὰ ἐγείρω νέαν ἀγωγὴν πρὸς ἀπόδοσιν τῶν 1000 δρ. καὶ νὰ στηρίζω αὐτήν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πλουτισμοῦ ἄνευ αἰτίας, ἐὰν ἐγείρω τοιαύτην ἀγωγὴν δύναται νὰ μοὶ προταθῇ ἡ ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου. Ἐπίσης δὲν δύναμαι νὰ ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ αὐτοῦ προσώπου καὶ νὰ στηρίζω ταύτην εἰς τοὺς κανόνας τῆς διοικησεως ἄλλοτρίων ὑποθέσεων. Διότι ὑποτίθεται ὅτι ὁ δικαστὴς ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὅλους τοὺς κανόνας τοὺς σχετικoὺς πρὸς αὐτήν ἀπορρίψας τὴν ἀγωγὴν μου, ἔδειξε δὲ διὰ τούτου, ὅτι δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνεύρῃ κανόνα τινὰ τοῦ δικαίου ὑποστηρίζοντα αὐτήν. Ἐπίσης ὑποθέσωμεν ὅτι παρακαταθέτω εἰς τὸν Α πρᾶγμα τι ἢ δίδω εἰς αὐτὸν πρᾶγμα τι πρὸς χρῆσιν καὶ ὅτι ὁ Α βλέπτει τὸ πρᾶγμα τοῦτο· βραδύτερον ἐγείρω ἀγωγὴν ἐναντίον του ὅπως μὲ ἀποζημιώσῃ, στηρίζω δὲ αὐτήν ἐπὶ τῶν κανόνων τῆς ἀποζημιώσεως ἢ τοῦ δανείου ἢ τῆς παρακαταθήκης. Ἐὰν ἡ ἀγωγή μου αὕτη ἀπορριφθῇ, δὲν δύναμαι βραδύτερον νὰ ἐγείρω ἀγωγὴν πρὸς ἀποζημιώσιν, νὰ στηρίζω δὲ αὐτήν εἰς

τάς ἀρχάς τοῦ Ἀκουιλίου νόμου, διότι ὑποτίθεται ὅτι ὁ δικαστής ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς κανόνας τούτους, ὅτι δὲν περιωρίσθη εἰς μόνους τοὺς κανόνας, οὓς ἐγὼ ἐπεκαλέσθην.

Λοιπὸν ἡ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου προτείνεται ὅταν ὑπάρχῃ τὸ αὐτὸ ζήτημα, ὁ αὐτὸς πραγματικὸς ἰσχυρισμός· ὁ αὐτὸς δὲ πραγματικὸς ἰσχυρισμὸς ὑπάρχει ὡς εἶπομεν α') ἐάν τις ἐπικαλεσθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ὠρισμένον κανόνα εἰσάγων εἰς τὸ δικαστήριον ἀξιώσιν τινα καὶ ἀπορριφθῇ ἡ ἀξίωσις του αὐτῆ, βραδύτερον δὲ ἐγείρῃ νέαν ἀγωγὴν, στηρίζων αὐτὴν ἐπὶ ἄλλου νομικοῦ κανόνας.

β'). Ὑπάρχει τὸ αὐτὸ ζήτημα, ἐπομένως δύναται νὰ χωρήσῃ ἡ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου, ἐάν ὁ ἐνάγων ἐν τῇ νέᾳ δίκῃ προτείνῃ οὐχὶ ἕτερον νομικὸν κανόνα, ἀλλ' ἕτερον νομικὸν γεγονὸς, ἕτερον τρόπον κτήσεως τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ. Ἐν τῇ πρώτῃ δίκῃ στηρίζε- τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ ὁ ἐνάγων ἐπὶ τοῦ α νομικοῦ γεγονότος, ἐπὶ τοῦ α τρόπου κτήσεως· ἐν τῇ αὐτῇ περιπτώσει ὑπάρχει τὸ αὐτὸ ζήτημα, ἐπομένως δύναται νὰ προταθῇ ἡ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου. Πότε ὅμως ὑπάρχει τούτο; Ἐνταῦθα πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὰ ἐνοχικὰ δικαιώματα τῶν ἐμπραγμάτων. Ἐπὶ ἐνοχικῶν δικαιωμάτων, ἐάν ἡ ἀξίωσις τοῦ ἐνάγοντος ἀπορριφθῇ ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένων νομικῶν γεγονότων, δὲν προτείνεται ἐναντίον αὐτοῦ ἡ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου, ἐάν βραδύτερον εἰσαγάγῃ ἐκ νέου τὴν αὐτὴν ἀξίωσιν, στηρίξῃ δὲ ταύτην ἐπὶ ἄλλου νομικοῦ γεγονότος, ἐπὶ ἄλλου τρόπου κτήσεως καὶ τοῦτο διότι ἐπικαλεῖται ὁ ἐνάγων νέον νομικὸν γεγονὸς, νέον δικαίωμα. Ἡ ἀτομικότης ἐν ἄλλαις λέξεσιν τῶν ἐνοχικῶν δικαιωμάτων διακρίνεται ὡς ἐκ τῶν νομικῶν γεγονότων, ὑπάρχουσι τόσα ἐνοχικὰ δικαιώματα ὅσα καὶ νομικὰ γεγονότα. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ 1000 δραχ. στηρίζω δὲ τὸ δικαίωμά μου εἰς τὸ ὅτι μετεβίβασα αὐτῷ τὰς 1000 δραχ. ἐπὶ τῷ ὄρῳ τῆς ἐπιστροφῆς καὶ ἀπορρίπτεται ἡ ἀγωγή μου. Βραδύτερον ἐγείρω νέαν ἀγωγὴν καὶ στηρίζω αὐτὴν εἰς τὸ ὅτι ὁ ἐναγόμενος μοὶ ἐδῶρκε τὰς 1000 δρ. δὲν δύναται νὰ μοὶ προταθῇ ἡ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου, διότι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἄλλου ζητήματος, περὶ οὗ ὁ δικαστής δὲν ἀπεφάνθη εἰσέτι. Ἐν τῇ δευτέρᾳ δίκῃ δὲν πρόκειται περὶ δικαιώματος παραχθέντος ἐκ δανείου, ἀλλὰ περὶ δικαιώματος παραχθέντος ἐκ ὧ-

ρεᾶς. Ἄλλ' ὑποθέσωμεν ὅτι ἀπορρίπτεται καὶ ἡ ἀγωγή μου αὕτη. Βραδύτερον δύναμαι νὰ ἐγείρω νέαν ἀγωγήν στηρίζων αὐτὴν εἰς τὸ ὅτι τρίτος τις μοὶ ἐκληροδότησε τὰς 1000 δραχ. καὶ ὁ ἐναγόμενος εἶναι κληρονόμος αὐτοῦ, ἐπομένως ὑποχρεοῦται νὰ μοι ἀποδώσῃ αὐτάς· δὲν δύναται ἐπίσης νὰ μοὶ προταθῇ ἡ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου, διότι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος. Λοιπὸν ἐπὶ ἐνοχικῶν δικαιωμάτων ἡ ἀπόρριψις τῆς ἀξιώσεως τοῦ ἐνάγοντος γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νομικοῦ γεγονότος, τὸ ὅποιον ἐπικαλεῖται ὁ ἐνάγων, οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει ὅλων τῶν νομικῶν γεγονότων. Τουναντίον ὅμως ἰσχύει ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων. Κατὰ Ρ. Δ. ἐπὶ τῶν ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων προτείνεται ἡ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου. Καὶ ἂν ἀκόμη ὁ ἐνάγων ἐστήριζε τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ ἐν τῇ πρώτῃ οἰκῇ ἐπὶ ὠρισμένου νομικοῦ γεγονότος, πάλιν ἐπροτείνετο ἡ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου, ἐὰν βραδύτερον ἤγειρε νέαν ἀγωγήν, διότι ἡ ἀπόρριψις ἐγένετο οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ νομικοῦ γεγονότος, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει πάντων τῶν δυνατῶν νομικῶν γεγονότων. Κατὰ τὸ Ρ. Δ. πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ ἑξῆς: ἐπὶ διεκδικητικῆς ἀγωγῆς ὁ ἐνάγων δὲν ἦτο ὑπόχρεως ν' ἀναφέρῃ τὸν λόγον τῆς κυριότητος αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπρεπε μόνον νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἀπέκτησε τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος· βραδύτερον δὲ ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἠρνεῖται, ὁ δικαστὴς ἐπέβαλεν αὐτῷ ἀποδείξιν. Ἐὰν τὴν ὥρην ὁ ἐνάγων δὲν ἠδύνατο ν' ἀποδείξῃ τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητός του, ἀπερρίπτετο δὲ ἡ ἀγωγή, ἡ ἀπόρριψις ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει πάντων τῶν δυνατῶν νομικῶν γεγονότων. Ὁ δικαστὴς ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ πραγματικὰ γεγονότα τὰ παραγωγικὰ τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος· ἐὰν ἀπερρίπτε τὴν ἀγωγήν, τοῦτο ἐσήμαινε ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ εὑρῇ νομικὸν τι γεγονός ὑποστηρίζον τὴν ἀξίωσιν τοῦ ἐνάγοντος. Ἐγείρω ἀγωγήν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ ἐν ὠρολόγιον τὸ ὅποιον κατέχει· ἐν τῇ πρώτῃ οἰκῇ ἡξίουν ὅτι εἶμαι κύριος τοῦ ὠρολογίου. Ἐὰν ἐγείρω νέαν ἀγωγήν καὶ στηρίζω αὐτὴν ἐπὶ ἐτέρου νομικοῦ γεγονότος, κατὰ τὸ Ρ. Δ. θέλει προταθῇ ἐναντίον μου ἡ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου, διότι ὁ δικαστὴς ὑποτίθεται ὅτι ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ νομικὸν αὐτὸ γεγονός.

Οὐχ ἤττον ὁ κανὼν οὗτος κατὰ τὸ Ρ. Δ. ὑπόκειται εἰς τὴν ἐξῆς ἐξαίρεσιν· ἐὰν ὁ ἐγείρων τὴν ἀγωγήν ἐστήριζε τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ ἐπὶ

ώρισμένου τρόπου κτήσεως καὶ ἀπερρίφθη αὐτή, βραδύτερον δὲ εἰσάγαγεν ἐκ νέου τὴν αὐτὴν ἀξίωσιν, στηρίζων αὐτὴν ἐπὶ ἄλλου τρόπου κτήσεως, τότε δὲν ἐπρωτεῖνετο ἡ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου καὶ τοῦτο διότι ἡ ἀπόρριψις τῆς ἀγωγῆς ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νομικοῦ γεγονότος, τὸ ὁποῖον ἐξετελέσθη καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει ὅλων τῶν δυνατῶν νομικῶν γεγονότων. Ἐγείρω ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ ἐν ὥρολόγιον τὸ ὁποῖον κατέχει καὶ στηρίζω τὴν ἀγωγὴν μου εἰς τὸ ὅτι ἀπέκτησα τὸ ὥρολόγιον διὰ χρησικτησίας· ἀπορρίπτεται ἡ ἀγωγὴ μου, διότι δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀποδείξω τὸ δικαίωμά μου. Ἐὰν βραδύτερον ἐγείρω νέαν ἀγωγὴν καὶ στηρίζω αὐτὴν εἰς τὸ ὅτι ἀπέκτησα τὴν κυριότητα τοῦ πράγματος διὰ παραδόσεως παρὰ τοῦ ἀληθοῦς κυρίου ἢ δι' εἰδοποιήσεως, δὲν δύναται νὰ μοὶ προταθῇ ἡ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου, διότι ἡ ἀπόρριψις τῆς ἀγωγῆς δὲν ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει ὥρισμένου νομικοῦ γεγονότος. Ὁ ἐνάγων ἠδύνατο ἐξαιρετικῶς νὰ στηρίξῃ τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ ἐπὶ ὥρισμένου νομικοῦ γεγονότος καὶ τότε δὲν ἐπρωτεῖνετο ἐναντίον αὐτοῦ ἡ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου ἐν τῇ περιπτώσει ἥγαιρε κατόπιν νέαν ἀγωγὴν, στηρίζων αὐτὴν ἐπὶ ἐτέρου νομικοῦ γεγονότος.

Πάν ὅ,τι ἴσχυεν ὡς ἐξαίρεσις κατὰ τὸ Ρ. Δ., τοῦτο ἴσχυει παρ' ἡμῖν ὡς κανὼν. Ὁ ἐνάγων δηλ. ὑποχρεοῦται νὰ ἐπικαλεσθῇ ἐν τῇ δίκῃ αὐτοῦ τὰ πραγματικὰ περιστατικὰ τὰ παραγωγικὰ τοῦ δικαίωμάτος του· ἐὰν ἀπερρίπτετο ἡ ἀγωγὴ του, ἠδύνατο νὰ ἐγείρῃ βραδύτερον νέαν ἀγωγὴν καὶ νὰ στηρίξῃ αὐτὴν ἐπὶ ἄλλου νομικοῦ γεγονότος· παρ' ἡμῖν δὲν δύναται ποτὲ ὁ κύριος νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν καὶ νὰ εἴπῃ ἀπλῶς ὅτι εἶνε κύριος καὶ ἔνεκα τούτου ἐξαιτεῖται νὰ ἀποδοθῇ τὸ πρᾶγμα ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀναφέρῃ τὸν λόγον τὸν παραγωγικόν τοῦ δικαίωμάτος του. Ἐὰν ἀπορριφθῇ ἡ ἀγωγὴ δύναται βραδύτερον νὰ ἐγείρῃ νέαν ἀγωγὴν καὶ νὰ ἐπικαλεσθῇ ἄλλον λόγον· καὶ ἂν ἀπορριφθῇ ἡ δεύτερα ἀγωγὴ, δύναται νὰ ἐγείρῃ καὶ τρίτην ἐπὶ ἄλλου λόγου. Ἡ ἀπόρριψις τῆς ἀγωγῆς γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ λόγου, ὃν ἐπικαλεῖται ὁ ἐνάγων ἐν τῇ δίκῃ.

γ'. Δύναται νὰ ὑπάρχῃ τὸ αὐτὸ ζήτημα, ἐπομένως δύναται νὰ προταθῇ ἐνστάσις τοῦ δεδικασμένου· καὶ ὁσάκις ἡ εἰσαγομένη ἐκ νέου εἰς τὸ δικαστήριον ἀξίωσις εἶνε ἐντελῶς διάφορος τῆς ἀξιώσεως τῆς

ἀπορροφείσης ἤδη ἐν προγενεστέρᾳ τινὶ δίκῃ. Εἶνε δυνατόν λοιπὸν νὰ προταθῇ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου, τοῦτο δὲ χωρεῖ εἰς τὰς ἐξῆς περιπτώσεις:

Ἐάν ἐν τῇ πρώτῃ δίκῃ ἐζητήθη ὅλον τι καὶ βραδύτερον ἐν τῇ νέᾳ δίκῃ ζητηθῇ μέρος τοῦ ὅλου, τότε προτείνεται ἐναντίον τοῦ ἐνάγοντος ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου, διότι τὸ μέρος ἐμπεριέχεται ἐν τῷ ὅλῳ· ἀπορριφθεῖσα ἡ ἀγωγή ὡς πρὸς τὸ ὅλον ἀπορρίπτεται καὶ ὡς πρὸς τὸ μέρος. Ἐγείρω ἀγωγήν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ ἓνα ἀγρόν καὶ ἀπορρίπτεται ἡ ἀγωγή μου, διότι δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀποδείξω τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητός μου. Βραδύτερον ἐγείρω νέαν ἀγωγήν καὶ ζητῶ τοὺς καρποὺς ἡ μέρος τοῦ ἀγροῦ τούτου· δύναται ὁ ἐναγόμενος νὰ μοὶ προτείνῃ τὴν ἔνστασιν τοῦ δεδικασμένου, διότι διὰ τῆς ἀπορρίψεως τῆς ἀγωγῆς ὡς πρὸς τὸ ὅλον, ἀπορρίπτεται αὕτη καὶ ὡς πρὸς τὸ μέρος, πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος. Ὑποθέσωμεν ὅτι ἐγείρω τὴν περὶ κλήρου ἀπαίτησιν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ τὴν κληρονομίαν ἣν κατέχει καὶ ἀπορρίπτεται ἡ ἀγωγή μου ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐγὼ δὲν εἶμαι κληρονόμος· βραδύτερον εἰσάγω νέαν ἀγωγήν καὶ ζητῶ μέρος τῆς κληρονομίας· ἐπίσης μοὶ προτείνεται ἡ ἔνστασις τοῦ δεδικασμένου διότι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος. Ἐν τῇ πρώτῃ δίκῃ ἐζητήσα ὅλον τι, ἐν τῇ δευτέρᾳ ζητῶ μέρος τι τοῦ ὅλου, τὸ δὲ μέρος ἐμπεριέχεται ἐν τῷ ὅλῳ. Προϋποτίθεται ὁμως ὅτι ἐν τῇ δευτέρᾳ δίκῃ τὸ μέρος ζητεῖται ὡς μέρος τοῦ ὅλου δικαιώματος, οὐχὶ ὡς ἀνεξάρτητον, ὡς κύθυπαρκτόν τι. Ἐγείρω τὴν διεκδικητικὴν ἀγωγήν κατὰ τοῦ Α ὅπως μοὶ δώσῃ τὴν ἐπικαρπίαν ἐνὸς κτήματος, τὸ ὅποιον κατέχει, ἰσχυρίζομαι δὲ ὅτι εἶμαι κύριος τούτου καὶ ἀπορρίπτεται ἡ ἀγωγή, διότι δὲν δύναμαι νὰ ἀποδείξω τὴν κυριότητά μου. Βραδύτερον ἐγείρω νέαν ἀγωγήν ὅπως μοὶ ἀποδώσῃ τὴν ἐπικαρπίαν· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ζητῶ μέρος, ἀλλὰ ζητῶ αὐτὸ ὡς μέρος, δηλ. ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὅλου δικαιώματος.

V. Εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις

Εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις καλεῖται τὸ ἐνδίκον μέσον, δι' οὗ ζητοῦμεν παρὰ τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀνάφαισιν νομικοῦ γεγονότος ἐπενεγκόντος βλάβην καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν

προτέραν θέσιν των. Ὑπάρχουσι περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ ζημιωθείς ἕνεκα νομίμου γεγονότος δύναται ν' ἀποταθῇ πρὸς τὸν δικαστὴν καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀνὸρθωσιν καὶ ἐπαναφορὰν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν προτέραν των κατάστασιν.

Τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν εἰσῆγαγον οἱ Πραίτορες. Οὗτοι ὁσάκις εὗρισκον ὅτι ἔννομον ἀποτέλεσμα προῆλθεν ἐκ περιστάσεων μὴ συναδουσῶν πρὸς τὴν ἐπιείκειαν, ἔδιδον ἀποκατάστασιν. Ὡστε ἀνέκαθεν ὁ θεσμός τῆς ἀποκαταστάσεως ἦτο ἀντίδρασις τῆς ἐπιεικείας πρὸς τὸ δίκαιον, καθόσον οἱ πραιτορες ἀνῆρουν τὸ γεγονὸς ὅπερ ἀντέβαινε πρὸς τὴν ἐπιείκειαν.

Οὕτως οἱ Πραίτορες διὰ διατάγματος περιέλαβον τὰ θέματα, εἰς ἃ ἐδίδετο ἀποκατάστασις καὶ ἀνέφερον τοὺς λόγους δι' οὓς ἐζητεῖτο αὕτη· πλὴν καὶ μετὰ τοῦτο ἠδύναντο οἱ Πραίτορες ν' ἀκυρώσωσιν ἀποτέλεσμά τι, ὅπερ ἀντέβαινεν εἰς τὴν ἐπιείκειαν. Προϊόντος ὁμῶς τοῦ χρόνου, ἐκλιπόντων τῶν Πραιτόρων, οἱ ὑπὸ τούτων ὀρισθέντες λόγοι περιελήφθησαν εἰς τὸ θετικὸν δίκαιον καὶ ἔκτοτε ὁ θεσμός τῆς ἀποκαταστάσεως ἀποτελεῖ ἀντίδρασιν τοῦ δικαίου κατὰ τοῦ δικαίου καὶ οὐχὶ κατὰ τῆς ἐπιεικείας· τὸ γεγονὸς ἀνηρεῖτο κατ' ἔνστασιν, οὐχὶ αὐτοδικαίως.

Κατὰ τὸ νεώτερον Ρ. Δ. καὶ κατὰ τὸ ἡμέτερον, ὁ δικαστὴς δὲν εἶναι ἐλεύθερος ν' ἀναιρέσῃ νομικὸν τι γεγονὸς, ὁσάκις νομίζει ὅτι ἀντίκειται εἰς τὴν ἐπιείκειαν, ἀλλ' ἕνεκα ὠρισμένων λόγων δύναται ν' ἀνεύρῃ γεγονὸς ἐπελθὼν ἐκ νομικῶν γεγονότων.

Προσπατιούμενα. Διὰ νὰ γίνῃ χρῆσις τῆς εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστάσεως πρέπει νὰ ἐπῆλθε βλαβερὸν ἔννομον ἀποτέλεσμα. Π.χ. ἂν ἀνηθὸς τις συνῆψε συμβόλαιον, δύναται νὰ ζητήσῃ τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν, ἂν οὐδόλως ἐβλάβη ἐκ τοῦ συμβολαίου.

Ἡ βλάβη αὕτη (*laesio*) δύναται ν' ἀφορᾷ εἰς τὴν περιουσίαν ἢ δύναται νὰ ᾔνε ἡθικὴ, ὥστε ἢ εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις μόνον ἐπιδοθητικῶς προτείνεται π.χ. ἂν τις μὲ ἐξαναγκάσῃ νὰ συνάψῃ συμβόλαιον, τότε ἔχω δύο ἀγωγάς, τὴν τῆς βίας καὶ τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν, δύναμαι δηλ. νὰ μεταχειρισθῶ οἰανδῆποτε θέλω καὶ οὐχὶ ἐπιδοθητικῶς. Ἡ *actio tutela* συντρέχει μετὰ τῆς εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστάσεως.

Δεύτερον προαπαιτούμενον είναι ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ αἰτία ἡτι-
ολογημένη, δηλ. τὸ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπῆλθεν ὑπὸ περιστάσεις δικαι-
ολογούσας τὴν ἀναίρεσιν αὐτοῦ. Πότε ὁμως ἔννομον ἀποτέλεσμα πρέπει
νὰ θεωρηθῇ ἐπελθὼν ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις; Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε
διάφορον ἀναλόγως τῶν περιστάσεων· λ.χ. ἐὰν ἐζητήθῃ ἀποκατά-
στασις ἐννόμου ἀποτελέσματος ἐπελθόντος ἕνεκα παραλείψεως, ὁ δι-
καστὴς εἶνε ἐλεύθερος νὰ κρίνῃ ἂν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἐπῆλθεν ὑπὸ
περιστάσεις δικαιολογούσας τὸ ἐπιβλαβὲς ἀποτέλεσμα.

Τἀνάπαλιν ὁσάκις ζητεῖται ἡ ἀποκατάστασις γεγονότος ἐπελθόντος
ἕνεκα θετικῆς πράξεως, ὁ δικαστὴς εἶνε δεσμευμένος, τότε πρέπει νὰ
ὑπάρχωσι λόγοι ὠρισμένοι ἵνα δοθῇ ἀποκατάστασις.

Οἱ λόγοι οὗτοι εἶνε 1ον ἀνήλικότης 2ον δόλος 3ον πλάνη 4ον φό-
βος καὶ 5ον ἡ παράλειψις. Κατὰ τὸ Ρ. Δ. ὑπῆρχε καὶ ἕτερος λόγος
ἡ ἐλάττωσις τῆς καταστάσεως.

1ον Ἀνήλικότης. Ἐὰν ἀνήλικος συνάψῃ συμβόλαιον δι' οὗ ἐπῆλθε
βλάβη εἰς τὴν περιουσίαν του δύναται νὰ ζητήσῃ ἀποκατάστασιν,
καθὼς καὶ ἂν συνάψῃ συμβόλαιον συναινέσει τοῦ ἐπιτρόπου, ὁμοίως
ἂν ὁ ἐπίτροπος εἴτε οἰκεία βουλήσῃ, εἴτε συναινέσει τοῦ δικαστοῦ συ-
νάψῃ συμβόλαιον ἐπιβλαβὲς εἰς τὸν ἀνήλικον, χωρεῖ ἡ ἀγωγή περὶ ἀπο-
καταστάσεως. Ταῦτα πάντα ἀργοῦσι παρ' ἡμῖν μετὰ τὸν νεώτερον
νόμον περὶ ἐπιτροπείας, ἄλλως κανονίσαντα τὰ περὶ τούτου, διότι ἐὰν
ἀνήλικος συνάψῃ συμβόλαιον ἐν αἰς περιπτώσεσι τῷ ἀπαγορεύεται
εἶνε ἄκυρον.

2ον Φόβος. Ἐὰν τις ἐδήλωσεν τὴν βούλησιν του ἕνεκα ἀπειλῶν
τρίτου, ἔχει τὴν ἀγωγήν τοῦ φόβου καὶ τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατά-
στασιν. Ἄλλ' ἐρωτᾶται τίς ἡ ἀνάγκη τῆς δευτέρας, ἀφ' οὗ τὸ ἀπο-
τέλεσμα εἶνε τὸ αὐτὸ εἴτε τὴν μίαν εἴτε τὴν ἄλλην ἐγείρῃ; Ὑπάρ-
χουσι περιπτώσεις καθ' ἃς μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὑπάρχει διαφορὰ·
π.χ. ἂν ὁ ἀπειλήσας πτωχεύσῃ, τότε ἂν ὁ ἀπειληθεὶς ἐγείρῃ τὴν τοῦ
φόβου ἀγωγήν, κατατάσσεται μεταξὺ τῶν λοιπῶν δανειστῶν, θεω-
ρούμενος ὡς δανειστὴς· ἂν ὁμως ἐγείρῃ τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστα-
σιν, τότε ἐπανέρχονται τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν τῶν κατὰ-
στασιν, ἐπομένως δύναται νὰ διεκδικήσῃ τὸ πρᾶγμα, ὅπερ δι' ἀπει-
λῶν ἀφῆλθῃ ἀπ' αὐτοῦ.

3ον Δόλος. Ἐνεκα δόλου δὲν δύναται τις νὰ ζητήσῃ τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν, εἰμὴ εἰς ὠρισμένα θέματα, ἅτινα εἶνε δικονομικά καὶ δὲν ἰσχύουσι παρ' ἡμῖν.

4ον Πλάνη. Ἐπιτρέπεται ἡ εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις ἔνεκα πλάνης εἰς ὠρισμένα θέματα, ἅτινα ἐπίσης ὡς δικονομικά δὲν ἰσχύουσι παρ' ἡμῖν. Οὕτως ὁ δανειστής ζητήσας τὸν χωρισμὸν τῆς περιουσίας τοῦ ὀφειλέτου, δύναται νὰ ζητήσῃ τὴν ἀποκατάστασιν λόγῳ πλάνης.

5ον Ἐνεκα παραλείψεως. Ὡς ὅτις παρέλειψέ τις νὰ ἐνεργήσῃ τι ἔνεκα κωλυμάτων δεδικοιολογημένων καὶ ἐντεῦθεν ζημιωθῇ, δύναται νὰ ζητήσῃ ἀποκατάστασιν παρὰ τοῦ δικαστοῦ Ἄλλὰ τὸ πότε ὑπάρχουσι τοιαῦτα κωλύματα, ἡρτῆται ἐκ τῆς κρίσεως τοῦ δικαστοῦ. Εἶνε δὲ ταῦτα. α'.) ἂν ὁ παραλείψας ἦν ἀπὼν καὶ διὰ τοῦτο παρέλειψε νὰ πράξῃ τι ἄλλὰ πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ἦνε ἐξ ἀνάγκης ἀπὼν ἢ νὰ ἦτο αἰχμάλωτος. β'.) τοιαῦτα κωλύματα ὑπάρχουσι καὶ ὑπὲρ τοῦ οὗ αἰτεῖται ἡ ἀποκατάστασις ἂν ἦν ἀνηθὸς ἢ ἐστερήθη τῆς ἐλευθερίας του. Ἐν γένει λοιπὸν λέγομεν ὅτι ὥς ὅτις παρέλειψέ τις νὰ ἐνεργήσῃ ἔνεκα κωλυμάτων δικαιολογουμένων, διζέται ἀποκατάστασις.

Ἡ εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις κινεῖται παρὰ τοῦ βλαβέντος καὶ τῶν καθολικῶν ἢ μερικῶν του κληρονόμων καὶ ἀπευθύνεται κατὰ τῶν πρὸς ὄφελος τῶν ὁποίων ἐπῆλθε τὸ ἐπιβλαβὲς ἔννομον ἀποτέλεσμα ὡς καὶ κατὰ τῶν καθολικῶν διαδόχων, οὐχὶ ὁμῶς καὶ τῶν εἰδικῶν. Ἐν τούτοις ὑπάρχουσι περιπτώσεις καθ' ἃς κινεῖται κατὰ παντὸς ἡ ἀγωγή αὕτη, ὡς ἡ τοῦ φόβου ἐγείρεται κατὰ παντὸς κατόχου. Ἡ αἵτησις περὶ ἀποκαταστάσεως, ἀπευθύνεται πρὸς τὸν δικαστὴν, ὅστις διὰ τῆς βουλῆσεώς του θεωρεῖ τὸ γεγονός τὸ ἐνεργὸν βλάβην ὡς μὴ λαβὼν χώραν, ἐπομένως καὶ τὸ ἔννομον ἀποτέλεσμα ὡς μὴ συμβάν.

Διὰ τῆς εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστάσεως δὲν ζητοῦμεν τὴν καταδίκην, ἀλλ' ὅπως ὁ δικαστὴς θεωρήσῃ γεγονός τι ὡς μὴ συμβάν, ἐπομένως ἡ εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις δὲν εἶνε κυρίως ἀγωγή ἀλλὰ προδικαστική. Κινεῖται δὲ ἡ ἀγωγή αὕτη ἐντὸς 4 ἐτῶν, ἡ δὲ παραγραφὴ ἄρχειται ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐξέλιπεν ὁ λόγος ὁ παρέχων τὴν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν. Σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶνε ἡ ἐπάνοδος τῶν πραγμάτων εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν· ἐπομένως ὁ ζητῶν εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασιν λαμβάνει πᾶν ὃ, τι ἀπώλεσεν.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διαίρεσις τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου καὶ πηγὰὶ
τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύοντος.

	Σελ.
1. Τὸ ἀντικείμενον τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου	3
2. Περί τῶν πηγῶν τοῦ ἀστικοῦ ἡμῶν δικαίου	4
3. Σχέσεις τῶν πηγῶν τοῦ δικαίου πρὸς ἀλλήλας	6

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Πηγὰὶ τοῦ Δικαίου.

Α'. Νόμος	9
Β'. Ἔθιμον	13
I. Ἐννοια καὶ λόγος τῆς ὑποχρεωτικῆς αὐτοῦ ἰσχύος	13
II. Προαπαιτούμενα τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν	14
III. Ἀποτελέσματα τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν	16
IV. Περί ἀποδείξεως τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περί Ἑρμηνείας

Α'. Περί ἐρμηνείας τῶν νόμων	20
Β'. Ἀνωτέρα ἐρμηνεία	24
Γ'. Ἐπίσημος ἐρμηνεία	26

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περιφέρεια τοῦ δικαίου κατὰ χρόνον καὶ τρόπον

	Σελ.
Α'. Χρονικὰ ὅρια τοῦ δικαίου.....	27
I. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν προσώπων.....	34
II. Περὶ τοῦ πραγματικοῦ δικαίου.....	35
III. Περὶ τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου.....	36
IV. Περὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου.....	38
V. Περὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου.....	40
VI. Περὶ δικονομικοῦ δικαίου.....	43
Β'. Τοπικὰ ὅρια τοῦ δικαίου.....	43
I. Κατάστασις τῶν προσώπων.....	45
II. Περὶ τοῦ πραγματικοῦ δικαίου.....	46
III. Περὶ τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου.....	47
IV. Περὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου.....	48
V. Περὶ κληρονομικοῦ δικαίου.....	50

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Εἶδη τῶν κανόνων τοῦ δικαίου.....	51
-----------------------------------	----

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἐννοια καὶ εἶδη τῶν δικαιωμάτων.

Α'. Εἶδη δικαιωμάτων.....	55
Β'. Εἶδη προσωπικῶν δικαιωμάτων.....	58
Γ'. Εἶδη πραγματικῶν δικαιωμάτων.....	59
Ε'. Διαίρεσις τῶν δικαιωμάτων.....	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ὑποκείμενον τῶν δικαιωμάτων.

Γενικά.....	Σλ. 61
-------------	-----------

Α'. Νομικά πρόσωπα.

1. Ἐννοια καὶ εἶδη αὐτῶν.....	62
I. Ὁμάδες προσώπων.....	62
II. Καθιδρύματα.....	64
III. Ἡ περιουσία.....	64
2. Βούλησις τοῦ νομικοῦ προσώπου.....	68
3. Σύστασις καὶ διάλυσις τοῦ νομικοῦ προσώπου.....	72

Β'. Φυσικά πρόσωπα.

1. Διάρκεια τῆς προσωπικότητος τῶν φυσικῶν προσώπων.....	75
2. Διαφορὰ φυσικῶν προσώπων ἐξασκοῦσθαι ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῶν ἐννόμων σχέσεων.....	79
Α'. Περὶ διαφορᾶς οὐλοῦ.....	79
Β'. Περὶ διαφορᾶς τῆς ἡλικίας.....	80
I. Νηπιότης.....	81
II. Ἀνηδότης.....	82
III. Ἐφηδότης.....	83
IV. Ἐνηλικιότης.....	85
3. Περὶ διαφορᾶς λόγῳ ὑγείας.....	86

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Παραγωγή, ἀναίρεσις, τροποποίησις δικαιωμάτων

I. Γενικά.

Α'.....	87
Β'.....	88

Α'

16

	Σελ.
Γ'. Τροποποιήσις δικαιωμάτων.....	89
Δ'. Περὶ ἀποκτήσεως τῶν δικαιωμάτων.....	91
I. Κερδοφόρος ἢ μὴ.....	92
II. Πρωτόγονος ἢ δημιουργικὴ καὶ δευτερόγονος ἢ μεταφορικὴ.....	93
III. Πρωτότυπος καὶ παράγωγος.....	93
. Ἀπώλεια δικαιώματος.....	94
Ε'. Περὶ νομικῶν γεγονότων.....	95

II. Συμβολαία,

A'. Ἐννοιαὶ καὶ εἶδη.....	97
B'. Προαπαιτούμενα τῶν συμβολαίων.....	98
1. Ἰκανότης πρὸς τὸ πράττειν.....	99
2. Συμφωνία μεταξὺ δηλώσεως καὶ βουλήσεως.....	101
3. Αἷτια τῆς βουλήσεως.....	110
α'. Πλάνη.....	110
β'. Φόβος.....	117
4. Τύπος δηλώσεως.....	120
5. Δήλωσις τῆς βουλήσεως δι' ἄλλου.....	122
Γ'. Περὶ ἐλαττωματικῶν συμβολαίων.....	128
1. Περὶ ἀκύρων συμβολαίων.....	128
2. Περὶ διαρρηκτῶν συμβολαίων.....	130
3. Εἶδη ἀκύρων καὶ διαρρηκτῶν συμβολαίων.....	132
Δ'. Ἐνέργεια τῶν συμβολαίων.....	134
I. Περὶ αἱρέσεων.....	134
A'. Ἐννοιαὶ αἱρέσεων.....	134
B'. Εἶδη αἱρέσεων.....	140
Γ'. Ἀποτελέσματα τῶν αἱρέσεων.....	142
Γενικά.....	142
I. Κατάστασις ἡρτημένης τῆς αἱρέσεως.....	144
II. Νομικὰ ἀποτελέσματα πληρωθείσης τῆς αἱρέσεως.....	151
III. Νομικὰ ἀποτελέσματα ἀτονήσεως τῆς αἱρέσεως.....	160
Δ'. Ἰδιαιτέραι τινες αἱρέσεις.....	160
I. Ἀδύνατοι αἱρέσεις.....	(6')

II. Περὶ προθεσμῶν	Σελ. 165
III. Περὶ προϋποθέσεως	168

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ δικαιωμάτων.

1. Προσπαιτούμενα ἀστικού ἀδικήματος	179
2. Βαθμοὶ πταίσματος	181
I. Περὶ χρόνου	183
1. Περὶ παραγραφῆς	184
A'. Παραγραφή τῶν ἀξιώσεων	185
1. "Εννοια	185
2. Διακοπή καὶ ἀναστολή τῆς παραγραφῆς	191
3. Ἀποτελέσματα τῆς παραγραφῆς	195
α'. Περὶ τῶν ἐνοχικῶν ἀξιώσεων	196
β'. Περὶ τῶν ἐμπραγμάτων ἀξιώσεων	196
B'. Παραγραφή τοῦ ἀμνημονεύτου χρόνου	198
II. Περὶ τῆς ἐνεργείας τῶν δικαιωμάτων	199
Ἐνάσκησις δικιώματος	199
III. Προσβολὴ τῶν δικαιωμάτων	205
Ἀποτελέσματα τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης	207
IV. Περὶ ἀγωγῶν	214
Τελεισίδικος ἀπόφασις	228
V. Εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις	235

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ
ΜΙΧΑΗΛ Ι. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ
1901

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

171

ΔΕΛΤΙΟΝ